

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

11

Tanári útmutató

7

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

PÁLA KÁROLY SZAKMAI IGAZGATÓ
PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES
RÁPLI GYÖRGYI, A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ VEZETŐK

ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRETI ZOLTÁN
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

SULINOVA

© SULINOVA KHT.

© MURÁNYI YVETT

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI SZOLGÁLTATÓ KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG
1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KERESKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2008

**PETŐFI, ARANY
ÉS A ROMANTIKA
KORÁNAK
SZÉPPRÓZÁJA**

Tanári útmutató

Fejlesztők

Maul Borbála
Pethőné Nagy Csilla
Pála Károly

TARTALOM

PETŐFI, ARANY ÉS A ROMANTIKA KORÁNAK SZÉPPRÓZÁJA

5	NÉVJEGY
12	SZEREPEK ÉS SZEREPDILEMMÁK PETŐFI SÁNDOR KÖLTÉSZETÉBEN
76	A ROMANTIKA KORÁNAK MAGYAR SZÉPPRÓZÁJA
221	ARANY JÁNOS

NÉVJEGY

11. ÉVFOLYAM, 7. FEJEZET

PETŐFI, ARANY ÉS A ROMANTIKA KORÁNAK SZÉPPRÓZÁJA

Fejlesztők: Maul Borbála, Pethőné Nagy Csilla, Pála Károly

A FEJEZET CÉLJA

A Petőfi költészetével való ismerkedés folytatása, a költői pálya és a művek új szempontú megközelítése, költői szerepváltozatok szerinti értelmezése. A tanul-tak, olvasottak szintézisének megteremtése.

A romantika és a realizmus prózájával összefüggésben újabb olvasói tapasztala-tok szerzése Jókai Mór és Mikszáth Kálmán prózaművészetéről.

Áttekintés Arany költői pályájáról, az epikus és lírai művekről, illetve költői korszakairól. A fejezet egyik célja a *Toldi* felelevenítése és összevetése a *Toldi* estjével.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI FÓKUSZOK

Tematikus fókusz:

Tematikus változatosság, a szabadságeszmény különböző megnyilvánulásai Petőfi költészetében.

A Jókai-regény és a Mikszáth-kispróza, a fikcióalkotás néhány jellegzetes témája a magyar romantika korában.

Arany nagyepikája, lírája és balladái. A két *Toldi* két világa, a lírikus Arany szám-vetései, a balladák témái és típusai, a vígballada.

Poétikai fókusz:

Romantikus beszédmód és költőszerepek Petőfi verseiben és *Az apostolban*.

Vezérmotívumok, motívumhálók Jókai és Mikszáth olvasott műveiben. A cse-lekményszövés, a tér- és időkezelés, a jellemformálás, az ember- és világkép, a miliőteremtés sajátosságai Jókainál és Mikszáthnál. Az elbeszélői hang, szerep és a nézőpontok jellegzetességeinek vizsgálata. Történetelvűség és szövegelvűség.

A cselekménykezelés változatai, a lírai beszédmód megformáltsága. A balladák strukturális sajátosságai és típusai.

Szövegértési fókusz:

Denotatív és konnotatív jelentések megkülönböztetése, tematikus, motivikus és poétikai hasonlóságok és különbségek azonosítása és értelmezése, interpretációs stratégiák alkalmazása, elsajátítása, összehasonlító elemzések.

Epikus művek műfaji kódjainak működtetése, műfajidentitások felismerése és értelmezése, újító prózapoétikai vonások azonosítása és elemzése. Elbeszéléscik-lus és/vagy regényként olvashatóság, szövegváltások, nézőpontváltások, a néző-pont rögzíthetetlenségének azonosítása.

Az epikus művek cselekményelemei és metaforikája, a metaforák konnotációja és intertextuális összefüggései, a lírai szövegek képalkotása, a képi elemek jelen-tésrétegeinek felfejtése, a balladák cselekményszálainak azonosítása és értelme-zése.

KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI
FÓKUSZOK

Szövegalkotási fókusz:

Olvasói reflexivitás: esszé, értekezés, érvelés, összehasonlítás, kreatív írás.

Önálló kutatómunka, motívumelemzés, egy írásfolyamat lépésről lépésre való végigvitele.

Önálló és csoportos kutatómunka és szövegelemzés, vita, prezentációk készítése, esszéírás.

A FEJEZETBEN LÉVŐ
MODULOK CÍME,
AJÁNLOTT
ÓRASZÁMA ÉS
SZÖVEGBÁZISA**1. Szerepek és szerepdilemmák Petőfi Sándor költészetében – 8 óra**

Petőfi Sándor: *Hull a levél a virágról...*, *A puszta télen*, *Mögöttem a múlt...*, *Emlékezet...*, *Ha jőne oly nagy fergeteg...*, *Mi a dicsőség?*, *A bánat? Egy nagy óceán*, *Gyertyám homályosan lobog...*, *Elmém ezen sokat gondolkodik...*, *Földét a földmives...*, *Mivé lesz a föld?...*, *Szeretője-e vajon...*, *Vajon mi ér?*, *Fejemben éj van...*, *Minek nevezzelek?*, *Az ítélet*, *Az apostol*, *A szabadsághoz*, *Itt benn vagyok a férfikor nyarában...*

Részletek a következő versekből: *Ereszkedik le a felhő...*, *Oda járok, hova...*, *Mikor a lánc lehull...*, *Reszket a bokor, mert...*, *Mi volt nekem a szerelem?*, *Bírom végre Juliskámat...*, *Mily szép a világ!*, *Beszél a fákkal a bús őszi szél...*, *Szeptember végén*, *Itt van az ősz, itt van újra...*, *Pacsirtaszót hallok megint*, *Szabadság, szerelem!*

Tóth Árpád: *Esti sugárkoszorú*, József Attila: *Óda*

Részletek: Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik*, Kosztolányi Dezső: *Petőfi Sándor*, Pilinszky János: *Levél Petőfi Sándorhoz*, Nemes Nagy Ágnes: *A Tisza*, Esterházy Péter: *Petőfi, a légtornász*

Búza, búza... (népdal)

Kölcsey Ferenc: *Hervadsz*

Lisznyai Kálmán: *Gyenge bú, gyenge bú!*, *Piros rózsák, fehér rózsák súgjátok meg...* (magyar nóta), Kisfaludy Sándor: *A boldog szerelem* 30.

2. A romantika korának magyar szépprózája – 7 óra

Jókai Mór: *Az aranyember*; József Attila: *A Dunánál* – részlet, Petri György: *A Dunánál* – részlet, Esterházy Péter: *Hahn-Hahn grófnő pillantása* – részletek, E. T. A. Hoffmann: *Az arany virágcserep* – részlet, Novalis: *Heinrich von Ofterdingen* – részlet, Emily Brontë: *Üvöltő szelek* – részlet, Honoré de Balzac: *Goriot apó* – részlet, Gustave Flaubert: *Bovaryné* – részlet, Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Anna Karenina* – részlet, Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Ivan Iljics halála* – részlet

Mikszáth Kálmán: *Az arany-kisasszony*, *A bágyi csoda*, *Szegény Gélyi János lovai*, Arany János: *Vörös Rébék* – részlet

Részletek *A jó palócok elbeszéléskötetéből*: *Galandáné asszonyom*, *A néhai bárány*, *Hova lett Gál Magda?* *Az a pogány Filcsik*, *A góizoni Szűz Mária*, *A gyerekek*, *Péri lányok szép hajáról*, *Tímár Zsófi özvegysége*, *A „királyné szoknyája”*

Nyikolaj Vasziljevics Gogol: *A köpönyeg* – részlet, részletek Krúdy Gyula *Szindbád*-novelláiból: *Szindbád második útja*, *A hídon*, *Duna mentén*, *Utazás éjjel*, *Szindbád álma*

Részletek Kosztolányi Dezső *Esti Kornél*-novelláiból: *Első fejezet*, *Második fejezet*, *Tizennyolcadik fejezet*

Részlet Temesi Ferenc *Por* című regényéből

3. Arany János – 8 óra

Visszatekintés, *Toldi estéje*, *A lejtőn*, *Epilogus*, *Szondi két apródja*, *A walesi bárdok*, *Tengeri-hántás*, *Pázmán lovag*

AJÁNLOTT KOROSZTÁLY	11. évfolyam (16–17 évesek)
ELŐZŐ ÉS KÖVETŐ FEJEZET	Eszmék és látomások a romantikus lírában és drámában
TANTERVI MODUL- KAPCSOLÓDÁSI PONTOK	<p><i>Petőfihez:</i></p> <p>9. évfolyam 2. fejezet 4–5. modul 9. évfolyam 5. fejezet 2–3. modul 9. évfolyam 8. fejezet 2. modul 10. évfolyam 2. fejezet 6. modul 10. évfolyam 7. fejezet 4. modul 11. évfolyam 6. fejezet 2. modul</p> <p><i>Jókaihoz–Mikszáth-hoz:</i></p> <p>9. évfolyam 6. fejezet 10. évfolyam 4. fejezet 3–4. modul 10. évfolyam 5. fejezet 1–5. modul 10. évfolyam 7. fejezet 4. modul 11. évfolyam 6. fejezet</p> <p><i>Aranyhoz:</i></p> <p>9. évfolyam 2. fejezet 1. modul 9. évfolyam 5. fejezet 1. és 3. modul 10. évfolyam 6. fejezet 1. és 6. modul 11. évfolyam 6. fejezet 2. modul</p>
KERESZTTANTERVI KAPCSOLÓDÁS	A filozófia, a történelem, az etika, a néprajz (folklor) bizonyos tartalmai, művészettörténet
NAT	<p>Érvelés, önreflexióra és önkorrekcióna való törekvés.</p> <p>Szó szerinti és metaforikus jelentések megkülönböztetése.</p> <p>Képesség a szöveg kapcsolatának és különbségének felismerésére és értelmezésére (tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások).</p> <p>Értékek, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése.</p> <p>Felkészülés a nagyobb anyaggyűjtést, önálló munkát igénylő, terjedelmesebb szövegek írására.</p> <p>Verbális és nem verbális információk együttes kezelése.</p> <p>Önálló jegyzetkészítés.</p> <p>Különböféle beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazása és értékelése.</p> <p>Önbecsülésen és mások megbecsülésén alapuló együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában, az eltérő vélemény figyelmes és türelmes meghallgatása, tisztelete, adott esetben tömör reprodukciója; saját vélemény megvédése vagy korrekciója.</p> <p>Képesség a különböző műfajú és rendeltetésű szövegek szerkezetének és jelentésrétegeinek feltárására és értelmezésére.</p> <p>A művek műfaji természetének megfelelő szövegfeldolgozási eljárások ismerete és alkalmazása.</p>

NAT

A szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegekben megjelenített értékek, erkölcsi kérdések, motivációk, magatartásformák felismerése, értelmezése.

A mai nyelvhasználattól eltérő (rég, archaizáló) szövegek megértésében szerzett tapasztalatok bővítése.

A különböző olvasott vélemények összevetése, a különbségek és hasonlóságok felismerése, értelmezése és kritikája szóban és írásban.

Önkifejező és kreatív szövegalkotás.

Verbális és nem verbális (hangzó és képi) információk célszerű gyűjtésének, rendszerezésének és felhasználásának gyakorlása.

Az összefoglalás eljárásának gyakorlása, önálló alkalmazása.

Az idő- és térmegjelöléseknek vagy ezek hiányának értelmezése. Az elbeszélés szerkezete és a történet időrendje közötti eltérés értelmezése.

A jelentés és az időszerkezet összefüggésének bemutatása különböző epikai művekben.

A nézőpontok és a nézőpontváltások funkciójának értelmezése és ezek összefüggése a műben megjelenő értékekkel.

Az előreutalások, késleltetések és az elbeszélő művek motivikus-metaforikus szintjének értelmezésére való törekvés.

KÖVETELMÉNYEK

- A tanuló legyen képes azonosítani és értelmezni a romantika világgépi és esztétikai-poétikai jellemzőit, különös tekintettel a nyelvi megalkotottságra (a szöveg jellemző szerveződése, műfaja, magatartás- és szemléletformák, költői szerepek, szerepdilemmák, időiség, kifejezésmód, szövegforma).
- Legyen képes a műveket történeti nézőpontból közelíteni, a művekben megjelenő kérdéseket és válaszokat árnyaltan, a változásokra, változatokra is figyelve érzékelni és értelmezni.
- Tudjon szövegekben intertextuális utalásokat, vonatkozásokat azonosítani és értelmezni, következtetéseket levonni.
- Ismerje és alkalmazza a versértelmezés tanult közelítési szempontjait, tudjon kiválasztani néhány, az adott szöveghez adekvát szempontot.
- Tudjon megadott szempontok figyelembevételével önállóan esszét, értelezést írni, elmélyült kutatást végezni, anyagot elrendezni és reflektálni.
- Legyen képes az olvasott szövegekkel kapcsolatban kérdéseket feltenni, véleményt, udvarias kritikát formálni, érvelni, összehasonlító észrevételeket tenni.
- A művek értelmezési folyamatában tudjon képzőművészeti alkotásokkal termékeny kapcsolatot teremteni.
- Törekedjen együttműködésre, gyakorolja az empátiát és a toleranciát.
- Szóbeli megnyilatkozásaiban törekedjen határozottságra, világosságra, tartalmasságra.
- Legyen képes elbeszélő művek karaktereit elemezni, jellemezni, a jellemformálás sajátosságait azonosítani, a szereplők közti viszonyrendszert és annak változását vizsgálni.
- A globális megértésen túl tudja kiemelni és értelmezni epikus szövegek cselekményét, tér- és időkoordinátáira vonatkozó indexeit.
- Legyen képes a valószerű és a fikció megkülönböztetésére, a probléma szövegből vett példázására, bizonyítására.

KÖVETELMÉNYEK	<p>→ Tudjon azonosítani epikus szövegben működtetett különböző műfajokat (mese, mítosz, anekdota, ballada), értse ezek szerepét, hatását.</p> <p>→ Legyen képes az elbeszélőmód, az elbeszélői hang és szerep árnyalt vizsgálatára, nyelvi jellegzetességeinek feltárására és értelmezésére, a nézőpontok és szólamok elkülönítésére.</p> <p>→ Tudjon nyomon követni egy motívumot epikus szövegben, legyen képes a motívum jelentésváltozásainak érzékelésére, árnyalt értelmezésére, a vezérmotívumhoz kapcsolódó egyéb motívumok, toposzok jelentéshálóba rendezésére.</p> <p>→ Legyen képes a metaforikus szövegek értelmezésére, illetve a metaforizálódás felismerésére; a verses epika cselekményszerkezetének értelmezésére, a balladák cselekményszálainak azonosítására és megértésére.</p>
ÉRTÉKELÉS	<p><i>Folyamati:</i> A prezentációk értékelése, a megértést szondázó mintavétel a házi feladatokból</p> <p><i>Kimeneti:</i> Esszék, értekezés Önértékelés</p>
MÓDSZERTANI AJÁNLÁS	<p>A fejezet az együttműködésen alapuló tanulást (pármunka, csoportmunka) részesíti előnyben, figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Módszer- és eljáráskészlete az interaktív és reflektív tanulásra épül.</p>
TÁMOGATÓ RENDSZER, SZAKIRODALOM	<p>BÁRDOSSY Ildikó–DUDÁS Margit–PETHŐNÉ NAGY Csilla–PRISKINNÉ RIZNER Erika: <i>A kritikai gondolkodás fejlesztése</i>. PTE, 2002</p> <p>PETHŐNÉ NAGY Csilla: <i>Módszertani kézikönyv – befogadasközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítás</i>. Korona Kiadó, 2005</p> <p>BÁRDOS László–SZABÓ B. István–VASY Géza: <i>Irodalmi fogalmak kisszótára ki-gészítésekkel</i>. Tanlexikon, Korona Kiadó, Bp., 2001</p> <p><i>Petőfihez:</i> MARGÓCSY István: <i>Petőfi Sándor</i>. Korona Kiadó, Bp., 1999 PETHŐNÉ NAGY Csilla: <i>Irodalomkönyv 10</i>. Korona Kiadó, 2004 GINTLI Tibor–SCHEIN Gábor: <i>Irodalom tankönyv 15–16 éveseknek</i>. Korona, 1999 S. VARGA Pál: <i>A gondviselés hittől a vitalizmusig</i>. Csokonai Kiadó, 1994 <i>Biblia</i>. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp., 1979 GASZNER Tibor (szerk.): <i>Népiesség és realizmus a XIX. századi magyar irodalom-ban</i>. Holnap Kiadó, 1993 MILBACHER Róbert: <i>„...te pogány Anakreon”. Petőfi és a magyar irodalomrend-szer karnevalizációjának kísérlete</i>. NEMES NAGY Ágnes–LENGYEL Balázs: <i>A tünékeny alma</i>. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1995 VERES András (szerk.): <i>Petőfi Sándor: A helység kalapácsa, Az apostol</i>. Matúra klasszikusok, IKON Kiadó, 1993 SZILÁGYI Márton: <i>Lisznyai Kálmán</i>. Irodalomtörténeti Füzetek 149. Argumentum Kiadó, 2001 SZEGEDY-MASZÁK Mihály: <i>A romantikus Petőfi</i>. In: <i>Újraértelmezések</i>. Krónika Nova Kiadó, Bp., 2000</p>

TÁMOGATÓ
RENDSZER,
SZAKIRODALOM

SZILI József: „Légy, ha birsch, te »világköltő«...”. In: A magyar líra a XIX. század második felében. Balassi Kiadó, Bp., 1998

VARGYAS Lajos: *Szerelmi-erotikus szimbolika a népköltészetben*. In: Hoppál Mihály–Szepes Erika (szerk.): *A szerelem kertjében*. Osiris, Bp., 2001

Jókaihoz és Mikszáth-hoz:

NAGY Miklós: *Jókai Mór*. Korona Kiadó, 1999

EISEMANN György: *Mikszáth Kálmán*. Korona Kiadó, 1998

VADAI István: *A majornoki hegyszakadék*. Tiszatáj, 1997/1.

EISEMANN György: *A kozmosztól a szigetig* (Romantizálás és regényforma Az arany emberben). Irodalomtörténet, 1991/2.

SZILÁGYI Zsófia: *Műfaj és szövegtér* (A Tót atyafiak – A jó palócok értelmezéséhez). ItK, 1998/3–4. 514–534.

KÁDÁR Judit: *Jókai Mór: Az arany ember*. ItK, 1992/4.

HAJDU Péter: *Az elbeszélésciklusok elmélete*. Literatura, 2003/2

BEZECZKY Gábor: *Az elbeszélésciklus poétikája*. Literatura, 2003/2

HAJDU Péter: *Novella vagy regényrészlet? Avagy adalékok Mikszáth poétikájához*. = *Látókörök metszése*. Írások Szegedy-Maszák Mihály születésnapjára. Szerk. Zemplényi Ferenc és tsai, Budapest, Gondolat, 2003

TAKÁTS József: *Mikszáth-szövegek relativizmusa*. Holmi, 1997/11.

GINTLI Tibor–SCHEIN Gábor: *Irodalom tankönyv 15–16 éveseknek*. Korona Kiadó, 1999

PETHŐNÉ NAGY Csilla: *Irodalom 10*. Korona Kiadó, 2003

PETHŐNÉ NAGY Csilla: *Irodalom 11*. Korona Kiadó, 2004

Aranyhoz:

BARTA János: *Arany János és az epikus perspektíva*. In: *Klasszikusok nyomában*. Budapest, 1976

DÁVIDHÁZI Péter: *Hunyt mesterünk*. Budapest, 1992

IMRE László: *Arany János balladái*. Budapest, 1988

NÉMETH G. Béla: *Arany János*. In: *Mű és személyiség*. Budapest, 1970

NÉMETH G. Béla (szerk.): *Az el nem ért bizonyosság*. Budapest, 1972

NYILASY Balázs: *Arany János*. Budapest, 1998

SZILÁGYI Márton: „Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének” (Arany János: Toldi). www.freeweb.hu/magyartanarok

SZÖRÉNYI László: *Epika és líra Arany életművében*. In: „Multaddal valamit kezdeni”. Budapest, 1989

<http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/arany/aranyj.htm>

SZÖVEGFORRÁSOK

Petőfi:

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/petofi/osszes/html/>
Magyar népdalok. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970

Kölcsey Ferenc összes versei. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988

Esterházy Péter: *Petőfi, a légtornász.* In: A kitömött hattyú. Magvető Kiadó, Bp., 1988

Kisfaludy Sándor: *Himfy szerelmei.*, Athenaeum társulat kiadása

http://www.zeneszoveg.hu/dal_lista.phtml?ek=1403

Jókai–Mikszáth:

mek.oszk.hu/00600/00688/

www.mek.oszk.hu/00700/00707/html/

Petri György Munkái I. Magvető Kiadó, 2003

Esterházy Péter: *Hahn-Hahn grófnő pillantása.* Magvető Kiadó, 1990

mek.oszk.hu/01200/01265/

Pethőné Nagy Csilla: *Szöveggyűjtemény 10.* Korona Kiadó, 2003, 148–150. o.

mek.oszk.hu/04300/04369/

mek.oszk.hu/00300/00322/

Gustave Flaubert: *Bovaryné.* Európa Kiadó, 1974

mek.oszk.hu/00500/00510/index.phtml

www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/kulfoldi/tolsztoj/iljics

mek.oszk.hu/00800/00895/00895.htm

mek.oszk.hu/00900/00950/00950.htm

mek.oszk.hu/00500/00597/html/

mek.oszk.hu/00300/00397/00397.htm

mek.oszk.hu/00700/00760/html/

mek.oszk.hu/00700/00744/00744.htm

www.bibl.u-szeged.hu/ha/szeged/pror/index.html

Arany:

Arany János összes költeményei (I–II). Budapest, 1972

Verstár CD-ROM, Arcanum, Budapest, 1997

mek.oszk.hu/00500/00597

1. SZEREPEK ÉS SZEREPDILEMMÁK PETŐFI SÁNDOR KÖLTÉSZETÉBEN

8 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–2. feladat

T/1–2.

5. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatokkal bemutatjuk, hogy a költőutódok mit értékeltek Petőfi költészetéből, egyéniségéből. Minden részlet más szempontú megközelítést tartalmaz, ez érzékeltetheti a tanulókkal az életmű és a recepció gazdagságát.
- Másrészt a tanulók konkrét hívószavakat kapnak ahhoz, hogy hogyan strukturálják meglévő ismereteiket Petőfiről.
- A tanuló párok munkáját folyamatosan ellenőrizzük, segítsük a szövegek tömörítése közben, a fürtábra kitöltését frontális munkában végezzük. Utána hagyjunk időt arra, hogy a párok kiegészítsék a szövegdobozokba írtakat saját ismereteikkel – akár konkrét verscímekekkel, idézetekkel –, reflexióikkal.

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelés, szövegalkotás; felidézés, rendszerezés, értékelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, frontális

Módszerek, eljárások: szövegtömörítés, fürtábra

Petőfi Sándor
dagerrotípiája¹

Petőfi Sándor a magyar romantika költészetének egyik legnagyobb hatású életművét hozta létre. Költeményeiben megjelennek az európai romantikus líra jellemzői, úgymint megszólalásának végletes individualizmusa (verseiben mindig önmagáról szól és beszél), látásmódjának szubjektívizmusa, az ellentétező ábrázolásmód (lelki–tartalmi–nyelvi szélsőségek egymás mellettsége és ütköztetése), a metaforizáció (a versekben minden másként jelenik meg; az, amire rámutat, más vagy más is lehet), a látomásos képalkotás és a tragikus ironia. Ugyanakkor magyar költőként hitelesen képviseli azt a romantikus költőszerepet is, mely a költőt mint egyént és vezetőt váteszként mutatja, isteni elhivatottság- és kiválasztottság-tudattal ruházza fel (aki képes magasabb szférákba emelkedni, ott létezni, s közvetlen kapcsolatba lépni az isteni lé-

¹ dagerrotípiája: a sötétkamrában keletkező kép rögzítése ezüst-jodiddal; a fényképezés kezdetleges formája, ill. az így készült kép (az egyik feltaláló, a francia L. J. M. Daguerre [ejtsd: dager] nevéből)

nyeggel). A költő épp ezért ismerheti fel az általa választott közösség, a nép érdekét, törekvéseit is, ezért tud a nép nevében szólani.

A modulban úgy folytatjuk a Petőfi költészetével való ismerkedést, hogy új szempontú megközelítésbe vonjuk a korábban olvasott és értelmezett Petőfi-műveket is: az életmű költői szerepváltozások szerinti értelmezésére teszünk kísérletet.

1. Költők, írók Petőfiről

Tömörítsétek az esszérészleteket egy-két mondatos szövegekké!

- a) „Gyermek: sohase fogom megérteni, hogy ezt a címet a felnőttek számára nem olyan kivételesen adják, mint az aranygyapjas rendet. Petőfire hiába keresnék az összes nagy szótárú nyelvekben több és nagyobb jelzőt: gyermek. Viszont nincs is e joggal megbíráható teremtésnek, világnak, életnek külön, istenibb produktuma, mint a gyermek. A gyermek az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígéret, a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz isten.”

(Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik*, 1910)

- b) „Amikor régi írásokat lapozgatunk, el-elcsodálkozunk, hogy milyen hamar hervad meg a nyelv. Amit tíz-tizenöt évvel ezelőtt írtak, az gyakran már régiesnek, elavultnak tetszik. Némelyik költeménye [Petőfié] közel százesztendőős, s azt a hatást kelti, mintha ma született volna. Az ő nyelve a ma beszélt magyar nyelv. Hogy miért? Lehet, hogy költészete az életet meghihlette s mi az ő nyelven selypegünk tovább, de lehet az is, hogy az örökkévalóság jegyében született dolgok sohasem öregszenek meg. Ez is csoda, mint ő maga.”

(Kosztolányi Dezső: *Petőfi Sándor*, 1921)

- c) „Bevallom, nem sok közöm volt Hozzád. Mint törékeny gyerek, mindig is az öregekhez húzódtam. Azokhoz, akiknek volt ereje megöregedni. Az érett Aranyhoz, s a meghasonlott Vörösmartyhoz. (...) Egy dolog van azonban, amit náladnál tisztábban senki sem képvisel. És ez az igazmondás. Itt mindig Hozzád fordulok. Add, hogy veszélyeztetett alkatom és korunk labirintusában vergődve mindig vágyakozzam az egyenes útra, a Szép Szóra, egyszóval – az igazságra.”

(Pilinszky János: *Levél Petőfi Sándorhoz*, Új Ember, 1973)

- d) „Nemcsak méltatni nehéz életünk, eszmélkedésünk olyan magától értetődő elemét, mint Petőfi – újra megszerezni, felfedezni is nehéz. Mert valamikor valamennyien birtokoltuk, birtokba vettük az iskola által, meg híre-neve, történelmi helye, legendája által, aztán elvesztettük a megszőkás által. Nincs keservesebb, mint az agyondicsért csodák erdejében sétálni. Voltaképpen kár, hogy nagy költőnk utóélete annyira egységes, mármint a méltatás, magasztalás szempontjából az. Nem ártott volna, ha nem is éppen nagyságának kétségbevonása, de ha legalább némi ógás-mógás kíséri költészetét olykor; nagyon hasznos ám az ilyesmi a szobrok meglevenítése céljából.”

(Nemes Nagy Ágnes: *Petőfi Sándor: A Tisza*)

- e) „Mert ez a Petőfi nevű légtornász minden pillanatban, minden mozdulatával és minden mozdulatlanásával, álmában és ébren és félálomban, egyedül vagy barátai karjaiban, azt hirdetné... nem, nem hirdetné... csak állítaná, létezésének módjával állítaná, csöndesen és megfellebbezhe-

tetlenül, amit már-már elfelejtettünk, hogy a légtornász főként nem elismert vagy el nem ismert (...), hanem ő a LEVEGŐ URA.

Bizony.

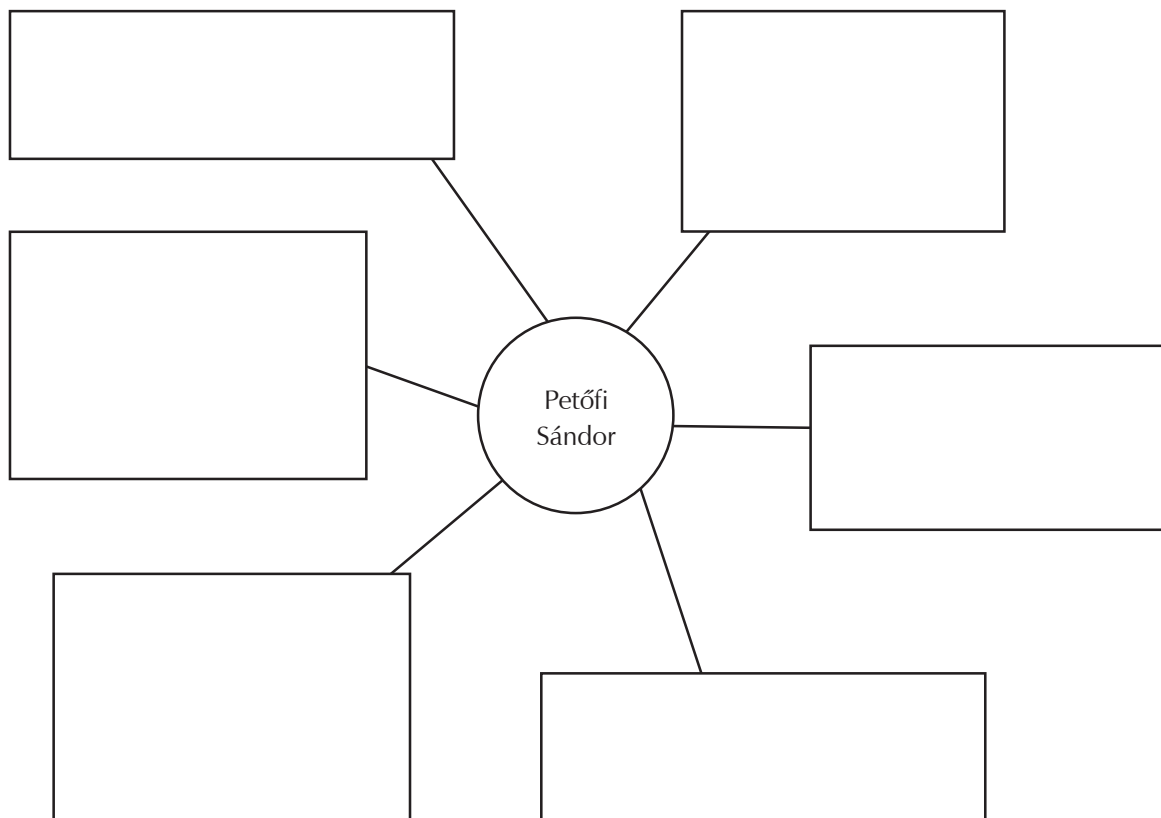
Csak ő.

És ő, a levegő ura, mindennap föláll a kopott trapézra, bajusza mulatságosan billeg, *drágáim*, így szól halkán, és belefúrja magát a levegőégbbe föl, föl, mindennap, érettünk meg persze magamagáért.”

(Esterházy Péter: *Petőfi, a légtornász*, 1988)

2. Milyenek látjuk Petőfit?

- Helyezzétek el a fürtábrában azokat a megállapításokat, amelyeket az utódok – költők, írók – tettek Petőfiről!
- Bővítsétek, egészítsétek ki Petőfi költészetének adott szempontú megközelítését mindazzal, amit korábbi tanulmányaitokból már tudtok!

- Az üresen hagyott szövegdobozba írjátok be azt a megállapítást, jellemzőt, idézetet, ami számotokra fontos Petőfiről, költészetéből!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/1.

- Petőfi egyszerre gyermek és isteni lényegű teremtmény, mivel olyan tulajdonságokkal bír, mint életerő, öröm, bizakodás, szabadság.
- Petőfi egyik csodája a költészete által teremtett nyelv. A ma beszélt magyar nyelv is az ő nyelve.
- Petőfi az igazmondásával, egyenességével lehet támasz mind személyes, mind külső (társadalmi, politikai) válság idején.
- Nehéz közel kerülni a „szobrokhöz”, a „csodákhoz”, életünk azon elemeihez – mert Petőfi is ilyen –, melyeket mindig dicsérnek, magasztalnak.
- Petőfi olyan légtornász, aki ura a maga közegének – a költészetnek –, mégis minden alkotásával a lehetetlent kísérti meg, mert másképp nem tudna létezni, mert csak így hiteles.

T/2.

egyéni

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 3–4. feladat

T/3–4.

8. oldal

50 PERC

A népköltéssel való ismerkedés 15 perc, a Petőfi- és Kölcsey-vers olvasása, összehasonlítása 10 perc, csoportmunka 10 perc, a kitöltött táblázat megbeszélése, kiegészítése, összegzés 15 perc.

Tanári instrukciók

- Petőfi népies költészetének megítélése nem egyértelmű a szakirodalomban. A modulban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk, mennyiben folytatója, ugyanakkor megújítója Petőfi a népköltészeti hagyománynak. Folytatja a természeti képek metaforikus alkalmazását, de megfosztja őket attól a plusz jelentéstől, amit a népi-nyelvi hagyomány, a kollektív tudat a képeknek tulajdonít. A természeti képek az elszemélytelenített költői én pillanatnyi helyzetének, lélekállapotának kifejezésére szolgálnak csupán. Megtartja az ismert alakzatokat is (ismétlés, párhuzam, ellentét), de azokat tudatosan alkalmazva nagyon is megszerkesztett, „megcsinált” verseket alkot. A versdallam is az ütemhangsúlyos verselést követi.
- A népköltéssel való ismerkedést egyéni feladatnak szánjuk, de természetesen meghallgathatjuk, megbeszélhetjük a tanulói reflexiókat.
- Ugyanígy egyéni feladat a két vers elolvasása, a hasonlóságok rögzítése.
- A részletes elemzéshez, összehasonlításhoz a csoportok önállóan szerveződnek; ha a nehezebb feladatokra nincs jelentkező, kérjünk fel tanulókat a megoldásukra. A kitöltött táblázat ellenőrzését segítsük kérdésekkel, egyértelmű megállapításokkal. Az önállóan elkészített összegzésekből olvassunk fel néhányat (akár a következő óra elején, ha ez házi feladat volt).
- A Kölcsey-verssel való összehasonlítást azért tartjuk szükségesnek, hogy megmutassuk, mennyiben ment szembe Petőfi a korabeli irodalmi ízléssel, költői nyelvvel, s miért érték támadások.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, elemzés, hasonlóságok és különbségek azonosítása, szintézis, kritikai gondolkodás, értékelés

Célcsoport – differenciálás:

A csoportokban hatféle feladatot végeznek a tanulók, az osztály létszámától függően lehetnek kontrollcsoportok is. A lassúbb tempóban haladóknak ajánlhatjuk az egy szövegre épülő csoportfeladatokat – a legkönnyebb feladat az A): a népdal elemzése és a C): a Petőfi-vers elemzése, a nyelvi megalkotottságból adódóan már nehezebb a B): a Kölcsey-vers elemzése; a gyorsabb tempójú, jó analógiás gondolkodású tanulók választhatják az összehasonlításokat – a D), F) csoportok feladata egyszerűbb, míg a legnehezebb az E): a Petőfi- és a Kölcsey-vers összehasonlítása.

Munkaformák: egyéni, majd csoportos frontális megbeszéléssel, a végső összegzés ismét egyéni

Módszerek, eljárások: mozaik, szemponttáblázat, rövid esszé

A „TERMÉSZETI” (A TERMÉSZETBE ÉS A KÖZÖSSÉGBE BELEOLVADÓ) KÖLTŐ SZEREPE

3. Petőfi népies dalai

A Petőfi költészetével foglalkozó szakirodalom egységesen állítja, hogy „Petőfi a népköltészet jegyében indult”, egyszerű, népies dalformákat használt, bár folklórtudatáról mindmáig meglepően keveset tudunk. E népies dalok országos hírnevet szereztek neki. Ehhez természetesen hozzájárult az az ösztönös tehetség-, „vadzseni”-kép, amelyet többek között a költő festett önmagáról (lásd *A természet advirága* és a *Dalaim* című ars poeticáit).

Mi jellemző Petőfi népies dalaira? Miért tudott velük egyszerre híres és hírhedt lenni? Miért lettek olvasói, rajongói és felháborodott támadói a kritikusok köréből? Hogy válasz kapjunk ezekre a kérdésekre, először a magyar népköltéssel foglalkozó irodalomból tallózunk.

a) Olvasd el az alábbi ismertető szöveget!

Tégy √ jelet a margóra azokhoz a megállapításokhoz, amelyekkel korábban – akár más tantárgy keretei között – már találkoztál!

Tégy + jelet azokhoz, amelyekkel ebben az összefoglalóban találkozol először, vagyis számodra új információk!

A népet egyszerű életviszonyai között az, ami rendes, ami mindennapi, nyugton hagyja; ilyenkor nincs ok, ami dalra fakassza. (...) Viszont ha e nyugalmi állapotból valami miatt kisodródik, ha szerelmes lesz, s átérzi annak bűját-baját, örömét ... rögtön kicsordul ajkán az érzés, s ennek kifejezőmódja minden népi lélekben új ének, új szövegű dal. Szokatlan kedélyállapota éppoly rejtély előtte, mint a természet akárhány megnyilvánulása; itt is, ott is keresi hozzá a magyarázatot: rendjén van-e ez így, vagy nincs rendjén? S hova fordulhat magyarázatért, ha nem a természet tanulságaihoz? (...) Vagy észreveszi ezek között a magáéhoz hasonló esetet, s ilyenkor hasonlatba áll össze a két helyzetkép, vagy nem talál rá megfelelőt, s ekkor ellentétbe állítja a kettőt, felpanaszolva, miért bánt vele a sors másként, mint ahogy a természet törvényszerűségei kívánják?

(...) míg a germán és szláv népek túlnyomóan az állatvilágból kölcsönzik jelképeiket, nálunk aránytalanul több a növényvel, virággal kapcsolatos képes kifejezés: e jellemvonás keletre utal, s alighanem ősi örökségünk. (...)

A népköltés nem szentimentális. A nép a használt képen vagy hasonlaton sohasem töpreng: mint szólást-mondást alkalmazza, s a kapcsolatot tovább nem fűzi. (...) valamely műköltői termék (...) a hasonlatot kiszínezi, szentimentális részletekbe bocsátkozik.

(Solymossy Sándor, 1907?)

- b) Olvasd el az alábbi népdalt!
Próbáld hozzá felidézni olyan általad ismert népdalokat, amelyeknek a témája ugyancsak az elválás, a búcsúzás!

Búza, búza, de szép tavaszbúza!
Közepibe van egy rezgő nyárfa.
Rezgő nyárfa válik a levelétől,
Én es válok a régi szeretőmtől.

Búza, búza, de szép tavaszbúza!
Közepibe van egy csokor rózsa.
Széle piros, a közepe sárga.
Isten veled, babám, utoljára!

Szentivánlaborfalva (Háromszék)

- c) A következőkben Vargyas Lajos tanulmányából idézünk részleteket.
Olvasd el őket, majd rögzítsd 2-3 mondatban gondolataidat, megjegyzéseidet!

A magyar nép a virág-, gyümölcs- és más szimbólumrendszerek lehetőségeivel egész szerelmi költészetében és balladáiban művészi módon él, és szinte kizárólagosan alkalmazza a szerelmi érzés és a tőle elválaszthatatlan erotikus élmény kifejezésére.

Legáltalánosabb virágszimbólum a rózsa, ami már annyira közhellyé vált, hogy a szeretőt „rózsám”-nak nevezni mindennapos még a közbeszédben is. A rózsa nemcsak maga a szerető, hanem a szerelem is, vagyis rózsát szakítani annyi, mint (a testi) szerelmet élvezni. Nyilván a rózsa élénk színe, s talán még inkább erős illata az oka szerelmi jelkép szerepének. (...) Rendkívül gazdag volt már a középkorban a színszimbolika alkalmazása, még a magasabb körökben is. A sárga szín mindíg a szerelem megromlását vagy esetleg már a szerelem romlott fajtáját jelenti népdalainkban. Nem hiába jelölték a középkorban sárga színnel a rossz nőket. (...)

A szerelem bimbója vagy rózsafája mindíg a kiskertben, a virágos kertben nyílik: ott van a szerelem helye. A „kis kerthez” hasonló a „kis kerek erdő”, bár valószínűleg reálisabb hasonlóság alapján. Itt valószínűleg a női testre való emlékezés húzódik meg a háttérben. (...) Valószínű, hogy ugyanaz a képi hasonlatosság, amely a kis kerek erdővel a nő erotikus emlékét idézi fel, tette a sok kalászos is a női genitáliák² jelképévé. A kender, árpa, zab, búza mind ilyen minőségben jelenik meg a dalok szövegében (Túl a vizen, e tengeren Rózsa termett a kenderen). Rózsa csak akkor teremhet a kenderen (búzán), ha a kender a női testet jelzi, a rózsa pedig a szerelmet, ami rajta terem. A búza is valami olyan módon emlékeztet a lányra, mint a kender, s az, hogy már kipereg a szeme, az érettséget jelenti, esetleg a szerelem megtörténtét is. (...)

A népköltészet sokféle áttétellel tudja kifejezni ezt a központi élményt, a (testi) szerelmet. S ha látunk a nyers valósághoz közelebb álló párhuzamokat is, még többször látunk elvont és rendkívül finom költői szépséggel kifejezett szerelmi élményt. Mindez azt jelenti, hogy a népköltészet alkotói össze tudták kapcsolni az ellentétes pólusokat: egyszerre gondoltak az élet legvalóságosabb dolgaira, és egyszerre tudták azokat kifejezni a költészet legelvontabb nyelvén. S ez a népköltészet sajátos ereje.

(Vargyas Lajos: Szerelmi-erotikus szimbolika a népköltészetben)

2 genitáliák: latin (orvosi): külső nemi szervek

4. Népdal – műdal

- a) Olvasd el Petőfi *Hull a levél a virágról...* című népies dalát, és keress hasonlóságokat a 3/b) feladatban olvasott népdal és a Petőfi-vers között!

PETŐFI SÁNDOR: HULL A LEVÉL A VIRÁGRÓL...

Hull a levél a virágról,
Elválok én a babámtól.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Sárgul a hold az ég alján,
Mind a kettőnk oly halovány.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Harmat hull a száraz ágra,
Könnyek hullanak orcánkra.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Lesz még virág a rózsafán,
Egymást még mi is látjuk tán.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
Galambocskám!

Pest, 1845. január 7.

- Hasonlóságok:

- b) Ahhoz, hogy megértsük Petőfi népies költészetének újdonságát – egyszerűségét, közvetlen hangját –, érdemes egy korabeli búcsúdalt is elolvasni.
Olvasd el Kölcsey versét, és keress hasonlóságokat a Petőfi- és a Kölcsey-vers között!

KÖLCSEY FERENC: HERVADSZ

Hervadsz, hervadsz
Szerelem rózsája,
Isten hozzád
Keblem hű lánykája!
Omlik a hab,
Omlik könyhullásom;
Kél a szellő,
S költi sohajtásom.

Partot a hab,
 Bút mos könyhullásod;
 Enyh a szellő,
 S enyhül sohajtásod;
 Hagyd hervadjon
 Szezelem rózsája,
 Nyíl hajnalkor
 Remény violája.

Hervadsz, hervadsz.
 Szezelem rózsája!
 Nem kell nékem
 Remény violája;
 Újjaim csak
 Nefelejcsset szednek
 Bús estvéjén
 Bús emlékezetnek.

1825

- Hasonlóságok:

- c) A továbbiakban csoportokban fogtok műelemzést és összehasonlító elemzést végezni adott szempontok alapján.
 Olvassátok el az egyes csoportoknak kijelölt feladatokat, és a szerint rendeződjetez 3-4 fős csoportokba, hogy ki melyik feladatot szeretné megoldani!
 Megállapításaitokat rögzítsétez a táblázatban!

- A) Elemezzétez a népdalt az adott szempontok alapján!
- B) Elemezzétez a Kölcsey-verset az adott szempontok alapján!
- C) Elemezzétez Petőfi versét az adott szempontok alapján!
- D) Hasonlítsátok össze az adott szempontok alapján Kölcsey Ferenc költeményét a népdallal!
- E) Hasonlítsátok össze az adott szempontok alapján Kölcsey és Petőfi költeményét!
- F) Hasonlítsátok össze az adott szempontok alapján Petőfi versét a népdallal!

	NÉPDAL	KÖLCSEY-VERS	PETŐFI-VERS
TÉMA			
BESZÉDHELYZET			
HANGNEM			

KÖLTŐI KÉPEK			
ALAKZATOK			
VERSFORMA, VERSELÉS			
RÍMEK			
MŰFAJ			

d) Foglald össze a magad számára Petőfi népies dalainak jellemzőit!

e) Epigonok³, magyar nóták

Az alábbiakban két versrészletet olvashatsz. Az egyik egy Petőfi-epigontól, a másik egy magyar nótából való.

Próbáld kitalálni, melyik szöveg lehet „az utánzóé” és melyik a magyar nótából való!

Válassz közülük egyet, és mutasd be a részlet nyelvi megalkotottságának rövid elemzésével a „külsőségek” meghatározó jellegét, a mesterkéeltséget!

(1) Gyenge bú, gyenge bú!

Megne erősödjél.

Erős sziv, erős sziv!

Megne kövesedjél.

Gyenge bú, szép homály

Az erős sziv táján,

Pici pille, mákszemhangya

Szerlemem rózsáján.

(2) Piros rózsák, fehér rózsák súgjátok meg

Piros rózsák, fehér rózsák, súgjátok meg nékem,
Szeret e még az a kislány, vagy csak játszik vélem,
Súgjátok meg, hogy a szívem, titkon miért vérzik,
A sok álmatlan bús éjszakát, miért zokogom végig.

Nem vágyom a csókod után adhatod már másnak,
Nem is hiszek soha többé hazug mosolygásnak,
Bár soha sem hittem volna, nem fájna most semmi,
Nem kacagna nem mutatna ujjal én rám senki.

f) A 19. századi irodalmi élet érdekes jelenségéről számol be a következő szövegrészlet. Olvasd el figyelmesen!

3 epigon (gör. *utódok*): valamely jelentősebb alkotó vagy irányzat eredetiség nélküli követője, önálló mondanivaló, formakincs nélküli szerző. Az epigonizmus ténye sokszor csak az utókor számára válik nyilvánvalóvá, az epigon-szerző ugyanis nem tehetség nélküli, hanem az irodalmi élet nélkülözhetetlen résztvevője.

Az 1850-es években elszaporodtak az ún. dalidók. Lisznyai Kálmán néhány költőbarátjával (például Vahot Imrével), valamint néhány neves cigányzenésszel együtt nem csekély nagyságrendű országos körutat tesz, hogy zenével kísért költői szavalóesteket tartson különböző városokban, s a cigányzenével kísért lelkesítő és szórakoztató műsorokban mind saját, mind kollégái verseit oly intenzitással szólaltatják meg, hogy a műsor szinte önmagától alakul át ivászattal egybekötött mulatássá, ahogy akkor nevezték: „sírva vigadássá”... Ezek a dalidók lényegében az olvasóközönség keresését célozták meg, s általuk a költő újra kapcsolatot próbált teremteni azokkal az olvasókkal, akiket, a sajtó kiterjedésének következtében, egyébként már nem is látott. A dalidó volt az első kísérlet arra, hogy a modern költők modern irodalmiságukat a társasági szórakozási formákkal egyeztessék – bizonyos értelemben tehát ezek a ma bizonyára groteszknak látszó dalidók (melyekről egyébként a legszebben és legkegyetlenebbül Krúdy Gyula írt, feltehetőleg az akkor még élő és ható szóbeli hagyományozódás alapján, az Ál-Petőfi című szép regényében) a mai író-olvasó találkozó, felolvasóestek közvetlen és szerves előzményének is tekinthetők.

(Szilágyi Márton)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/3.

egyéni

T/4.

- hasonlóságok: a téma, természeti képek használata, azonos motívumok (elváló levél, rózsza), ismétlések
- hasonlóságok: a téma (búcsú és új szerelem reménye), azonos motívumok (könny, szerelem rózsája), ismétlések
-

	NÉPDAL	KÖLCSEY-VERS	PETŐFI-VERS
TÉMA	elválás, búcsúzás	a szerelem múlása, búcsú, bánat, a remény elutasítása	a búcsúzás bánata, a viszontlátás reménye
BESZÉDHELYZET	E/1. van megszólított (babám)	E/1. van megszólított: E/2. (lyánka) 2. vsz.: ki a beszélő?	E/1. van megszólított (galambom)
HANGNEM	közvetlen	elégikus, bús, szenvedő	közvetlen, szomorú
KÖLTŐI KÉPEK	a természeti képek rejtett erotikája; metaforák: levél–régiszerető, én–rezgőnyárfa?	metafora: szerelem rózsája, remény violája	metafora: a kedvesgalambom

ALAKZATOK	ismétlés: 1. sorok, mondatpárhuzam: 2. sorok	ismétlés: 1–3. vsz.; párhuzam: hab–könny- hullás, szellő–sóhajtás; ellentét: hervad–nyílik nefelejcs–emlékezet	ismétlés: a refrén; párhuzam: a refrén 1–2. sora; <u>természet – a búcsú- zók lélekállapota</u> : hull a levél–elválok, sárgul a hold–halo- vány (arc), harmat hull–könnyek hullanak, virág a fán–viszont- látás; ellentét: 1–4. vsz.
VERSFORMA, VERSELÉS	4 soros vsz. felező tízesek	8 soros vsz., 4 és 6 szótagú sorok válta- kozása	5 soros vsz.: 2 kétütemű nyolcas (felező, 4/4), 2 kétütemű hatos (4/2), + egy 5. sor (4 szótagú)
RÍMEK	aabb	xaxaxbxb	aabbbc
MŰFAJ	dal	dal	dal (búcsúvers)

d) egyéni

e) [kiegészítő feladat érdeklődő tanulóknak egyéni feldolgozásra]

Az első vers Lisznyai Kálmán (1823–1863) *Palóc dalok* c. versgyűjteményében (1852) olvasható. Jellemzői: alig értelmezhető a jelentés (féltekenység vagy kétely a szerelemben), öncélú ismétlések, erőltetett párhuzam (szomorúság–pici pille/mákszemhangya), a hangya idegen költői kép a népies dalokban.

A második részlet egy magyar népdal szövege (szövegírók: Pósa Lajos, Lányi Géza). Jellemzői: hirtelen témaváltások (kétely a szeretőben – elutasítás – félelem a kibeszéléstől, kikacagástól), a megszólítottak változtatása, nem lehet tudni, mi fáj a beszélőnek, a szakítás vagy a kibeszélés, túlzások (a szív vérzik, a beszélő álmatlan, bús éjszakákon át zokog!; soha többé), a tagadó formák túlzó ismétlése.

f) [kiegészítő olvasmány]

3. lépés: 5. feladat

T/5.

15. oldal

20 PERC

10 perc + 10 perc megbeszélés

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a kérdések segítségével előhívjuk a tanulók mindazon ismereteit, amit korábban már tanultak Petőfi tájleíró verseiről, ugyanakkor a kérdések között vannak olyanok is, amelyekkel még nem találkoztak, amelyek új szempontot jelentenek a tájlíra értelmezéséhez (lásd pl. az elsőt és másodikat). Ezeket a párok munkájának követése, majd a megbeszélés során is érdemes értelmezni.
- Ha valamelyik kérdés megválaszolása kimaradt a párok munkájából, közösen adjunk rá választ.
- A d) feladatot választhatják tanulópárok, lehet házi feladat is, de egyéni, önálló munkaként is teljesíthető.

Kiemelt készségek, képességek: szövegfeldolgozás, analízis, szintézis

Célcsoport – differenciálás: A d) feladat megoldása összetettebb gondolati műveleteket – kódváltást, analízist, szintézist – igényel, ezért adhatjuk a tehetségesebb tanulóknak, de bárki megoldhatja, és beadhatja munkáját egyéni feladatmegoldásként.

Munkaformák: páros munka, majd frontális megbeszélés, egyéni

Módszerek, eljárások: mozaik, listázás, kreatív írás

5. Petőfi tájköltészete

- Soroljatok fel olyan Petőfi-verseket, melyeknek témája a természet, a magyar táj!
- Ha még nem ismeritek a *Kiskunság* vagy a *Szülőföldemen* című költeményeket, olvassátok el őket egy Petőfi összes verseit tartalmazó kötetből vagy az elektronikus könyvtárból (<http://mek.oszk.hu/01000/01006/html/>)!
- Az alábbiakban kérdéseket, feladatokat olvashattok Petőfi *A puszta, télen* című költeményéhez. Olvassátok el a verset, majd páronként legalább hármat válasszatok a kérdések, feladatok közül, amelyekhez idézeteket is kerestek!

PETŐFI SÁNDOR: A PUSZTA, TÉLEN

Hej, mostan puszta ám igazán a puszta!
Mert az az ősz olyan gondatlan rossz gazda;
Amit a kikelet
És a nyár gyűjtöget,
Ez nagy könnyelműen mind elfecséreli,
A sok kincsnek a tél csak hült helyét leli.

Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával,
 Sem a pásztorlegény kesergő sípjával,
 S a dalos madarak
 Mind elnémultanak,
 Nem szól a harsogó haris a fű közül,
 Még csak egy kicsiny kis prücsök sem hegedül.

Mint befagyott tenger, olyan a sík határ,
 Alant röpül a nap, mint a fáradt madár,
 Vagy hogy rövidlátó
 Már öregkorától,
 S le kell hajolnia, hogy valamit lásson...
 Így sem igen sokat lát a pusztaságon.

Üres most a halászkunyhó és a csőszház;
 Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz;
 Mikor vályú elé
 Hajtják estefelé,
 Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül,
 Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül.

Leveles dohányát a béres leveszi
 A gerendáról, és a küszöbre teszi,
 Megvágja nagyjából;
 S a csizmaszárából
 Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol,
 S oda-odanéz: nem üres-e a jászol?

De még a csárdák is ugyancsak hallgatnak,
 Csaplár és csaplárné nagyokat alhatnak,
 Mert a pince kulcsát
 Akár elhajítsák,
 Senki sem fordítja feléjük a rudat,
 Hóval söpörték be a szelek az utat.

Most uralkodnak a szelek, a viharok,
 Egyik fönn a légben magasan kavarog,
 Másik alant nyargal
 Szikrázó haraggal,
 Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő,
 A harmadik velök birkozni szemközt jó.

Alkonyat felé ha fáradtan elülnek,
 A rónára halvány ködök települnek,
 S csak félig mutatják
 A betyár alakját,
 Kit éji szállásra prüsszögve visz a ló...
 Háta mögött farkas, feje fölött holló.

Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér a szeme a tulsó határra,
Leesik fejről véres koronája.

Pest, 1848. január

- Hogyan jellemezhető a vershelyzet? A vers beszélője látványként vagy látomásszerűen jeleníti meg a téli tájat?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Mi jellemző a megszólaló beszédhelyzetére? Ki, mikor és hol idézi meg a téli pusztát?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Mennyire meghatározó a versben a beszélő szubjektív látásmódja?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen hangnem(ek)ben szólal meg a beszélő?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen szókép uralja a megjelenített természeti jelenségek leírását?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen helyszíneket és látványelemeket mutat be a beszélő?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
 <p>The first image shows a traditional thatched-roof hut in a rural setting. The second image shows a white ox with large horns. The third image is a stone relief depicting a man in traditional attire standing next to an ox, possibly engaged in agricultural work.</p>	

- A tájleíró vers több életképet is tartalmaz. Melyikre jellemző leginkább az epikus részletesség, és milyen hatása van a cselekvéssornak?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
 <p>A black and white portrait of a man with a beard and a hat, looking slightly to the side.</p>	

- Keressetek szélsőségesen ellentétes látványelemeket és jeleneteket a versből!

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Hányféle látószögből, nézőpontból írja le a beszélő a tájat?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen poétikai eszközökkel teszi szemléletessé, érzékletessé a költő a tájleírást?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS

- Milyen utalások találhatók a költeményben a természet és szabadság, a természet és végtelenség fogalmának azonosítására?

IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
 <p>Buczkó Imre: Szélvihar (1995)</p>	

- Melyik versszak mutatja egyértelműen, hogy a szabadságeszmére utaló másodlagos jelentés fontosabb a természetábrázolásnál? Értelmezzétek a leírást!

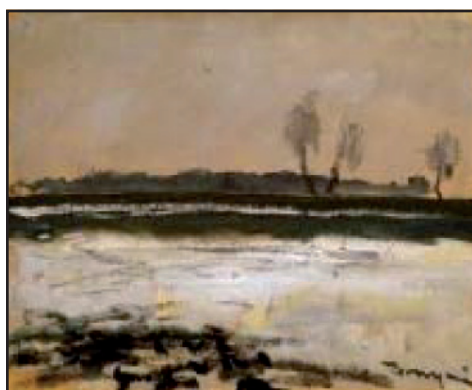
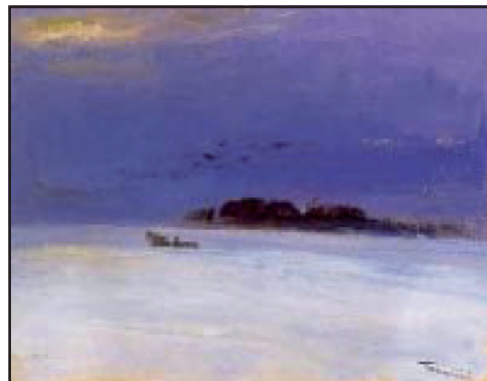
IDÉZET A VERSBŐL	VÁLASZ, ÉRTELMEZÉS
	

- d) Készítsetek összehasonlító műelemzést!

Az egyik alkotás Petőfi *A puszta, télen* c. verse, a másik az alábbi képek egyike legyen!

Tamás Dóra, 12 éves diák versillusztrációja

Tornyai János (1869–1936)
*Tél (Hazafelé)*Tornyai János (1869–1936)
Téli hangulat

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- egyéni
- egyéni (házi feladat)
- Hiányzik a vershelyzet, a beszélő teljesen önkényes magánbeszédben vizionálja mindazt, amit elmond. „Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával, sem a pásztorlegény kesergő sípjával...”; az idő előrehaladására is találunk utalásokat, mintha egy teljes napot járnánk be a téli pusztán: alant röpül a nap, alkonyat felé stb.
  - A megszólaló beszédhelyzete a vers folyamán mindvégig meghatározatlan marad, szándékosan tisztázatlan mind a beszélő figurája, mind beszédének helye és ideje. „Hej, mostan puszta ám igazán a puszta!”, a napnak „kell hajolnia, hogy valamit lásson...Igy sem igen sokat lát a pusztaságon.”, „Üres most a halászkunyhó és a csőszház”, „Mikor vályú elé Hajtják estefelé, Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül, Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül”, a béres „oda-odanéz: nem üres-e a jászol?” stb.
  - A tájleíró versekben a szubjektív látásmód a szöveg minden elemét áthatja: „az őszt olyan gondatlan rossz gazda”, „a pásztorlegény kesergő sípjával”, a nap „rövidlátó már öregkorától”, a másik szél „alant nyargal Szikrázó haraggal” stb.
  - Az érzelmi azonosulásból következik a bensőséges, kedélyes hangnem, mely akár humoros, tréfálkozó is lehet. „Hej, mostan puszta ám igazán a puszta!” a napnak „kell hajolnia, hogy valamit lásson...Igy sem igen sokat lát a pusztaságon.”
  - A költő az általa megragadott jelenségeket megszemélyesíti, szinte „perszonát” kölcsönöz nekik: az őszt gazda, a tavasz és a nyár gyűjtöget, a szelek besöprik az utat, a szél birkóznijön, a nap mérges tekintettel néz stb.
  - A leírást a helyszínek és látványok sokfélesége jellemzi. Helyszínek: a sík határ, a halászkunyhó, a csőszház, a tanyák, a csárdák, a róna; látványelemek: az alacsonyan járó, majd

lenyugvó nap, a szénázó jószág, a pipára gyújtó béres, az alvó csaplár és csaplárné, a szélvihar, a szállására igyekvő betyár.

- A leírásban epikus jelenetek és életképek is helyet kapnak. A béresjelenetre a cselekvés részletezése jellemző, ami által az évszakra jellemző életforma lelassulása, nyugalma, ráérős jellege hangsúlyozódik: „Leveles dohányt a béres leveszi A gerendáról, és a küszöbre teszi, Megvágja nagyjából; S a csizmaszárából Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol, S oda-odanéz: nem üres-e a jászol?”
- A látványelemek, jelenetek lehetnek szélsőségesen ellentétesek is: egyikre a bensőséges idill, másira a fenyegetett lét, a veszélynek kitettség jellemző: a szénázó jószág, a pipára gyújtó béres ↔ az éji szállásra tartó betyár: „Háta mögött farkas, feje fölött holló.” Az ellentételezés abban is megnyilvánul, hogy a jelenségek bemutatása egyszer statikus, más-szor dinamikus, mozgalmas: a 6. és 7. vsz. ellentéte: „...Senki sem fordítja feléjük a rudat, Hóval söpörték be a szelek az utat.” ↔ „Most uralkodnak a szelek, a viharok, Egyik fön-n a lé-gben magas-an kavarog, más-ik alant nyar-gal Szik-rázó harag-gal...”.
- A beszélő többféle látószögből, nézőpontból írja le a tájat: a 3. vsz.-ban a rövidlátó nap nézőpontjába helyezkedik bele, „aki” benéz a tanyasi istállóba, majd a csárdába; a 7. vsz.-ban nézőpontváltás van: kitágul a horizont, fön-n a lé-gben ↔ alant, a 8. vsz.-tól mint-ha felülről látnánk a jelenetet: „A rónára halvány ködök települnek, S csak félig mutatják A betyár alakját, Kit éji szállásra prüszögve visz a ló...”.
- A beszélő leírásai „festőiek”, de a látvány megteremtésében nemcsak a színeknek van szerepük, hanem a többi érzékterületet mozgósító képzeteknek is. Pl. méla kolomp, harsogó haris, hozontos bús tinó el-elhődül, lomhán szipákol, szikrázó haraggal, „Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő”.
- A természet és szabadság, a természet és végtelenség fogalmának azonosítására több utalás is található a költeményekben. „Mint befagyott tenger, olyan a sík határ”; „Most uralkodnak a szelek, viharok, Egyik fön-n a lé-gben..., Más-ik alant...”.
- Hogy a szabadságra utaló másodlagos jelentés fontosabb a természetábrázolásnál, mutatja az utolsó versszak, ahol a költő királyellenessége kap hangot: „Mint kiűzött király országa széléről, Visszapillant a nap a föld pereméről, Visszanéz még egyszer Mérges tekintettel, S mire elér a szeme a tulsó határra, Leesik fejről véres koronája.”

d) egyéni (házi feladat is lehet)

4. lépés: 6. feladat

T/6.

21. oldal

35 PERC

Pókhálóábra 10 perc, egy vers elemzése 10 perc, gondolkodástérkép 15 perc

Tanári instrukciók

- A pókhálóábra kitöltését követheti frontális megbeszélés, amely során a tanulók kiegészíthetik ábrákat és reflektálhatnak egymás asszociációira.
- A műelemzéshez először keressenek párt a tanulók, azzal dolgozzanak együtt, aki ugyanazt a verset választotta elemzésre.

- A versértelmezést önállóan végezzék a párok, a gondolkodástérkép kitöltése megint együtt történik frontális munkában.
- A következő óra elején (vagy a következő órák egyikén) hallgassunk meg minél több tanulót a memoriterből.

Kiemelt készségek, képességek: asszociációs készség, elemzés, kritikai gondolkodás, egybefoglalás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

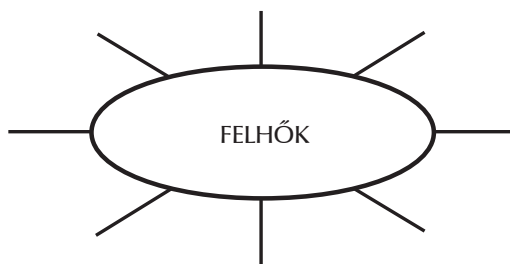
Munkaformák: egyéni, páros, majd frontális

Módszerek, eljárások: címmeditáció, pókhálóábra, gondolkodástérkép

Eszközök: csomagolópapírra előzőleg elkészített gondolkodástérkép (vagy papír helyett használható az interaktív tábla is)

6. Felhők

- a) A *Felhők* Petőfi egy versciklusának címe. Ha ilyen címen gyűjtötte össze 66 versét, miről szólhatnak a művek? Feltevéseidet rögzítsd pókhálóábrában!

- b) Olvasd el a verseket, és rögzítsd magadnak 2-3 mondatban, hogy előfeltevéseidet, asszociációdát mennyiben igazolta a művek első olvasata!

MÖGÖTTEM A MÚLT...

Mögöttem a múlt szép kék erdősége,
Előttem a jövő szép zöld vetése;
Az mindig messze, és mégsem hagy el,
Ezt el nem érem, bár mindig közel.
Ekkép vándorlok az országuton,
Mely puszta, vadon,
Vándorlok csüggedetten
Az örökkétartó jelenben.

EMLÉKEZET...

Emlékezet!
Te összetört hajónk egy deszkaszála,
Mit a hullám s a szél viszálya
A tengerpartra vet... - -

HA JŐNE OLY NAGY FERGETEG...

Ha jőne oly nagy fergeteg,
Mely meghasítná az eget,
És e hasitékon át
A földgolyót behajítaná!

MI A DICSŐSÉG?...

Mi a dicsőség?... tündöklő szivárvány,
A napnak könnyekben megtört sugára.

A BÁNAT? EGY NAGY ÓCEÁN

A bánat? egy nagy óceán.
S az öröm?
Az óceán kis gyöngye. Talán,
Mire fölhozom, össze is töröm.

GYERTYÁM HOMÁLYOSAN LOBOG...

Gyertyám homályosan lobog...
Magam vagyok...
Sétálok föl s alá szobámban...
Szájamban füstölő pipám van...
Multam jelenési lengenek körülém...
Sétálok, sétálok, s szemlélem
A füst árnyékát a falon,
És a barátságáról gondolkodom.

ELMÉM EZEN SOKAT GONDOLKODIK...

Elmém ezen sokat gondolkodik:
Ha valaha
A vilárendszer fölbomlana,
S mint most az eső és hó esik,
Esnének akkor csillagok,
S folynának a csillagpatakok!

FÖLDÉT A FÖLDMIVES...

Földét a földmives felszántja,
Aztán beboronálja.
Képünket az idő felszántja,
De be nem boronálja.

MIVÉ LESZ A FÖLD?...

Mivé lesz a föld?... megfagy-e, elég-e?
 És úgy hiszem, hogy meg fog fagyni végre,
 Megfagyasztják a jéghideg szívek,
 Amelyek benne s bele fekszenek.

SZERETŐJE-E VAJON...

Szeretője-e vajon a testnek a lélek?
 S mint szeretőkhez illik, együtt enyésznek?
 Vagy a lélek a testnek csak barátja?
 S úgy tesz, mint rendszeren a barát:
 Elhordja magát,
 Midőn amazt pusztulni látja?

VAJON MI ÉR?

Vajon mi ér? vajon mi történik velem?
 Sejtek, s e sejtelem, ez olyan rettentő!
 Ugy rángatózik, úgy ugrándozik szívem,
 Miként a porban a levágott emberfő.

FEJEMBEN ÉJ VAN...

Fejemben éj van, éjek éjjele,
 S ez éj kísértetekkel van tele;
 Agyamban egymást szűlik a gondolatok,
 S egymást tépik szét, mint vadállatok.
 Lázzal verő szívemnek vére forr,
 Mint boszorkány üstjében a bűvös víz.
 Gyúlt képzeletem mint meteor
 Fut át a világon és magával visz,
 Laktársam a kétségbeesés,
 Szomszédom a megőrülés.

Szalkszentmárton, 1846. március 10. előtt

c) Versértelmezés

Válaszd ki azt a verset a fentiek közül, amelyik leginkább megérintett téged!

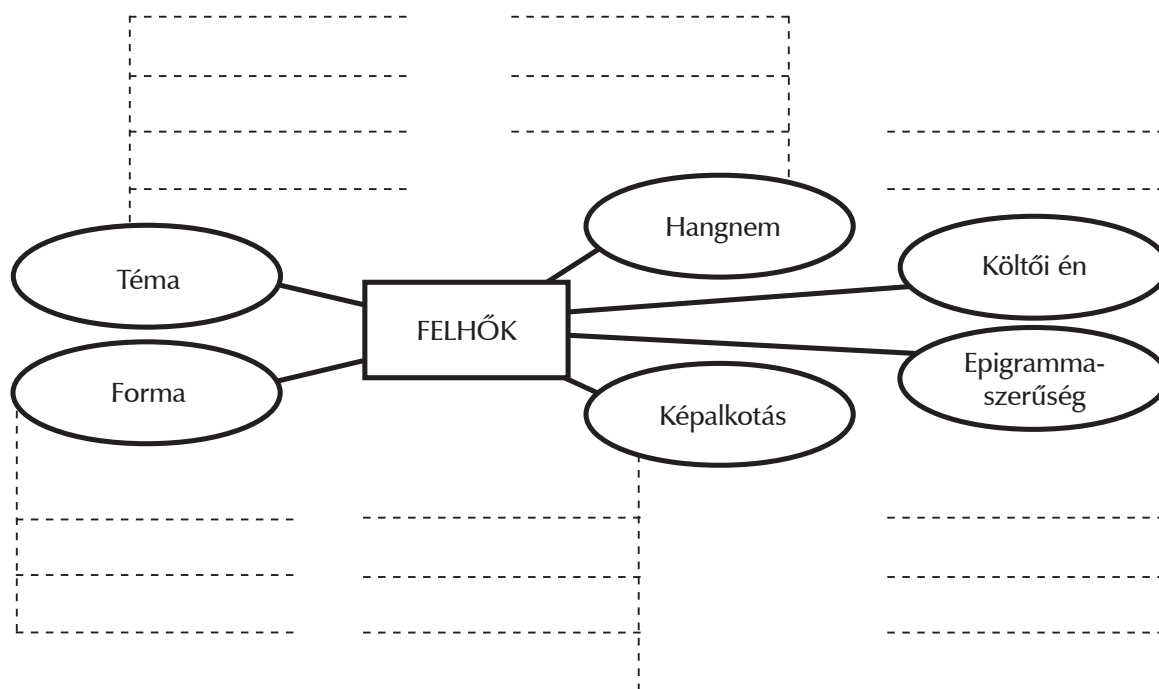
Keress magadnak párt azok közül, akiknek ugyanez a vers tetszett! A továbbiakban dolgozzatok együtt!

Az alábbi kérdések alapján készítsetek rövid műelemzést! Nem szükséges összefüggő szöveget alkotni, lehet vázlatosan, gondolatjelesen rögzíteni a megállapításokat.

- Mi a vers témája?
- Milyen hangnemben íródott?
- Hogyan jelenik meg benne a költői én?
- Mi jellemzi a versformát?
- Mi jellemzi a képalkotást?
- Miben hasonlít az epigramma műfaji jellemzőihez?
- Miben tér el az epigramma műfaji jellemzőitől?

d) A *Felhők* versciklus jellemzőit rögzítsétek gondolkodástérképben!

e) Tanuld meg azt a verset, amelyik neked a legjobban tetszett!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) egyéni
 b) egyéni
 c) egyéni
 d) **TÉMA:** számvetés (a lírai én múltja, jelene, jövője, az öregedés, az elmúlás); a beszélő belső világához rendelhető fogalmak (emlékezet, dicsőség, bánat, öröm, magány, barátság, gondolatok); a föld jövője, a világvége.
HANGNEM: elégius, melankolikus, rezignált, szorongó, kétségbeesett.
A KÖLTŐI ÉN JELENLÉTE: hangsúlyos E/1. vagy egyáltalán nincs jelen.
VERSFORMA: rövid versek (sok a négysoros), jellemző a befejezetlenség, a nyitottság (... vagy ? vagy hiányos mondat), de rímek vannak (jellemző a páros és a keresztím), verselés nem megállapítható.
KÉPALKOTÁS: minden képben jelenik meg (sok a főnévi metafora, hasonlat), végletes ellentétek a képzalkotásban.
EPIGRAMMASZERŰSÉG: rövid, tömör versek, többen csattanó is van; de nem egy-egy gondolat megfogalmazásai, nem általános, szentenciaszerű a tartalmuk.
- e) egyéni (otthoni feladat)

5. lépés: 7–8. feladat

T/7–8.

25. oldal

55 PERC

T/7.: 10 perc

T/8.: csoportmunka 10 perc, prezentáció, értelmezés 20 perc, esszé írása 15 perc

Tanári instrukciók

- A 7. a), b) feladat ráhangolódás a szerelmes versekre, egyrészt a korábbi, főleg életrajzra vonatkozó ismeretek előhívása, másrészt annak megtapasztalása, hogy az individualista költő versekben alkotja meg a maga lírai naplóját a Júliához fűződő kapcsolatáról.
- A c) feladattal szeretnénk rámutatni Petőfinak a korabeli költői konvenciók rendszerétől való radikális eltávolodására és hangvételének újdonságára.
- A *Minék nevezzelek?* c. verset jó lenne meghallgatni, mert a megszólaltatás mindig egy értelmezési kísérlet. A vers részletes elemzését csoportmunkára terveztük. Már a válaszadás során ki kell derülnie, hogy a vagylagos kérdések közül nem választani kell, hanem mellérendelő, kapcsolatos viszonyban állnak egymással, és mindegyik kérdésre adható pozitív válasz a vers szövegéből vett idézetekkel alátámasztva. Épp attól nagyszerű e költemény, hogy nyelvi gazdagságából, megalakotottságából mindegyik megállapításra találunk bizonyítékot. Ebből adódik többféle értelmezési lehetősége.
- „A Petőfi-szövegek egyik legfontosabb jelentésszervező elve az lenne, hogy a versek szöveg-egésze, valamint a beszéd modalitása a világ látását és láttatását mintegy állandó mozgásban tartaná, (...) a láttatott vagy említett »dolgokat« folyamatosan többféle szempontból tüntetné fel, a dolgok »jelenlétét« mindvégig csak a szemlélőnek s beszélőnek végtelenen egyéni és pillanatnyi szemszögéből hagyná érvényesülni, s épp a látásmódnak vagy láttatásnak bármely szempontú »redundáns« egyértelműségét (...) szüntetné meg.” (Margócsy I.)
- Az értelmezést, a kérdések megválaszolását 3-4 fős csoportokban végzi az osztály, választhatnak a kérdések közül, de ügyeljünk arra, hogy mindegyik kérdéshez találjunk vállalkozó csoportot. Az osztály létszámától függően lehetnek kontrollcsoportok is. Míg egy-egy csoport prezentálja válaszait, a többiek kitöltik a maguk táblázatát.
- Az esszé írására órán hagyjunk időt, hisz nem kell teljes elemzést írni, csak a versrészletek hasonló motívumait (és esetleg hangnemét) kell feltárniuk a tanulóknak. Egy-két esszé felolvasásával lesz teljes a Petőfi-vers elemzése.
- Az utolsó, 8/d) feladat lehet házi feladat, de órán is választhatja néhány tanuló.

Kiemelt készségek, képességek: ismeretek előhívása, rendszerezése, szövegértés, reflektálás, analízis, szintézis, értékelés, együttműködési készség, érvelés, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: A 8/c)–d) feladatot adhatjuk differenciáltan is a jobb és gyengébb képességű tanulóknak. De a versírás kreatív feladat, és mindenkinek sikerélményt ad.

Munkaformák: egyéni és páros munka (T/7.), csoportmunka és közzététel, egyéni (T/8.)

Módszerek, eljárások: kettéosztott napló, táblázat kitöltése mozaik rendszerben, kreatív írás (esszé, ötsoros vers)

Eszközök: elektronikus hanghordozón a vers

JÚLIA-VERSEK

Szendrey Júlia (1828–1868)
(Barabás Miklós rajza)

Koltó, a Teleki kastély

Ezt láthatta Petőfi...

7. Petőfi és Júlia

- a) Életrajzi elemek Petőfi Szendrey Júliához fűződő kapcsolatából
Gyűjtsd össze mindazt, amit Petőfi Júlia iránti szerelméről tudsz! Ismereteidet rendezd szempontokba!
- b) Élmény és költemény
Petőfi Júlia iránti szerelmének lírai története a költeményekből is „kiolvasható”. „Rekonstruáld” a Júlia-kapcsolatot az alábbi versrészletek alapján!
A kettéosztott napló jobb oszlopába írd be az idézetekhez fűzött reflexiódat arról, hogy mit tudunk meg a versrészletek lírai énjének érzéseiről, pillanatnyi lélekállapotáról!

VERSRÉSZLETEK	ÉRTELMEZÉS, REFLEXIÓK
<p>Barna kislyány, ha nem alszol, Hallgasd, mit e madár dalol; E madár az én szerelmem, Az én elsohajtott lelkem!</p> <p style="text-align: right;"><i>(Ereszkezik le a felhő...)</i></p>	

VERSRÉSZLETEK	ÉRTELMEZÉS, REFLEXIÓK
<p>Örökös bujdosásban van a lelkem, Egyre űzi nyughatatlan szerelmem, Hol lesz, hol lesz az én megpihenésem? Öledben-e, lány, vagy a sír ölében?</p> <p style="text-align: right;"><i>(Oda járok, hova...)</i></p>	
<p>Örülj, örülj, szívem! Ki örül, ha te nem? Kinek van, mint neked, Ilyen boldogsága? Kinek van a földön Ilyen mennyországa?</p> <p style="text-align: right;"><i>(Mikor a lánc lehull...)</i></p>	
<p>Mikor együtt voltunk, Tudom, hogy szeretted. Akkor meleg nyár volt, Most tél van, hideg tél. Hogyha már nem szeretsz, Az isten áldjon meg, De ha még szeretsz, úgy Ezerszer áldjon meg!</p> <p style="text-align: right;"><i>(Reszket a bokor, mert...)</i></p>	
<p>Mi volt nekem A szerelem? Rózsafán kis madárfészek, Melyben vígan füttyörészek, S ha földulja a fergeteg, Odább szállok, mást építek.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Mi volt nekem a szerelem?)</i></p>	
<p>Bírom végre Juliskámat, Mindörökre bírom őt, Az enyémnek vallhatom már Isten és világ előtt.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Bírom végre Juliskámat...)</i></p>	

VERSRÉSZLETEK	ÉRTELMEZÉS, REFLEXIÓK
<p>Hát még ha eszembe Jut ifju virágom, A barna leány, e Szép hajnali álom, Kit én úgy imádok, S ki engem imád – Mily édes az élet, Mily szép a világ!</p> <p style="text-align: right;"><i>(Mily szép a világ!)</i></p>	
<p>Dél s est között van az idő, nyujtózom A pamlagon végig kényelmesen... Keblemre hajtva fejcskáját, alszik Kis feleségem mélyen, csendesen.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Beszél a fákkal a bús esti szél...)</i></p>	
<p>Elhull a virág, eliramlik az élet... Űlj, hitvesem, Űlj az ölembe ide! Ki most fejedet kebelemre tevéd le, Holnap nem omolsz-e sirom fölibe?</p> <p style="text-align: right;"><i>(Szeptember végén)</i></p>	
<p>Kedvesem, te Űlj le mellém, Űlj itt addig szótlanúl, Míg dalom, mint tó fölött a Suttogó szél, elvonúl,</p> <p>Ha megcsókolsz, ajkaimra Ajkadat szép lassan tedd, Föl ne keltsük álmából a Szendergő természetet.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Itt van az ősz, itt van újra...)</i></p>	
<p>Dalolj, dalolj, kedves madár, Eszembe hozzák e dalok, Hogy nemcsak gyilkos eszköz, katona, Egyszersmind költő is vagyok.</p> <p>(...)</p>	

VERSRÉSZLETEK	ÉRTELMEZÉS, REFLEXIÓK
<p>És álmodom, és álmaim Oly kedvesek, oly édesek... Terólad álmodom, hív angyalom. Kit olyan híven szeretek, Ki lelkem üdvessége vagy, Kit istentől azért nyerek, Hogy megmutassa, hogy nem odafönn, De lenn a földön van az ég.</p> <p style="text-align: center;">(Pacsirtaszót hallok megint)</p>	

- c) A Júlia-versekben megszólaló költői én hangvétele radikálisan különbözik a korabeli szerelmes versektől. Az újszerűség érzékeltetésére felidézzük a korábbi tanulmányaidból már ismert Kisfaludy Sándor *Himfy szerelmei* című kötetének egy, a boldog szerelmet megéneklő dalát. Olvasd el a verset, és beszélj padtársaddal a költői nyelvhasználat, a hangnem különbözőségeiről!

KISFALUDY SÁNDOR: A BOLDOG SZERELEM 30.

Mosolyogva jönnek, mennek
Életemnek napjai,
Attól fogva, hogy Hymennek⁴
Kötnek rózsá-lánczai.
Van életemnek sok órája,
Melyet irigyelhetne
Az ég maga, ha hozzája
Még irigység férhetne
Midőn látom, mint tudja őt,
Ez egyedül bennem élőt,
Szívem üdveztieni; –
Ez érzemény isteni!

- d) Választható feladat
Elemezd, értelmezd otthon azt a Petőfi-verset, amelyik leginkább megnyerte tetszésedet!

8. *Minek nevezzelek?*

- a) Hallgassátok meg Petőfi *Minek nevezzelek?* című versét!

4 Hymen: a görög mitológiában a házasság istene

PETŐFI SÁNDOR: MINEK NEVEZZELEK?

Minek nevezzelek,
 Ha a merengés alkonyában
 Szép szemeidnek esti-csillagát
 Bámulva nézik szemeim,
 Mikéntha most látnák először...
 E csillagot,
 Amelynek mindenik sugára
 A szerelemnek egy patakja,
 Mely lelke tengerébe foly –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
 Ha rám röpítéd
 Tekinteted,
 Ezt a szelíd galambot,
 Amelynek minden tolla
 A békeség egy olajága,
 S amelynek érintése oly jó!
 Mert lágyabb a selyemnél
 S a bölcső vánkosánál –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
 Ha megzendülnek hangjaid,
 E hangok, melyeket ha hallanának,
 A száraz téli fák,
 Zöld lombokat bocsátanának
 Azt gondolván,
 Hogy itt már a tavasz,
 Az ő régen várt megváltójok,
 Mert énekel a csalogány –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
 Ha ajkaimhoz ér
 Ajkadnak lángoló rubintköve,
 S a csók tüzében összeolvad lelkünk,
 Mint hajnaltól a nappal és az éj,
 S eltűn előlem a világ,
 S eltűn előlem az idő,
 S minden rejtélyes üdvösségeit
 Árasztja rám az örökkévalóság –
 Minek nevezzelek?

Minek nevezelek?
 Boldogságomnak édesanyja,
 Egy égberontott képzelet
 Tündérleánya,
 Legvakmerőbb reményimet
 Megszégyenítő ragyogó valóság,
 Lelkemnek egyedűli
 De egy világnál többet érő kincse,
 Édes szép ifju hitvesem,
 Minek nevezelek?

Pest, 1848. január

- b) Az alábbi táblázatban kérdéseket olvashattok, melyek a vers értelmezésében segítenek.
 A csoportmunka során csak egy kérdést kell megválaszolnotok.

a) IDÉZETEK A VERSBŐL, ÉRTELMEZÉS, MAGYARÁZAT	KÉRDÉS	b) IDÉZETEK A VERSBŐL, ÉR- TELMEZÉS, MAGYARÁZAT																		
	A) a) A vallomásosság, a beszélő érzéseinek kifejezése (az „én”) vagy b) a megszólított kedves (a „te”) csodálatos lényének leírása a hangsúlyosabb a versben?																			
	B) a) Egy képzelt epikus történés- sor mozzanatai olvashatók ki az 1–4. versszakból vagy b) az eszményített kedves egy- egy testrészét, tulajdonságát írja le a beszélő az első 4 szakaszban?																			
	C) a) A lírai én szerelmét kon- vencionális költői képekkel mutatja be vagy b) szerelme tárgyának leírásá- ra komplex költői képeket használ?	A válaszadásban segít a követ- kező ábra: <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%; text-align: center;">Kép</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Fogalom</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Érzet</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">galamb = toll</td> <td style="text-align: center;">tekintet</td> <td style="text-align: center;">szelíd- (ség)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> </td> <td></td> <td style="text-align: center;">„békeség”</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">olajág</td> <td style="text-align: center;">a tekintet érintése (~ nézés)</td> <td style="text-align: center;">jó(ság)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> </td> <td></td> <td style="text-align: center;">lág(y)ság)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">selyem bölcső vánkosa</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	Kép	Fogalom	Érzet	galamb = toll	tekintet	szelíd- (ség)			„békeség”	olajág	a tekintet érintése (~ nézés)	jó(ság)			lág(y)ság)	selyem bölcső vánkosa		
Kép	Fogalom	Érzet																		
galamb = toll	tekintet	szelíd- (ség)																		
		„békeség”																		
olajág	a tekintet érintése (~ nézés)	jó(ság)																		
		lág(y)ság)																		
selyem bölcső vánkosa																				

	D) a) A vers szókészletére a fennkölt, választékos szavak vagy b) a hétköznapi, egyszerű szavak, szófordulatok használata jellemző?	
	E) a) A vers beszélője megtalálja a méltó szavakat szerelme nagyságának kifejezésére vagy b) elégtelennek találja a nyelvet szerelme tárgyának leírására?	
	F) a) A vers műfaja óda vagy b) rapszódia?	

c) Esszé

A vers értelmezői szerint a költeményben megjelenő lélekállapot egyértelműen rávilágít Petőfi szerelemfelfogásának romantikus jellegére.

Olvasd el az alábbi idézeteket!

Teremts kapcsolatot a versrészletek között, és érvelj amellett, hogy ez a szerelemfelfogás nem csak a romantika időszakára jellemző!

(A következő kérdések segíthetnek a gondolkodásban:

Hogyan írhatók le a versrészletekben megjelenített szerelmi beteljesülés térbeli és idővonatkozásai?

Ebbe a kitüntetett állapotba hogyan lép be a transzcendencia?

Mennyire van jelen testben és lélekben a kedves?

Milyen a versek hangneme?)

Írásod terjedelme ne haladja meg a 15 sort!

(1)

Minek nevezelek,

Ha ajkaimhoz ér

Ajkadnak lángoló rubintköve,

S a csók tűzében összeolvad lelkünk,

Mint hajnaltól a nappal és az éj,

S eltűn előlem a világ,

Eltűn előlem az idő,

S minden rejtélyes üdvességeit

Árasztja rám az örökkévalóság –

Minek nevezelek?

(2)

(...) Titkok illata
 Fénylett hajadban s béke égi csendje,
 És jó volt élni, mint ahogy soha,
 S a fényt szemem beitta a szívembe:
 Nem tudtam többé, hogy te vagy-e te,
 Vagy áldott csipkebokor drága tested,
 Melyben egy isten szállt a földre le
 S lombjából felém az ő lelke reszket?

Igézve álltam, soká, csöndesen,
 És percek mentek, ezredévek jöttek, –
 Egyszerre csak megfogtad a kezem,
 S alélt pilláim lassan felvetődtek,
 És éreztem: szívembe visszatér,
 És zuhogó, mély zenével ered meg,
 Mint zsibbadt erek útjain a vér,
 A földi érzés: mennyire szeretlek!

(Tóth Árpád: *Esti sugárkoszorú*)

(3)

Minden mosolyod, mozdulatod, szavad,
 Őrzöm, mint hulló tárgyakat a föld.
 Elmémbe, mint a fémbe a savak,
 ösztöneimmel belemartalak,
 te kedves, szép alak,
 lényed ott minden lényedet kitölt.

A pillanatok zörögve elvonulnak,
 de te némán ülsz fülemben.
 Csillagok gyúlnak és lehullnak,
 de te megálltál szememben.
 Ízed, miként a barlangban a csend,
 számban kihűlve leng
 s a vizes poháron kezded,
 rajta a finom erezet,
 föl-földereng.

(József Attila: *Óda*)

d) Ötsoros

Írj ötsoros verset az alábbiak szerint, amelyben kísérletet teszel valós vagy képzelt barátod/barát-
 nőd (kedvesed) megnevezésére!

- az első sor a megszólított egyszavas megnevezése
- a második sor két szóban két külső tulajdonsága

- a harmadik sor három szóban három belső tulajdonsága
- a negyedik sor négyzavas kifejtése a hozzá fűződő személyes érzésednek, gondolatodnak
- az ötödik sor az első egyszavas szinonimája

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/7.

- a) Életrajzi elemek a Júlia-kapcsolatból: ismerkedés 1846 őszén (a nagykárolyi megyebálon), viharos kapcsolat, féltékenység, a lány szüleinek ellenzése, házasságkötés 1847 őszén, mézes-hetek Koltón, megszületik fiuk, Zoltán 1848 decemberében, Arany Jánosék a keresztszülők, többször bízza rájuk családját, amikor részt vesz a szabadságharc küzdelmeiben. Júliához írt versek: *Reszket a bokor, mert...*, *Bírom végre Juliskámat...*, *Beszél a fákkal a bús őszi szél...*, *Szeptember végén, Feleségek felesége...*, *Minek nevezzelek?, Itt van az ősz, itt van újra...* stb.
- b) egyéni
c) egyéni
d) egyéni

T/8.

- b) A) A romantikus személyesség meghatározó a versben, a beszélő kifejezhetetlennek érzi szerelme nagyságát, a benne egyre mélyebben és fokozottabban feltoluló érzés készíti elő a záró versszak metaforahalmazát: *boldogságomnak édesanyja, egy égbe-rontott képzelet tündérlánya, ragyogó valóság, lelkemnek egyedüli, egy világnál többet érő kincse*. De legalább ilyen hangsúlyos a megszólított kedves leírása, hiszen minden versszakban ő áll a középpontban, az ő leírhatatlan szépsége.
- B) Az első négy vsz. egy képzelt epikus történéssor töredékeiből megalkotott folyamatot jelenít meg: egy alkonyi együttlét során a férfi tekintete megállapodik a nő szemein, a kedves ezt észreveszi, találkozik tekintetük, majd a nő megszólal, s végül csókban összeolvad a lelkük. Ugyanakkor mikor a költői én szavakat keres szerelme tárgyának megjelenítésére, a szóképek azonosító tagja csupán a kedves egy-egy testrésze (szeme, ajka) vagy tulajdonsága (szelíd tekintet, zengő hang, lángoló ajak).
- C) A kedves szépségének leírására szolgáló metaforák közhelyszerűek, bennük a népdalokból ismert természeti képek köszönnek vissza: pl. szemek – csillagok, tekintet – szelíd galamb, hangjaid – énekel a csalogány. De a kedves szépségének leírására szolgáló metaforák komplex romantikus képek is, a metaforák kibontása, továbbépítése figyelhető meg, bennük különböző érzetek, érzékszervi benyomások kapcsolódnak össze: pl. tekintet (látás) – szelíd galamb, a tolla (tapintás) – a békeség egy olajága (látás, tapintás, szaglás), tekintet – lágyabb a selyemnél, a bölcső vánkosánál (tapintás).
- D) A vers szóképzletére jellemző a fennkölt, választékos szavak használata (pl. a merengés alkonya, a békeség olajága, a tavasz a régen várt megváltó, lángoló rubintkő, egy égbe-rontott képzelet tündérlánya stb.), ugyanakkor egyszerű, hétköznapi szófordulatokkal is találkozunk (pl. bámulva nézik szemeim, a száraz téli fák, zöld lombok, „édes szép ifju hitvesem” stb.).
- E) A vers beszélője talál méltó szavakat felesége szépségének, szerelme nagyságának kifejezésére: *„Boldogságomnak édesanyja, Egy égberontott képzelet Tündérlánya, Legvakmerőbb reményimet Megszégyenítő ragyogó valóság, Lelkemnek egyedüli De egy világnál többet érő kincse, Édes szép ifju hitvesem”*. Ugyanakkor elégtelennek találja a nyelvet

szerelmének és szerelme tárgyának a leírására. Hisz minden versszak egy-egy megnevezési kísérlet, a lírai én a versszak elején „nekirugaszkodik” annak, hogy méltó szavakat találjon eszményített szerelmük kifejezésére. A versszaknyitó kérdések bizakodást fejeznek ki, míg a versszakokat zárók a megnevezési kísérlet kudarcáról vallanak. És a vers költői kérdéssel fejeződik be.

F) A vers műfaja óda, mert a fenséges tárgy maga az eszményített kedves és/vagy szerelmük teljessége. A költői én végig emelkedett hangnemben beszél a megszólított kedveshez, szenvedélyes érzelmei megvallására tesz kísérletet a versben. De a vers rapszódia is lehet. A beszélő szenvedélyes vallomása zaklatott hangnemű, a bizakodás, lelkesedés a kétségbeeséssel váltakozik. A költemény mondat- és szövegszerkesztése megfelel a rapszódia szaggatott formájának: minden versszak egy versmondat, a sorok szabálytalan hosszúságúak, nincsenek rímek.

c) egyéni megoldások, amelyek tartalmazhatják a következő válaszelemeket: a szerelmes egymásra találás, átlényegülés, beteljesülés (csók, összeolvad a lelkünk, elme és ösztönök egysége) során megszűnik a tér és idő; ennek a kitüntetett állapotnak transzcendens vonatkozása van (üdvösség, égi csend, áldott csipkebokor, egy isten lelke, csillagok gyúlnak); a megidézett kedves testiségében is jelen van (ajak, kéz); emelkedett hangnem.

d) egyéni

6. lépés: 9. feladat

T/9.

35. oldal

35 PERC

A prófétafogalom értelmezése 10 perc, verselemzés 25 perc

Tanári instrukciók

- A feladat célja a kiválasztottság fogalmához rendelt próféta szerep értelmezése. A próféta vagy váteszköltő szereppel már találkoztak a tanulók az *Ars poeticák* fejezetben (*A XIX. század költői*), általános iskolában pedig az *Egy gondolat bánt engemet...* című verset elemezték. Azért választottuk most *Az ítélet* című verset, mert talán ebben a leghangsúlyosabbak a bibliai párhuzamok.
- A prófétafogalom értelmezését és a verselemzést önállóan végzik a tanulók. Elemzés közben segítsük munkájukat, végül olvassassuk fel egy-egy tanulóval a kérdésekre adott válaszait, amelyeket a táblázat egy adott szempontjához készített. A válaszokat szóban értékeljük közösen az osztállyal.
- Házi feladatként (külön A/4-es lapra) minden tanuló készítse el az értekezést, és munkájukat ellenőrizzük, értékeljük százalékosan és/vagy osztályzattal a megadott értékelőlap segítségével.

A MINŐSÍTÉS SZEMPONTJAI	ÁLLÍTÁS	ÉRTÉKELÉS
GLOBALIS SZERKEZET	Az értekezésben a téma felvezetése, kifejtése és lezárása elkülöníthető egymástól (a szövegnek van eleje, közepe és vége); a nagy szerkezeti részek arányosak.	1 2 3 4 5

SZERKEZET 1.: BEVEZETÉS	A téma megközelítése világos, átgondolt: a tanuló átfogóan értelmezi a problémakört, és megnevezi azokat a szempontokat, amelyek alapján a részletes elemzést végzi.	1 2 3 4 5
SZERKEZET 2.: TÁRGYALÁS	A kifejtésben az elemzési szempontok jól követhetők, a gondolatmenet logikusan előrehaladó, a megállapítások világosan kapcsolódnak egymáshoz. Az állításokat a tanuló a szövegből vett példákkal, idézetekkel igazolja.	1 2 3 4 5
SZERKEZET 3.: BEFEJZÉS	A befejezés tartalmazza a részletes elemzésből levont összegző megállapításokat, a tanuló visszautal a bevezetésre és/vagy kifejti személyes véleményét.	1 2 3 4 5
TARTALMI KIFEJTETTSÉG/ TÁJÉKOZOTTSÁG	Az értekezés bizonyítja, hogy a tanuló biztos ismeretekkel rendelkezik az adott témában, állításai megalapozottak, meggyőzőek, fogalomhasználata pontos.	1 2 3 4 5
NYELVI MINŐSÉG	A tanuló nyelvhasználata, az értekezés hangvétele egészében megfelel a műfajnak. A stílus szabatos, világos, gördülékeny.	1 2 3 4 5
HELYESÍRÁS, ÍRÁSKÉP	A szöveg írásképe rendezett, a kézírás olvasható. A tanuló helyesírása biztos, a szöveg tagolásában használja a központoszási jeleket.	1 2 3 4 5

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analízis, egybefoglalás, értékelés, szövegalkotás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális megbeszélés; egyéni

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, értekezés

9. A próféta szerep vállalása

- Idézd fel, mit tudsz korábbi tanulmányaidból a prófétákról, a romantikus költők prófétai szerepvállalásáról és a reformkori Petőfi-kultuszról!
- Olvasd el az alábbi szöveget, és jelöld benne a számodra új információkat!

A próféták a nabi nevet viselték. Ez minden valószínűség szerint olyan igetöböl származott, melynek jelentése: „hívni, hirdetni”. A próféta Isten szavának a hírnöke vagy magyarázója. Életük egy napján ellenállhatatlanul hívja őket az Isten, kiválasztja őket mint küldötteket. Isten azért küldi őket, hogy hirdessék akaratát, és hogy ők maguk legyenek a „jel”. Nem csupán beszédük, hanem tetteik és életük is prófétálás. Minden igazi próféta tudja, hogy ő csak eszköz, minden egyes szó, melyet kiejt, egyszerre az övé és nem az övé. Minden próféta a néphez kap küldetést, mégpedig minden néphez.

Üzenete a jelenre és a jövőre vonatkozik. A próféta-ság Izraelnek sajátos jelensége, az isteni gondviselés egyik módja a választott nép vezetésére.

(Biblia, Szent István Társulat, Bp., 1979)

- c) Petőfi tudatosan vállalta a próféta, a váteszköltő szerepét.

Idézd fel, hogy melyik versében állította:

„Ujabb időkben isten ilyen
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kánaán felé.”

- d) *Az ítélet*

Petőfi fent megidézett versében az emberi és történelmi cselekvések céljának az e világi üdvözülést tartja. Ugyanígy *Az ítélet* című versében is az általános, mindenkire érvényes földi boldogság eljövételét vizionálja.

Olvasd el a verset!

PETŐFI SÁNDOR: AZ ITÉLET

A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, amely
Ködbevesző szikláibul a hajdanna ered ki,
És egyhosszában szakadatlan foly le korunkig.
Azt ne higyétek, hogy megszűnt már. Nincs pihenése
A megeredt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
Vértengerbe szakad majd a vér hosszú folyója.
Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
Eddig nem látott a világ; s a mostani béke
Ez csak ama sírcsend, amely villámnak utána
A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
Látom fátyolodat, te sötét mélytitku jövendő,
És, meggyujtván a sejtés tündéri tüzét, e
Fátyolon átlátok, s attól, ami ott van alatta,
Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
És örülök szilajan. A háború istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
És a népeket, eldöntő viadalra, kihíja.
Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni:
A jók s a gonoszak. Mely eddig veszte örökké,
Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
Melyet ígért isten, próféták ajkai által.
Ez lesz az ítélet, s ez után kezdődik az élet,
Az örök üdvesség; s érette a mennybe röplünk
Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.

Pest, 1847. április

e) Értelmezd a verset!

Az értelmezésben segítenek az alábbi szempontok és kérdések.

A táblázat üresen hagyott részeibe rögzítsd az egyes kérdésekre adott válaszaidat!

BESZÉDHELYZET	
Ki a vers beszélője, milyen szerepben szólal meg? Ki a megszólított? Milyen a beszélő hanghordozása? Hogyan sejteti a bekövetkező történéseket? Hogyan hat a látomás a lírai én érzelmeire, indulataira? Mivel tartja fenn a szöveg a megszólítottak figyelmét?	
IDŐSÍKOK ÉS TÖRTÉNELEMSZEMLÉLET	
Hogyan tagolható a vers az idősíkok szempontjából? Miről tanúskodnak az így létrejött szerkezeti arányok? Mit mond a beszélő a múlttól, az emberiség korábbi történetéről? Milyen képekkel írja le a jelen békés állapotát? Vesd össze a leírást az alábbi idézettel: „Öröm s reménytől reszketett a lég, Megszülni vágyván a szent szózatot, Mely által a világot mint egy új, egy Dicsőbb teremtés hangján üdvözlje. Hallottuk a szót. Mélység és magasság Viszhangozák azt. S a nagy egyetem Megszünt forogni egy pillantatig. Mély csend lön, mint szokott a vész előtt. A vész kitört.” (Vörösmarty Mihály: <i>Előszó</i> , részlet, 1854?) Milyennek látja a beszélő a történelem menetét? Hogyan hozható összefüggésbe a végítélet látványa a költő alternatív világ- és történelemszemléletével? (<i>Gondolj a Világosságot!</i> c. versére!)	
LÁTOMÁSOSSÁG	
Milyen költői képre építi a beszélő történelemértelmezését? Hogyan épül tovább a költői kép allegóriává a szöveg folyamán? Melyek a látomás alkotóelemei? Miben áll a látomás kettős (ambivalens) jellege?	

BIBLIAI UTALÁSOK	
<p>A vértenger víziója melyik bibliai történetet idézi meg? Hogyan hozható összefüggésbe a jövő látomása a <i>Jelenések könyvével</i>? Milyen mitológiai alakra emlékeztet „a háboru istene”? Mivel indokolható, hogy a beszélő etikai szempont alapján osztja két részre a küzdelem résztvevőit?</p> <p>A kérdések megválaszolásában segítenek az alábbi idézetek: A második pecsét feltörése Amikor a második pecsétet feltörte [a Bárány], hallottam, hogy a második élőlény szólt: „Gyere elő!”. Erre előjött egy vörös ló. Aki rajta ült, hatalmat kapott, hogy megbontsa a földön a békét, hadd gyilkolják egymást az emberek. Hosszú kardot adtak neki.</p> <p style="text-align: right;">(<i>Jelenések könyve</i>, 6,3–4)</p> <p>Új ég és új föld Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak, és a tenger sem volt többé. Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől. Olyan volt, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony. Akkor hallottam, hogy a trón felől megszólal egy harsány hang: „Nézd, ez az Isten hajléka az emberek között! Velük fog lakni, és ők az ő népe lesznek, és maga az Isten lesz velük. Letöröl szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem vesződség, mert a régi világ elmúlt.”</p> <p style="text-align: right;">(<i>Jelenések könyve</i>, 21,1–4)</p> <p>Mi lehet a bibliai utalások szerepe?</p>	

f) Értekezés

A kérdésekre adott válaszokból alkoss összefüggő szöveget, írd értekezést!
Munkádat tanárod az alábbi szempontok alapján fogja értékelni.

A MINŐSÍTÉS SZEMPONTJAI	ÁLLÍTÁS	ÉRTÉKELÉS
GLOBÁLIS SZERKEZET	Az értekezésben a téma felvezetése, kifejtése és lezárása elkülöníthető egymástól (a szövegnek van eleje, közepe és vége); a nagy szerkezeti részek arányosak.	1 2 3 4 5
SZERKEZET 1.: BEVEZETÉS	A téma megközelítése világos, átgondolt: a tanuló átfogóan értelmezi a problémakört, és megnevezi azokat a szempontokat, amelyek alapján a részletes elemzést végzi.	1 2 3 4 5

SZERKEZET 2.: TÁRGYALÁS	A kifejtésben az elemzési szempontok jól követhetők, a gondolatmenet logikusan előrehaladó, a megállapítások világosan kapcsolódnak egymáshoz. Az állításokat a tanuló a szövegből vett példákkal, idézetekkel igazolja.	1 2 3 4 5
SZERKEZET 3.: BEFEJEZÉS	A befejezés tartalmazza a részletes elemzésből levont összegző megállapításokat, a tanuló visszautal a bevezetésre és/vagy kifejti személyes véleményét.	1 2 3 4 5
TARTALMI KIFEJTETTSÉG/ TÁJÉKOZOTTSÁG	Az értekezés bizonyítja, hogy a tanuló biztos ismeretekkel rendelkezik az adott témában, állításai megalapozottak, meggyőzőek, fogalomhasználata pontos.	1 2 3 4 5
NYELVI MINŐSÉG	A tanuló nyelvhasználata, az értekezés hangvétele egészében megfelel a műfajnak. A stílus szabatos, világos, gördülékeny.	1 2 3 4 5
HELYESÍRÁS, ÍRÁSKÉP	A szöveg írásképe rendezett, a kézírás olvasható. A tanuló helyesírása biztos, a szöveg tagolásában használja a központosási jeleket.	1 2 3 4 5

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) egyéni
- b) egyéni
- c) *A XIX. század költői*
- e) Az elemzések a következő válaszlelemeket tartalmazhatják: a beszélő a próféta szerepében szólal meg kinyilatkoztatásszerű, apokaliptikus hanghordozásban, beszéde erősen retorizált, múlttól (1–7. sor), jelenről (8–16.) és jövőről (16–27.) beszél, a vers központi metaforája: az emberiség története – vérfoham (mely sziklából ered és tengerbe szakad), de egyszer ugrásszerű, döntő változás következik be; a látomás hatása a beszélőre kettős (egyszerre retteg tőle és örül neki), a megszólítottak előbb ismerik a látomás hatását, s csak később a tartalmát, ha a hatás ambivalens, a vízió történései is azok (egyszerre félelmetesek és fenségesek), a világot megtisztító vérözön és az utána bekövetkező „örök üdvesség” emlékeztet a *Világosságot!* c. vers ciklikus történelemértelmezésére: „föl és alá”, a mindent „eldöntő viadal” nem sokára be fog következni, mert a jelen állapota a vihar előtti csendet idézi. A látomás bibliai párhuzamai: a vízözön, az apokalipszis 2. lovása, a végítélet (a jók üdvözülése és a gonoszok elkárhozása), a második Jeruzsálem eljövetele, az „ez után kezdődik az élet” sor jelentheti az eszményi földi lét, az egykor elvesztett Éden harmóniájának visszatérését.
- f) egyéni, házi dolgozat

7. lépés: 10–12. feladat

T/10–12.

39. oldal

100 PERC

T/10.: 10 perc

T/11.: 25 perc szakértői csoportmunka+20 perc munka az alapcsoportban: egymás tanítása

T/12.: 20 perc a vita szervezése és felkészülés, 25 perc disputa

Tanári instrukciók

- A 10. feladat célja a próféta- és apostolfogalom megkülönböztetése; a két kiválasztotti szerep összehasonlítását, a halmazábra kitöltését párban végezzék a tanulók.
- A modul címének megfelelően nem célunk *Az apostol* c. elbeszélő költemény teljes elemzése, hanem elsősorban a szerepek köré rendeztük az értelmezett problémákat (ember–polgár, ember–Isten, vezető–vezetett népe, a szabadság apostolának szabadságfogalma). Kérjük, sőt elvárjuk a tanulóktól a teljes mű ismeretét, csak az értelmezés megkönnyítése céljából válogattuk össze a részleteket.
- A mozaik technika alkalmazásakor a szabadon szerveződő – akár már régóta együtt dolgozó, összeszokott – 4 fős alapcsoportok először feloszlanak, és a továbbiakban új, szakértői csoportokban dolgoznak együtt [például az A) feladat megoldásán]; nagy osztálylétszám esetén minden feladathoz két-két csoport rendelődik.
- Az értelmezés időigényes, ezért hagyjunk elég időt az olvasásra és a közös jelentésteremtésre. Segítsük az egyes csoportok munkáját.
- Miután a szakértői csoportok elvégezték feladataikat, a tanulók visszaülnek alapcsoportjukba, és elmondják egymásnak értelmezésük eredményét. Közben a többiek is kitöltik a maguk táblázatát, kérdeznek, esetleg kiegészítő megjegyzéseket tesznek.
- Ha soknak találjuk a problémakörhöz rendelt b) feladatok elvégzését, ezeket akár el is hagyhatjuk. De adhatjuk egyéni, választható feladatnak vagy otthoni munkára, házi feladatnak.
- A RÖVIDÍTETT DISPUTA menete a következő:

(Horváth Gizella: *A vitatechnika alapjai*, Kolozsvár, 2002 alapján)

A FELADAT leírása:

A rövidített disputában két csapat mérkőzik meg – vitázik – kötött forgatókönyv szerint. A forduló szimultán is bonyolítható, ha minden vitázó csoportpárhoz rendelhető bíró (vagy bírók – például egy zsűritag és két tag a közönségből; illetve időmérő).

A JÁTÉK menete:

1. A vitát két csapat folytatja le, a témát borítékból húzzák, és sorsolással döntenek el, melyik csapat tagad, melyik állít.
2. A csapatok 10 percet kapnak az előzetes felkészülésre és egyeztetésre, majd a következő technikával vitatják meg a kérdést:

Á/1: értelmezi a tételmondatot, és megkezd az érvelést, erre 1 perce van (építő beszéd).

T/3: kérdéseket intézhet Á/1-hez, amelyekkel megkísérli érveit támadni, megzavarni. Á/1 röviden válaszolhat a kérdésekre. Erre 1 percük van (keresztkérdések).

T/1: saját csapata szemszögéből értelmezi a tételmondatot, és megkezd az érvelését, erre 1 perce van (építő beszéd).

Á/3: kérdéseket intézhet T/1-hez, amelyekkel megkísérli érveit támadni, megzavarni. T/1 röviden válaszolhat a kérdésekre. Erre 1 percük van (keresztkérdések).

A csapatok 3 perc időt kapnak az egyeztetésre, újabb érvek, válaszok gyűjtésére.

Á/2: folytatja a vitát, újabb érveket sorjáz és összegez. Erre 1 perce van (visszaállító és összegző beszéd).

T/2: folytatja a vitát, újabb cáfolatokat sorjáz és összegez. Erre 1 perce van (cáfoló és összefoglaló beszéd).

ÉRTÉKELŐ SZEMPONTSOR a bírók munkájához:

SZEMPONTOK	ÁLLÍTÓK			TAGADÓK		
	IGEN	RÉSZ- BEN	NEM	IGEN	RÉSZ- BEN	NEM
A vitát megnyitó (Á/1, T/1) értelmezte a tételmondatot.						
A vitát megnyitó logikusan felépített, egymáshoz kapcsolódó, illetve egymásból következő érvekkel/cáfolatokkal támasztotta alá a csoport (igen/nem) állítását.						
A vitaindítókhoz kapcsolódóan a kérdező (Á/3, T/3) valóban az elhangzott érvekre kérdezett rá.						
A kérdezőnek sikerült zavarba ejtenie a válaszadót.						
A kérdező megingatta a vitapartner-csoport érveit.						
A vitázók (Á/2, T/2) továbbépítették és összegezték álláspontjukat.						
AZ ÖSSZESÍTÉS ALAPJÁN AZ ÁLLÍTÓ/TAGADÓ CSOPORT BIZONYULT HATÉKONYABB VITAKOZÓNAK. MAXIMÁLIS PONTSZÁM: 12 PONT						

Szervezzünk tehát 3 csapatot a 3 témára. A vita egy-egy csapaton belül fog lezajlani. A leírásból kiderül, hogy egy csapat akár 9 főből is állhat: 6 vitázó, 1 időmérő, és kioszthatunk két jegyző szerepet is, akik a felkészülés során készítenek jegyzeteket a csapat munkájáról, az egyes tanulók aktivitásáról, közreműködéséről az érvek gyűjtésében. (Ez 3 vitázó csapat esetén már 27 fő.) A csapatok felkészülése párhuzamosan történik. Izgalmasabb és nagyobb felelősséggel jár a felkészülés, ha nem osztjuk ki előre a vitában képviselt szerepeket, hanem együtt készül a 9 fő a kihúzott tételmondatok bizonyítására. Miután felkészültek a csapat tagjai, kihúzzák a szerepeket (Á/1, T/1 stb.), s ezeknek megfelelően ülnek le vitázni egymással. Az éppen nem vitázó másik két csoport alkotja a közönséget, akik a bírók szerepét is betöltik, és értékelik társaikat a kiosztott értékelőlapok segítségével. Pörgőbb lesz a vitasorozat, ha a bírók nem egy-egy vita végén, hanem a vitasorozat befejezésekor értékelnek, vagyis ismertetik pontozásuk eredményét, és röviden kiegészítő megjegyzéseket fűznek az adott pontszámokhoz. Megkérhetünk néhány tanulót a „hangos értékelésre”, de összesíthetjük is a csapatok teljesítményét; ebben az esetben végső eredményt is lehet hirdetni, hogy melyik csapat vagy csoport volt a legügyesebb. Jutalmazzuk a legjobb csapat munkáját. Így a disputa nemcsak a résztvevőknek, hanem a közönségnek is élményt jelent, és tanulságos mind a vita tartalmát, mind az értékelést illetően.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analízis, szintézis, szövegalkotás, érvelés, értékelés, együttműködő készség, tolerancia

Célcsoport – differenciálás: A mozaik technikás értelmezéshez rendelt a) feladatok megoldásában az egész osztály részt vesz, a b) feladatok adnak lehetőséget a differenciálásra, az egyéni munkára.

Munkaformák: páros, csoportmunka

Módszerek, eljárások: halmazábra, mozaik technika, szakértői csoportok, rövidített disputa

Eszközök: A rövidített disputa menetének leírása (csapatonként egy-egy), értékelőlapok (tanulónként kettő), a csapatmunka „szerepei” húzókarttyákon (mindegyik csapatnak külön-külön).

10. A kiválasztottság másik szerepe: az apostol

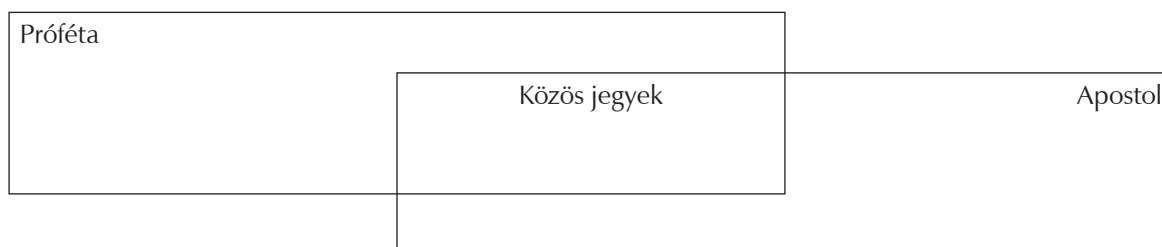
- a) Olvassátok el az alábbi részletet a katolikus *Bibliából*!
Jézus választja ki a 12 törzset jelképező 12 apostolt a szellemi Izrael megalapítására. Feladatuk lesz Jézus feltámadása után, hogy Krisztus hivatalos tanúi legyenek, s tanúságukon mint 12 alapkövön épül fel az Egyház.

AZ APOSTOLOK KÜLDETÉSE

A tizenegy tanítvány elment Galileába, arra a hegyre, ahová Jézus rendelte őket. Amint meglátták, leborultak előtte, bár néhányan kételkedtek. Jézus odalépett hozzájuk, és így szólt: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön. Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig.”

(Máté 28,16–20)

- b) Keressetek hasonlóságokat és különbségeket a két kiválasztotti szerep (próféta és apostol) között!
A feladat megoldásához olvassátok el újra az előző (9.) feladat ismertető szövegét a prófétákról! Megfigyeléseiteket rögzítsétek a halmazábrában!

11. Szerepek, szerepdilemmák Az apostolban

Az alábbi feladatok megoldásának menete a következő:

- Hozzatok létre négyfős alapcsoportokat!
- Négyfős csoportjaitokból alakítsatok szakértői csoportokat!

- A szakértői csoportokban a tagok a megadott szempontok szerint [A), B), C) vagy D)] értelmezik az elbeszélő költeményt, tisztázzák egymás között a felmerülő problémákat, és alakítsanak ki közös álláspontot!
- A szakértői csoportok tagjai a meghatározott idejű közös munka után térjenek vissza alapcsoportjukba!
- Az alapcsoportokban mondjátok el a többieknek megoldásaitokat, „tanítsátok egymást”!
- Segítsétek egymást abban, hogy végül mindenki több szempontból értelmezze az elbeszélő költeményt!

A) Ember és polgár (magánember és a közösségért tevő, iránta felelősséget érző polgár) viszonya a műben

- a) Az alábbi idézetek a főhős, Szilveszter vívódásairól szólnak. Nem előfordulásuk sorrendjében, hanem kronologikusan, Szilveszter életútját követve kerültek egy csoportba. Olvassátok el az idézeteket, és gyűjtsetek megállapításokat, indokokat a szerepválasztásokhoz! Nevezzétek meg azt az eseményt, helyzetet is, amikor Szilveszter választott szerepeiről töpreng! Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

12. FEJEZET

„Az ember nemcsak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És sohase' magáért?
Szegény fiu te, mikor élsz magadnak,
Te szétoztod mások közt lelkedet,
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját
Vagy egy tekintetét csak, amiből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság?... oly szomjas szívem, hogy
Fölinna egy záport, s talán
Egy harmatcsepp sem hull reá soha!
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú,
Viseld békén a rideg életet;
Tégy másokat boldoggá, ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, amely gabonát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, mely mig másoknak világít,
Tulajdon életét fogyasztja el.”

13. FEJEZET

„Isten veled... menj... menj, isten veled,
Te ifjak legnemesbike!
Menj... bár mehetnék én is teveled,
Mennék örömmel, édesörömezt.

S nem látjuk egymás soha-soha többé?
 Lehullsz egemről, fényes csillagom?
 Mert én szeretlek tégedet,
 Ki kell ezt mondanom,
 Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
 Mint a Vezúv a lángoló követ.
 Szeretlek, és tied nem lehetek!
 De istenemre,
 Ha a tied nem, másé sem leszek!
 Vedd e gyűrűt... e jegygyűrűt...
 Előbb fog széjjeltörni benne
 Ez a gyémántkő, mint az én hűségem.
 Isten veled, szép álma életemnek!”
 Az ifiúra a mennyország
 Szakadt le üdvösségivel,
 Leomlott a leány előtt
 S ölelte és csókolta térdeit. –

3. FEJEZET

„Egy éltet adtál énnekem, atyám,
 S én azt szolgálatodra szentelem.
 Mi lesz a díj? vagy lesz-e díjjam,
 Nem kérdezem;
 A legroszabb rabszolga is kész
 Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
 Én díjkivárat, díj reménye nélkül
 Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
 De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
 Azt látni majd, hogy embertársaim
 Rabokból újra emberek levének,
 Mert én őket, bár vétkesek,
 Vétkekben is fölöttem szeretem.
 Adj, isten, adj fényt és erőt nekem,
 Hogy munkálhassak embertársimért!”

16. FEJEZET

„Oh irgalom, megálljatok!
 Nem akarok én menekülni,
 Mindenhová megyek nyugodtan,
 Csak egy kevésbé várjatok.
 Nézzétek azt az ablakot,
 Az én szobámnak ablaka,
 Ott nőm és gyermekem lakik.
 Vezessetek hozzájuk egy,
 Csak egy rövid kis pillanatra,
 Mig egyszer ölelem meg őket

S egy isten-hozzádot mondok nekik,
 Aztán nem bánom én, hurcoljatok,
 De én búcsú nélkül nem mehetek.
 Inkább megyek le a pokolba
 A búcsuzás után,
 Mint föl a mennybe búcsu nélkül.”

17. FEJEZET

„Oh szent szabadság, érted szenvedek,”
 Szólt előzőnlő fájdalommal a rab,
 „S ha a világban magam állanék,
 Mint álltam egykor hosszú éveig,
 Nyugodtan ülnék most e kőpadon
 S büszkén, mint trónján a bitor király,
 S oly boldogan viselném e bilincset,
 Mint jegygyűrűmet egykor viselém!
 De hitvesem van és van gyermekem...
 Mi lesz belőlök nélkülem?
 Ki fogja eltáplálni őket
 Kenyérrel s szerelemmel?
 S mi lesz belőlem nélkülok?
 Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
 Miért meg nem hasadsz!”
 (...)

„Ezt mondta édes hangja, melyet
 Nem hallok én többé soha:
 Én már kiszenvédék, isten veled...
 Isten veled hát, lelkem lombja te,
 Kit rólam lesodort a vész;
 Ha téged elvitt, mért hagyott meg engem?
 Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
 S hová sodort el a vihar?
 Hol foglak fölhalálni téged
 Habár elhervadottan is,
 Hogy életemnek maradékát
 Szent romjaidnál kishajtsam!...
 Nekem többé nem kell az élet,
 Mert célját elveszítém;
 Te voltál célja életemnek,
 Te általad s te érted éltem,
 Szerelmem istenasszonya,
 Te egymagad voltál valóság;
 A többi? az emberiség, szabadság,
 Ez mind üres szó, pusztá ábránd,
 Melyért bolondok küzdenek.
 Te egymagad voltál valóság,
 Szerelmem istenasszonya!
 És én örökre elvesztettelek!”

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI	A MAGÁNEMBERI SZEREP JELLEMZŐI, LEHETŐSÉGEI	A POLGÁR SZEREPVÁLLALÁSAI

- b) „Szilveszter sorsát egyesíthetetlen kettősség, az individuális örömelvű magánember és az aszketikus elhivatottságú apostol szerepei között fennálló ellentét feszíti szét. (...) Tragédiája ebből az ellentétből fakad.” (Margócsy István).

Egyetértetek a fenti idézettel vagy nem?

Érveljetek az irodalomtörténész állítása mellett vagy ellen!

B) A nép és a népet tanító apostol viszonya a műben

- a) Olvassátok el az alábbi idézeteket, és mutassátok be, hogyan alakul Szilveszter és a közösség viszonya!

Nevezzétek meg a főhős életéből azt az eseményt, amely a viszony értelmezésére lehetőséget ad!

Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

12. FEJEZET

El nem fogadta a nagy hívatalt,
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghívák őt falujukba
Jegyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömet és boldogan.
S midőn elért a faluba,
S körülvék őt a lakók,
Igy szólt hozzájuk lángoló szemekkel:
„Üdvöz légy, nép! ugy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességedet;
Én megtanítlak jogaidra”

13. FEJEZET

Bőszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,
S reáparancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek

Megnehezült fejére,
 Mint a holttestre a hollósereg.
 „Ez hát a nép!” kiálta föl,
 „Ez hát a nép, amelyet én imádok,
 Amelyért élek s halni akarok!
 Ilyen volt ezredév előtt...
 De semmi, semmi, ezredév után
 Majd nem lesz ilyen; még most gyermek ő, kit
 El lehet könnyen bolondítani,
 Majd meg fog érni, férfi lesz belőle,
 S éppen mert gyermek, gyámolítani kell.
 Nincs mit csodálni, ősidőktől óta
 Azon valának papok és királyok,
 E földi istenek,
 Hogy vakságban tartsák a népet,
 Mert ők uralkodni akarnak,
 S uralkodni csak vakokon lehet.
 Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,
 S ha eddig küzdtem érte, ezután
 Kettős erővel fogok küzdeni!”

16. FEJEZET

Kijött a könyv, s ország-világban
 Ezrével olyan gyorsan terjedett el,
 Mikéntha villám hordta volna szét.
 Mohón nyelé el a szomjas világ
 E tiszta enyhítő italt,
 És lelke tőle megfrisült,
 De elsápadt a hatalom, kiült
 Ráncokba szedett homlokára a düh,
 És elmennydörgé haragos szavával:
 „Ez lázító könyv!
 Vallást s fölséget sért.
 Szerzőjének lakolnia
 Kell a törvény szerint.”
 És a megrémült nép utánamondá:
 „Valóban, e könyv lázító,
 Vallást s fölséget sért.
 Szerzőjének lakolnia
 Kell a törvény szerint.
 A törvény szent és sérthetetlen!”

19. FEJEZET

Midőn a börtönből kilépett,
 Azt kérdezé: „Szabad tehát
 A nemzet, a haza?”

S a feleletre ő nem is figyelt,
 Mert szentül hitte, hogy szabad.
 És mit tapasztalt nemsokára?
 Hogy nemzete, hogy a világ
 Még mélyebben van meggörbedve, mint
 Tíz év előtt, midőn ő szót emelt;
 Az emberméltóság naponta törpül,
 És a zsarnokság óriásodik.
 (...)
 Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
 Ott áll... de már fekszik, nem áll,
 Félhalva fekszik, leverék
 Lábáruul őt, és boldog, aki
 Vén, ráncos orcájára köphet
 És megrúghatja ősz fejét.
 Boldogtalan nép, mért gyűjtöd fejedre
 Az isten átkát? nem elég,
 Amely már rajta fekszik?
 Nem volt elég a Krisztust megfeszítned,
 Minden megváltót megfeszítesz hát?
 Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!
 Néhány nap mulva vérpad állt a téren,
 És egy ősz ember fönn a vérpadon.
 Midőn melléje lépett a bakó a
 Sötét halálnak fényes pallosával,
 Az ősz ember végigtekinte a
 Kárörvendő szilaj tömeg során, és
 Sajnálkozó könny reszketett szemében,
 Sajnálta, akik őt megrugdosák,
 S akik gyönyörrel nézik most halálát...

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	A NÉP VISELKEDÉSE	SZILVESZTER TETTEI, REAKCIÓI

- b) Milyen bibliai párhuzamot találtak arra, hogy a tanítvány háromszor tagadja meg mesterét?
 A nép viselkedését, reakcióit értelmezve hogyan értékelték Szilveszter végső tettét?

C) Szilveszter és Isten viszonya

- a) Olvassátok el az alábbi idézeteket, és mutassátok be, hogyan változik Szilveszter Istenhez való viszonya! A részletek a főhős eszmélésének időrendjét követik.
 Nevezzétek meg a főhős életéből azt az eseményt, amely a viszony értelmezésére lehetőséget ad!
 Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

10. FEJEZET

És ott a rengetegben,
 A fellegekbe
 Ágaskodó bércek között,
 Ahol mennydörgés a folyam zugása
 S a mennydörgés ítéletnap rivalma...
 Vagy ott a puszták rónaságán,
 Hol némán ballag a csendes kis ér,
 S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj...
 Ottan megállt az ifju,
 Körültekintett áhitattal,
 S midőn szemét s lelkét meghordozá
 A láthatár fönnségein,
 Erőt vett rajta egy szent érzemény,
 Letérdepelt s imádkozék:
 „Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?
 Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
 De nem értettem nevedet.
 A nagy természet magyarázta meg
 Hatalmad és jóságodat...
 Dicsértessél, dicsértessél örökre!
 Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?”

11. FEJEZET

„Mi célja a világnak?
 Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
 Szabadságért kell küzdenem,
 Mint küzdtek érte oly sokan,
 És hogyha kell, elvérzenem,
 Mint elvérzettek oly sokan!
 Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
 Fogadjatok szent sorotok közé,
 Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
 S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
 Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
 Habár szívemnek közepén lesz is!”
 Ily vallomást tett... nem hallotta ember,
 De meghallotta odafönn az isten,
 Fölvette a szent könyvet, melybe
 Jegyezve vannak a martírok,
 S belé írta a Szilveszter nevet.

3. FEJEZET

És szólt a lélek, az
 Ős-szellem fényében fürödve,
 Miként a hattyu fürdik
 A tónak átlátszó vizében:
 „Isten, légy üdvöz, légy imádva!
 Fölszállott hozzád egyik porszemed, hogy
 Előtted leboruljon,
 S elmondja: hű fiad vagyok, atyám!
 Kemény pályára útasítál,
 De én nem zúgolódom,
 Sőt áldalak, mert azt mutatja ez, hogy
 Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
 A föld lakói elfajultanak,
 Eltérték tőled, rabszolgák levének...
 Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
 A többi ennek apró gyermeke.
 Ember hajol meg emberek előtt!
 Ki embertársának fejet hajt,
 Az, isten, tégedet csufol!
 Meg vagy csufolva, isten, ott a földön,
 De ez örökké nem maradhat így,
 Dicsőségednek helyreállni kell.
 Egy éltet adtál énnekem, atyám,
 S én azt szolgálatodra szentelem.”

17. FEJEZET

„Csak elbucsúztam volna tőle, csak
 Egy szót mondhattam volna még neki,
 Egy kis rövid szót... vége, vége van,
 Az isten ezt sem engedé meg.
 Milyen kegyetlen az az isten!
 S a balga ember térdet hajt előtte,
 Atyjának híja és imádja őt...
 Zsarnok vagy, isten, és én
 Átkozlak tégedet!
 Ott ülsz az égi trónuson hideg
 Méltóságodban érzéketlenül,
 Csak úgy, mint itt a földi zsarnokok,
 S uralkodol kevélyen, és naponként
 Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
 Vérével újra s újra fested
 Királyi széked kopott bíborát!
 Légy átkozott, zsarnoknál zsarnokabb,
 Amint te megtagadtál engem,
 Ugy tagadlak meg tégedet.

Egy rabszolgáddal kevesebb lesz,
Vedd vissza ezt az életet, amelyet
Mint alamizsnát dobtál le nekem,
Vedd vissza és add másnak ismét,
Hadd tengődjék most rajta más,
Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
Elédbe vágom azt, hogy összetörjék
Mint a haszontalan cserép!”

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	AZ ISTENFOGALOM LÉNYEGE, JELLEMZŐI	SZILVESZTER VISZONYA ISTENHEZ

b) Jellemezzétek röviden a főhős belső monológjainak nyelvi megalkotottságát!

D) A szabadságfogalom értelmezése a műben

- a) Olvassátok el az alábbi idézeteket, és értelmezzétek Szilveszter szabadságfogalmát!
Nevezzétek meg a főhős életéből azt a helyzetet, eseményt, amelyben a fogalom meghatározására tesz kísérletet!
Megállapításaitokat rögzítsétek a táblázatban!

10. FEJEZET

Kiért a városból az ifju.
Midőn kiért a szűk falak közül,
Azt gondolá: börtönből szabadúlt,
S mohón szivá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.

(...)

S ment, mint aki ostorhegyet fut.
S midőn végkép eltűnt a város,
S ott állá ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
„Szabad vagyok!” kiálta föl,
„Szabad vagyok!”
Többet nem mondhatott,
De könnyei beszéltek,
S jobban mondták el érzeményeit,
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,
Midőn az ember először szabad!

11. FEJEZET

„A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
 Egy nyár kell hozzá mégis, hogy megérjék.
 A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs,
 S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
 Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
 Amíg megéri? ez belékerül
 Évezredek vagy tán évmiljomokba,
 De bizonyára meg fog érni egykor,
 És azután az emberek belőle
 Világvégéig lakomázni fognak.
 A szőlő a napsugaraktul érik;
 Mig édes lett, hány napsugár
 Lehelte rája élte melegét,
 Hány százezer, hány miljom napsugár?...
 A földet is sugárok érlelik, de
 Ezek nem nap sugárai, hanem
 Az embereknek lelkei.
 Miden nagy lélek egy ilyen sugár, de
 Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem;
 Hogyan kívánhatnók tehát, hogy
 A föld hamar megérjék?...
 Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
 Amely segíti a földet megérni.
 Csak egy nap tart a sugár élete,
 Tudom, hogy amidőn megérkezik
 A nagy szüret,
 Akkorra én már rég lementem,
 S parányi művemnek nyoma
 Elvész az óriási munka közt,
 De életemnek a tudat erőt ad,
 Halálomnak pedig megnyúgovást,
 Hogy én is, én is egy sugár vagyok! –
 Munkára hát,
 Föl a munkára, lelkem!
 Ne légyen egy nap, egy perc elveszítve,
 Nagy a föladat, az
 Idő röppül, s az
 Élet rövid. –
 Mi célja a világnak?
 Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
 Szabadságért kell küzdenem,
 Mint küzdtek érte oly sokan,
 És hogyha kell, elvérzenem,
 Mint elvérzettek oly sokan!
 Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,

Fogadjatok szent sorotok közé,
 Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
 S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
 Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
 Habár szívemnek közepén lesz is!”

16. FEJEZET

Mi volt ezen művekben? az,
 Hogy a papok nem emberek,
 De ördögök,
 S a királyok nem istenek,
 Hanem csak emberek,
 És minden ember ember egyaránt,
 S az embernek nemcsak joga,
 Hanem teremtőjéhez
 Kötelessége is
 Szabadnak lennie,
 Mert aki isten legszebb adományát
 Meg nem becsúli,
 Magát az istent sem becsúli az!

17. FEJEZET

S miért jutott e kárhozat helyére?
 Mert amit isten meghagyott neki,
 Tudtára adta azt az embereknek,
 Hogy egy közös jó van, miből
 Egyenlőn jár mindenkinek
 A rész, s ez a közös jó a szabadság!
 Ki ebből elvesz egy porszemnyit is
 Mástól, halálos vétket követ el,
 S azt ki szabad, azt ki kell irtani!

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	A SZABADSÁGFOGALOM JELLEMZŐI	SZILVESZTER SZEREPE A SZABADSÁG ELÉRÉSÉBEN

- b) Olvassátok el Petőfi *A szabadsághoz* című, 1848 márciusában írt versét!
 Keressetek benne a fenti idézetekhez hasonló gondolatokat!

PETŐFI SÁNDOR: A SZABADSÁGHOZ

Oh szabadság, hadd nézzünk szemedbe!
 Oly sokáig vártunk rád epedve,
 Annyi éjen által, mint kísértet,
 Bolygott lelkünk a világban érted.

Kerestünk mi égen-földön téged
 Egyetlenegy igaz istenséget,
 Te vagy örök, a többi mind bálvány,
 Mely leroskad, egy ideig állván.

S mégis, mégis számkivetve voltál,
 Mint a gyilkos Kain bujdokoltál,
 Szent nevedet bitora szögezték,
 Érkezésedet hóhérok lesték.

Megszűnt végre hosszú bujdosásod,
 Sírba esett, ki neked sírt ásott,
 Bevezettünk, s uralkodás végett
 Elfoglaltad a királyi széket.

Te vagy a mi törvényes királyunk,
 Trónusodnál ünnepelve állunk,
 Körülötted miljom s miljom fáklya,
 Meggyúlt szíveink lobogó lángja.

Oh tekints ránk, főséges szabadság!
 Vess reánk egy éltető pillantást,
 Hogy erőnk, mely fogy az örömláztól,
 Szaporodjék szemed sugarától.

De, szabadság, mért halvány az orcád?
 Szervedésid emléke szállt hozzád?
 Vagy nem tettünk még eleget érted?
 Koronádat a jövőtől félted?

Ne félj semmit, megvédünk... csak egy szót,
 Csak emeld föl, csak mozdítsd meg zászlód,
 S lesz sereged ezer és ezernyi,
 Kész meghalni vagy diadalt nyerni!

S ha elesnénk egy szálig mindnyájan,
 Feljövünk a sírbul éjfél tájban,
 S győztes ellenségednek megint kell
 Küzdeni... kísértő lelkeinkkel!

Pest, 1848. március 27-e előtt

12. Rövidített disputa

Folytassatok disputát az alábbi állításokról tanárotok instrukciói szerint!

A/1. Petőfi Sándor *Az apostol* című műve lírai mű.

A/2. Petőfi Sándor *Az apostol* című műve epikus mű.

B/1. Szilveszter Krisztus tudatosan deformált tükörképe. (Szegegy-Maszák Mihály)

B/2. A főhős Petőfi alteregójának tekinthető. (Gintli Tibor–Schein Gábor)

C/1. *Az apostol* utolsó, 20. fejezete szerint a távoli jövő elégtételt ad a főhősnek élete kudarcaiért.

C/2. *Az apostol* utolsó, 20. fejezete szerint kétséges, hogy az utókor megemlékezik a nagy lelkek áldozathozataláról.

20. FEJEZET

Vénült, kihalt a szolganemzedék,
 Uj nemzedék jött, mely apáit
 Arcpirulással említé s azoknál
 Jobb akart lenni és az is lett,
 Mert csak akarni kell!...
 Fölkelt az új hős nemzedék,
 S mit örökségben hagytak rá apái,
 Leverte rabbilincseit,
 S kezéről, akik ezt szereztek,
 Azoknak sírhalmára dobta,
 Hogy a csörgésre fölriadjanak, s ott
 A földben is szégyeljék magokat!...
 S megemlékeztek a győzelmesek
 Ama szentekről és nagyokrul, akik
 A szolgaságban szabadok valának,
 És hirdették az ígét,
 S díjok halál lett,
 Csúfos halál!...
 Megemlékeztek a győzők ezekről,
 S a diadalnak örömébe szótték
 Szent neveiket koszorú gyanánt,
 S elvitték volna őket a
 Dicsőség templomába,
 De hol keressék, hol lelik meg őket?
 Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

Érvek az állításokhoz:

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/10.

b)

PRÓFÉTA	KÖZÖS JEGY	APOSTOL
Isten akaratát közvetíti „eszköz” egész élete (tettei, beszéde) prófétálás a közvetített isteni üzenet a jelenről és a jövőről szól	kiválasztott, küldött Izrael jelenségéhez kötött minden néphez szól a küldetés	Jézus tanításait közvetíti „tanúk” (12) megkereszteli és tanítvánná teszi a népeket

T/11.

A)

a)

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYEI	A MAGÁNEMBERI SZEREP JELLEMZŐI, LEHETŐSÉGEI	A POLGÁR SZEREPVÁLLALÁSAI
Szilveszter a faluban megismerkedik az uraság lányával.	A főhős reméli, hogy valaki talán megszereti, „neki adja lelkét”, s ezáltal boldog lehet; vágyik a boldogságra.	Szétosztja mások közt a lelkét, neki rideg élet jut, de másokat boldoggá tehet: „lámpa”, mely másoknak világít; de erre rámeleg az élete.
A lány megvallja szerelmét, dönt Szilveszter helyett.	Szerelmet kap, hűségígéretet (jeggyűrűt) → földöntúli boldogság tölti el.	
A férfi/apa Szilveszter Istennel társalog.		Sz. Istennek ajánlja szolgálatait, hozzá fohászkodik, hogy „díj reménye nélkül” is legyen ereje embertársait szolgálni, hogy őket rabokból emberré (szabaddá) tegye.
A poroszlók elfogják Szilvesztert lázító könyvéért.	Sz. a katonákat próbálja rávenni arra, hogy engedjék elbúcsúzni a családjától, tudja, hogy a búcsú nélkül nem üdvözülhet.	
Szilveszter börtönben van.	Felelősséget érez a családjáért – ki fogja táplálni őket „kenyérrel és szerelemmel”.	Szenved a szabadságért.

Szilveszternek a börtönben megjelenik elhunyt feleségének a szelleme.	Fájdalom, önkínzás a veszteség miatt, lelke egy – nagyobbik! – részét veszítette el, s ezáltal élete célját, értelmét. Ráébred, hogy felesége volt számára az egyetlen valóság.	Megtagadja az emberiség ügyét, a szabadságot, ezek csak „üres szó, pusztá ábránd” voltak számára.
---	---	---

b) egyéni

B)

a)

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	A NÉP VISELKEDÉSE	SZILVESZTER TETTEI, REAKCIÓI
Szilveszter a faluba érkezik mint jegyző.	A nép körülveszi, hallgatja, tanul tőle.	Szilveszter mint valami istenséget köszönti a népet („üdvöz légy”), tanítójuk, pártfogójuk akar lenni.
A faluban a pap ellene prédikál.	A dühös nép megfenyegeti, elűzi Szilvesztert.	Sz. megbocsát a népnek, mert az még kiskorú, vak, befolyásolható, hisz kiszolgáltatott a papoknak, királyoknak. Megkétszerezi küzdeni akarását.
A városban megjelenik Szilveszter titkos könyve.	Az emberek olvassák, értik, de a hatalomfélő nép mégis elítéli a „vallást s fölséget” sértő művet, s törvényért kiált.	
Szilveszter kiszabadul a börtönből.	A nemzet, a világ szenved a növekvő zsarnokságtól, mégis megalázza, megveti – leköpi, megrugdossa, kigúnyolja – a királyra lövő Szilvesztert.	Sz. magányos, anarchista terroristaként merényletet követ el a király ellen. Kudarcot vall, a bitófán mégis sajnálja, szánja a kárörvendő népet (de megszólal a számon kérő, a népet vádoló elbeszélői hang).

b) egyéni

C)

a)

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	AZ ISTENFOGALOM LÉNYEGE, JELLEMZŐI	SZILVESZTER VISZONYA ISTENHEZ
Szilveszter otthagytá az úrfit, a szolgasorsot, és először tapasztalja meg a természet szépségeit.	Isten hatalma és jósága a természet nagyszerűségében nyilvánul meg.	Imádja az Urat, magasztalja, leborul nagysága előtt.

Szilveszter a világtörténet olvasása után töpreng a világ és saját sorsáról.	Az Úr „kihallgatja” Sz. belső monológját, érti szavát.	Isten kiválasztotta lesz Szilveszter, a szabadságért életét áldozó mártír sorsát szánja neki.
Szilveszter családja elaludt, ő virraszt, s lelke Istennel társalog.	„Ős-szellem”; az emberi méltóság, szabadság hordozója („ki embertársának fejet hajt”, az az Istent csúfolja meg).	Sz. magasztalja, áldja az Urat, megvallja hűségét, elfogadja a kiválasztott szerepet, az Úr szolgálatába ajánlja életét.
A börtönben Szilveszternek megjelent elhunyt felesége szelleme.	„Kegyetlen” az Isten, zsarnok (mert megfosztotta őt attól, hogy elbúcsúzzon szeretteitől). Hideg, érzéketlen, kevély uralkodó (mint a földi zsarnokok).	Sz. átkozza az Urat, megtagadja, felajánlja neki „alamizsna-életét”.

- b) végtelen ellentétek (dicsértelesség ↔ átkozlak tégedet), szakrális szavak, fordulatok használata, emelkedett hangnem, változó modalitás az indulatok, szenvedélyek kifejezésére, hasonlatok (pl. Isten – király, zsarnok), ismétlések

D)

a)

A FŐHŐS ÉLETÉNEK ESEMÉNYE	A SZABADSÁGFOGALOM JELLEMZŐI	SZILVESZTER SZEREPE A SZABADSÁG ELÉRÉSÉBEN
Szilveszter otthagyja az úrfit, a szolgasorsot, először tapasztalja meg a szabadságot.	A szabadság egyenlő a tiszta levegővel, a végtelennel, amely Isten ajándéka, tehát a szabadság is isteni lényegű.	Szilveszternek a szabadság erő ad, ugyanakkor először eléréskenyül tőle.
Szilveszter gondolkodik a világtörténet olvasása után.	Előbb a szabadságnak kell megvalósulnia a földön, hogy elérjük a boldogság korát. De csak évezredek, évmilliók múlva jön el „a nagy szüret”.	Nagy emberek (lelkei) munkálkodnak a jövőért, és Sz. is a nagy lelkek közé sorolja magát. Ez a tudat ad értelmet életének és halálának is, felesküszik a „szabadság-vitézek” zászlójára, kész meghalni a szabadságért.
Megjelenik a titkos nyomdában Sz. könyve.	A szabadság Isten adománya, valami isteni lényeg az emberben (Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt. Ter 1,27), s ezért az embernek nemcsak joga, de kötelessége is szabadnak lenni. Aki a szabadságot nem becsüli, Isten ellen vét.	

Sz. első gondolatai, miután föleszmél a börtönben.	A szabadság közös jó, melyből mindenkinek jár a rész. Azt, aki másokat megfoszt szabadságától, „ki kell irtani”, mert halálos bűnt követ el.	Tanított könyvével, terjesztette az emberek között nézeteit a szabadságról és az ellene vétőkről.
--	--	---

- b) Hasonló az isteni lényeg, sőt a szabadságot istenségnek nevezi a költői én (egyetlenegy igaz istenség, mely örök); sok a bibliai motívum, párhuzam (gyilkos Kain, szent név, bitóra szegezni, a hosszú bujdosás vége, trónuson ül, szenvedések emléke az arcán); a szabadság zászlója alatt seregek sorakoznak föl, a szabadság híve életét is áldozza a győzelemért.

T/12.

A disputa lehetséges megoldása:

A/1. Petőfi Sándor *Az apostol* című műve lírai mű.

- Érzelmesen regényes életképek sorozatából áll a mű, legfontosabb részében eseménytelen; Szilveszter nem összetett jellem, statikus figura, az elbeszélő – a lírai én – együtt érez hőisével, gyakran azonosul vele; sok a műben a belső monológ.

A/2. Petőfi Sándor *Az apostol* című műve epikus mű.

- Szilveszter története valójában nevelődési regény, azt mutatja be, hogyan válik a főhős a szabadság apostolává, és hogyan teljesíti be ezt a szerepet; sok a váratlan, nagy fordulat a történetben (pl. a lány Sz. után megy a városba, a feleség belehal a veszteségek miatti fájalmába).

B/1. Szilveszter Krisztus tudatosan deformált tükörképe. (Szegedy-Maszák Mihály)

- Sz. egyetlen cselekedete sem sikerül, minden gesztusa önmaga és helyzete ellen fordul; király elleni merénylete nemcsak tévedésbe torkollik, hanem a megváltandó nép megvetését is magára vonja; a tragikus irónia hangneme jellemző a műre.

B/2. „Szilveszter személyisége erősen emlékeztet a szerző alakjára, története pedig számos életrajzi utalást tartalmaz (...). A főhős Petőfi alteregójának tekinthető, alakján keresztül az elbeszélő alig áttételesen, majdnem közvetlenül fejezi ki saját lélekállapotát.” (Gintli Tibor–Schein Gábor)

- Szilveszter története számos életrajzi utalást tartalmaz (születésének ideje, párválasztás: Júlia szüleinek tiltakozása, legkedvesebb olvasmánya a világtörténelem, képviselővé választásának kudarca – a nép ellene fordult stb.); legfontosabb eszményei: a szabadság, a szerelem, a természet; Szilveszter szerepdilemmája Petőfi létproblémája is volt.

C/1. *Az apostol* utolsó, 20. fejezete szerint a távoli jövő elégtételt ad a főhősnek élete kudarcaiért.

- Az elbeszélő a szolgaság korát és ezzel együtt Szilveszter történetét a régmúltba helyezi („Vénült, kihalt a szolganemzedék”), és saját korát, az elbeszélés idejét tekinti jelennek. E jelenben a szabad, „új hős nemzedék” megemlékezett „Ama szentekről és nagyokról, akik a szolgaságban szabadok valának, És hirdették az ígét, S díjok halál lett”.

C/2. *Az apostol* utolsó, 20. fejezete szerint kétséges, hogy az utókor megemlékezik a nagy lelkek áldozathozataláról.

- A befejezés utolsó soraiban az elbeszélő igemódot és igeidőt vált („S elvitték volna őket a Dicsőség templomába”), ezzel azt fejezi ki, hogy ha megjött is az új nemzedék, mely beváltaná a hajdani ígéretet, akkorra az apostoloknak már nyomuk sem maradt. Így megkérdőjeleződik szerepvállalásuk értelme: „De hol keressék, hol lelik meg őket? Rég elhamvadtak a bitófa mellett!”. Vö. a *Nemzeti dal* befejezésével.

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 13–14. feladat

T/13–14. 55. oldal

45 PERC

T/13.: 20 perc

T/14.: 15 perc a szakszöveg feldolgozása és a versek csoportosítása,
10 perc esszéírás

Tanári instrukciók

- Az *Itt benn vagyok...* c. versre való reflektálást tekinthetjük a kiválasztotti szerep egészére való, visszatekintő reflektálásnak. Hagyjuk a tanulókat önállóan dolgozni, a párok beszéljék meg egymással a megjegyzéseiket. Valószínűleg észreveszik majd, hogy megoldásaikban átfedések lehetnek. Ha kérdés merül fel akár az egyéni, akár a páros munka során, válaszoljuk meg.
- Az utolsó óra második felében összefoglaljuk egy tanulmányrészlet alapján Petőfi romantikus szerepválasztásait, szereplehetőségeit. A modul során végig ebben az értelmezésben közelítettünk Petőfi életművéhez, így nem lehet sok új információ a szövegben, legfeljebb a szerepek részletesebb bemutatása, egymáshoz való viszonyuk értékelése. Ha van kérdés a szöveggel kapcsolatban, beszéljük meg közösen, s ajánlott a versek besorolásának ellenőrzése is.
- Az utolsó feladatra hagyjunk legalább tíz percet, hogy a tanulók ne csak elkészítsék személyes Petőfi-portréjukat, hanem hallgassunk is meg néhány írást.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, lényeg kiemelése, ismeretek rendszerezése, szintézisteremtés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd páros (T/13.); egyéni, frontális megbeszélés, egyéni (T/14.)

Módszerek, eljárások: kettéosztott napló, jelölés, listázás, írás saját magunk számára

13. Vagy – vagy?

A felnőtt, „a férfi költő” Petőfi személyes életében nehezen éli meg azokat a helyzeteket, amelyekben választania, döntenie kell további „szerepeit” illetően. Erről nemcsak elbeszélő költeménye tanúskodik, hanem alábbi lírai műve is.

a) Válassz egyet az alábbi feladatok közül!

A) Olvasd el a verset!

Húzd alá benne azokat a szövegrészeket, amelyek a költői én szerepdilemmáiról szólnak!
A kettéosztott napló jobb oszlopában reflektálj ezekre a szövegrészekre!

B) Olvasd el a verset!

Húzd alá benne azokat a szövegrészeket, amelyekben a költői én arról vall, hogy számára „ideál és reál” kettévált!
A kettéosztott napló jobb oszlopában reflektálj ezekre a szövegrészekre!

C) Olvasd el a verset!

Húzd alá benne azokat a szövegrészeket, amelyek a költemény létösszegző, számvető voltát bizonyítják!

A kettéosztott napló jobb oszlopában reflektálj ezekre a szövegrészekre!

ITT BENN VAGYOK A FÉRFIKOR NYARÁBAN...	REFLEXIÓK
<p>Itt benn vagyok a férfikor nyarában, Az ifjuságnak eltűnt tavasza, Magával vitte a sok szép virágot, A sok szép álmot, amelyet hoz, Magával vitte a zengő pacsírtát, Mely fel-felköltött piros hajnalon... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom!</p> <p>Elszállt az égről a piros sugár és Elszállt a földről a dalos madár, Üres fészkébe énekelni a bús Szellő vagy a haragos vihar jár: Ábrándaimnak száraz erdejében Csörög, csörög már s nem susog a lomb... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom!</p> <p>Az ég arany hajnalcsillagja s a föld Ezüst harmatja mind, mind elvesze, Letörlé őket kérlelhetlenül a Rideg valóság szigorú keze; Felhők borognak, s rekkenő meleg van, A gondok fojtó levegője nyom... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom!</p> <p>Regényes bércek kősziklái közt folyt Csengő morajjal egy tündér patak, Dicsvágy patakja! ajkaim belőle Sok boldogító mámort ittanak. Foly még ma is, de más igyék vizéből, Én nem iszom, többé nem szomjazom... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom!</p> <p>Ha elfordúlok enmagamtul és mint Polgár végigtekintem a hazát, Szemem megromlott satnya ivadékot, Egy pusztulásnak indult népet lát. Karom feszül, szívem tombol! mi haszna? Mást nem tehetek, csak sirathatom... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes angyalom!</p>	

<p>Szeress, szeress, mint én szeretlek téged, Oly lángolón, oly véghetetlenül, Áraszd reám a fényt s a melegséget, Mely isten arcáról szivedbe gyűl; Az a te szíved egyetlen világom, Nappal napom és éjjel csillagom... Milyen sötét vón a világ, az élet, Ha nem szeretnél, fényes csillagom!</p>	
--	--

Pest, 1848. szeptember

- b) Megoldásaitokat összevetve beszélgetek padtársaddal a versről!

14. Romantikus költőszerepek Petőfi életművében

- a) Olvasd el az alábbi részletet Margócsy István tanulmányából!

Használd a szokásos jelöléseket!

(Tégy √ jelet a margóra azokhoz a megállapításokhoz, amelyekkel a Petőfi életművével való mostani – a modul órakeretén belüli – ismerkedés során találkozta.

Tégy + jelet azokhoz, amelyekkel az alábbi összefoglalóban találkozol először, vagyis számodra új információ.

Tégy – jelet azokhoz az állításokhoz, amelyek ellentmondanak eddigi ismereteidnek, ezért megértésük érdekében utána kell járnod a leírtaknak.

Tégy ? jelet oda, ahol nem értesz valamit, amiről további kérdéseid lennének, esetleg tanárodtól kérnél segítséget.

Tégy * oda, ahol az olvasottakról kiegészítő információ jut eszedbe.)

Petőfi a romantika által kínált nagy költőszerepek közül hármát fogadott el, tett magáévá és mondott ki verseinek beszédshólamában: egyrészt a szélsőségesen individualista vallomásos költőét, másrészt a természetbe és a közösségbe beleolvadó, bennük tökéletesen feloldódó „természetes” költő szerepét, harmadrészt pedig a népét vezető és irányító profetikus költő szerepét. (...) Költői sajtószerepét és nagyságát alighanem épp az adja meg, hogy költészetében nem tett kizárólagos választást e szerepek között, s ha teoretikus vagy politikus indíttatású nyilatkozataiban olykor hierarchizálta is őket, a hierarchiát versírásának folyamatában nem érvényesítette.

A Petőfinél alighanem a legnagyobb terjedelemben jelentkező, a legnagyobb meglepetést és feltűnést kiváltó szélsőségesen individualista vallomásos költő szerepe teszi lehetővé a számára, hogy (...) érzelmi-hangulati életének, fantáziájának vagy aktuális gondolkodásának nyílt és közvetlen őszinte önarcképként feltüntetett képét nyújtsa [verseiben], és magánéletének, mindennapi apróságainak a korszak számára szokatlan, mástól a nyilvánosság elé nemigen bocsátott mozzanatait is méltónak találja a megörökítésre.

A „természeti” költő szerepe (...) arra épül, hogy a költő, épp zsenialitása révén, beleolvad a roppant szélesen értett természetbe, illetve a szintén romantikus módon természeti jellegűnek állított (...) nyelvi-historikus közösségbe, azaz a „népbe”. E szerepnek hagyománykövető jellege több szinten is rendkívüli erővel nyilatkozik: (...) a népdal-korszakban (1843–44) a dalok, a megénekelte, szokatlanul erős sémákkal operáló jelenetek és figurák ábrázolásában és az 1848-as verskorpuszban.

A harmadik nagy szerepben (...) a zseniális költő isteni kiválasztás és kiválasztottság révén, mint-egy apostolként részesül a természet és a mindennapok feletti igazságok tudásából és képviseléséből, s ily módon a népet, az emberiséget prófétai módon fogja vezetni.

(Margócsy István: *Petőfi Sándor*, Korona Kiadó, 1999)

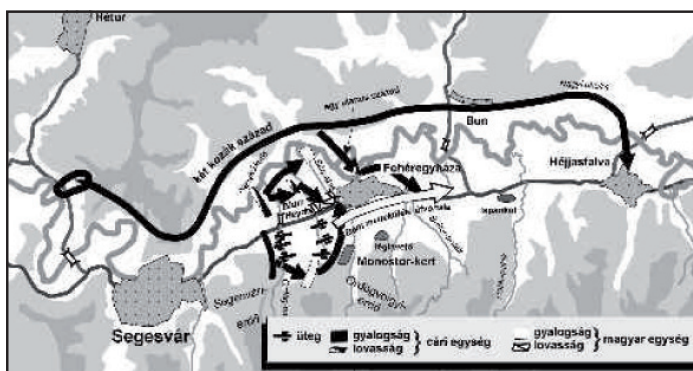
b) A korábbi tanulmányaid és a modul során megismert Petőfi-műveket sorold be az egyes szerepekbe!

(A fentiek függvényében, miszerint Petőfi „nem tett kizárólagos választást e szerepek között”, egy-egy költeménye több szerephez is köthető. Sőt némelyik művében éppen a szerepek közötti vívódás teremt feszültséget.)

AZ INDIVIDUALISTA, VALLOMÁSOS KÖLTŐ	A „TERMÉSZETI” KÖLTŐ	A KIVÁLASZTOTT KÖLTŐ

c) Foglald össze rövid esszében (4-5 mondatban), hogyan változott, módosult az elmúlt órák során a Petőfi költészetéről alkotott képed!

Petőfi Sándort 1823. január 1-jén anyakönyvezik Kiskőrösön. Elemi iskoláit 1828-tól végzi Kecskeméten és Sárszentlőrincen, majd a pesti, aszódi és selmeci gimnáziumban tanul. 1839-től színházi statisztista, házitanító, katona, vándorszínész, országgyűlési másoló, és fordításból is próbál megélni. 1841-től egy évig a pápai református kollégium diákja. 1844–45-ben a *Pesti Divatlap* segédszerkesztője, ekkortól folyamatosan jelennek meg művei. 1846-ban ő is tagja lesz a Tízek Társaságának, amely a fiatal írók érdekvédelmi szervezete. 1846 őszén ismerkedik meg leendő feleségével, Szendrey Júliával. 1848. március 15-én a márciusi ifjak vezéregyénisége, de már e hónap végén radikális eszméi miatt megkezdődik politikai elszigetelődése. 1848 októberében kezdi katonai szolgálatait, 1849 januárjától Bem seregében harcol. Július 31-én a segesvári csatában tűnik el.

PETŐFI KÖLTÉSZEKÉNEK VILÁGKÉPI ÉS ESZTÉTIKAI-POÉTIKAI JELLEMZÉSE

A magyar lírában a világ értelmezése elválaszthatatlan a nyelvben adott „nemzeti hagyomány” fogalmától. A nemzeti-nyelvi hagyomány azt jelenti, hogy a nyelvközösséghez tartozó emberek számára a világ e szerint a hagyomány szerint van, e szerint értik vagy próbálják értelmezni törvényeit, működését, saját maguk világban elfoglalt helyét.

A 19. század első felében a hagyományos, eleve adott világszemlélet megőrzését a népköltészet kínálta a legteljesebben és legközvetlenebbül.

Petőfi rátelepszik erre a népi hagyományra, és fellépésével a magyar irodalomban meghatározó lesz a népi kultúra beáramlásának folyamata a hivatalos irodalomba. Amikor ő is népdalokat alkot, részben felhasználja a népiesség negyvenes évekbeli divatját saját igen tudatosan felépített és menedzselte karrierje szempontjából.

Igazából a meglévő irodalmi hierarchiával, Vörösmarty hagyományával helyezkedik szembe, ellenében próbálja meghatározni magát. Legelső műveivel azt hirdeti, hogy az irodalmi megszólalás a néphez is köthető, és a népiesség jegyében rombolható le az irodalom hierarchikus rendszere. Ezért olyan viharos költői indulása, a művek fogadtatása. Mind ünneplői, mind a megbotránkozók Petőfi fellépéséről mint valami nem mindennapi, különleges jelenségről számolnak be. Mind tárgyi, mind formai szempontból az irodalom szentségének lealacsonyítását érzékelik a kritikusok.

Mai szemmel értékelve azonban el kell ismernünk, hogy az irodalom befogadásának átalakulását eredményezte Petőfi fellépése, ti. az addigi „elit közönség” helyett egy jóval tágabb értelmű közönségre támaszkodhatott az általa képviselt költészet. A „nép” ízléséhez közelített, amikor KÖZVETLEN HANGon, a hétköznapok nyelvén szólalt meg. MAGYAROS RITMUS, VALÓSZERŰ KÉPHASZNÁLAT, valamint a különféle helyzetekben és SZEREPEKBEN megnyilvánuló LÍRAI SZEMÉLYESSÉG jellemezte versbeszédét.

Petőfi költészetével jelent meg a magyar irodalom történetében az a felfogás, hogy a mű értéke függ a befogadó értésétől és tetszésétől is. Ezzel járult hozzá a költő a már merevvé vált klasszicista stílusirányzat műfaji, stilisztikai, nyelvi, esztétikai normáinak lebontásához. És egyben ennek helyettesítésül tudta felmutatni egy másik irodalmi hagyomány lehetőségét és életképességét.

A *helység kalapácsa* (1844), a *János vitéz* (1845) népi közegben formálja újra a hagyományos irodalmi témákat, TOPOSZOKat: nemzetvesztés, névszerzés, keresés, szerelem.

Petőfi népies műveiben az egységes világ bizonyosságának és biztonságának tudata kap hangot, ez kölcsönöz egyszersmind értékbizonyosságot is költészetének és eredményez versei többségében zavartalan életigenlést.

A költő igazából mindvégig megmarad az egységes világ bizonyosságát valló népi szemlélet keretei között (még ha olykor súlyos kétségei támadnak is, amikor azt a világ egészére próbálja kiterjeszteni). Népiessége a későbbiekben határozott politikai, társadalmi programmal fonódik össze: „ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata” (Petőfi levele Arany Jánoshoz, 1847. február 4.).

A komoly világgépi igényű művei írásakor Petőfi elfordul a népiességtől. Az a szándék, hogy tisztázza a maga számára a világ költői képét, először a *Felhők*-ciklusban jelenik meg.

A tisztázó igénnyel is magyarázható e rövid versek töredékszerűsége, lezáratlansága, ugyanakkor arról árulkodnak, hogy az említett bizonyosság megingott, majdhogynem szertefoszlott, amikor a költő A VILÁGRÓL kezdett beszélni. Szembesült a világegész TÖREDEZETTSÉGÉVEL, azzal, hogy a teljesség kifejezhetetlen.

A *Felhők* utáni költői magatartás jelentőségét a *Szabadság, szerelem!* című verse fogalmazza meg a legtömörebben.

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért fölálldozom
Az életet,
Szabadságért fölálldozom
Szerelmemet.

Pest, 1847. január 1.

E rövid és a későbbiekben még számos nagy vers olyan világot sejtet, amelyben a szerelem és a szabadság is az istenség megnyilvánulása (panteizmus). A szabadságot mint legfőbb értéket az ELEVE CÉL FELÉ MOZGÓ VILÁGTÖRTÉNELEM (teleológia) emeli kizárólagos rangra látomásos verseiben. Politikai radikalizmusát kozmikus távlatokkal igazolja a költő, a cél elérésében teljes bizonyosságra vágyik.

A látomás az utolsó versekben a történelmi világot illetően a korábbiak ellentétébe fordul át, s az isteni harmónia helyett az utolsó ítélet apokaliptikája tűnik fel.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

2. A ROMANTIKA KORÁNAK MAGYAR SZÉPPRÓZÁJA

7 óra

0. lépés: 0. feladat

T/0.

62. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A modul értékelő feladatának előkészítése. A modul értékelése házi dolgozattal történik, melyet a modul befejezését követő héten kell leadniuk a tanulóknak. Az esszéfeladat célját és lehetséges témáit a modul első óráján ismertessük, értékelési szempontjait is beszéljük meg. Az írásfolyamat gondozására, nyomon követésére és segítésére szükség szerint szánjunk időt, a csoportmunkák idején egy-egy mintavétellel térképezzük fel, hol állnak tanulóink a kutatásban, anyaggyűjtésben, vázlatírásban, illetve szövegezésben. Feltétlenül kérjük, hogy a vázlatot gondolkodástérképen készítsék el, és a házi dolgozattal együtt adják be.
- Az esszéírás céljai:
  - segítse elő a diákok önálló olvasását és tanulását, ösztönözzön kutatómunkára,
  - tegye beláthatóvá számukra, hogy a motívumok hálót alkothatnak, részt vesznek a szöveg nyelvi megalkotásában, metaforikus jelentéseiknek fontos szerepük van az értelmezésben,
  - adjon módot az írásfolyamat gyakorlására a tervezéstől a közreadásig,
  - adjon lehetőséget a szövegértés–szövegalkotás önálló fejlesztésére,
  - támogassa a kognitív önszabályozás és önértékelés képességének kialakulását.

Értékelési szempontok: a tanulói önértékelés szempontjai szerint

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés–szövegalkotás, motívumelemzés, digitális könyvtár használata: keresés, letöltés, rákeresés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

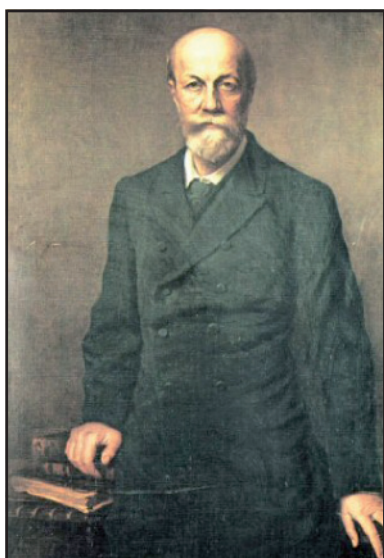
Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: esszé

Eszközök: számítógép, internet

Ebben a modulban JÓKAI MÓR (1825–1904) és MIKSZÁTH KÁLMÁN (1847–1910) prózaművészetéről szerzünk újabb olvasói tapasztalatokat, és mindenki elkészít egy motívumelemző esszét is.

A modul első három tanóráján Jókai Mór Az arany ember (1872) című regényét értelmezzük. Jókai az egyik legolvasottabb és legtermékenyebb írónk, aki a romantikus magyar prózairodalom talán legjelentősebb életművét hozta létre. Ugyanakkor alkotásait kritikusai már saját korában sem

Horowitz Lipót Jókai-portréja

tartották vitán felül álló értéknek. Műveinek irodalmi-esztétikai értéke körül azóta is, időről időre fellángol a vita. Kétségtelen tény azonban, hogy regényei széles olvasóközöniséget teremtettek, prózájának öröksége hosszú időn át meghatározta a magyar regény alakulástörténetét. Ennek a prózaművészetnek jellegzetes vonása az a szemlélet, amely a jó és a rossz egymást kizáró erkölcsi ellentétében alkotja meg a figurákat és beszéli el a történeteket. Látni fogjuk, ez az egyszerű(sített) séma viszonylag kevés lehetőséget kínál a mélyebb ön- és világtérképezésre, az árnyalt jellemformálásra. Ugyanakkor kiválóan alkalmas olyan történetalkotásra, amely a történelmi időtől függetlenül érvényes világmodelleket alkotó, egyszerű elbeszélői műfajok – mese, legenda, mítosz – hagyományához kapcsolódik. Ez az alkotásmód találkozott korának a befogadói elvárásával, amely az elbeszéléseken nemcsak fiktív történetalkotást értett, hanem valaminek a megörökítését, krónikáját is.

0. Motívumelemzés

Ebben a modulban egy motívumelemző esszé megírásával bizonyítod, hogy önálló, felfedező tanulással mélyültél el a témában. Képes vagy hosszabb, illetve több szövegben hálót alkotó motívumokat kiemelni, szerepüket, jelentésüket értelmezni. Az előre megadott értékelési szempontok segíthetnek írásod megtervezésében. Ne feledd, az írás folyamat, melynek lépései az ötletelés, az anyaggyűjtés, a vázlatkészítés, a piszkozat, a korrekció és a tisztázat. Gondolkodástérképedet (vázlat) és tisztázatotod szövegszerkesztett formában is beadhatod.

Feladat:

Mutasd be körülbelül 100 soros elemző esszében Jókai Mór *Az arany ember* című regényének vagy Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című prózakötetének egy általad választott motívumát!

Töltsd le a szöveget elektronikus könyvtárból, és példaanyagod gyűjtéséhez használd a rákeresést (Ctrl+f)!

ÖNELLENŐRZÉSI SZEMPONTSOR	IGEN	RÉSZ- BEN	NEM
<i>TARTALMI KIFEJTÉS</i>			
Bemutattam a választott motívumot és indokoltam választásomat?			
Lényeges kérdéseket/szempontokat vettem fel a motívumvizsgálathoz, és kellően kifejtettem azokat?			
Fontos, az értelmezés szempontjából termékeny részleteket választottam ki a szöveg(ek)ből?			
Nyomon követtem a motívum szerepének, jelentésének változását a választott szövegrészletekben? Figyeltem a hasonlóságokra és különbségekre?			
Formáltam saját véleményem, éltem a kritikai reflexió lehetőségével?			

Bizonyítja írásom, hogy képes vagyok egy fontos motívum hosszabb vagy több szövegben való nyomon követésére, értelmezésére, szerep- és jelentésbeli összefüggéseinek föltárására?			
<i>A SZÖVEG MEGSZERKESZTETTSÉGE</i>			
Megfelel írásom a műfaji követelményeknek?			
Sikerült mások számára is átlátható összefüggést teremtenem gondolataim közt?			
Vannak tételmondataim? Kifejtettem, magyaráztam, példáztam ezeket? Igyekeztem következtetéseket levonni?			
Logikus a gondolatmenetem? Sikerült gondolatilag átkötnöm a bekezdéseimet?			
Arányos a tagolásom (pl. 1/5 – 3/5 – 1/5)? Ez jól látható, bekezdés(ek)kel is jelöltem?			
Vannak írásomban fölöslegesen ismétlődő gondolatok?			
<i>NYELVI MINŐSÉG</i>			
Gördülékeny, választékos stílusban írtam?			
Világosak, jól szerkesztettek a mondataim?			
Használtam a megfelelő szakkifejezéseket?			
Ellenőriztem azoknak a szavaknak a helyesírását, amelyekben bizonytalan vagyok?			
Ránézésre esztétikus az írásom? Olvasható?			

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–3. feladat

T/1–3. 64. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Elemi feltétel: a regény otthoni, megelőző olvasása és az 5. feladat szempontjai szerint olvasói jegyzetek készítése. Ezért a regény elolvasására legalább két héttel korábban kérjük a tanulókat, ekkor adjuk ki az 5. feladatot is.

- Az 5. feladathoz már a feladatkiadáskor vegyük számításba a majdani csoportalakítást. Egy csoportba 5 fő kerüljön, és a csoporton belül mindenki egy női és egy férfi szereplőnek legyen a szakértője. Célszerűnek tűnik, hogy ha a női szereplő fontos, a férfi szereplő mellékszereplő legyen és fordítva. Ezt a csoporttagok eloszthatják egymás között. Minden szakértő az olvasással párhuzamosan töltsesse a karaktertáblázat neki jutó oszlopait.
- A ráhangolódási feladatok közül egyet válasszunk, de akár azt is megtehetjük, hogy differenciálásra használjuk a három feladatot. Részletes frontális megbeszélésre nincs szükség, a csoportok képviselői röviden, 1-2 mondattal reflektáljanak a feladatra.
- A 3. feladathoz alakítsunk ötfős csoportokat, és minden csoport kapjon 5 tapadós címkét, névvel lefelé fordítva. Minden csoporttag húzzon egyet, és anélkül, hogy megnézné, ragassza fel magára, hogy a többiek jól lássák (gallér, homlok). A vitában mindenkinek úgy kell szólnia a másikhoz, hogy a megnyilatkozás a másik szerepének megfelelő legyen. Nevet nem lehet kimondani, nehezítés: ha megegyezünk benne, akkor cselekménymozzanatra sem lehet utalni. Cél az, hogy mindenki kitalálja saját magáról, kit képvisel a regény szereplői közül.

Kiemelt készségek, képességek: memória, műveltség- és tudásmozgósítás (1.), tanulói kérdezés, súlyozás, beszédkészség (2.), mások szerepeihez alkalmazkodó megnyilvánulás vitában, tudásmozgósítás (3.)

Célcsoport – differenciálás

1. feladat: akkor javasoljuk, ha a tanulók többsége látott néhány Jókai-filmadaptációt, tehát feltehetően ismerősek számukra a képek, a regények/filmek fabulája.
2. feladat: ez a legegyszerűbb, feltétele mindössze a regény elolvasása, ennél a feladtnál cél az elsődleges olvasói tapasztalatok felszínre hozása, megfogalmazása.
3. feladat: ez a legösszetettebb, mert egyrészt mindenkinek a többi szereplő értékrendjének megfelelően kell szólnia társaihoz, másrészt a neki címzett megnyilatkozások alapján ki kell találnia, melyik szereplőt jeleníti meg saját maga a beszélgetésben.

Munkaformák

1. ötfős homogén csoportok
2. heterogén párok
3. ötfős heterogén csoportok

Módszerek, eljárások: képolvasás (1.), háromlépéses interjú (2.), címkézés (3.)

Eszközök: a címkézéshez tapadós névkártyák, pl.

Timéa, Teréza, Brazovics Athanáz, Timár Mihály, Fabula János

vagy

Kacsuka Imre, Timár Mihály, Athalie, Brazovicsné, Krisztyán Tódor

1. Filmadaptációk

Beszélgessetek a filmkockák alapján az alábbi kérdések segítségével!

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(7)

(8)

- a) Mely Jókai-regények adaptációiból valók a fenti filmkockák?
- b) Melyek a hasonló vonásai (a mű világa, témája, problematikája, karakterek, cselekménybonyolítás) ezeknek a filmeknek/regényeknek?

- c) Hogyan csoportosíthatók téma szerint ezek a filmek/regények?
- d) Kinek melyik film és/vagy regény tetszett vagy nem tetszett? Miért?

2. Interjú

Készítsetek páros interjút Az *arany ember*rel kapcsolatos olvasói élményeitekről, olvasói tapasztalataitokról a következők szerint!

- a) Írj fel magadnak két kérdést, amit szívesen feltennél a párodnak!
- b) Interjúzzatok! Tegyétek fel egymásnak sorban a kérdéseket, és figyelmesen hallgassátok meg egymás választát!
- c) Rögzítsd az interjú során felmerült legfontosabb gondolatokat, véleményeket, reflexiókat, szempontokat!

3. Címkézés

- a) A csoport minden tagja húzzon egy névkártyát, és anélkül, hogy maga megnézné, ragassza fel magára úgy, hogy a többiek jól lássák (például galléra, homlokra).
  - b) Olvassátok el az alábbi gondolatébresztő idézeteket, majd beszélgetsetek arról, hogy mi a szerepe a pénznek, a karriernek, a sikernek és a boldogságnak az ember életében.
  - c) A beszélgetés során mindenki próbáljon a többiekkel azok „felvett” (a címkéről leolvasható) szerepe szerint viselkedni, beszélni.
  - d) A cél, hogy a beszélgetés végére mindenki megtudja, kicsoda is ő (saját maga) a regényben.
  - e) Ha ezt kitalálta a csoport minden tagja, vegyétek le, gyűrjétek össze és dobjátok el címkéiteket, jelezve, hogy kiléptek a szerepből.
- (1) A gazdag ember derék ember, a szegény ember pedig csak komisz ember!
  - (2) A szegény ember komisz ember; hanem azért a szegény ember lehet boldog; a gazdag ember dicső ember, hanem azért a gazdag ember boldogtalan.
  - (3) De hát mire való akkor a pénz a világon, ha ilyen kárt lehet vele tenni egy embernek, aki nem szeret semmit, csak a pénzt?
  - (4) Pedig hiszen a pénz mindenható.
  - (5) A szerencse hódol annak, aki őt megveti.
  - (6) Akinek pénze van, az azt mind lopta. Akinek sok van, sokat lopott, akinek kevés van, keveset lopott; aki nem maga lopta, annak az apja, a nagyapja lopott.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/1.

- a) Várkonyi Zoltán rendezésében: *A kőszívű ember fiai* (1964), az *Egy magyar nábob* (1966) és a *Kárpáthy Zoltán* (1966), illetve a *Fekete gyémántok* (1976) filmadaptációja, Zsurzs Éva rendezése: *Névtelen vár* (1982). Gertler Viktor filmadaptációja, *Az arany ember* 1962-ben készült, főbb szerepekben: Komlós Juci, Latinovits Zoltán, Csorba András, Pécsi Ildikó, Krencsey Marianne és Béres Ilona.
- b) Például: cselekményesség, fordulatosság, a jó és a rossz egymást kizáró erkölcsi ellentétében megalkotott történetek és figurák, kevés az összetett jellem stb.
- c) Például: jellegzetes csoport a nemzeti történelem (reformkor, szabadságharc) kiemelkedő korszakait, eseményeit tematizáló-mitizáló fikciók, illetve a modernizálódás, kapitalizálódás kérdésére fókuszáló történetek (*Fekete gyémántok*, *Az arany ember*)

T/2.

Egyéni.

T/3.

Egyéni.

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 4. feladat

T/4. 66. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

A feladat a regény cselekményének tér-idő koordinátáira vonatkozik, funkciója tájoló-eligazító jellegű, semmiképp nem cél a részletezés. Már ennél a feladatnál alakuljanak meg az ötfős csoportok, minden csoportban legyen minden szereplőnek szakértője.

Kiemelt készségek, képességek: memória, topográfia, kritikai gondolkodás, fikció és valóság viszonyának árnyalt kezelése

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, frontális

Módszerek, eljárások: feladatlap

4. A történet tere, ideje

- a) Melyek a regény cselekményének fontosabb helyszínei?

- b) Jelöljétek be Timár hajóútjának és a regény cselekményének a térképen is megtalálható helyszíneit!

Miért lehet fontos, hogy a helyszínek többsége a valóságban is létezik?

<http://lazarus.elte.hu/hun/buszke/stiefel/mo18.jpg>

- c) Olvassátok el az alábbi szövegrészletet, és keressetek választ a szerző kérdésére!

A regényben a Szent Borbála utasaival az Al-Dunán felfelé haladt Törökország felől a Pannon-síkságon át Komáromba. Jókai elbeszélése szerint Timárék a Moldova-sziget irányából a Tatalia-szoroson át hajóztak a Perigrada-sziget ormai felé, a Kazán-szoroson keresztül Orsovába, csakhogy ha ilyen sorrendben haladunk el e földrajzi objektumok mellett vagy át ezeken, akkor a Duna-torkolat vidékén fogunk kikötni a Fekete-tengernél. Vajon Jókai tényleg nem volt tisztában a Vaskapu földrajzi helyzetével, vagy az irányfelcserélés csak egy a számtalan írói fortély közül?

(Szabó Szilvia: *Lefelé a Dunán – a Vaskapu környékén*)

- d) Gyűjtsetek még néhány, a kitaláltságot, illetve a hitelességet hangsúlyozó elemet a regényből!

A KITALÁCIÓT HANGSÚLYOZÓ ELEMÉK	A HITELESSÉGET HANGSÚLYOZÓ ELEMÉK

- e) Mikor játszódik a regény cselekménye, és körülbelül mennyi időt fog át? (Ha nem emlékeztek, a szöveg átlapozásával keressetek választ a kérdésre.)

- f) Hogyan változtatja meg a történet és elbeszéléseinek idejét az utolsó fejezet?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a)–b) A Vaskapu, az Al-Dunától Komáromig megtett út, majd Komárom, Bécs, Levetinc, Füred, illetve a senki szigete. Bizonyos helyszínek: Orsova, Pancsova, Komárom, Balatonfüred vagy Bécs a valóság látszatát keltik, a hitelesség illúziójának megteremtésében fontos szerepük van, más helyszínek, mint pl. Levetinc vagy a senki szigete eleve kitaláltak. Bejelölhető: Vaskapu, Orsova, Komárom, Bécs, Balatonfüred.
- c) Pl. Nem tartotta fontosnak a földrajzi pontosságot, nem útleírást írt, hanem regényt, a kitaláltság és a valóság egyszerűen van jelen a megalkotott szövegben.
- d) Például:

A KITALÁCIÓT HANGSÚLYOZÓ ELEMELK	A HITELESSÉGET HANGSÚLYOZÓ ELEMELK
<p>Véletlenek szerepe, mesei-mítoszi motívumok (kincs, titok, mesés meggazdagodás), romantikus, kalandos motívumok: titkos kamra, méreg, tőr, utópiaszerűség, archetipikus helyzetek, jellemek. A „Senki” fejezet 40 évvel távolítja el az elbeszélés idejét a történet idejétől.</p>	<p>Földrajzilag létező helyszínek (Komárom, Bécs, Balaton, lakatlan dunai szigetek), a kapitalizálódó Magyarország élményéből, tapasztalatából fakadó, valóságú gazdasági-társadalmi viszonyok, Timár belső vívódásai, Utóhangok Az arany emberhez: az író és nagynénje (Szűcs Lajosné: a név szerepeltetése dokumentatív igényt jelez) Füredtől Siófokig tartó utazásának felidézése, a nagynénit az író a komáromi történet végkifejletének adatközlőjeként szerepelteti, a „senki szigetének” a létezéséről való hírt Friwaldszky Imre természettudós nevéhez köti.</p>

- e) A cselekmény kezdete jelölt: Szent Mihály napja (szeptember 29.), az évet Tereza visszaemlékezéséből számolhatjuk ki: 1816: esős nyár, csődhelyzet, a család fő öngyilkossága, Terezának a senki szigetére való átkelése a gyermekkel és a kutyával → 12 év elteléséről beszél Timárnak, eszerint 1828. Később az idő jelölése bizonytalan, a Timár két életének megfelelő belső idő szerint őszben és tavaszban van mérve és jelölve. A végkifejletig kb. 10 évet fog át (Timéa Kacsukától névnapjaira kapott fehér rózsacsokrai).
- f) A „Senki” fejezet 40 évvel távolítja el az elbeszélés idejét a történet idejétől. Az elbeszélő magát is behelyezi a történetbe, ami a hitelességet nyomatékosítja, ám hangsúlyosan olyan alakként, regényíróként, akinek a kitaláció a mestersége, ami viszont épp a hitelességet bizonytalanítja el.

3. lépés: 5. feladat

T/5. 68. oldal
20 PERC

Tanári instrukciók

- Az 5. feladat viszont a regénybeli karaktereket és a szereplők közti viszonyokat teszi részletesebb vizsgálat tárgyává.
- Ugyanakkor minden tanuló két karaktert a regény olvasásával párhuzamosan vizsgált, azok szakértője lett. Most a szakértők jegyzeteik segítségével megosztják kutatásaik eredményét a csoporttal, melynek tagjai kiegészíthetnek, vitatkozhatnak, reflektálhatnak az elhangzottakra. A 4–7. szempontokra nem kell külön kitérni, azok az 1–3. szempontozhoz csatolható magyarázatként, érvként működjenek. Miközben a tanulók sorra veszik a karaktereket, a megbeszélés folyamatában a szereplők közti viszonyrendszer is tisztázódni fog.
- Egy szereplőre kb. 2 perc jut. Hívjuk fel a figyelmet, hogy a karaktertáblázatba folyamatosan készítsenek kulcsszavakból álló jegyzeteket.

Kiemelt készségek, képességek: olvasás közben szempontra figyelés, anyaggyűjtés, lényegkiemelés, szelektálás, beszédképesség, jegyzetelés, vita

Célcsoport – differenciálás: ötfős heterogén csoportok

Munkaformák: egyéni (otthoni kutatás), csoport

Módszerek, eljárások: karaktertáblázat, szakértői mozaik

5. A regény szereplői

a) Női karakterek

SZEMPONTOK	(1) TIMÉA	(2) NOÉMI	(3) ATHALIE	(4) TEREZA	(5) ZSÓFI MAMA
(1) Szerepe Timár Mihály életében, sorsának alakulásában					
(2) Szerepe önmegvalósításában: • karakterének lényege, női szerepkörei • jellemének és sorsalakulásának összefüggései					

SZEMPONTOK	(1) TIMÉA	(2) NOÉMI	(3) ATHALIE	(4) TEREZA	(5) ZSÓFI MAMA
(3) Ha van, metaforikus megnevezése, mítoszi kapcsolódása					
(4) Az elbeszélőtől például ezt tudjuk róla					
(5) Egy másik szereplőtől például ezt tudjuk róla					
(6) Tetteiből például ezt tudjuk róla					
(7) Saját szavaiból például ezt tudjuk róla					

b) Férfi karakterek

SZEMPONTOK	(1) FABULA JÁNOS	(2) BRAZOVICS ATHANÁZ	(3) TIMÁR MIHÁLY	(4) KACSUKA IMRE	(5) KRISZTYÁN TÓDOR
(1) Szerepe Timár Mihály életében, sorsának alakulásában			–		
(2) Szerepe önmegvalósításában: • karakterének lényege, férfi szerepkörei • jellemének és sorsalakulásának összefüggései					
(3) Ha van, metaforikus megnevezése, mítoszi kapcsolódása					
(4) Az elbeszélőtől például ezt tudjuk róla					

SZEMPONTOK	(1) FABULA JÁNOS	(2) BRAZOVICS ATHANÁZ	(3) TIMÁR MIHÁLY	(4) KACSUKA IMRE	(5) KRISZTYÁN TÓDOR
(5) Egy másik szereplőtől például ezt tudjuk róla					
(6) Tetteiből például ezt tud- juk róla					
(7) Saját szavaiból például ezt tudjuk róla					

Az *arany ember*ben a jellemelek fokozatosan tűnnek elő, de nem formálódnak, nem változnak. Belső állandóság jellemzi őket, tartalmaik összhangban vannak a sorsukkal, akár pozitív (Timár), akár negatív (Brazovics, Krisztyán, Athalie) kifejeletben. Az életutak a cselekmény elejétől adott, bár a befogadó számára csak fokozatosan feltáruuló jellemelekből bontakoznak ki, fokozatos megmutatkozásuk teszi hangsúlyossá az előreutalások szerepét. A később megmutatkozó vonásokat gyakran jelzik visszafelé olvasva metaforikus tartalommal telítődő mozzanatok, jelenetek, amelyeknek fontos szerepük van a feszültség és az olvasói kíváncsiság fenntartásában. A megformált alakok személyiségének állandósága eredményezi, hogy a történet menetében szorosán összefügg kezdet és vég: a jellem felvezetése és sorsának lezárása.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

	(1) TIMÉA	(2) NOÉMI	(3) ATHALIE	(4) TEREZA	(5) ZSÓFIA MAMA
SZEMPONTOK					
Szerepe Timár Mihály életében, sorsának alakulásában	<p>Timár beleszeret Timéába, minden cselekedete azt a célt szolgálja, hogy megszerezze őt. Am mire idáig eljut, Timéa már Kacsukába szerelmes. Érzelme Timéa iránt kettős természetű: bűntudat, kötelességteljesítés, illetve az alabástrom test birtoklásának a vágya.</p>	<p>Harmóniateremtő személyiség, „valódi nő”, elfogadó, nyugalmat árasztó. Timár számára kárpótlás a szenvedésért, a „vezeklés”, az „erény” és az „igaz” élet lehetősége. Kapcsolatukban az egymás iránti kötelesség a szeretetben olvad föl.</p>	<p>Kezdetben lenézi Timárt (Brazovics írnoka volt), később gyűlöli, tetteit a bosszú motíválja (Brazovics csődje, halála, Kacsuka visszalépése a házasságtól, a hadnagy megalázó viselkedése). Mivel Timéa kérésére az egykori Brazovics-házban maradhat, teret és lehetőséget kap Timéa és Timár házasságának, életének, érzéseinek megfigyelésére és titkaik kifürkészésére, Timár féltékenységének táplálására.</p>	<p>A sziget lakójaként vendégül látja a Szent Borbála utasait. Timárt jó embernek nevezi, megbízik benne, s mivel az meghallja K. Tódor és Tereza vitáját, elmeséli neki történetüket. Timárt minden ott-tartózkodásakor szívesen fogadja, nem faggatja életéről, múltjáról, szeretettel figyeli Noémival alakuló kapcsolatát. Életmódja, értékrendje példa Timár számára.</p>	<p>Alacsony sorból lett Brazovics felesége, slamos és kiabál, házukban nevelődik Timéa, gyakorlatilag cselédként. Gyűlöli Timárt, aki férje vetélytársa, mégis hízeleg neki, mikor gazdag ember lesz. Athalie esetleges partiját látja benne.</p>

<p>Szerepe önmegvalósításában:</p> <ul style="list-style-type: none"> • karakterének lényege, női szerepkörei • jellemének és sorsalakulásának összefüggései 	<p>A metafizikai világban van otthon, így Timár gazdagsága nem képvisel számára értéket. Timár a jövővé szerepét játssza, ezért hálát érez iránta. Sokkal inkább szimpatikus számára a magát csak sodortatni hagyó, szegény Kacsuka. Hálából lesz Timár felesége: kultúrája, szocializálódása ezt természetessé teszi számára, nem alakítja saját sorsának. Tökéletes feleség, tiszteli férjét, elvégzi a rábízott feladatot, helytáll az üzleti életben.</p> <p>Képes lenne a teljes életre, Kacsukát elfojtott szerelemmel szereti. Timár „áldozatából” Athalie áldozatává válik. Bár elnyeri Kacsukát, Athalie leleplező valomása miatt (a Szent György-kép rejtélyéről szóló levél) nem lehet maradéktalanul boldog.</p>	<p>Természetes lény, aki „boldog” és „boldogt”, az életet és a halált (pl. Dódi születése vagy halála) természetesen fogadja. A sorsát megéli, de nem alakítja. Nem kérdez, gondolatából is csak keveset ismertünk meg: ezek többnyire Timárról való aggodalmak. Szerepei a női nemi szerepkörök a férfi szempontjából pozitívanak értékelt tartalmait testesítik meg (elfogadó szerető, anya, gondoskodó társ).</p>	<p>Aktív, de többnyire mások sorsának rontásában (pl. játszik mások érzelmeivel, gonosz, bosszúálló, figyelmezteti Timát és Timárt, leskelődik, gyilkosságot kísérel meg, megkeseríti Timéa boldogságát Kacsukával – „leleplezi” a helyettes halált). Jelleméből fakad saját sorsa, önpusztítása is.</p>	<p>Brazovicsné pártfigurája, sorsuk hasonló is, különböző is. Lélekben erős, önálló, erkölcsben nemes, öntörvényű asszony, anya típusa. Férje öngyilkosságát követően szerepe Noémi fölhevülésére szűkül: elsősorban anya, de pl. földművelő, gyümölcs- és méztermelő, cserekereskedő, gyógyító. Saját, természetes világból száműzte a pénzt, az egyházat, a hatalmat. Addig él, amíg Noéminek szüksége van rá.</p>	<p>Férje és lánya is zsarnokoskodik rajta, helyzete a házban nem sokkal különb Timéánál. Brazovics halála után Athalie bánik egyre méltatlanabban vele, Timea kérésére maradhatnak a házban. Kerítőként is próbálkozik, Timéához közelebb kerülve. Boldogtalan házasságában és lányához való viszonyában, a konyhában, pl. főtt kukoricát majszolva érzi jól magát.</p>
--	--	--	--	--	---

<p>Ha van, metaforikus megnevezése, mítoszi kapcsolódása</p>	<p>Az eposzokat idéző állandó jelzője az alabástromszobor (szép, de élettelen, hideg). Ezenkívül még a „szent”, az „oltárikép” jelenik meg többször. (Jókai alkotta név, vélhetően a görög Euthümia névből alkotta, elemeinek jelentése: jó és tisztelet.)</p>	<p>– (Héber eredetű név, jelentése: gyönyörűség.)</p>	<p>Cyakori, fejezetcím-ként is szolgáló megnevezése a démoni természetére utaló védőördög (↔ védányal). Szépségére, illetve intrikus szerepére utal még: „Igazi Ariadne-nyak és -kebel.” (fonál, sorsok gabalyítása)</p>	<p>– Mindkét asszonyt mamának is szólítják, de más-más tartalommal. Zsófia esetében pl. Timéa, aki árvaságában és idegenségében vágyik a szeretetére és próbál megfelelni neki. Tereza esetében ez sokkal inkább a szeretet, a tisztelet jeleként való megszólítás: Timár pl. anyámnak is szólítja, Noémi státusát (nem szeretőként, hanem társaként gondolkodik róla) és saját halálját kifejezendő.</p>
<p>A többire egyéni gyűjtés szerint.</p>				

SZEMPONTOK	(1) FABULA JÁNOS	(2) BRAZOVICS ATHANÁZ	(3) TIMÁR MIHÁLY	(4) KACSUKA IMRE	(5) KRISZTYÁN TÓDOR
b) Szerepe Timár Mihály életében, sorsának alakulásában	Timár kormányosa, Timéát már a Szent Borbálán boszorkánynak tartja. Később Timár ügyeinek intézője, ő végzi a munkát, amikor Timár a szigeten tartózkodik. Meséje Timár braziliai kalandjáról jól jön Timárnak Athalie és Timéa előtt. Hűséges, megbízható embere.	Komáromi nagykereskedő, a Szent Borbála tulajdonosa, Timárral sokszorosan akarja megfizettetni a tőkére futásból lett kárát. Munkaadója, később irigykedő vetélytársa, Teréza családjának egyik tönkrettevője, pénzéhes, az üzletben könyörtelen és tiszteségtelen. Timár a földfölvásárlási akcióval tönkre teszi, majd árverez a házára, hogy Timéának adhasa saját magát férjének ajánlva.	–	Timár iskolatársa volt, őrnagy. Ő javasolja Timárnak, hogy licitáljon a Dunából kimentett nedves gabonára, készítsen belőle kenyeret a Komáromban gyakorlatozó katonák számára. Közvetve tehát szerepe van Csorbadzsi kincsének Timárhoz kerülésében, illetve Timár szerencsés gazdagodása látszatának kialakulásában. Timéa szempontjából vetélytársak, Timár előbb féltékeny rá, majd eltűnésével lehetővé teszi házasságukat. Krisztyánnal szemben párban megvédi Timéa és Timár becsületét.	Timár ellenpárja, illetve ellenfele, a mítikus gonosz a regényben. Timár titkának egyetlen tudója, lehetséges leleplezője. Azzal vádolja Timárt, hogy ellopta tőle mindenét: őt illetve volna Csorbadzsi kincse és Noémi keze. Timárt kirabolva, az ő ruhájában fullad a balatoni lékbe, így válik helyettes halottá (Timár helyett, de nem vállalt, hanem véletlen halál).

<p>Szerepe önmegvalósításában:</p> <ul style="list-style-type: none"> • karakterének lényege, férfi szerepkörei • jellemének és sorsalakulásának összefüggései 	<p>Nem veti meg az italt, kemény férfi, de nem önálló, és nem sok realitásérzéke van. Timár üzleteire pl. folyton morog, ostobaságnak tartja őket, ugyanakkor mindig engedelmesen szolgálja, társadalmi felemelkedését, tisztességi helyzetét Timárnak köszönheti. Naivitását mutatja, hogy Timár „halála” után Athalie-t feleségül venné.</p>	<p>Az életben a legfőbb motivációja a pénz, de nem elég körültekintő üzletember. A gazdagabbakkal, rangosabbakkal szemben csak a szája jár, négy szemközt meghúzza magát, udvariaskodik, nem ószinte Timárral szem. Kései üzletfeleit a titkos kamrából, a Szent György-kép mögül. Tisztességtelen. Sorsa, bukása (és családjának bukása) jelleméből fakad.</p>	<p>Alulról felemelkedő hős. Csalással alapozza meg gazdagságát, tettét Timára iránti szerelme motiválja. Vesztesége, bűnhődése Timával való házasságának boldogtalanságában jelenik meg. Jellemének, erkölcsi dilemmájának midánszi oldala a pénzhez, a gazdagsághoz, a társadalmi felemelkedéshez kötődik, belső értékei, erkölcsi jósága a senki szígein élte életében és Noémiben öltenek testet.</p>	<p>Cyenge, bizonytalan jellem. Hamar feladja álmait, és erkölcsi aggályai sincsenek. Belemegy az Athalie szervezte játékba Timával, holott tetszik neki a török lány. Athalie-val való házassággal tervezi az érvényesülését és eszközének tekint, könnyedén lép vissza Brazovics halálakor. Timát valóban szereti, párbajozik, aggódik érte, mert jól ismeri Athalie-t. Nem kezdeményez.</p>	<p>Jelleme, származása, körülményei folytán gazember. Saját sorsának is rontója.</p>
--	--	---	--	---	--

Ha van, metaforikus megnevezése, mítoszi kapcsolódása	Nem jellemző, de neve beszélő név (’mese, történet’): kalendáriumra hivatkozik, babonásokat ismer, történeteket talál ki (pl. hogy Timár megjárta Brazíliát, viharokkal, vademberrel küzdött). „Szokása a magyar köznépek a maga nagy embereiről, akiket oka volt bámulni, mintha nem elégeiné meg a bámulat rendes okait, még meséket is költeni, amiket a kigondoló maga is elhisz, s végül a közhit a valóságosság vonalára emel.”	–	Arany ember Midas Polycrates	Nem jellemző, de nevének hangzása hasonlít pl. a kacskacsonka, béna’ vagy a kacsaringó ’ride-oda hajló’ vagy a kacs ’vékony kapaszkodó szár’ szavakéhoz.	A Krisztyán név jelentése: Krisztus követője. Jókai névadása talányos, esetleg a helyettes halott szerepre utalhat.
A többire egyéni gyűjtés szerint.					

4. lépés: 6. feladat

T/6.

71. oldal

15 PERC

+ 10 perc közzététel

Alternatív feladat

Tanári instrukciók

- Alternatív a 7. lépés 9. feladattal. Ha ezt választjuk, érdeklődő, terhelhető osztálynak vagy tanulóknak adhatjuk szorgalmi házi feladatnak részben vagy egészben a 7. lépés 9. feladatot és fordítva.
- A közzététel összefoglaló, lényegkiemelő legyen, csoportonként kb. 2 perc jut a vizsgálódás eredményének az összefoglalására.
- Négyfős csoportokat alakítsunk, egy feladatra több csoport is alakulhat az osztály létszámától függően. Legkönnyebb a B) csoport feladata, ebben mindenki sikert érhet el, ha a regényt elolvasta.

Kiemelt készségek, képességek: analógiás gondolkodás, tudásalkalmazás, árnyalt jelentések megteremtése, jelentésárnyalatok, jelentéskülönbségek érzékelése

Célcsoport – differenciálás: A B) csoport feladata könnyű.

Munkaformák: csoport

Módszerek, eljárások: kettéosztott napló, gondolkodástérkép, mozaik

6. „Modern Midas”

a) Olvassátok el az alábbi két ismertető szöveget!

A mítosz szerint Phrügia élvhajász királya, Midasz a mindig ittas Szilénoszt részeg álomba merülve találta rózsakertjében. A király felismerte benne Dionüszosz öreg nevelőjét, illő fogadásban részesítette, tíz napon át megvendégelte, majd visszakísérte a bor és mámor istenéhez. Dionüszosztól azt kérte jutalmul, hogy minden változzék arannyá, amihez ér. De a terített asztalon az étel és az ital is arannyá változott, így a király belátta, valójában szegényebb lett a koldusnál: még éhét és szomját sem enyhíthette. Könyörgésére Dionüszosz megszabadította az „áldástól”: meg kellett mosdania a Paktolosz folyó forrásában, hogy megtisztuljon ostoba vétkétől és az átkos ajándéktól. Midasz attól fogva meggyűlölte a gazdagságot, egyszerűen élt, és erdőn-mezőn vándorolva tisztelte Pánt, a természet és a termékenység istenét. Történt később, hogy egy kis-ázsiai pásztor versenyre állt ki a művészetek istenével, és azt állította, hogy az ő furulyázása sokkal szebb Apollón lantjátékánál. Mivel a király pásztora volt, Midaszt kérte fel döntőbírónak a zenei versenyben. Midasz pásztorát ítélte győztesnek, mert jobban tetszett neki az ázsiai pásztorfurulya, mint a görögök lágy lantmuzsikája. Apollón bosszút állt: a pásztor megnyúzta, Midasz királynak pedig számárfület növesztett. Midasz rejtegette szőrös, nagy fülét, de borbélya előtt le kellett vennie süvegét, így az megtudta a nagy titkot. A király dúsan megajándékozta, hogy hallgatásra bírja. A borbély szeretett volna hallgatni, hiszen a király bőségesen megfizette, de a titok kikívánczott belőle. Kiment a mezőre, gödröt ásott, abba súgta bele, hogy Midasz királynak számárfüle van, majd betemette. Azt hitte,

hogy ezzel a titkot mindörökre eltemette. A gödör fölött tavaszra kinőtt a sás, levelei minden kis szellőre megrezegtek, és susogni kezdtek: Midasz királynak számárfüle van. Így aztán az egész ország megtudta Midasz király szégyenét.

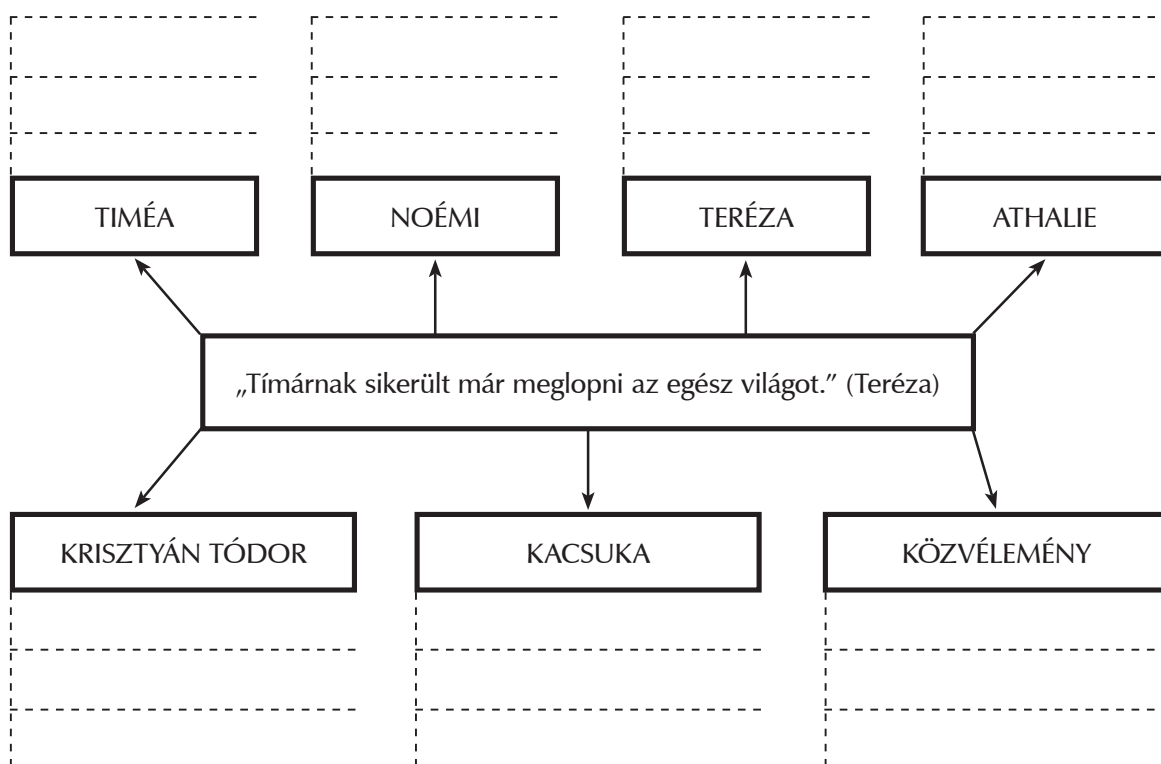
Polükratész a Kr. e. 6. században Szamosz uralkodójaként jelentős politikai és katonai sikereket ért el, vagyona és szövetségeseinek száma egyre nőtt. A hagyomány szerint rendkívüli szerencsésjét maga is megsokallta, ezért az isteneknek szánt áldozatként egy értékes gyűrűjét a tengerbe dobta. A gyűrű azonban egy kifogott hal gyomrából újra előkerült. A témát Schiller is feldolgozta *Polycrates gyűrűje* című balladájában.

b) Oldjátok meg a csoportok számára megadott feladatot!

A) Értelmezzétek az olvasottakkal összefüggésben *Az arany ember* alábbi szöveghelyeit a kettéosztott napló jobb oszlopában!

IDÉZET	ÉRTELMEZÉS
<p>(1) Hanem hát a senki szigete körüli nádas nem beszél, mint Midás király borbélyának nádja.</p> <p style="text-align: right;">(Egy új vendég)</p>	
<p>(2) „Nem tudok felkelni! Agyonnyom ez a sok arany. Mind itt fekszik a mellemen. Vegyétek el rólam. Ah! besüllyedek az aranyba. A tető beszakadt, s a padlásról mind rám ömlik az arany. Megfulladok. Noémi, nyújtsd kezedet; húzz ki ez iszonyú aranyhalom közül!”</p> <p style="text-align: right;">(Timár)</p>	
<p>(3) Eszébe jutott Polycrates, aki nem tud veszíteni, s végre rettegni kezd nagy szerencsésjéről.</p> <p style="text-align: right;">(Athalie)</p>	
<p>(4) Be kell vallanom, hogy nekem magamnak ez a legkedvesebb regényem. Az olvasóközönségnél is ez van legjobban elterjedve: ezt fordították le a legtöbb nyelvre: angolul két kiadásban is megjelent: a londoni fordításban mint „Timars two worlds” (Timár két világa), a New York-iban mint „Modern Midas”. (Az a Midás, akinek a kezében minden arannyá válik.)</p> <p style="text-align: right;">(Utóhangok az „Arany ember”-hez)</p>	

B) Értelmezzétek az alábbi idézetet, és a regény cselekményéből vett érvekkel töltsétek ki a gondolkodástérképet!

Hogyan viszonyul egymáshoz Timár sorsalakulásában érvényesülés, tisztesség és boldogság?

C) Milyen helyzetben és milyen jelentésben hangzik el az „arany ember” kifejezés az alábbi idézetekben?

IDÉZET	AZ „ARANY EMBER” KIFEJEZÉS HASZNÁLATÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(1) „Sógor! Ajánlom e levél átadóját különös figyelembe. Ez egy <i>arany ember!</i> ” (Szigorú vizsgálat)	
2) – Arany ember ön, biztos úr! Ennek a kisasszonynak megmentette a vagyonát; mert az apja nélkül sem őt, sem a jószágot le nem tartóztathatom. (Nevetni való tréfa)	
(3) „Hm! – gondolá magában – ez arany ember! Ez többet tud, mint amennyit az ostoba képe elárul.” (Az aranybánya)	

<p>(4) Pedig a nemesi névhez nemesi tetteket is tudott csatolni. A város szegényei számára kórházat alapított, a protestáns tanodában ösztöndíjakat tűzött ki (...) péntek napon utca hosszat állt házáig a koldusnép (...) S nagy híre járt, hogy amely hajólegénye a vízbe fulladt, annak az árváit ő nevelteti fel, s özvegyének évdíjt fizet. Arany ember! arany ember! (Az aranybánya)</p>	
<p>(5) Azt mondták róla, hogy „arany ember”! Amihez hozzányúl, az arannyá válik! amit ő megkezd, az aranybánya. (...) De nemcsak ezért hítták Timárt arany embernek, hanem még másért is. Azért, hogy sohasem csalt, nem csempészett. (Ez is egy tréfa)</p>	

D) Milyen helyzetben és milyen jelentésben hangzik el az „arany ember” kifejezés az alábbi idézetekben?

IDÉZET	AZ „ARANY EMBER” KIFEJEZÉS HASZNÁLATÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
<p>(6) És te, az arany ember, akit mindenki tisztel, kitüntet, az erény és jótékonyság apostolának nevez, szeresz magadnak egy olyan helyzetet, melyben a törvényszék előtt mint egy bűnvádi per részének kell majd helyet foglalnod. (Tropicus Capricorni) A nő előtt már le van álcázva. Ott többé az „arany embert” játszani nem lehet. A nagylelkűt, a bőkezűt, a jótevőt! Ott már el van árulva, hogy kicsoda. (Tropicus Capricorni)</p>	
<p>(7) Mind a kettőjük boldogtalanságának egy oka van: az, hogy Timár „arany ember”. (Az első veszteség)</p>	
<p>(8) Most még egy harmadik jön a kettő mellé: az lesz sárga rózsa, az arany ember virága. (Melankólia)</p>	

<p>(9) S ez a rendkívüli ember, a nagy tolvajtól kergetett, kis tolvajt meglöpött főtolvajnak agyontolvajlója, te vagy, az „arany ember”, Levetinczy Timár Mihály, kedves cimborám! (A rém) Amilyen arany ember voltál eddig, olyan sár ember fogsz lenni ezentúl. (A rém)</p>	
<p>(10) Az „arany ember” száll alá a földbe. (A hulla)</p>	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

IDÉZET	ÉRTELMEZÉS
<p>(1) Hanem hát a senki szigete körüli nádas nem beszél, mint Midás király borbélyának nádja. (Egy új vendég)</p>	<p>A második Midas-történetre utaló elbeszélői megjegyzés. Timár titkára, a senki szigetén Noémival és Dódival való másik életére vonatkozik, mely sérti a társadalmi és erkölcsi normákat. Timár boldogságvágya és teljességre törekvése miatt képtelen lemondani életének erről a részéről, ugyanakkor nem tudja legitimálni sem egy másik titok (Ali Csorbadzsi kincse) és Timéával való házassága miatt.</p>
<p>(2) „Nem tudok felkelni! Agyonnyom ez a sok arany. Mind itt fekszik a mellemen. Vegyétek el rólam. Ah! besüllyedek az aranyba. A tető beszakadt, s a padlásról mind rám ömlik az arany. Megfulladok. Noémi, nyújtsd kezedet; húzz ki ez iszonyú aranyhalom közül!” (Timár)</p>	<p>Az első Midas-történetre utal, Timár lázálmban mondja. A romantika szerint az álomban az ember igazabb tudásra tehet szert, mint éber állapotban. Timár lázas álmaiban a (külső) gazdagságnak és a (belső) boldogságnak a fikcióban egymást kizáró értékviszonyai, illetve a hős büntudata fokozottan nyilvánulnak meg.</p>
<p>(3) Eszébe jutott Polycrates, aki nem tud veszíteni, s végre rettegni kezd nagy szerencséjétől. (Athalie)</p>	<p>A Midas-mítosz akkor kapcsolódik össze Polycrates mítoszával, amikor Krisztyán Tódor újra színre lép, és Timárban tudatosul lelepleződésének lehetősége és veszélye: „Mihály érezte azt, (...) hogy e túlságos szerencséjének, melynek magva oly rohadt, hamuvá kell lenni, mert ez az igazság a nap alatt! És örömet látta volna kincsei felét semmivé lenni; odaadta volna az egészet, azért, hogy azt hihesse, hogy számadása a sorssal be van fejezve. De érezte, hogy bűnhődése éppen abban áll, hogy ennyi gazdagság, hatalom, nagy hír és látszatos családi boldogság csak kegyetlen iróniája a sorsnak. El van ő azok alá temetve, hogy fel ne bírjon kelni arra az egyedül boldogító életre, melynek célja Noémi – és a kis Dódi.” (Az első veszteség)</p>

(4) Be kell vallanom, hogy nekem magamnak ez a legkedvesebb regényem. Az olvasóközönségnél is ez van legjobban elterjedve: ezt fordították le a legtöbb nyelvre: angolul két kiadásban is megjelent: a londoni fordításban mint „Timars two worlds” (Timár két világa), a New York-iban mint „Modern Midas”. (Az a Midas, akinek a kezében minden arannyá válik.) (Utóhangok az „Arany ember”-hez)

A regényhez írt utóhangban az írói szándék és a fogadtatás oldaláról is kifejtetten jelenik meg, hogy a regény olvasható a Midas-mítosz újraírásaként (ami egyébként a 19–20. század fordulójának jellegzetes, többször feldolgozott témája).

B) Ellopta Timéától apja millióját, azután ellopta tőle szíve férfiideálját, végre ellopta tőle hitvesi hűségét.

Ellopta Noémitől szíve szerelmét, női gyöngédségét, ellopta őt magát egészen.

Ellopta Teréza bizalmát, az embergyűlölő utolsó hitét az egyetlen igaz emberben, ellopta tőle a senki szigetét, hogy azt megint visszaadja neki, s azzal ellopja háladatosságát.

Ellopta Krisztyán Tódortól az egész óvilágot, száműzve őt ravaszul a másik hemisphaeriumra.

Ellopta Athalie-től apját, anyját, házát, vőlegényét, égi, földi üdvösségét.

Ellopta Kacsukától a boldoggá léétel reményét.

Lopta a tiszteletet, mellyel az egész ismerős világ környezé; a szegény könnyeit, az árva gyermekek kézcsókjait, a királytól az érdemrendet, ez mind lopott jószág volt. Lopta a csempészektől a titoktartó hűségét, a tolvajokat meglopta!

Meglopta az Istent magát, lelopott tőle az égből egy kis angyalt. (...)

Kilopott a világ közepéből magának egy paradicsomot. (Teréza)

- Nem becsületes úton alapozza meg érvényesülését, és vét Timéa ellen is (a vagyonával együtt magát is kínálja, összetéveszti a hálát a szerelemmel), ennek ára a boldogtalansága, illetve megoldhatatlannak tűnő élethelyzete.

C)

IDÉZET	AZ „ARANY EMBER” KIFEJEZÉS HASZNÁLATÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(1) „Sógor! Ajánlom e levél átadóját különös figyelmembe. Ez egy <i>arany ember!</i> ” (Szigorú vizsgálat)	Az <i>inspiciens</i> nevezi először arany embernek: pl. megbízható, becsületes embert jelenthet. Az <i>inspiciens</i> szavai azért hatnak ironikusan, mert Timár a hajó rakományáról és utasairól épp vesztegetéssel szerez tőle bizonyítványt, ugyanakkor itt még megbízója (Ali Csorbadzsi) érdekében cselekszik.
2) – Arany ember ön, biztos úr! Ennek a kisasszonynak megmentette a vagyonát; mert az apja nélkül sem őt, sem a jószágot le nem tartóztathatom. (Nevetni való tréfa)	A cs. kir. sajka kapitánya, akinek Timár négy hivatalos írást mutatott be, amivel biztosítani tudja Csorbadzsi végrendeletének végrehajtását. Tehát ekkor is mások érdekében cselekszik. Jelentése itt furfangos, cseles eszű, ravasz.

<p>(3) „Hm! – gondolá magában – ez arany ember! Ez többet tud, mint amennyit az ostoba képe elárul.” (Az aranybánya)</p>	<p>Bécsben az audiencián a miniszter négyszeresen is, mert Timár az őt ért méltatlanságot (vizsgálat a katonáknak sült kenyér ügyében) megbocsátja a kormánynak, mert az államnak előnyös szerződést ajánl a levetinci uradalom kibérlésével, mert a Hofkammert képessé teszi a Hofkriegsrath támadásának visszautasítására. Negyedszer később, mert az árverezésen kiváló lovakhoz juttatja. Folyománya: Timár nemességet kap. Jelentése: okos, előrelátó, az udvar és a miniszter számára hasznos, használható.</p>
<p>(4) Pedig a nemesi névhez nemesi tetteket is tudott csatolni. A város szegényei számára kórházat alapított, a protestáns tanodában ösztöndíjakat tűzött ki (...) péntek napon utca hosszat állt házáig a koldusnép (...) S nagy híre járt, hogy amely hajóslegénye a vízbe fulladt, annak az árváit ő nevelteti fel, s özvegyének évdíjt fizet. Arany ember! arany ember! (Az aranybánya)</p>	<p>A közbeszéd állítja róla. Jelentése: jószívű, jótekönyködő, jólelkű, nagylelkű, jótevő, bőkezű, gazdagsága ellenére szociális érzékkel megáldott.</p>
<p>(5) Azt mondták róla, hogy „arany ember”! Amihez hozzányúl, az arannyá válik! amit ő megkezd, az aranybánya. (...) De nemcsak ezért hívták Timárt arany embernek, hanem még másért is. Azért, hogy sohasem csalt, nem csempészett. (Ez is egy tréfa)</p>	<p>A közbeszéd állítja róla. Jelentése: szerencsés, gazdag, illetve vagyonát tisztességesen gyarapító, másoknak kárt nem okozó.</p>
D)	
<p>IDÉZET</p>	<p>AZ „ARANY EMBER” KIFEJEZÉS HASZNÁLATÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE</p>
<p>(6) És te, az arany ember, akit mindenki tisztel, kitüntet, az erény és jótékonyág apostolának nevez, szerzesz magadnak egy olyan helyzetet, melyben a törvényszék előtt mint egy bűnvádi per részesének kell majd helyet foglalnod. (Tropicus Capricorni) A nő előtt már le van álcázva. Ott többé az „arany embert” játszani nem lehet. A nagylelkűt, a bőkezűt, a jótevőt! Ott már el van árulva, hogy kicsoda. (Tropicus Capricorni)</p>	<p>Timár önmagáról öniróniával, mivel egyedül ő tudja, hogy gazdagsága Ali Csorbadzsi kincseinek eltulajdonításából ered, vagyis bűnösnek tartja magát. Timár gondolata (szabad függő beszédben), mikor azt hiszi, az íróasztal otthon hagyott kulcsa miatt lelepleződött Timéa előtt. Itt is a látszat és a valóság ellentétére, a leplezett bűnre utal.</p>

(7) Mind a kettőjük boldogtalanságának egy oka van: az, hogy Timár „arany ember”. (Az első veszteség)	Kacsuka és Timéa boldogtalanságáról van szó, okai: Csorbadzsi kincsének eltulajdonítása, majd Timéa feleségül vétele. Kacsuka hűséges barát, Timéa hűséges feleség, és nincs tudomásuk Timár bűnéről.
(8) Most még egy harmadik jön a kettő mellé: az lesz sárga rózsza, az arany ember virága. (Melankólia)	Dódi és Tereza halála után Timár öngyilkossági gondolata: az arany színe analógiásan kapcsolódik a rózsza sárga színéhez. Halálszín, sírra ültetett virág.
(9) S ez a rendkívüli ember, a nagy tolvajtól kergedett, kis tolvajt meglopott főtolvajnak agyontolvajlója, te vagy, az „arany ember”, Levetinczy Timár Mihály, kedves cimborám! (A rém) Amilyen arany ember voltál eddig, olyan sár ember fogsz lenni ezentúl. (A rém)	Krisztyán Tódor mondja Timárnak, amikor rátalál a Balatonnál, és leleplezéssel fenyegetőzik. Látszat és valóság ellentéte jelenik meg benne: tolvajlással szerzett gazdagság és társadalmi megbecsültség. A leleplezés következményére való utalás: meghurcolás, a társadalmi megbecsültség és a gazdagság elvesztésével, a bukással való fenyegetés.
(10) Az „arany ember” száll alá a földbe. (A hulla)	A gyászolók gondolatát közvetíti az elbeszélő. Krisztyán Tódor végzete (helyettes halott lesz) lehetővé teszi, hogy Timár tisztességét megőrizve eltűnjön a világból. Jelentése: derék, tisztességes ember.

5. lépés: 7. feladat

T/7.

76. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja egy vezérmotívum nyomon követése, változó jelentéseinek, kapcsolódó motívumainak értelmezése.
- Alakítsunk homogén párokat. A párosoknak szóló feladatok megoldását követően üljen össze egy-egy A) és B) páros, és négyfős csoportban számoljanak be egymásnak kutatásaik eredményéről. A tanár kövesse szorosan nyomon a pár-, illetve csoportfolyamatokat, segítse a munkát. Ha úgy ítéli meg, a frontális megbeszélést nyugodtan hagyja el.

Kiemelt készségek, képességek: motívumelemzés, nyelvi érzékenység

Célcsoport – differenciálás:

A) párosok: egy hosszabb szövegrészlet részletesebb értelmezésének gyakorlása

B) párosok: több rövid szövegrész értelmezésének, részek, jelentések közti kapcsolatok feltárásának gyakorlása

Munkaformák: páros, csoport

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, szemponttáblázat, kettéosztott napló, mozaik, reciprok tanítás

7. A hold mint kísértés- és büntudatjelpép

Dolgozzatok párban a kijelölt feladaton, majd üljön össze egy-egy A) és B) páros, és számoljatok be egymásnak munkátok eredményéről!

A) páros

Olvassátok el az alábbi részletet és válaszoljatok a kérdésekre!

A szél elsöpörte a felhőket, s a félhold megint ott állt az alkonyégen. Vörös volt az ég is, a hold is.

Mit kísértesz te engem? – mondá magában Timár, s hátat fordított a holdnak, hogy ne lássa.

S amint a holdnak háttal fordulva, a víz alul kihúzott zsákokat számlálja, ismét megjelenik előtte a vörös hold.

Ezúttal a vörös félhold, egy zsák oldalára festve.

Ahol a többenél az a kerék volt az öt küllővel, ott volt ezen a kereskedelmi billog: a félhold, cinóberral festve.

Timárnak egész teste összeborzadt. Lelke, teste, szíve fázott.

Ez volt az!

Ezt értette a haldokló utolsó szavával.

De nem volt vagy bizalma, vagy ideje végig elmondani, amit akart.

Mi van hát ez alatt a félhold alatt?

Timár, mikor a teherhordók odább mentek, megfogta azt a zsákot, s bevitte azt a kabinba.

Senki sem vette észre.

És azután bezárta a kabin ajtaját.

A munkások még két óra hosszát dolgoztak, de már akkor ki voltak fáradva, átázva, fázva víztől, széltől; nem győzték tovább a munkát. A többi marad holnapra.

A fáradt emberek siettek a közel fekvő csárdába, ahol meleget és ételt-italt kapni. Timár egyedül maradt a hajón. Azt mondá, összeszámolja a partra mentett zsákokat; a kis ladikon majd kievez egyedül.

A hold ismét elérte már a víz színét alsó szarvával, s besütött a kabin ablakán.

Timárnak a keze reszketett a láztól.

Midőn kését kinyitotta, saját kezét metszette meg vele legelőször is, s akkor aztán saját vérével még vörös csillagokat is festett a vörös félhold mellé a zsákra.

Felvágta a zsák kötőjét a nyílásnál; – mélyen belemarkolt; szép tiszta búza volt benne.

Aztán kifejté az alsó szegleteit. Szép tiszta búza ömlött ki belőle. Akkor végighasítá az egész zsákot; s a szétomló búza közül egy hosszúkas bőrzacskó esett lábai elé.

A zacskón lakat volt. Azt letörte.

És aztán kiönté annak tartalmát az ágyra. Ugyanazon ágyra, melyen amaz élő alabástromszobor feküdt előtte egyszer. (...)

Timár elkábultan ült le az ágy szélére, reszkető kezében tartva az achátszelencét, melynek gyémánthalmaza a holdsugarban villogott.

Mereven bámult ki az ablakon besütő holdra.

Annak ismét mintha szeme, szája volna, ahogy a naptárban festik, s mintha beszélgetésbe elegyednék a halandó emberrel.

„Kié most ez a sok kincs?”

„Hát kié volna, mint a tied? Megvetted az elsüllyedt hajóterhet úgy, ahogy áll, zsákostól, búzástól. Kockáztattad, hogy nyakadon vesz, s lesz belőle rothadt szemét, bűzhödt trágya. Lett belőle arany és drágakő.”

„Amit megvettél, az a tied. Te jóhiszeműleg árvereztél. Te nem tudhattad, hogy mit rejt még magában az a hajó.” (...)

„Kié is lehetnének ezek a kincsek?”

„A szultán bizonyosan sanyargató hadjáratokban rabolta azokat össze.”

„A kincstárnok hihetőleg elrabolta azokat a szultántól.”

„A Duna elrabolta mind a kettőtől.”

„Most a »senkié« azok.”

„A tieid.”

„Csak olyan jogon a te kincseid, mint a szultáné, a khazniaré, meg a Dunáé.”

„Hát Timéáé?”

Ennél a kérdésnél egy fekete hosszú vékony felhő állt a hold előtt keresztül, mintha kétfelé vágta volna azt.

Timár sokáig elgondolkozott.

A hold kibújt a felhővonal alul.

„Annál jobb rád nézve!”

„Ugye, hogy a szegény ember milyen komisz ember?”

„Azt leszidják, ha kötelességét végezte, azt gazembernek nevezik, ha szerencsétlenség éri; annak engedik, hogy magát a fára kösse, ha élni nem tud; azt nem gyógyítják meg a szép leányok, ha fáj a szíve. A szegény ember komisz ember.”

„S milyen dicső a gazdag ember. Hogy áldják! hogy keresik a barátságát! hogy kérnek tanácsot az esztől! hogy bízzák rá az ország sorsát, hogy bolondulnak utána a nők!”

„Ugye, hogy egy »köszönöm szépen«-t sem hallottál az ajkairól soha?”

„Mi lenne abból, ha most te ezt a kincset, ahogy megtaláltad, odavinnéd, letennéd a lábaihoz, s azt mondanád neki: íme ez a tied, most hoztam a víz fenekéről neked!”

„Legelőször is nem értené meg, hogy mi ez. Mit tud ő arról, hogy egy doboz gyémánt ér-e többet, vagy egy doboz cukros sütemény? Hiszen gyermek.”

„Azután nem is jutna az ő kezébe, mert azt rögtön lefoglalná a gyámaja, az majd elharácsolná, elsikkasztaná kilenctized részét, hiszen senki sem ellenőrizheti, titokban értékesíthető kincs ez.”

„S végre ha mind Timéa kapná is meg, mi lenne a vége? Ő gazdag úrhölgy lenne, aki téged a maga fényes polcáról még csak meg sem fog látni soha; te pedig maradsz szegény, kopott hajós-schreiber, akinek még csak álmodnod is örülség lenne őfelőle.”

„Most pedig megfordítva lesz a dolog. Te fogsz gazdag ember lenni, és ő lesz a szegény.”

„Nem így kívántad-e magad is a sorstul?”

„No hát így történt.”

„Te hoztad a hajó útjába a veszedelmes tőkét, amitől az elsüllyedt?”

„Nem.”

„Rosszat akarsz-e te Timéával?”

„Nem!”

„Hiszen nem akard te megtartani a kincseket magadnak, amikre rátaláltál. Értékesíteni akard azokat, szaporítani, még többre növelni, s majd mikor ezeknek alapján a második, a harmadik milliót is megszerezted, akkor odaléphetsz a szegény leányhoz, s azt mondd neki: legyen ez mind a tied – és én is velem!”

„Hát rosszat akarsz-e te ezzel?”

„Csak azért akarsz gazdaggá lenni, hogy őt boldoggá tehesd.”

„Alhatol nyugodt lelkiismerettel ezen a jó szándékodon.”

A hold félig alásüllyedt már a Dunába, csak az egyik ága állt ki a vízből, mint egy tűztorony; sugár képe a habokban egész a hajó orráig elnyúlt, s minden sugár, minden hullám Timárhoz beszélt.

És mind azt beszélte neki, hogy „itt a szerencse a kezekben, ragadd meg; tedd el. Senki nem tud erről semmit. Az egyetlen ember, aki tudta, fekszik a Duna fenekén.”

Timár hallgatá a hold szavait, a habok beszédét s azt a titkos szót, ami odabenn dobog – és homlokán a hideg veríték csurgott alá.

A hold utolsó tűzcsúcsát is lehúzta a víztükör alá, s végsugarával ezt mondá Timárnak:

„Gazdag vagy! Úr vagy!”

Hanem amint egészen sötét lett, egy hang a hallgató sötétség közepett, egy hang onnan belül e szót súgá fülébe:

„Tolvaj vagy!”

(A vörös félhold)

- Milyen szó szerinti és metaforikus jelentések hordozója a hold motívuma a részletben?
- Milyen kifejezésekkel, hogyan jellemzi az elbeszélő hőse lelkiállapotát?
- Hányféle kontextusban és jelentésben jelenik meg a vörös szín a részletben?
- Milyen kérdéseket tesz fel magának Timár, hogyan érvel belső vitájában a kincs megtartása mellett?
Igazat adtok-e Timárnak? Milyen kérdéseket tennétek fel, és hogyan válaszolnátok?

TIMÁR KÉRDÉSEI	TIMÁR VÁLASZAI, ÉRVEI	AZ ÉRV MEGÍTÉLÉSE (SAJÁT KÉRDÉSEK, VÁLASZOK)

B) páros

- Milyen helyzetben és milyen jelentésben szerepel a hold motívuma az alábbi idézetekben?

IDÉZET	A HOLD MOTÍVUMÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(1) Timár a hold tányérába bámult, mely a jegenyék sudarai között kezdett alászállni. „Miért nem vagyok most hatalmas úr?” – gondolá magában. (A szigetlakók története)	
(2) Csakhogy a hold beszédét még mindig nem lehet érteni; az idegen nyelv. (A Szent Borbála végzete)	

<p>(3) Húzd félre a függönyt; hadd süssön rá a holdvilág, hadd lássak rá. – Nem, a holdvilág rossz, ha az alvó gyermekre süt: attól beteg lesz. (A faragóember)</p>	
<p>(4) Nézd, hogy süt be az ablakon a vörös hold! Csukd ki innen a holdvilágot. Nem akarom, hogy szemembe nézzen. Hogy közelít egyre felénk! Húzz függönyt az ablak elé! (Noémi)</p>	
<p>(5) Egy egész világ, amelyen semmi sincs! Csak azoknak a lelkei, akik erőszakkal eldobták maguktól a testet, hogy ne legyen rajtuk semmi. Azok vannak odaküldve a semmibe. Ott nem bántja őket semmi, nem érznek semmit, nem tehetnek semmit, nem fáj nekik, nem gyönyör nekik semmi, nincs nyereség, nincs veszteség semmi; ott nincs hang, nincs lég, nincs víz, nincs szél, nincs vihar, nincs virág, nincs élő állat, nincs harc, nincs csók, nincs szívverés, nincs születés, nincs halál: csak a semmi az, aki van, és tán az emlékezet?! Az rettenetesebb volna a pokolnál: ott élni a holdban, mint testtelen lélek a semmi világában, s emlékezni a földre, ahol van zöld fű és piros vér, villámcsattogás és csókcsattanás, van élet, van halál. (Melankólia)</p>	

b) Hogyan kapcsolható az üstökös motívuma a holdéhoz, illetve hogyan olvasható sorsmetaforaként?

„Mi lesz az én csillagomból?” – kérdezé Timár.

A harmadik éjjel az üstökös fejét képező fénymag homályosodni és szétterülni kezdett. A Jupiter holdja ekkor legközelebb állt hozzá.

A negyedik éjjel kétfelé volt szakítva az üstökös; két külön fényfarkkal és világló fővel, s a két csillagrém éles szöveget képező két külön parabolában kezdette el céltalan futását a végtelenben. Hát még az égben is megtörténhetik „ez”?!

(Melankólia)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a) Égítést – a gabonaszákra festett vörös jel (török félhold)

Kísértés – kincs, gazdagság

Az égítést fénye teszi lehetővé, hogy Timár a zsákra festett jelet meglássa (vagyis ténylegesen a hold „beszél”), így válhat metaforikusan Timár belső vitájában kísértő énjének szólamává (a hold antropomorf jellege: „mintha szeme, szája volna”, „mintha beszélgetésbe elegyednék”).

Holdfény – teljes sötétség: Timár döntését, Csorbadzsi kincse megtartásának morálisan problematikus voltát jelölheti.

Az égítésthez tartozó örök idő (kozmosz) – a halandó, kísértésbe eső ember

(A hold több kultúrában termékenységszimbólum – ebben a vonatkozásában Timár midaszi vonásaihoz kapcsolódhat –, de jelképezi például az állhatatlanságot, sőt az ösztönök világának, a tudattalannak, a lelki életnek a megtestesítője is – ebben a vonatkozásában a kísértés, a meggazdagodás vágyának szólama Timár monológjában.)

- b) Például: „egész teste összeborzadt”, „Lelke, teste, szíve fázott.”, „a keze reszketett a láztól”, „mereven bámult”, a gyémánthalmaz „villogott” – a belső felindultságot kifejező halmozás; a hidegtől és a nedvességtől való remegés, fázás összekapcsolása a belső felindultságtól való remegéssel; a küldő hideg és a belső láz ellentétének összekapcsolása; az *összeborzadt* ige jelentésében meglévő kettősség (elborzad valamitől – borzong, fázik); a belső, lelki folyamatoknak a kivetítése a külső, tárgyi világra (a *villogott* ige).
- c) „Vörös volt az ég is, a hold is.”, „a félhold, cinóberral festve”, „saját kezét metszette meg vele legelőször is, s akkor aztán saját vérével még vörös csillagokat is festett a vörös félhold mellé a zsákra”: holdfény, festett félhold mint jel, vér. Ez utóbbi akár felidézheti a fausti szerződést is, előreutal arra, hogy Timár megtartja a kincset, ezzel bünt követ el, hiszen az Timéa öröksége (a körülmények és szándékok nem mentik magát a tettet, ez később mind Timár monológjában, mind sorsában megnyilvánul).

d)

TIMÁR KÉRDÉSEI	TIMÁR VÁLASZAI, ÉRVEI	AZ ÉRV MEGÍTÉLÉSE (SAJÁT KÉRDÉSEK, VÁLASZOK)
„Kié most ez a sok kincs?”	„Amit megvettél, az a tied. Te jóhiszeműleg árvereztél.”	Egyéni, illetve párfüggő.
„Kié is lehetnének ezek a kincsek?”	A szultáné – bizonyosan rabolta. Csorbadzsié – a szultántól rabolhatta. A Dunáé, tehát senkié. „A tieid.” – nem erősebb jog a többinél.	A következő kérdések merülhetnek fel például: Vajon megvásárolta-e Timár a nedves gabonával együtt a kincset is? Menti-e Timár szándékát, hogy a kincset feltehetőleg összerabolták vagy hogy Brazovics esetleg elsikkasztja? Felment-e bárkit is tette alól, ha senki nem tud róla? Mit nem tud itt még Timár? Felmenti-e őt, hogy szerelmes Timéába, s hogy valójában őt akarja elnyerni a kincs, a gazdagság által? Hogyan értékelhető az itt még csak elképzelt ajánlat, ami a kincshez, a vagyonhoz ráadásul egy férjet is kínál?
„Hát Timéáé?”	„A szegény ember komisz ember.” „S milyen dicső a gazdag ember.” Timéa gyermek, nem értékelné az áldozatot (az eddigiekért sem mondott köszönetet), vagy Brazovics tenné rá a kezét, elsikkasztaná.	
„S végre ha mind Timéa kapná is meg, mi lenne a vége?”	„Ő gazdag úrhölgy lenne, te pedig (...) szegény, kopott hajós-schreiber, akinek még csak álmodnod is örültség lenne őfelőle.”	

„Nem így kívántad-e magad is a sorstul?”	„Te fogsz gazdag ember lenni, és ő lesz a szegény.” „Te hoztad a hajó útjába a veszedelmes tőkét, amitől az elsüllyedt?”	Vajon mért nem teszi fel Timár magának azt a kérdést, hogy Timéa szeretni fogja-e őt? (Mindez a megalkotottság kérdéséhez is elvezetheti a megbeszélést: az írói szándék tudatosan kerüli a legfontosabb kérdés felvetését, hiszen épp ez lesz Timár boldogtalanságának oka, az arany ember büntetése.)
„Rosszat akarsz-e te Timéával?”	„ (...) odaléphetsz a szegény leányhoz, s azt mondd neki: legyen ez mind a tied – és én is velem!” „Csak azért akarsz gazdaggá lenni, hogy őt boldoggá tehesd.” „Alhatol nyugodt lelkiismerettel ezen a jó szándékodon.”	
„Tolvaj vagy!”	„itt a szerencse a kezében, ragadd meg; tedd el. Senki nem tud erről semmit.”	

B)

a)

IDÉZET	A HOLD MOTÍVUMÁNAK KONTEXTUSA, AKTUÁLIS JELENTÉSE
(1) Timár a hold tányérába bámult, mely a jegenyék sudarai között kezdett alászállni. „Miért nem vagyok most hatalmas úr?” – gondolá magában. (A szigetlakók története)	Teréza és Krisztyán Tódor beszélgetését hallja meg, a kiszolgáltatott szigetlakókon való segítség szándéka fogalmazódik meg benne, mögötte a vágya a felemelkedésre. A hold motívuma itt előreutalás, vágyakozás-jelkép. Timár a szerzett és gyarapított vagyonból jótékonykodik is, többek között a bécsi és sztambuli kormánytól megszerzi és a sziget lakóira íratja a használat jogát.
(2) Csakhogy a hold beszédét még mindig nem lehet érteni; az idegen nyelv. (A Szent Borbála végzete)	Előreutalás, jelentése kettős lesz: az éj lepke alatti kísértés, illetve a megjelölt kincses zsák. Itt Timár tudásának korlátozott volta utal.
(3) Húzd félre a függönyt; hadd süssön rá a holdvilág, hadd lássak rá. – Nem, a holdvilág rossz, ha az alvó gyermekre süt: attól beteg lesz. (A faragóember)	A hold itt rontásjelképként előreutalás: Timár és Dódi betegségére, illetve Dódi (Timár „helyett” bekövetkező) halálára utal előre.

<p>(4) Nézd, hogy süt be az ablakon a vörös hold! Csukd ki innen a holdvilágot. Nem akarom, hogy szemembe nézzen. Hogy közelít egyre felénk! Húzz függönyt az ablak elé! (Noémi)</p>	<p>Timár lázálmban jelenik meg a hold, ismét megszemélyesítve („szemembe nézzen”): az álom az igazabb tudás, itt a bűntudat, a lelkiismeret szimbóluma.</p>
<p>(5) Egy egész világ, amelyen semmi sincs! Csak azoknak a lelkei, akik erőszakkal eldobták maguktól a testet, hogy ne legyen rajtuk semmi. Azok vannak odaküldve a semmibe. Ott nem bántja őket semmi, nem éreznek semmit, nem tehetnek semmit, nem fáj nekik, nem gyönyör nekik semmi, nincs nyereség, nincs veszteség semmi; ott nincs hang, nincs lég, nincs víz, nincs szél, nincs vihar, nincs virág, nincs élő állat, nincs harc, nincs csók, nincs szívverés, nincs születés, nincs halál: csak a semmi az, aki van, és tán az emlékezet?! Az rettenetesebb volna a pokolnál: ott élni a holdban, mint testtelen lélek a semmi világában, s emlékezni a földre, ahol van zöld fű és piros vér, villámcsattogás és csókcsattanás, van élet, van halál. (Melankólia)</p>	<p>A hold haláljelkép, Noémi képzeletében az öngyilkosságot elkövetők lelkének lakhelye. Timár Timéától „öröklí” az égítést ’kísértés, bűn’, Noémától a ’halál, megsemmisülés’ jelentését. Kettős életének kiúttalansága, az öngyilkosság gondolata, ugyanakkor a semmitől, megsemmisüléstől való félelme jelenik meg benne.</p>

- b) Mindkettő égítést, a csillag és az üstökös hagyományosan is sorsjelkép. A szétszakadó üstökös (létező csillagászati jelenség) Timár saját élethelyzetével, két életével azonosítja, illetve e kettős életből fakadó kilátástalan helyzetének metaforájaként értelmezi.

6. lépés: 8. feladat

T/8.

80. oldal

25 PERC

15 perc kutatás, 5x2 perc a csoporttársak „tanítása”

Tanári instrukciók

Alakítsunk ötfős heterogén csoportokat, a csoportok ugyanazon a feladaton dolgoznak, a szövegrészeket mozaikkal felosztják maguk között. Az egyes monológok szöveggazdái, ha szükségesnek tartják, szabadon konzultálhatnak más csoportok tagjaival, akik azonos szövegrésszel dolgoznak.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi érzékenység, életproblémák és döntéshelyzetek azonosítása és értékelése, okok és következmények feltárása, értéktudatosság, kritikai gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: heterogén csoportok

Munkaformák: csoport

Módszerek, eljárások: mozaik

8. Timár monológjai

- a) A főhős monológjai, belső vitái ritmikusan tagolják a regényt. Közülük öttel foglalkozunk részletebben. Csoporton belül osszátok fel az öt monológ részt, majd minden szakértő értelmezze saját szövegrészét az alábbi kérdések segítségével!

KÉRDÉS	1. RÉSZLET	2. RÉSZLET	3. RÉSZLET	4. RÉSZLET	5. RÉSZLET
Hol helyezkedik el a részlet a regény cselekményében (előzmények, folytatás)?					
Milyen életproblémáról, döntéshelyzetről gondolkodik Timár?					
Milyen értékek, illetve érvek feszülnek egymásnak a monológban?					
Milyen elbeszéléstechnikai fogásokkal él az elbeszélő, és milyen nyelvi eszközök állnak rendelkezésére?					
Mi a szerepe, illetve hatása a választott elbeszélő-technikának?					

(1)

S az éjszaka árnyai így susogtak:

„Nézd! Ha te most nem teszed azt, ami rád van bízva, ha e halottat a Dunába nem dobod; ha azt az alvót fel nem költöd, hanem engeded csendesen átaludni a másvilágra, mi lesz akkor? Az áruló már följelenté azóta Pancsován a szökevény Csorbadzsit; ha te megelőznéd, s Pancsova helyett Belgrádon kötnél ki, ott jelentenéd fel; a szökevény kincseinek egyharmada törvény szerint a tied lenne. Úgyis senkié az már, az apa meghalt, a leány, ha te fel nem ébreszted, alszik örökre. Egyszerre milyen gazdag ember lennél! A gazdag ember derék ember, a szegény ember pedig csak komisz ember!”

Timár azt felelé vissza az éj árnyainak: „tehát csak hadd legyek én ilyen komisz ember”, s hogy elnémítsa a suttogó árnyakat, betette a kabin ablakát. (...)

Olyan hideg volt az egész alak. Szép és hideg, mint az alabástrom.

Az éjszaka árnyai ezt susogták:

„Nézd, minő gyönyörű idomok! Ajk nem érintett ezeknél szebbeket soha. Ki tudná meg, ha megcsókolnád?”

De Timár azt felelé az éj árnyai közt saját magának: „Nem, te nem loptál még életedben soha semmit: ez a csók pedig tolvajság volna.”

(2)

Timár gondolataiban elmélyedve ballagott végig e hosszú bozóton, fegyverét szíjánál fogva vállára akasztva. (...)

Mi lesz a nőből, mi lesz a családból, melyhez nincsen jogod, melynek nincsen joga tehozzád – emberi törvények szerint?

...Ez a leány nem közönséges lélek; nem játszhatol vele kényed szerint. Ez magának foglalja a lelkedet, s neked adja az egész lelkét; hogy felelsz meg róla? – Hogy hozod ki őt azon balsorsból, melybe beleviszed?

...Egy gyermekgyilkosnak vagy egy öngyilkosnak kísértő rémét akarod-e megszerezni álmaid számára? (...)

...Hát nekem nem szabad az életnek örülnöm soha? Közel negyven éve, hogy egyebet nem teszek, mint korán kelek, későn fekszem, egész nap fáradok... miért? Hogy másoknak nyugalomuk legyen, mikor lefekszenek, egyedül nekem ne legyen?

...Miért vagyok én saját házámban boldogtalan?

...Érdemetlen vagyok-e arra, hogy egy nő szeretni tudjon? Nem forró szerelmet hoztam-e én az elé, kit nőül vettem? Nem imádtam-e nőmet? Nem lettem-e kétségbeejtve hidegsége által? Nem szeret!

...Vagyonát vettem el? Nem igaz. Megmentettem azt számára. Ha gyámjának átadom akkor, midőn megtaláltam, most az is mind veszve van, s ő mehet koldulni. Most pedig minden az övé, ami az övé volt. Hisz magamnak nem tartottam meg egyebet, mint a ruhát, mely testemet fedi. Hát mért volnék én tolvaj?!

...Noémi szeret engem. Ezt már megváltoztatni nem lehet. Szeret azóta, hogy legelőször meglátott.

...Boldog lesz-e, ha többé nem jövök el hozzá?

...Nem akkor ölöm-e meg, ha tőle örökre eltávozzom? Nem azzal teszem-e őt öngyilkossá, ha soha nem jövök hozzá többet?

...Itt, e világtól különvált szigeten, ahol nem uralkodnak a társadalmi törvények, a vallásos fogalmak, egyedül a természet igaz, meleg érzelmei, nem lakik-e az igaz boldogság, melyet a balga világ száműzött? (...)

Timár megtörülte homlokát, s föltette fejére a kalapját.

Békítő nemtője megszólalt újra:

...Igaz, hogy most semmi örömed nincsen a földön. Rideg, sivár az életed. Hanem nyugodt. Mikor estenkint lehajtod a fejedet fekhelyedre, azt gondolod: „íme, egy örömtelen nap múlt”, de utána gondolod: „csendes nap volt.” „Nem vétettem senkinek”. Odaadod-e e nyugalmat cserébe álmatlan örömekért?

Az ellenmondás nemtője visszafelelt:

...De hát ki mondja azt, hogy szeretni vétek, s hogy szenvedni erény? Ki látta azt a két angyalt, akiknek egyike az Isten jobbán ül, s jegyzi azoknak a neveit, akik szenvedtek és elhervadtak, a másik pedig bal felől írja a fekete könyvbe azokat, kik szerettek, és el merték fogadni a boldogságot?

(3)

Timár könnyebbülten lélegzett fel. Ez az ember megjavult. Visszaemlékezik régi adósságaira, s azokat megtakarított pénzéből fizeti.

Milyen jó érzés egy elveszett embert megszabadíthatni!

Megmenteni az ellenséget, ki életedre tört. Visszaadni őt az életnek, a világnak, a becsületnek.

Egy világcsalóból becsületes embert alakítani át, a sárba esett gyöngyszemet megtisztítani. Az őskeresztyének korszakába illő erény ez. Nemes lélek vagy!

Csak az a vádló szó odabenn mást ne mondana:

„Gyilkos vagy!”

„Nem annak örülsz te most, hogy egy embert megszabadítottál, hanem hogy egy embertől megszabadultál! És ha annak fogod hírért venni, hogy hajódat az óceánon előfogta egy tavaszutói tornádó, és pozdorjává törve lisztestől, emberestől a tenger fenekére süllyesztette, annak fognál még csak szörnyen örülni. Nem gondolsz te most a lisztiparra, nem a nyereségre és veszteségre, hanem arra gondolsz, hogy ott a La Plata és az Amazon folyók mocsáiraiból minden nyáron elővánszorog a rettenetes pusztító rém, a sárgaláz, mely mint a tigris leskelődik az újon érkező idegenre; száz közül hatvan áldozatul esik neki. Hátha ez is közöttük lesz?”

„Gyilkos vagy!”

„Vagy még inkább megtörténhetik az vele, hogy a könnyelmű, heves vérű ember, abban az országban, ahol a szenvedélyek oly uralkodók, a játékbárlangoknak s a kreol nők szép szemeknek áldozatául esik, meglopja, elvesztegeti a rábízott sok pénzt, bűnös lesz, szökni fog, s akkor is meg van halva rád nézve, meg az egész ismeretes világra nézve. Ez az, aminek te előre örülsz!”

„Gyilkos vagy!”

(Tropicus Capricorni)

(4)

Mind a kettőjük boldogtalanságának egy oka van: az, hogy Timár „arany ember”.

Bálványozzák, akik nem szeretik.

Nem tud senki arra gondolni, hogy őt megcsalja, meglopja, meggyalázza, hogy becsülete gyémántjából egy darabot letörjön, úgy őrzi azt, mint valami ereklyét.

S ha valaki azt mondaná nekik: mindez nem igaz!

Mily hévvel magasztalá őt a feleség! „Szolgálóleányból úrnővé tett engem.”

Nem igaz! Te voltál az úrnő, ő volt a szolga. A te vagyonoddal tette magát úrrá, azt adta neked.

„Nincs senkije rajtam kívül! Én vagyok az egyedüli arc, melynek láttára búskomor arca felderül.”

Nem igaz! Szerelme, boldogsága van neki a világ rejtett zugában, hol téged megcsal, esküjét megszegi, hűségedet kigúnyolja!

„Én vessem meg azt, kit mindenki tisztel?”

De hát miért tiszteli mindenki? Mert nem ismeri!

Ha megismerné, ha felfedezné, mi lakik benne belül, mondaná-e ismét a nő: „Én viselném neved gyalázatát, mint viseltem ragyogását?”

Mondaná.

Timéa nem válik el soha.

Azt mondaná: „Ha boldogtalanná tettél, mármost szenvedj együtt velem!” Ez az angyalok kegyetlensége.

S ha valaki felfedezné előtte a senki szigetének titkát! Noémi történetét!

Azt mondaná rá: „Isten áldja meg, ki megadta neki azt a boldogságot, melytől én őt megfosztottam.”

Ez Timéa.

(Az első veszteség)

(5)

Évek múltak, hogy nem imádkozott. Ez órában eszébe jutott az a nagy lény, aki a csillagokat forgatja, s a férgeket kikölti; s aki egy lényt teremtett, mely vele dacol: embert.

Ez órában eszébe jutott, hogy lelkét fölemelje hozzá.

„Örök hatalom! Előled futok, s tehozzád jutok ez órában én. Nem panaszkodom előtted. Te vezettél, de én másfelé mentem; te intettél, de én mást akartam; s most ide juték. Vak engedelmes-séggel megyek át a túlvilágba. Hideg lesz a lelkem, s tűrni fog ott. Bűnhődöm azért, mert annyit boldogtalanná tettem, akik engem szerettek, s akiket én enyéimmé tettem. Vedd őket a te oltalmadba, örök igazság! Én vétkeztem, én haljak meg, én kárhozzam el! Senki sem oka az ő szenvedéseiknek: egyedül én. Te örök igazság, ki engem ide hoztál, légy igaz őhözájuk is. Védelmezd, vigasztald meg a gyöngé nőket, a gyöngé gyermeket. Engem pedig adj át a te bosszúálló angyalaidnak. Én elkárhozom, és elhallgatok!” (Mit beszél a hold? Mit beszél a jég?)

b) Olvasd el az értelmezést, és használd a jelöléstechnikát!

Timár Mihály sorsában a külső és belső gazdagságot szembeállító ellentét a romantikus teljességvágy és az ezt csorbító társadalmi korlátozottság szembeállításával bomlik ki. Timár úgy küzd a társadalmi akadályokkal, mint a regény elején, a Vaskapunál a természet viszontagságaival, de az Al-Dunánál lényé még harmonikus állapotban volt. A kincs megtalálása után viszont bármit tesz, súlyos problémákat okoz magának és másoknak. A harmónia megbomlásának oka a pénz, ehhez kötődnek a társadalmi közegben megélt sorsfordulatai (Ali Csorbadzsi kincsének megtalálása, üzleti sikerek, Brazovics Athanáz tönkretétele, Timéa feleségül vétele). Miközben társadalmi és anyagi státusza emelkedik, a legfontosabbakat elveszíti. Veszteségérzete „alabástrom-szobor” feleségéhez, Timéához fűződő kapcsolatában jelenik meg leginkább, melynek egyaránt része a bűntudat és a boldogtalanság. Mindezt fokozza kettős életének kialakulása, illetve Noémivel való kapcsolatának elrendezhetetlensége. A személyiség harmóniájának megbomlása végső soron a hős meghasonlását eredményezi.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

KÉRDÉS	1. RÉSZLET	2. RÉSZLET	3. RÉSZLET	4. RÉSZLET	5. RÉSZLET
Hol helyezkedik el a részlet a regény cselekményében (előzmények, folytatás)?	Csorbadzsi végrendelete és halála – Timéa felébresztése; nem az első kísértés (lásd: inspicieus)	Timár először tér vissza a világba – Krisztyán merényllete	Krisztyán Brazíliából írt levelének olvasása után – Timéa levelének olvasása előtt	Timéa és Kacsuka párbeszédének kihallgatását követően – a braziliai üzletfőnök levelének elolvasása előtt	A rianásnál – Krisztyán holttestének fölbukkanása előtt
Milyen életproblémáról, döntéshelyzetről gondolkodik Timár?	A gazdagság és a szép női test birtoklásának vágya	Hogyan fér el két nő az életében, mi a felelőssége hozzájuk tűződő kapcsolatában	Önzetlenség vagy önzés Krisztyán Tódor Brazíliába küldése	Timéa hűtlensége helyett hűségéről szerzett bizonyosságot; ezzel helyzete (két nő, két élet) végképp kilátástalanná válik; Timéával szemben érzett lelkiismeret-furdalása kínzóan felerősödik	Már nincs dilemma. Életproblémáira nem talált megoldást, öngyilkosságra készül, az újabb, a megoldást jelentő döntéshelyzetet majd Tódor holttestének felbukkanása adja
Milyen értékek, illetve érvek feszülnek egymásnak a monológban?	tisztesség ↔ érvényesülés	tisztesség, törvényesség ↔ bűn érvényesülés ↔ boldogság, a másik ember eszközként vagy célként való felfogása, felelőtlenség ↔ felelősség	látzat ↔ valóság, jótett ↔ önérdék, a vetélytárs előre kitervelt eltávolítása (megszabadítani vagy megszabadulni)	tisztaság, hűség ↔ bűn, árulás	élet ↔ halál (bűn–bűnhődés–kátrozat)

Milyen elbeszéléstechnikai fogásokkal él az elbeszélő, és milyen nyelvi eszközök állnak rendelkezésére?	Belső vita: a kísértés szólamának kivételtése: E/3. ↔ E/2. ↔ E/1. (éjszaka, sötétség mint a morális kísértés toposza) Szó szerinti idézés – egyenes beszéd a beszédhelyzet és a beszélő belső szólamváltásainak jelzésével („susogtak” – „felelé”), kettőspont és idézőjel használata	Belső vita: E/2. ↔ E/1. (önmegszólitás), a szólamok kérdés-felelet formában bontakoznak ki. Egyenes beszéd a beszédhelyzet és a beszélő jelzésével („gondolataiban elmélyedve ballagott”, „megszólit”, „visszafelelt”), három ponttal jelzett szaggatottság, illetve szólamváltások, kérdőjelek, felkiáltójel	Szabad függő beszéd: del induló, majd egyesenes idézéssel folytatódó belső vita: E/2. (önmegszólitás) inifitívusz, mindkét belső szólamnál idézőjel, mondatpárhuzam, ellentét	Szabad függő beszéd: del induló, majd egyesenes idézéssel folytatódó belső vita: az egyik szólamot Timéa szavainak (fel)idézése adja	Egyenes beszéd, ima: E/1. ↔ E/2. (Te-remtő) egyenes beszéd, idézőjel
Mi a szerepe, illetve hatása a választott elbeszélő-technikának?	A hős belső nézőpontja nyilvánulhat meg, ugyanakkor az elbeszélő mindentudó, ismeri hőse gondolatait, vívódását	A monológ elején szabad függő beszéddel elbizonytalanított nézőpont (elbeszélő – Timát)			A hős legbensőbb gondolatai nyilvánulnak meg

7. lépés: 9. feladat

T/9.

85. oldal

25 PERC

Alternatív feladat: a 4. lépés 6. feladat alternatívája

Tanári instrukciók: A feladat célja egy vezérmotívum nyomon követése, változó jelentései-
nek, kapcsolódó motívumainak értelmezése.

Kiemelt készségek, képességek: megfigyelőképesség, tudásalkalmazás, árnyalt jelentés-
tulajdonítás, toposzok, jelentések összekapcsolása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros

Módszerek, eljárások: feladatlap

9. Duna-mítosz

- a) Olvassátok el szakaszosan az alábbi idézeteket, és válaszoljatok a kérdésekre, illetve oldjátok meg a feladatokat!

(1)

Egy heglánc közepén keresztültörve tetejéről talapjáig, négy mérföldnyi messzeségben; kétoldalt hatszáz lábtól háromezerig emelkedő magas, egyenes sziklafalak, középett az óvilág óriás folyama, az Ister: a Duna.

A ránehezülő víztömeg törte-e magának e kaput, vagy a föld alatti tűz repeszté kétfelé a hegláncot? Neptun alkotta-e ezt, vagy Volcán? Vagy ketten együtt? A mű Istené! Ahhoz hasonlót még a mai istenutánzó kor vaskezű emberei sem bírnak alkotni. (...)

A Vaskapunak kétezer éves históriája van, s négy nemzet nyelvén nevezik azt.

Mintha egy templom közelednék felénk, melyet óriások építettek, pillérekkel, melyek kőszálak, és oszlopokkal, melyek toronymagasak, csodálatos kolossz-alakokat emelve a felmagasló párkányokra, mikben a képzelem szentek szobrait látja, s e templom csarnoka négy mérföldnyi távolba mélyed, fordul, kanyarodik, új templomot mutat, más falcsoportokkal, más csodaalakokkal; egyik fal sima, mint a csiszolt gránit, vörös és fehér erek cikáznak végig rajta: rejtelmes istenírás betűi; másutt rozsdavörös az egész heglap, mintha igazán vasból volna, néhol a gránit rézsút dült rétegei mutogatják a titánok merész építkezésmódját; s az új fordulónál már egy gót templom porticusa jó elénk, hegyes toronycúsaival, karcsú, egymáshoz tömött bazaltpilléreivel, a kormos fal közepéből egy-egy arany-sárga folt világít ki, mint a frigyláda lapja: ott a kén virágzik. Ércvirág az. De élő virággal is díszlenek a falak; párkányaikról, repedéseikben mintha kegyeletes kezek zöld koszorúi függnének alá. Azok óriási lombfák, fenyők, miknek komor tömegét az őszi dércsípte bokrok sárga és piros füzerei tarkítják.

Egyszer-egyszer megszakítja a végtelen, a szédületes kettős falazatot egy benyúló völgykebel, melyen keresztül egy rejtett, emberlaktalan paradicsomba látni. (...)

A nagy, fenséges folyam-ős, mely megszokta a magyar sík lapályon ezerölnyi mederben haladni méltóságos csenddel, partjain a behajlító fűzfákkal enyelegni, kilátogatni a szép virágos mezőkre s

csendesen keleplő malmokkal beszélgetni; itt összeszorítva száznegyven ölnyi sziklagátba, hah, mily haraggal tör rajta keresztül! Akik idáig jöttek vele, nem ismernek reá. Az ősz óriás szilaj hőssé ifjul, hullámai szökellnek a sziklás meder felett, egy-egy roppant bérctömeg ül ki néhol medre közepébe, mint valami rémoltár; az óriási Babagáj, a koronás Kaszán szikla; azokat fenséges haraggal ostromolja, rájuk zúdulva elöl, s mély forgatagokat örvényítve mögöttük, feneketlen árkot vájva a sziklamederben; s aztán csattogva, zúgva rohan alá a kőlépcsőkön, mik egyik sziklafaltól a másikig nyúlnak keresztül. (...)

A templomi zengés oly ítéletnap zajjá magasodik fel ilyenkor, hogy az elmerülő halálkiáltása nem hallik ki belőle. (A Vaskapu)

Lichtenfels Ede: A dunai Vaskapu

<http://www.geographic.hu/images/napihirek/5784.jpg>

- b) Mi lehet a szerepe annak, hogy az elbeszélő a regény első mondatában a folyót régi latin nevén nevezi meg?
- c) Mit állít az elbeszélő a szoros keletkezéséről?
Hogyan árnyalja, építi tovább a folyó mitizálását a regény második mondata?
- d) Milyen bibliai utalások alakítják tovább a mitizálást? Hogyan?
- e) Mi a szerepe a mitikus utalásoknak az időiség szempontjából?
Milyen idősíkként jellemzi a nyitó fejezetet?
- f) Hogyan viszonyul az elbeszélő a Dunához, milyen nyelvi eszközök teszik érzékletessé a személyes viszonyt?

(2)

Timár uram pedig nem nyúlt a tülökhöz, hanem a fehér leánynak mesélte a sziklák és zuhatagok tündérregéit.

Mert a Vaskaputól elkezdve föl egész Klisszuráig mind a két part minden sziklaormának, barlangjának, a meder minden sziklájának, szigetének, forgatagának van története, tündérregéje, népmondája vagy zsványkalandja, mikről beszélnek a világtörténet könyvei, vagy a sziklákba vágott betűk, vagy népénekesekek danái, vagy a hajósok szájhagyományai. Egy kővé vált könyvtár az; a sziklák nevei a kifelé fordított könyvek sarkai, aki azokat ki tudja nyitni, egy-egy regényt olvashat belőlük.

Timár Mihály nagyon jártas volt már ebben a könyvtárban, sokszor megjárta az utat a rá bízott hajóval a Vaskapun keresztül; minden kő és sziget ismeretes volt előtte. (...)

Amíg Timéa azt a regét hallgatta, hogyan menekült fel a hős Mirkó kedvesével, a hű Milievával a Ljubigája szikla tetejére ott a Duna közepén; hogyan védelmezte ott menedéke nyaktörő feljárását egyedül egymaga az üldöző Asszán minden zsoldharcosa ellen; hogyan táplálta ott hosszú időn át mindkettőjüket egy kőszáli sas, mely fészkébe ott a sziklatetőn fiainak kecskegödölyéket hordott, s a martalékot a szeretők megosztották: ... azalatt a gyermek figyelmét kikerülte a tomboló zaj, mit a rohanó hullám a félelmesen közelítő Ljubigája szikla körül támaszt; nem ért rá előre borzadózni a fehér tajtékot turo hullámok felett, miket a megszorult folyam hány az örvény körül; a hajósok „kecskék”-nek híják a gyapjas hátú hullámokat. (A szent Borbála és utasai)

- g) Milyen metaforával illeti az elbeszélő a Vaskapu sziklás partjait?
Hogyan kapcsolható ez a metaforizáció a Duna mitizálásához, illetve a regény cselekményéhez?
- h) Hányféle kultúra „találkozik” az eddigi részletekben, illetve a regényben?
- i) Mi a szerepe ebben a részletben Mirkó és Mileva meséjének?
- j) Keressetek példát arra, amikor a kultúrák különbözősége problémát jelent valamelyik szereplő számára!

(3)

A Duna jobb ágának medrében volt sok ideig egy sziklatömeg, melynek alsó felén a lomhán kanyarodó ár zátonyt rakott le. Egy nagy téli áradás alkalmával aztán nekiment a jeges zaj az Osztrova-szigetnek, s annak egy csúcsát leszakította, magával ragadva földet, követ, derékfákat erdőszámra; akkor azzal a jéggel, sziklával, faderékkel vegyes özvívzi gomollyal megtorlott a szikla mögötti zátonyon. A gomoly ott maradt. És aztán félszázadig évről évre az új áradás új iszapréteget hordott föléje, új kavicsorlattal terjeszté ki körületét, az elkorhadt fatörzsek földéből ősnövényzet burjánzott elő, gyors növéssel, minő az újvilági természet alkotása, s lett ott azon a helyen egy névtelen sziget. Mely senkié sem; melynek nincs sem földesura, sem királya, sem hatósága, sem papja, mely nem tartozik semmi országhoz, semmi vármegyéhez, semmi diöcoesishez¹. A török–szerb határon sok ilyen paradicsomi hely van, melyen nem szánt, nem kaszál, nem legeltet senki. Egyedül a vadvirágnak és a vadállatnak hazája. S ki tudja, még kinek?

(A „senki” szigete)

A Duna rettenetes úr volt akkor, ki haragjában erdőket szaggatott ki gyökereikből; a hátára szállott ember csak egy féreg, mely egy szalmaszálon úszik. Hanem ez a féreg dacolt vele.

Egymaga evezett két evezővel, az volt egyúttal a kormány. A sebesen rohanó ár táncoltatta ladikját, mint egy dióhéjat, az ellenkező szél is azt akarta, hogy visszakeresse a partra, ahonnan elindult. De már nem engedett sem szélnek, sem hullámnak.

1 diöcoesis: egyházmegye

Fövegét ledobta lábaihoz, izzadságtól csapzott haját lobogtatta a szél, a csónakja orrán átcsapó hullám hideg zuhannyal csapkodta arcát, de az sem hűtötte le. Melege volt. Melege volt attól a gondolattól, hogy talán Noémi most veszélyben van a kis szigeten. Ez a gondolat nem engedte karjait kifáradni.

A Duna, a szél erőszakos két hatalom, hanem az emberi szenvedély és akarat még erősebb. Timár itt ismert magára. Mennyi akaraterő lakik szívében, milyen szívósság karjaiban.

(Tropicus Capricorni)

- k) Mennyiben folytatja, illetve mennyiben újítja meg, árnyalja újabb jelentésekkel a két részlet a nyitányban a Dunáról olvasottakat?

(4)

Csakhogya sötétben és a ködben az ember éppen azt nem tudja, hogy egy irányban megy-e. Egy jégtorlasz, melyet ki kell kerülnie, minden kiszámítása dacára félretéríti az egyenes vonalból, zezug utat csinál, visszakerül arra a helyre, amelyen már egyszer áthaladt; egyszer-egyszer eltalálja a jó irányt, s csak még pár száz lépésig kellene kitarania, s partot érne, akkor megint mást gondol, s eltér ferde irányban, s újra beletéved a megboszorkányozott jéglabyrinthba.

Már öt óra is elmúlt: négy órája, hogy folytonosan a Duna fölött jár. Érzi, hogy fárad. Az éjjel nem aludt, s egész nap nem evett; ahelyett idegrontó gyötrelmekkel kínozta agyon magát.

Megáll hallgatózni. Ez idő tájon rorátéra² szoktak harangozni. Vagy a városból, vagy a faluból kell, hogy harangszót halljon.

Szép irónia az is a sorstól, hogy az istenes harangszó, amely szól az igazhívőknek, még a pogány és eretnek számára is kívánatos, s a szökevény, az istenkerülő úgy hallgatózik utána vágyakozva. (A jég)

- l) A Duna jegén való, menekülő bolyongás fontos metaforája Timár sorsalakulásának. Milyen jellegzetes toposzokkal és jelentésekkel egészül ki ebben a részletben a Duna-motívum?

TOPOSZ	LEHETSÉGES METAFORIKUS JELENTÉS

(5)

Egy dunai malom jött a sebes árban szemközt, melyet a nagy vihar szakított le láncáról; tehát előrelátólag egy olyan jármű, melynek se kormányosa, se legénysége nincs már, azok elmenekültek róla; az pedig rohan magára hagyva bomlottul, vaktában, s söpri el maga előtt sorszámra az útba akadó malmokat, s kergeti zátonyra a szemközt jövő terhes hajókat, amik nem tudnak előle elég gyorsan félreállni.

Itt pedig nincs hová félreállni. Kétfelől a Scylla és Charybdis.

(A Szent Borbála és utasai)

2 roráte: hajnali mise az egyházi év adventi időszakában. A roráte elnevezést az ünnepekör egyik – ószövetségi szentírási szövegen alapuló – énekének kezdő soráról kapta, melyet adventben énekeltek: Rorate caeli de super. 'Harmatozások egék onnan felülről.' A hívek hajnali sötétben várják a napfényt, a Messiást, mint hajdan a próféták tették.

Hajóvontatás lovakkal (19. sz. második fele)

A perigradai örvénybe elsüllyesztett malom jutott egyszerre eszébe.

Nem annak a malomnak a kísértete ez, mely őt futása végén ijeszteni s tán elfogadni jő?

Elfogadni? Magába fogadni? Egy pusztulásnak induló ház, egy malomroncs a jég közepén?

Timárt valami kínzó ösztön arra vette, hogy menjen be ebbe a malomba. Az ajtaján fel volt pat-
tanva a zár, bizonyosan a jégtorlat rázkódásától, s az ajtó tárva-nyitva állt. Belépett rajta. A malomgép
olyan épen állt még, hogy Timár minden percben azt várta, hogy előlép egy fehér molnárkísértet, s
felönti a garatra a gabonát.

(A jég)

m) A Duna-motívumhoz kapcsolódva a regény első és utolsó részében is föltűnik a malom motívuma.

- A cselekmény, illetve a szerkesztés szempontjából mi indokolhatja a motívumismétlést?
- Miben különbözik a motívum szerepe és jelentése az első és a második idézetben?

n) Foglaltátok össze, mi a szerepe a Duna motívumának a regény szerkezete (cselekmény, tér, idő) és a szereplők sorsalakulása szempontjából!

o) Milyen ellentmondás rejlik a mítoszi-mesei hagyomány mint poétikai minta és a témaválasztás életszerűsége között?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) Mítizálja: az óvilág folyójának nevezi, ezzel a folyó a kezdeti, mítoszi időket a cselekmény idejével összekötő elemmé válik. A latin név azért fontos, mert a Duna táját a rómaiak hódították meg.
- c) A keletkezés természeti erőinek megnevezésére (víz, vulkán-tevékenység) az elbeszélő először a görög mitológia latinizált istenneveit használja, így válhat az Ister mitológiai folyóvá. A teremtés- és pusztulásmítoszok világához utalja a Dunát, amely maga is teremtő és pusztító erőként tűnik fel a regényben. A kérdést – a tűz vagy a víz segítségével készült a „mű” – nem fontos nyomozni az elbeszélő szerint, hiszen a Vaskapu hordozza mindkettő mitikus erejét. Ősi léttörvények kettős ellentétében láttatott természeti tér, a Vaskapu, illetve a Duna a lét mitikus színtereként jelenik meg.

- d) A mitológiai összefüggést kiterjeszti a bibliai teremtéstörténetre és a végítéletre: „emberlak-talan paradicsomba látni”, „ítéletnap zajjá magasodik”, melyek egybefoglalják a lét boldog, idilli kezdetének és a végállapotnak a képzeteit, az emberi sors mulandóságának és a lét örökkévalóságának élménykörét, felidézik a bűn, bűnhődés motívumát, így végső soron előre utalnak a regény cselekményének problematikájára is.
- e) Kozmikus idő, a természet, a világ múlhatatlan, örök ideje, a mítoszok általános jelen ideje, ami a lét szimbolikus teljességét közvetíti.
- f) Mélységes tisztelet és ámulat a Duna iránt: „nagy, fenséges folyam-ős”-nek nevezi, a szorost titánok építette templomhoz hasonlítja, perszónifikációval él (enyelegni, kilátogatni, beszélgetni, ősz óriás szilaj hőssé ifjul), jelzői módosítók (fenséges, méltóságos). A templom-hasonlat körmondata szintaktikailag is nyomatékosítja a monumentális panorámát.
- g) „kővé vált könyvtár”: az idő egészét (mítoszi kort, történelmet, szájhagyomány útján átörökített regéket, mondákat, kalandokat) őrzi és beszéli el, aki ki tudja nyitni szikláinak könyveit, mint Timár vagy az elbeszélő, olvashat belőlük, ugyanakkor az elbeszélő, illetve a regény által Timár története is „beleíródik” ebbe a könyvtárba (az idő folyamatjellege, múlt és jelen összekapcsolódása). A mítosz kozmikus idejéből bontakozik ki Timár Mihály történetének ideje.
- h) Ókori latin, magyar, szerb, török; vallási szempontból: zsidó-keresztény (pravoszláv, protestáns), muzulmán – mindezekkel szemben áll a senki szigetének természetes állapota.
- i) A szerelmi történettel Timár eltereli Timéa figyelmét a veszélyről, ugyanakkor a szerelmesekről szóló történettel, Mirkó Milevát védő hősiességének hangsúlyozásával el is árulja magát, óhatatlanul párhuzamba állítja helyzetüket a mesebelivel.
- j) Például Timéa keleti kultúrájához közel áll, képzeletét megragadja Zsófi mama elbeszélése a pravoszláv esküvői szertartásról, csalódás számára a protestáns szertartás: „Semmi sincs itt, csak egy fekete ruhás pap, aki beszél igen okos dolgokat, de miknél mind ígézetesebben hangzik az, hogy »goszpodi pomiluj«*. Még csak le sem térdepelnek egymás mellé, úgy esküsznek. A felizgató keleti képzelmet nagyon hidegen hagyta a szertartás nélküli protestáns esküvő.”

* Uram, irgalmazz

Vagy pl. a mohamedán és a keresztény (protestáns) vallás különbözőségéből fakadó értelmezési problémák Timéa keresztelkedés előtti hittanulásakor.

„Vajon azt fogja-e a másvilágon minden ember újra feltalálni, akit szeretett, vagy azt, akivel a pap összeeskette?”

„Ali Csorbadzsi, az ő apja, szintén oda jut-e a másvilágon, ahova ő?”

- k) Az első részlet a természet, a folyó termékenyítő, teremtő erejére összpontosít, a második részletben a folyó pusztító, romboló ereje válik hangsúlyossá. Az első a senki szigetének keletkezéstörténetét beszéli el, egyben előreutaló szerepe is van („S ki tudja, még kinek?”). Már itt megjelenik a sziget társadalmon kívülisége, természeti, paradicsomi (szintén a nyitánnyal is összefüggésben) jellege. A Duna határ is a civilizáció és az utópikus senki szigete, Timár két életének színhelye között. A határhelyzetet a folyón való mozgás iránya: Átkelés is jelzi, szemben a világban való életéhez tartozó, a folyón felfelé vagy lefelé haladással. Egyben lélekjelkép, a szeretteit féltő, Noémihez siető Timár lelkének háborgását, szenvedélyét, önmagával vívott belső küzdelmét is jelölheti. Ez azt is mutatja, hogy a folyó Timár „magánmitológiájához” is szervesen hozzátartozik.

l)

TOPOSZ	LEHETSÉGES METAFORIKUS JELENTÉS
SÖTÉT	Timár az éj leple alatt menekül Komáromból a nyilvános leleplezéstől való félelmében. A toposz itt lélekszimbólum is lehet: a takargatni akarásé, a kiút kereséséé, a tisztánlátás hiányáé.
KÖD	Szintén a tisztánlátás hiányának, Timár összezavarodottságának jelképe lehet.
JÉGLABYRINT	A labirintus bonyolult folyosórendszer, amelyben nehéz a tájékozódás, csak az arra érdemes találhat ki onnan. Ősi, egyetemes, archetipikus szimbólum, a rajta való áthaladás beavatás, a lélek próbája. Itt jelölheti Timár „pokoljárását”, tévelygését, de előre is utalhat a „kijutás”, a megoldás, a tisztán látás felé (a. öngyilkosságba való menekülés; b. kilépés a civilizáció világából a természetes világba).
RORÁTE	Bűnbánat- és megtisztulás-jelkép.
HARANGSZÓ	Transzcendens szimbólum, a rontás elleni védelem eszköze; jelképezi a szélsőséget, a jó és a rossz, a halál és a halhatatlanság közti ellentétet. A keresztény szimbolikában a templomot, valamint Krisztus jövetelét jelzi, Isten hangjaként az áldás továbbítója. Lélekharangként a halál és a megtisztulás hírnöke. Timár számára jelképesen is irányt (helyes út jelzése) jelölhet.

m) A hajóbiztos halálos veszedelmek közepette vezeti át a Szent Borbálát a Vaskapun, ennek egyik eleme az elszabadult malommal való küzdelem a Dunán. Ebben a küzdelemben léte még harmonikus (mítoszi utalások az *Odüsszeiára*). Ez a harmónia akkor bomlik meg, amikor megtartja Ali Csorbadzsi Timéát illető kincsét, amit a bűnbeesés pillanataként él meg, és karriertörténete során később is hordozza lelkében, hogy csalással alapozta meg saját felemelkedését.

Timár a bűnnel kiszakad a világ harmonikus rendjéből, a diszharmonia társadalmi létéhez, Timéával megélt házasságához és meggazdagodásához kötődik. A malom motívumának újbóli megjelenése az ötödik rész harmadik fejezetében ennek a diszharmonikus létnek a hős számára elviselhetetlen voltát nyomatékosítja. A perigradai örvénybe elsüllyesztett malom saját sorsának metaforájaként (örvény, pusztulás) idéződik fel benne.

n) Összeköti a regény epizódjait. Olyan vezérmotívum, amely a különböző időben történeteket (pl. Tereza vagy Krisztyán Tódor apjának múltja), a cselekmény helyszíneinek (Vaskapu, Komárom, Bécs) és a szereplők közti viszonyrendszer alakulásának többségét képes elrendezni, egységesíteni, összekapcsolni, a mítoszhoz hasonlóan egészebe, rendszerbe formálni. A fikcióban összeköt országokat, történelmeket, kultúrákat, nyelveket, hagyományokat, politikai és társadalmi rendszereket is: „A Vaskapunak kétezer éves históriája van, s négy nemzet nyelvén nevezik azt”. Több szereplő sorsszimbóluma is (pl. Tereza a Dunába akarja ölni magát, partján dönti el, hogy nem emészt el magát és gyermekét, Ali Csorbadzsi szökésének útja, majd sírja, összekapcsolódik a Brazovics-karrier leáldozásának kezdetével és Timár karrierjének elindulásával: a Szent Borbála tőkére futása). Timár egyik sorsszimbólumaként jelzi életének kettősségét, határhelyzetét: elválasztó határ a civilizációban élt élete és a senki szigetén élt élete között.

o) A mítosz, illetve a mese az elbeszélést hangsúlyozottan fikcióként alkotja meg, szövegvilága önmagában zárt. Az *arany ember* ugyanakkor referenciális a kapitalizálódó Magyarország társadalmi-gazdasági-erkölcsi vonatkozásaira, tehát valamiféle krónikaszerű célja is van a történetmondásnak. Így a fikcionalitás ősi, egyszerű formái a krónika dokumentatív hitelességé-

vel hatnak. [Erre maga Jókai is reflektál: „Írjunk mitológiát. Írjuk le az év eseményeit, híven, mindent ami megtörtént, minden csodálatost, emberfölöttit, nagyszerűt, amit láttunk, amit tapasztaltunk, s akkor mondjuk rá, hogy ez mind mese, mert különben nem fogják elhinni.” (Az ércleány)]

8. lépés: 10. feladat

T/10.

91. oldal

10 PERC

Lehetséges kitérő

Tanári instrukciók: A feladat célja, hogy a tanulók 20. századi szövegrészek alapján betekintést nyerjenek a Duna-motívum (Duna-mítosz) modernkori jelentéseibe, a hagyomány alakulástörténetébe.

Kiemelt készségek, képességek: intertextuális érzékenység, a hagyománytapasztalat (folytonosság és megszakítottság) érzékelése, metaforikus jelentések értelmezése, elemző készség

Célcsoport – differenciálás: érdeklődés szerint

Munkaformák: páros

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

10. Áthajlások

Olvasd el az alábbi részleteket, és beszélj meg választott pároddal a kérdések segítségével!

a)

JÓZSEF ATTILA: A DUNÁNÁL

(részlet)

A rakodópart alsó kövén ültem,
néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.
Alig hallottam, sorsomba merültem,
hogy fecseg a felszín, hallgat a mély.
Mintha szivemből folyt volna tova,
zavaros, bölcs és nagy volt a Duna.

(...)

A Duna csak folyt. És mint a termékeny,
másra gondoló anyának ölén
a kisgyermek, úgy játszadoztak szépen
és nevetgéltek a habok felém.
Az idő árján úgy remegtek ők,
mint sírköves, dülöngő temetők.

(1936)

- Hogyan helyezi el magát a beszélő a vers terében?
- Milyen jelentések kapcsolhatók a részlet alapján a Duna-allegóriához?
- Mi lehet Jókai és József Attila Duna-motívumának közös vonása?

b)

PETRI GYÖRGY: A DUNÁNÁL

(részlet)

Szép nagy folyam ez, több rokonomat beelőtték,
 úsztak lótetemek, hullák '44-ben,
 szovjet hadiszállítmányok később.
 Jött azután Bős-Nagymaros, így aztán
 elúszott a Duna is.
 Kedves Attila, Duna nincs már.
 Hol vagyunk már attól,
 hogy dinnyehéj: a szar úszik, durva ipari szenny.
 A Te Dunád már nincs. Gyorsforgalmi út.
 Nem lehet, nem érdemes már odamenni.
 (...)

- Mivel és hogyan bontja le Petri verse a Dunát övező korábbi pátoszt?

c)

ESTERHÁZY PÉTER: HAHN-HAHN GRÓFNŐ PILLANTÁSA

(részletek)

A Duna az nem valami, nem a vize, nem a vízmolekulái, nem a veszedelmes mederviszonyok, a Duna az egész, a Duna a forma. (...) Mit jelent, hogy egy könyv formája a Duna? Olyan forma volna ez, mint a szonett? Mi itt a tizennégy? Nem szonett, inkább regény? Ott még tizennégy sincs; mi a regény?

Nézem ezt a keskeny, kecses ezüstszalagot, ahogy ártatlanul tovasiet az eschingeni lapályon. Senki sem tudja, mi vár rá. A nap golyója világos sárga, aranyból szőtt ruhája hanyatlik alább-alább, miközben magára ölti esti violaszín pongyoláját. Ekkor megértettem, hogy én mindent meg fogok ettől a folyótól kapni, hegy- s vízrajzot, történelmet, néprajzot, idegenforgalmat, anekdotákkal, reményekkel, halottakkal együtt, lesz minden, múlt, jelen, jövő, árvíz és aszály, lesz buzgár és halászlé, és lesznek emberek – egy- valami nem lesz magától, az egyetlen, amire igazán szükségem volna, arról nem tudtam, hogyan lesz, hogyan lesz itt mondat. „Akkor igaz könnyekkel kértem az Urat...”

Tante Marie denikve folyton beszélt, a bácsiról, az állapotáról, folyamatosan, mint egy sportriporter, tudósított, hogy mit gondol most a férje, mit érez, mit lát és hall, mégpedig abban a felfokozott, emelkedett stílusban számolt be mindenről, ahogy mondjuk Szepesi György vagy Jókai Mór, már akinek ez mond valamit.

Ellene tartott tehát a Dunát övező pátosznak, de úgy nem tehetett, mintha az nem léteznék, vagy ő nem tudna róla, különösen, hogy feszengve meg kellett állapítania, abban a sok zagyvaságban, föltupírozott fontoskodásban, divatos lagybatyban: van valami. A Duna mint emlékezés. Újrafölfedezése az összetartozás mozzanatának. Népeket összekötő országút. Dunának, Oltnak egy a hangja. A Duna mint Európa sine qua nonja. A kulturális sokszínű folyékony kódja. A kontinens ütőere. Történelemfolyó. Időfolyó. Kultúrfolyó. Szerelemfolyó. A népeket összekötő béklyó. Szabadságbilincs.

Mindez nehezebbre esett.

Viszont látva, de legalábbis föltételezve, hogy van valami, ami Ulmot Béccsel és azt Belgráddal összeköti, és ha nem szeretné azt mondani, hogy ez a valami a Duna, e metafizikai locsipocsi, imaginárius folyam, akkor odajutna, hogy ő az, ő, aki összeköti Ulmot Belgráddal, ő, az utazó. Ékes hajója a parton állók láthatatlan sorfala között siklik. De a hajót a Duna viszi, a Dunát meg a leélt életek súlya, az az elviselhetetlen nehéz, amit elviselünk, mi, utazók. Ezért van az, hogy a Duna előbbre való, mint ő. És ezért van az, hogy a rakodópart alsó kövén ül, és nézi, hogy úszik el a dinnyehéj, már akinek ez mond valamit.

(1990)

- Hogyan és miért válhat az Esterházy-részletekben a Duna a regény(írás) metaforájává is?
- Hogyan folytatnak párbeszédet a részletek a Jókai-prózával és József Attila versével?
- Hogyan jelenik meg a részletekben a hagyomány folytatásának és a hagyomány lebontásának együttes igénye?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) • A jelenetkeret szerint a beszélő múltbeli helyzetet idéz meg, melyben közvetlenül a Duna partján ül (a rakodópart alsó kövén), szemléletének tárgya egyszerre külső (dinnyehéj) és belső (sorsomba merülten). A látvány, a hangzás és a belső figyelem az első versszakot záró hasonlatban eggyé olvad (szív – Duna). További hasonlító szerkezetekben bomlanak ki a folyó (víz) archetípusának jelentésárnyalatai, a folyó és az idő összekapcsolásával (ár–idő; habok–temető) a Duna az emlékezet, a múlt allegóriájává válik.
- Látszat és lényeg, bölcsesség, tapasztalat, állandóság és változás, termékenység, őszegység, idő, emlékezet.
  - Pl.: idősíkokat összekapcsoló volta, őszegység jellege, a történetiség kérdése (itt temető, Jókainál pl. a kővé vált könyvtár), pátosz.
- b) József Attila Duna-képéhez és *A Dunánál* jelenetkeretéhez („A rakodópart alsó kövén ültem, / néztem, hogy úszik el a dinnyehéj.”) méri a jelent. A Duna „népeket összekötő” 19. századi, 20. század eleji eszméjét felülíró-lebontó 20. századi történelmi eseményeket listáz (holokauszt, szovjet megszállás, a Bósnél felépített, a Szigetköz vízellátását veszélyeztető erőmű, elszennyezés, tömeges, a környezetet terhelő áruszállítás). A pátosszal a keserű iróniát állítja szembe. A felütés jelzői módosítóinak jelentése (szép nagy) is ironikussá válik.
- c) • A Duna a forma (a Duna-könyv formája), a regény (mint a Duna) meghatározhatatlan (szemben pl. a szonettel), mert nem „valami”, hanem „egész”, ami nem azonos minőség a részek összességével.

A regény ugyanakkor nem feleltethető meg a valósággal, világa szövegvilág, amely a nyelvvel való küzdelemben íródik szöveggé: „egyvalami nem lesz magától, az egyetlen, amire igazán szükségem volna, arról nem tudtam, hogyan lesz, hogyan lesz itt mondat”.

- Pl. a szemlélődés helyzetéből indított gondolatmenet, a jókais teljességgel kissé ironikus megidézése („én mindent meg fogok ettől a folyótól kapni, hegy- s vízrajzot, történelmet, néprajzot, idegenforgalmat, anekdotákkal, reményekkel, halottakkal együtt, lesz minden, múlt, jelen, jövő, árvíz és aszály, lesz buzgár és halászlé, és lesznek emberek”), a mindentudó elbeszélői szerepkörre és a pátosra való utalás (Jókai név szerint való említésével), a közös kulturális emlékezetre, hagyományra vonatkozó ironikus elbeszélői megjegyzés („már akinek ez mond valamit”).
- Pl. a Dunához kapcsolódó hagyományos, közhelyes jelentések ironizálása, redukciók (zagyvaság, föltupírozott fontoskodás, divatos lagybaty, metafizikai locsipocsi), nyelvi játék (pl. a hangzás mentén a folyó–béklyó összekapcsolása); ugyanakkor e jelentések megkehlhetlenségének belátása (mi, utazók).

9. lépés: 11. feladat

T/11.

94. oldal

10 PERC

Vagy 20 perc, aszerint, hogy a 10. feladatot kihagyjuk vagy sem

Tanári instrukciók

Kérdezzünk rá a rousseau-i hatásra, és érdemes lehet utalni arra is, hogy a kert, a „kivonulás” a szecesszióknak is gyakori, kedvelt motívuma, és hogy a modernség egyes irányzatai a festészetben is szívesen fordulnak az ősi, természetes kultúrák felé (lásd Gauguin és Tahiti).

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, alkalmazás, összehasonlítás, ellentétpárok állítása, érvelés, kritikai gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros és egyéni

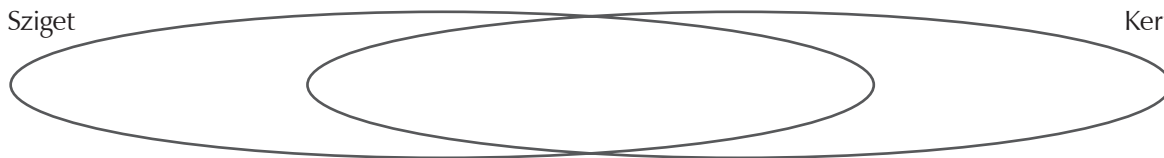
Módszerek, eljárások: halmazábra, T-táblázat, kreatív írás

11. Sziget és kert

- a) A sziget és a kert archetípusok, az irodalomban is gyakori toposzok. Például mely művekben szerepelnek, illetve milyen, akár közös metaforikus jelentéssel bírnak?

Sziget

Kert

- b) Olvassátok el az alábbi részleteket, és:

- húzzátok alá a halmazábrába írt lehetséges jelentések közül azokat, amelyek az idézetekben is megjelennek,
- egészítsétek ki a halmazábrába írtakat azokkal a jelentésekkel, amelyekre eddig nem gondoltatok (más színt használjatok)!

(1)

Amit maga előtt látott, az a paradicsom volt.

Egy rendezett kert, valami öt-hat holdra terjedő, nem sorba, de szabályosan csoportokba ültetett gyümölcsfákkal, amiknek ágait földig húzza édes terhük. Aranyló, pirosló gyümölcscsel rakva alma- és körtefák; a szilvafák minden faja, mintha rózsá- vagy liliomcsokor volna a ragyogó gyümölcstől; a fűben a láb előtt terítve hever a lehullott fölösleg fölszedetlen. Közbe egész bozótot képez a málna, ribiszke és köszméte, s a terebély fák hézagait aranyszínű lecsüggő gyümölcságaival tölti be a cidoni alma, a birs.

Ösvény nincs a gyümölcsfa-labyrinthban; fűvel van a fák alja benőve egészen.

Hanem ahol a fák közül kilátni, ott egy virágos kert hívogat a közelebb jövésre, az is csodálatos mezei virágokból összegyűjtve, miket a szokott kertekben nem találni, a sötétkék csengettyűkék csoportjai, a selyemtermő krepin fényes gubantokja, pettyes turbánliliomok; az alkeremes vérfürtei, a gyönyörű ophrisok pillangótermő virágaikkal, valami csudálatos úton kerti virággá nemesítve, tanús-kodnak emberi lény közellétéről. Elárulja azt végre maga a lakhely, amelyből a füst előjön.

(A „senki” szigete)

(2)

Mintha kicserélték volna lelkét, mikor e sziget pázsitos útjára lépett! Méla nyugalom van itt, andalító egyedüllét.

A paradicsom gyümölcsfái most virágoznak, fehér és rózsaszín virágpyramidok, köztük virágbarlangok, földig hajló csipkerózsákból, s a fűszőnyeg pompás zöldje kihímezve ibolyakékkal, szironták arannyal; az arany napsugár kihívja a virág szerelmét, az illatot, attól terhes a lég; az ember minden lélegzetvételnél aranyat és szerelmet lehel be. A virágok erdejét mély zsongás zúgja át, s e titokszerű zsongásban, a virágok szemében Isten beszél, Isten néz...

Templom ez...

S hogy éneke is legyen a templomnak, a fülemile éneklő Szent Dávid zsoltáraiból a panaszt, a pacsirta a dicséretet; csak hogy szebben, mint Dávid király!

(Tavasvirány)

(3)

Most már, leszámítva a nádast, mely azt most is körülfogja s elrejtve tartja, azon helyen egy valódi mintagazdaság van.

Maga a sziget cölöpös töltéssel körülvéve, most egészen meg van védve az árvizektől s amellettt vízcsatornákkal átszelve, miket lóerővel hajtott gép lát el öntöző vízzel.

Ha egy igazi kertész meglátja ezt a helyet, alig tud megválni tőle: Gyümölcsfáin, dísznövényein, haszonhajtó terményein paradicsomi áldás látszik. Minden kis darab föld hasznot hajt vagy gyönyört ad. (...)

Egyetlen család képezi az egész telepet, s annál fogva ott az embereknek csak keresztneveik vannak. Az első foglalónak hat fia a környékből hozott magának nőt, s az unokák száma a dédunokákkal együtt már negyven körül jár.

És mind valamennyit eltartja ez a sziget, s itt nem tudja senki, hogy mi a szükség. Fölöslegük van.

Mindenki tud valami munkát tenni, s ha még tízannyian lesznek is, mint most, a munka eltartja valamennyit.

(A „Senki”)

- c) Gyűjtsétek össze, mi mindenben különbözik a regényben a civilizáció világa a senki szigetének világától!

A CIVILIZÁCIÓ VILÁGA	A SENKI SZIGETÉNEK VILÁGA

- d) Válassz egy képet, és hasonlítsd össze Jókai szigetleírásával!

Paul Gauguin: *Boldogság* (1889)

Henri Rousseau: *Álom* (1910)

- e) Vitassátok meg, jelentheti-e a sziget Jókai regényében a széthulló világgal szemben az egyetemesség és a teljesség élményét!

Jelentheti, mert:

Nem jelentheti, mert:

- f) Hasonlítsátok össze álláspontotokkal az alábbi értelmezést!

Timár Mihály a társadalmi közegben megélt erkölcsi-érzelmi-lelki veszteségei elől menekül a senki szigetére. A sziget olyan természeti otthon, amelyet az emberi lét végessége ellenére az archaikus idill időn kívülisége jellemez. A rousseau-i szentimentalizmus hatását mutató természetes világban nem fizetnek adót, nem harcolnak senki ellen, nincs pénz, nincs állam és egyház, és a társadalmiságban fontos szerepet játszó név is lényegtelenné válik. A hangsúlyos erkölcsi vonatkozásokkal megrajzolt senki szigete biztonság- és menedékhelykép, melyhez az érintetlen harmónia paradicsomi állapotának, a kertszerűségnek, a családiasságnak és a szelíd érzelmeknek a képzete kapcsolódik. Ugyanakkor különállás- és kivonulásjelkép is, mely a regénykezdet romantikus fenség- és teljességélményével ellentétben már nem hordozza az egyetemesség érvényét, hiszen Timár Mihály csak úgy lel lelki békére és nyugalomra, hogy feladja élettervét: lemond a társadalmiságról, a világ alkotó formálásának romantikus vágyáról, és visszalép a magánszférába, a szentimentális idill világába.

- g) Olvasd el E. T. A. Hoffmann *Az arany virágcserep* (1815) című elbeszélésének alábbi részleteit, és vedd össze *Az arany ember* tér/idő viszonyaival, látásmódjával, értékrendjével!

(1)

Áldozócsütörtök napján, délután három órakor egy fiatalember futott át Drezdában a Schwarzes Tor alatt, pontosabban egyenesen beleszaladt egy öreg, csúf kofaasszony almás és süteményes kosarába; ami szerencsésen megmenekült a széttaposástól, szanaszét repült és az utcagyerekek vidáman osztoztak a zsákmányon, amelyet a heves úr szórt közéjük. A vénasszony jajveszékelésére a többi árusasszony is otthagya sütemény- és pálinkapultját, körülvették a fiatalembert s a csőcselék féktelenségével szidalmazták, úgyhogy az ifjú a bosszúságtól és szégyenkezéstől elnémulva, odanyújtotta kicsiny, nem éppen duzzadó pénzeszacskóját; a vénasszony mohón megragadta és sietve zsebre tette. Most megnyílt az eddig szorosra zárt embergyűrű, de miközben a fiatalember kiszárguldott, a vénasszony így kiáltott utána:

– Persze, rohanj csak... rohanj csak, ördögfajzat... hamarosan kristályba lesz zuhanásod... kristályba...!

(2)

A látomást, amelyben élő valójában megpillanthattam Anselmust atlantisi lovagi birtokán, alighanem a szalamandra bűvészetének köszönhetem, és csodálatos volt, hogy amikor minden ködbe hunyt, az ibolyaszínű íróasztalon fekvő papírlapon szembeötlően és tisztán magam előtt leírva megtaláltam e látomást. De most úgy érzem, hogy hirtelen hasogató fájdalom járja át szívemet. Ó, te boldog Anselmus, aki levetted magadról a hétköznap minden terhét, és a bájos Serpentina iránt érzett szerelmedben bátran szárnyaltál s most gyönyörben és örömben élhetsz Atlantisban, lovagi birtokodon! De én szerencsétlen! Hamarosan... igen, néhány perc múlva magam is eltűnök e szép teremből, amely korántsem az atlantisi lovagi birtok, visszakerülök padlásszobácskámba, és a nélkülözésteli élet kicsinyességei kötik le lelkemet, tekintetemet sűrű ködként ezernyi baj fogja át, hogy bizonyára sohasem láthatom meg a liliumot!

Ekkor Lindhorst levéltáros szelíden vállamra veregetett és így szólt:

– Csitt, csitt! Tisztelt barátom! Ne panaszkodjék. Hát talán nem járt-e az imént Atlantisban és nincs-e ott önnek is legalább egy csinos majorsága, lelkének költői birtoka? Vajon Anselmus boldogsága más-e, mint az élet a költészetben, amely előtt a természet legmélyebb titkaként föltárul valamennyi lény szent összhangja?

(Fordította Horváth Zoltán)

- Ha érdekel, olvasd el az ismertetőt is!

A német romantika jelentős alkotója Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776–1822). Az arany virágcserep (1814) című regénye a mese műfajának újraértelmezésével olyan kettős világot alkot, amelyben a valószerű (külső) és a mese, képzelet világa (belső) egymásba játszik, összemosódik. Az elbeszélés szakít azzal a felvilágosodás kori hagyománnyal, miszerint a személyiség kiteljesedése, képességeinek kibontakoztatása a képzés (német: Bildung) során valósul meg. Azt nyomatékosítja, hogy a személyiség kiteljesedése nem a társadalmiság, a tapasztalati világ megismeréséhez kötött, hanem épp azon kívül, a képzelet, a költészet világában bontakozhat ki. Az elbeszélés főhőse, Anselmus biztos társadalmi helyzetről, polgári jólétről álmodozik, miközben lelke mélyén valami „homályos érzés”, „izzó megkívánás”, „vágyakozás” él egy, a földi gyönyörűség körét túlhaladó világ iránt. Amikor áldozócsütörtökön, szerencsétlen piaci kalandja után az Elba partján sétál, és egy bodzafa lombjai közt megpillantja a három zöld kígyócskát, beavatást nyer a földi létezés szféráján túli világba. A kék szemű, zöld kígyócska iránt érzett szerelme megnyitja számára a képzelet és a költészet birodalmát. Ettől kezdve élete két ellentétes világszinten, a hétköznapok (külső) és a képzelet (belső) világában zajlik. Ez a kettősség a prózavilág minden

részletére és alkotóelemére kiterjed. Például a korabeli Drezda jellegzetes terei, utcái, épületei, polgári környezete valószerű, beazonosítható helyszínek; másfelől létezőnek tekintett, mitikus helyszín például Atlantisz, a költészet világa, a lélek birodalma. Az egyik világban az idő mérhető, nyelviileg is pontosan jelölt, a másikat a mítosz örök időtlensége jellemzi. Anselmus a valószerű világban szegény, divatjamúlt öltözékben járó, ügyefogyott diák, aki csetlő-botló magatartásával többnyire derültséget kelt környezetében, képzelgései miatt gyakran különckek, bolondnak, betegnek vagy ittasnak tartják. Ám a mese világában próbatételeket kiálló lovag, aki felfedezi az életben a csodákat, és végül elnyeri a földön túli boldogságot. Feleségül veszi szíve hölgységét, a csodálatos Serpentinát, lovagi birtokot kap Atlantiszon, és Serpentina hozományaként elnyeri az arany virágcserepet.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Sziget pl.: Stevenson: *A kincses sziget*, Verne: *Kétévi vakáció*, *Rejtelmes sziget*, Defoe: *Robinson Crusoe*, Shakespeare: *A vihar*, Golding: *A legyek ura*, antik mitológia: Boldogok Szigete (Elizium); filmek: *Lost*, *Számkivetett*; valóság show-k: *Surviver*
Jelentések: biztonság, menedék, aranykor, magány, az emberi közösségtől való elszakadás, kivonulás, kiűzetés stb.
Kert pl.: Ószövétség: Paradicsomkert/Édenkert, Semiramis királynő függőkertje (a világ 7 csodájának egyike), Csokonai: *A Reményhez*, Voltaire: *Candide*, Vörösmarty: *Csongor és Tünde*, antik mitológia: Heszperiszek kertje, Biblia: *Énekek éneke* stb.
Jelentések: szerelemkert, sírkert, édenkert, ártatlanság, egység, tökéletesség, bőség stb.
Közös pl.: világmodell, a kozmosz kicsinyített mása, lélekszimbólum, boldogság stb.
- b) Egyéni, de fontos pl. a Vaskapuvál kapcsolatban is előforduló templom, továbbá: rend, rendszer, az arany mint szín, illetve fény többszöri megjelenése, természetes gazdagság, pompa ↔ a civilizáció világában megjelenő arany pénz, vagyon, gazdagság jelentéssel; munka (kertművelés, nemesítés), hasznosság és gyönyör; előkerülhet még a szigetlakó „Senki” mint eposzi-mitológiai utalás (*Odüsszeia*: Küklópsz-kaland) stb.
- c)

A CIVILIZÁCIÓ VILÁGA	A SENKI SZIGETÉNEK VILÁGA
társadalmi tagoltság	természetes egyenlőség
a pénz, a vagyon mozgatója	belső értékek működtetik
bűn	erkölcsi tisztaság
egymás elleni harc az érvényesülésért, a hatalomért	béke, nyugalom
haszonszerzés	önellátás, cserekereskedelem
fenyegetettség	otthonosság
mesterséges szervezethez: állam, egyház, adó	nincs állam, egyház, adó, az ősi, természetes szerveződés alapja a (nagy)család
a név, cím (pl. nemesi) fontossága	nincs szerepe a névnek és a címnek
az ember az idő felől meghatározott	nincs szerepe az időnek, időtlenség, történelmi időn kívüliség jellemzi
valószerű	utópia

- d) egyéni
e) Lásd pl. a keretes szövegben.

- f) egyéni
 g) Pl.: Drezda – Atlantisz: Komárom – senki szigete; valószerű – mesei/utópikus, külső – belső világ, a személyiség belső világában megélhető teljességélmény, korlátozott, csak a költészet világában vagy az utópia világában megélhető; jelölt idő – az időnek nincs jelentősége, időn kívüli világ. Különbség pl.: polgár – művész probléma, mese–utópia

REFLEKTÁLÁS

10. lépés: 12–13. feladat

T/12–13. 99. oldal

Választható és alternatív a 11. lépéssel

Tanári instrukciók

- A tanulók választhatnak a két házi feladat közül.
- Nem kell feltétlenül megbeszélni a feladatokat, illetve a megbeszélés történhet tanuló párokban vagy egyéni konzultációval.

Kiemelt készségek, képességek: különböző elbeszéléstechnikai eljárások azonosítása, tudásalkalmazás, példakeresés, analógiás gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: irodalom iránt fogékony, olvasott, érdeklődő, jó tempóban haladó osztályoknak, illetve tanulóknak ajánljuk

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

12. Házi feladat – Az elbeszélő megformálása, elbeszélésmód

Keress példát a különböző elbeszélésmódokra a regényből!

ELBESZÉLEMÓD	SAJÁT PÉLDA A REGÉNYBŐL
Az elbeszélő kérdést tesz fel, ami lehet: a) az elbeszélői jelenlét hangsúlyozása, b) a kíváncsi olvasó szerepébe helyezkedés.	
Az elbeszélő mindent tud, uralja a regényvilágot. Előreutalással tartja ébren az olvasó kíváncsiságát.	
Az elbeszélő közvetlenül az olvasóhoz fordul, és a regényíráshoz vonatkozó reflexióval él (önreflexív alakzat).	
Az elbeszélő átadja a szót szereplőjének, aki így másodlagos elbeszélővé válik.	
A világ dolgaiban jártas, tudományosan is művelt elbeszélő részletes, a cselekményhez szorosan nem tartozó információkkal (kitérések) szolgál mindenféle érdekes jelenségekről.	

Az elbeszélő vagy szereplője adomázik, anekdotázik.	
Az elbeszélő kiegészítő-értékelő megjegyzéssel él.	

13. Házi feladat – Kapcsolatok

Az alábbiakban az európai romantika és történeti realizmus jeles prózai alkotásaiból olvashatsz részleteket. Vannak köztük olyanok, amelyekkel tanulmányaid során az elmúlt évben találkoztál.

- Olvasd el a részleteket!
- Válassz ki néhányat, amely neked tetszik, számodra izgalmas, és keress egy-egy, a téma, a gondolkodásmód vagy a megalkotottság szempontjából termékeny összevethetőségi szempontot *Az arany emberrel!*
- Röviden fejtssd ki megfigyeléseidet, a hasonlóságokra és különbségekre egyaránt figyelj!

a) Novalis: *Heinrich von Ofterdingen* (részlet) – 1799–1800

Az elragadtatástól megittasulva s mégis minden benyomásának tudatában, lassan úszott a villódzó, fényes árral, amely a medencéből a szirtek üregeibe folyt. Édes bágyadás lepté meg, amelyben elmondhatatlan történéseket álmódott, és amelyből újabb sugallat ragadta ki. Lány pázsiton találta magát, szegélyén egy forrásnak, amely a légből szökellt, és ott akárha szerteporlott volna. Sötétkéken színlő, tarka erezetű sziklák magasodtak valamivel messzebb: a körülöttük csillanó napfény szelídebb és tündöklőbb volt a szokottnál; az égbolt feketébe játszó kék volt, és makulátlan. Ami azonban őt minden erejével vonzotta, egy magas, világoskék virág volt, amely a forrás mellett állt, és megérintette őt széles, fénylő leveleivel. Számptalan egyéb virág nyílt körülötte, mindenféle színű, pompás illat áradt szét a levegőben. Ám ő nem vett észre mást, mint a kék virágot; hosszan és elbeszélhetetlenül gyöngéden szemlélte. Már éppen odament hozzá, amikor a virág megmozdult és alakulni kezdett: még fénylőbbek lettek a levelei, s hozzásimultak az egyre növekvő szárhoz; a virág Heinrich felé hajlott; a szirmok széles, kék nyakfodorra váltak, amely fölött gyöngéd vonású arc lebegett. Édes álméklodása mind magasabbra hágott a különös átváltozás láttán, amikor hirtelen fölébredt anyja hangjára (...)

(Fordította Márton László)

b) Emily Brontë: *Üvöltő szelek* (részlet) – 1847

Éjjél felé, mielőtt még lefeküdtünk, teljes dühével ránk szakadt a vihar. Tombolt az orkán s a menyndörgés; a szélvész vagy a villámcsapás ereje alatt kettéhasadt egy fa a ház sarkán; egy hatalmas ág átzuhant a tetőn, és lesodort a kelet felé fekvő kéményből egy darabot, hogy valóságos kő- és koromeső záporozott tűzhelyünkre. Azt hittük, közénk csapott a villám. (...) De a viharnak vége lett húsz perc alatt, s mindnyájan sértetlenek maradtunk, Cathy kivételével, aki teljesen átázott, makacs-ságában vonakodott tető alá húzódni, s inkább kinn maradt, kalap és kendő nélkül, s annyi vizet szedett magába, amennyit csak elbírt haja és ruhája. (Az elbeszélő Ellen Dean)

[Cathy] Temetésének napján esett a hó. Kimentem este a temetőbe. Jeges szél fújt, akárcsak télen, körös-körül csend honolt. Nem kellett tartanom attól, hogy fajankó férje erre jár ebben az órában: és másnak sem lehetett dolga errefelé. Mivel egyedül voltam, és tudtam, hogy csak két yardnyi porhanyós föld választ el bennünket egymástól, így szóltam magamhoz: „Még egyszer karjaim közt akarom tartani őt. Ha hidegnek érzem, azt fogom gondolni, északi szél fú, s attól fázom: ha nem mozdul, azt

képzelem, alszik.” Kerestem egy ásót a fészkerben, és teljes erőmből dolgozni kezdtem. Az ásó már beleütközött a koporsóba: két kezemmel vájtam tovább. A fa recsegni kezdett a csavaroknál. Majdnem célnál voltam, amikor sóhajtást véltem hallani felülről, a sír pereméről, mintha fölém hajolna valaki. „Ha fel tudnám emelni a fedelét – gondoltam –, azt sem bánám, ha mindkettőnket elföldelnének.” És még vadabbul rángattam a koporsó fedelét... Másik sóhajtást hallottam, egészen a fülem mellett. Úgy éreztem, meleg lehelet vegyül az ólmos esőbe. Tudtam, hogy nem lehet húsból, vérből való élőlény a közelben, de amily biztos, hogy a sötétben megérezni valakinek közeledtét, még ha szemmel nem láthatjuk is, annyira csalhatatlanul éreztem, hogy Cathy mellett van: nem alattam, hanem a földön. Hirtelen megkönnyebbülés tört fel a szívemből, és átjárta minden tagomat. Abbahagytam kétségbeesett munkámat: nyomban megvigasztalódtam, váratlanul és kimondhatatlanul. Mellettem volt, és ott is maradt, amíg befedtem a sírt, és elkísért hazáig. (Az elbeszélő Heathcliff)

Ralph Fiennes és Juliette Binoche az *Üvöltő szelek* egyik filmadaptációjában (Peter Kosminsky, 1998)

Mikor sikerült egy másik kulccsal kinyitnom az ajtót, a fülkés

ágyhoz szaladtam, mert a szoba teljesen üres volt. Széttártam ajtaját és benéztem. Heathcliff ott feküdt hanyatt. Szemem találkozott az övével, mely oly vad volt és átható, hogy visszahőköltem tőle. Úgy láttam, mosolyog. Nem tudtam elhinni, hogy meghalt: testét és arcát zápor verte, ágyneműje egészen átázott; nem mozdult. Az ablak, melyet a szél csapkodott, felsebezte a párkányon nyugvó kezét: a vér nem folyt a sebből, és mikor odanyúltam, megbizonyosodtam felőle, hogy halott és merev. (Az elbeszélő Lockwood)

(Fordította Sőtér István)

c) Honoré de Balzac: *Goriot apó* (részlet) – 1834

– Nos, Rastignac úr, bánjék úgy a világgal, ahogy megérdemli. Érvényesülni akar? Hozzásegítem. Fölmérheti majd a nők feneketlen romlottságát, a nyomorult, határtalan férfihiúságot. Sokat olvastam ennek a világnak a könyvéből, de voltak még számomra ismeretlen lapjai. Most már tudok mindent. Mennél hidegebben számít, annál előbbre jut. Vágjon oda kíméletlenül, akkor félni fognak öntől. Ne tekintse másnak a férfiakat és nőket közönséges postalovaknál, amelyeket otthagyt az állomáson, hogy utolsót rúgjanak, s így majd elérni vágyai végcélját. Higgye el, semmire sem viszi, ha nem akad egy nőre, aki érdeklődik ön iránt. Egy nőre, aki fiatal, gazdag és elegáns. De ha igazi érzése támad, rejtse el, mint valami kincset, nehogy megsejtsék, mert akkor el van veszve. Akkor már nem hóhér lesz, hanem áldozat. Ha valakibe beleszeret, őrizze jól titkát! Ne szolgáltassa ki, amíg nem tudja, ki-nek tárja fel szívét. Ha jó előre meg akarja óvni még meg sem született szerelmét, tanulja meg: nem szabad bízni a világban. (Beauséant-né)

A gyors meggazdagodás problémáját e pillanatban ötvenezer fiatalember igyekszik megoldani, akik valamennyien az ön helyzetében vannak. Ön csak egy pont a nagy tömegben. Mérje föl, mekkora erőfeszítést kell tennie, s mily elkéseredett a küzdelem. Fel kell falniuk egymást, mint az egy fazékba zárt pókoknak, tekintve, hogy nincs ötvenezer jó állás. Tudja, hogyan lehet itt utat törni? A lányszív erejével vagy a korrupció ügyességével. Csapjon bele az embertömegbe, mint az ágyúgolyó, vagy lopkodjék közé, mint a dögvész. Tisztességgel semmire sem megy. (...) Ez az élet, ilyen a valóságban. Nem szebb, mint a konyha, ugyanolyan bűdös, és aki főzni akar benne, bizony bepiszkítja a kezét, az a fontos, hogy utána meg tudjon mosakodni: ez korunk erkölcsse. (Vautrin)

Rastignac a temető emelkedő része felé vette útját. Elnézte a Szajna két partján zezugos körvonallakkal húzódó Párizst, ahol már kigyúltak a lámpafények. Szeme mohón tapadt a város ama részére, amely a Vendôme tér oszlopa és az Invalidusok kupolája közt terül el. Ott élt az előkelő társaság, amelybe mindenáron bejutni törekedett. Olyan pillantást vetett erre a zsidobongó, óriási méhkasra, mintha előre ízlelné a mézet, és kiejtette száján ezt a nagyszerű mondatot:

– Most mirajtunk a sor!

A Társadalom arcába vágott merész kihívás első tetteként Rastignac elment vacsorázni Nucingen bárónéhoz.

(Fordította Lányi Viktor)

d) Gustave Flaubert: *Bovaryné* (részlet) – 1857

De meglátta magát a tükörben, s bámulva nézte az arcát. Sose volt még ilyen tág, ilyen sötét a szeme, sose látszott még ilyen mélynek. Egész lényé valami megfoghatatlan fényben fürdött, és teljesen átszellemült.

Egyre csak azt suttogetta: „Szeretőm van! Szeretőm!” – s úgy élvezte a gondolatát, mintha csak egy második serdülőkorra ébredt volna. Végre hát ő is megismeri a szerelem gyönyörűségeit, ezt a lázas boldogságot, amelyről már-már lemondott. (...)

Eszébe jutottak sorra olvasmányainak hősnői, s a házasságtörő nőknek e költői karavánja testvéri s elbűvölő hangon énekelt az emlékezetében. Maga is élő társnője lett ezeknek a képzelte alakoknak, s most valóra vált, amiről lánykorában oly soká ábrándozott, most már ő is hasonló lett a régi, irigyelt regényhősnőkhöz.

(fordította Gyergyai Albert)

Claude Chabrol *Bovaryné*-filmadaptációja, 1991. Főbb szerepekben: Isabelle Huppert (Emma), Jean-François Balmer (Bovary) és Christophe Malavoy (Rodolphe)

e) Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Anna Karenina* (részlet) – 1877

Ami Vronszkij életének csaknem egy éven át minden korábbi fölvaltó egyetlen és kizárólagos vágya volt, Annának pedig a boldogság lehetetlen, iszonyú, de annál varázslatosabb álma – az a vágy

teljesült. Vronszkij sápadtan, remegő állkapocccsal állt Anna fölé hajolva; úgy könyörgött neki, hogy nyugodjék meg, maga sem tudta, miért és miben.

– Anna, Anna – mondta reszkető hangon –, Anna, az Isten szerelmére!

De minél hangosabban szólongatta, Anna annál mélyebbre horgasztotta hajdan büszke, vidám, most megszégyenült fejét; aztán lehanyatlott a díványról, amelyen ült, Vronszkij lábához a földre. A szőnyegre esett volna, ha Vronszkij föl nem fogja.

– Istenem! Bocsáss meg! – mondta fölzokogva, Vronszkij kezét a melléhez szorítva.

Olyannyira vétkesnek és bűnösnek érezte magát, hogy egy maradt csak neki, megalázkodni s bocsánatot kérni. Vronszkijon kívül azonban nem volt most már az életben senkije, őhozzá fohász-
kodott hát bocsánatért. De ahogy ránézett, fizikai megaláztatást érzett, s nem tudott szólni többet. Vronszkij pedig azt érezte, amit a gyilkos érezhet, amikor látja a testet, amelyet ő fosztott meg az élettől. Ez az élettől megfosztott test a szerelmük volt; szerelmük első korszaka. Volt valami rettenetes és visszataszító az emlékezésben: mit kellett ilyen rettenetes árú szégyennel megfizetniük. A lelki meztelenség szégyene, amely Annát fojtogatta, átragadt Vronszkijra is. De akármilyen irtózás fogja is el a gyilkost a megölt test fölött, föl kell darabolni, elrejtteni s felhasználni azt, amihez a gyilkosság révén jutott.

A gyilkos is nekivadultan, szinte szenvedéllyel veti magát a testre, rángatja, vagdalja, így borította Vronszkij is csókkal Anna arcát és vállait. Anna fogta a kezét, és nem mozdult. Igen, ezek a csókok, ezt vásárolta meg a szégyenén. Igen, ez az egyetlen kéz, mely mindig az enyém lesz: büntársam keze. Fölemelte ezt a kezét, és megcsókolta. Vronszkij térdre ereszkedett; az arcát akarta látni, de Anna elrejtette, s nem szólt. Végre, mint aki erőt vesz magán, fölemelkedett, s eltolta magától. Arca éppen olyan szép volt, de annál szánalmasabb.

– Mindennek vége – mondta. – Most már semmim sincs rajtad kívül. Ezt el ne feledd.

(Fordította Németh László)

Sophie Marceau az *Anna Karenina* egyik filmadaptációjában (Bernard Rose, 1997)

f) Lev Nyikolajevics Tolsztoj: *Ivan Iljics halála* (részlet) – 1886

„Mintha állandóan lefelé haladtam volna a lejtőn, miközben azt képzeltem, hogy felfelé kapaszkodom. Igen, így volt. A közvéleményben felfelé haladtam, és ugyanolyan arányban fogyott alólam az élet... Most pedig vége, halj meg!” (...)

Beléhasított a felismerés, hogy talán mégis igaz az, amit addig teljességgel lehetetlennek érzett: hogy nem úgy élt, ahogy kellett. Eszébe jutott: hátha az az ellenkezés, ami néha feltámadt benne az ellen, amit a legmagasabb állású személyiségek helyesnek tartanak, az az alig-alig moccanó lázongás, amelyet nyomban elfojtott magában... hátha az volt az igazi, és mind a többi nem az volt, aminek lennie kellett volna! Hivatali működése, egész életberendezése, családja, társadalmi és szolgálati érdekei... mindez talán nem az volt, ami kellett volna. Megpróbálta önmaga előtt védelmébe venni mindezt. De egyszerre rádöbbsent mindannak értéktelenségére, amit védelmez. És nem volt már mit védelmeznie.

(Fordította Szöllősy Klára)

- Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget!
Értelmezd újra az általad választott műrészleteket, illetve *Az arany embert* az utolsó bekezdésben olvasottakkal összefüggésben!

A költőiség, a romantikus egyéniség- és természetkultusz, a személyesség kitüntetett szerepe, a szabadságeszmény különféle megnyilvánulásai vagy a mítosz hagyomány újraértelmezése a romantikus regényekben és elbeszélésekben is megtapasztalható.

A német kora romantika egyik kiemelkedő alkotója NOVALIS (1772–1801), eredeti neve Friedrich von Hardenberg. Heinrich von Ofterdingen (1799–1800) című, befejezetlen regényének egyik legfontosabb szimbóluma a kék virág, amelyet a romantika egyik fontos jelképeként tartanak számon. A regény hőse álmában olyan vándor, akinek célja az eszményi teljesség megtalálása. Novalis kék virága elsősorban létszimbólum. Egy olyan, a földi létezésben meg nem tapasztalható, magasabb rendű létforma jelképe, amelyhez a romantika szemléletének megfelelően a szépség, a költészet, a teljesség kapcsolódik. A regény olyan képzeletbeli (fiktív) világot teremt, amellyel magát a létezést akarja egy magasabb rendű létszféra megalkotásával megújítani, átformálni, „romantizálni”.

EMILY BRONTË (1818–1848) angol költő- és regényíró nő *Üvöltő szelek* (1847) című regényében a lélek ésszerűségétől vagy erkölcsi megfontolásoktól mentes mélyrétegei, ősi természetű indulatai, szenvedélyei tárulnak fel. Merész eredetiségét csak a 20. században fedezték fel igazán. A regény egyik legnagyobb értékének az elbeszélői hang többszólamúságát, az elbeszélői tevékenység rendkívül bonyolult, a romantika korában teljesen szokatlan megformálását tartják. A több elbeszélővel dolgozó, a szereplőket is elbeszélői helyzetbe hozó technika következménye a nézőpontok váltogatása. Ez azt eredményezi, hogy a regény ugyanazt a szereplőt sokféle szemszögből láttatja, így az olvasót is állandó mérlegelésre, véleményformálásra, ítéleteinek átértékelésére, szemléletének megváltoztatására készíti. A regényvilág mitikus formálódó helyszínei, Zúgóbérc és Fácánosmajor nehezen értelmezhető lelki-személyiségbeli tartalmak szimbólumai. Zúgóbérc udvarháza a hegytetőn van, viharos szelek útjában, alatta a lópálya és hangafüves dombok terülnek el. Lakóinak nyers, szenvedélyes, fékezhetetlen lényei is ennek a természetnek a vad energiáit testesíti meg. Személyiségük lényege a természet erőihez hasonlóan a korlátokat nem tűrő, féktelen szabadság. Ösztönösen vágnak arra, hogy belesimuljanak a természet kozmikus ritmusába, feloldódnak élő energiáiban. A civilizáció világát jelképező Fácánosmajor lent fekszik a völgyben. Az épületet park veszi körül, magas kőkerítések és zárt kertkapuk adnak biztonságot lakóinak, akik nyugodtak, szelídek, kulturáltak, ugyanakkor erőtlenekek és törékenyek. A helyszínekhez kapcsolható jelentésekben tehát meghatározóan a természet őserője és a civilizáció világa feszül egymásnak: a korlátlan szabadság és a társadalmi normákkal szabályozott élet, a vihar és a nyugalom, az ösztönök és az értelem, a nyers életerő és az életerő hiánya.

Mind a múlt évben, az Illúziók elvesztése fejezetben olvasott regényekkel, mind *Az arany emberrel* és az e feladatban olvasott műrészletekkel kapcsolatban felmerülhet a kérdés: hogyan viszonyul egymáshoz a romantika és a történelmi realizmus. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a romantika a személyiség kiteljesedésének lehetőségét olyan belső dimenziókban találta meg, mint a fantázia, az álom, a lélek, a költészet vagy a más térben és időben való létezés (például múlt vagy egzotikus tájak, világok). A romantikus kezdeményezések ellenhatásaként, illetve a romantikával párhuzamosan kibontakozó realizmus azt feltételezte, hogy a társadalmi és természeti világ úgy is elbeszélhető, amilyen „valójában”: a klasszicista eszményítéstől és a romantikus fantáziálástól mentesen. A realizmus a társadalmi berendezkedésre, az egyes társadalmi rétegek egymáshoz való viszonyára, az emberek társadalomban elfoglalt helyére, az egyéniségtípusok sorsalakulására, magatartására figyelt, vagyis az embert társadalmi lényként vizsgálta. A romantika eredetiség- és teremtéselvű esztétikájával szemben a realizmus poétikájának alapja a művészet utánzáselvű fölfogása volt, vagyis annak föl-

tételezése, hogy a művészet a valóság sajátos visszatükrözése. Ezek a jellemvonások azonban sohasem voltak kizárólagosak. A realizmus irányzatához sorolható szövegek számos romantikus elemet is tartalmaznak, és nyelvezetük sem különbözik meghatározóan a romantikáétól. A realista művek valószerű világai ugyanúgy megalkotott világok (fikciók), mint a romantikus alkotások képzeleti világai. A különbség inkább abban ragadható meg, hogy míg a romantikától távol esett a társadalmiság iránti érdeklődés, a realizmus épp az e világi tapasztalatok megszővegezését tűzte ki célul. Korunkból visszatekintve több irodalomtudós véli úgy, hogy a realizmus nem jelent új irodalmi korszakot, és nem tekinthető a romantika meghaladásának sem. Ők poétikai eszköztárát a romantikával azonos horizonton értelmezik és értékelik.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

T/12.

ELBESZÉLEMÓD	SAJÁT PÉLDA A REGÉNYBŐL
Az elbeszélő kérdést tesz fel, ami lehet: a) az elbeszélői jelenlét hangsúlyozása, b) a kíváncsi olvasó szerepébe helyezkedés.	Mire fognak ezek mehetni? Egy ladikkal egy malom ellen. Emberi izmokkal a folyam ellen, a vihar ellen? (A Szent Borbála utasai)
Az elbeszélő mindent tud, uralja a regényvilágot. Előreutalással tartja ébren az olvasó kíváncsiságát.	A két leány e pillanatnyi összesugárzásából szemeknek megérzé, hogy ők valaha egymás sorsának rejtelmes intézői lesznek, hogy lesz közöttük valami közös, vagy öröm, vagy fájdalom; és talán sohasem fognak arról többet tudni, mint egy elfeledett álomról, hogy ők okozták azt egymásnak. (Almira és Narcissza)
Az elbeszélő közvetlenül az olvasóhoz fordul, és a regényíráshoz vonatkozó reflexióval él (önreflexív alakzat).	Zófia asszony ehhez hozzászólt szobaleány korában. (Bocsánat! ez bizony kiszaladt a tollunkból!) (A fogadott apa)
Az elbeszélő átadja a szót szereplőjének, aki így másodlagos elbeszélővé válik.	Ezelőtt tizenkét évvel Pancsován laktunk, hol férjem városi hivatalnok volt. Bellovárynak hívták. Jó, fiatal, szép, derék ember volt, s mi nagyon szerettük egymást. Én huszonkét éves voltam, ő harminc (stb.) (A szigetlakók története)
A világ dolgaiban jártas, tudományosan is művelt elbeszélő részletes, a cselekményhez szorosan nem tartozó információkkal (kitérések) szolgál mindenféle érdekes jelenségekről.	Ahol pedig a vízi perkáta fut fel a nád buzogányos száaira, ahol az elecs (butomus) szép, ernyős virágai hajladoznak a gyékény zöldje között, ott már kavicsos talaj van, mely nem szokott mindig víz alatt lenni. (A „senki” szigete)

	<p>Ez a pattogatott kukorica igen szépszerű eledel itt Magyarországon, s úgy hiszem, nálunk senkinek sem kell azt hosszasan magyarázni, hogy milyen; a New York-i világipartárlaton azonban néhány év előtt aranyérmeket adtak annak a jenkinek, aki Amerikában a pattogatott kukoricakészítést fölfedezte. Ezek az amerikaiak mindent is kitalálnak!</p> <p style="text-align: right;">(A „senki” szigete)</p> <p>Most egyszerre egy olyan rettentő dördülés hangzik, mint ha száz ágyút sütöttek volna el egyszerre, vagy mintha föld alatti tűzaknát vetettek volna fel. Az egész jégtábla megrendül és összerázkódik. S a dördülés munkája iszonyú; a füredi parttól rézsút egész Tihanyig, háromezer lépésnyi hosszúságban végigrepedt a jégtábla, s a kétfelé nyílt tömeg között egy ölnyi széles tátongó nyílás maradt.</p> <p>„A rianás! A rianás!”, kiáltoznak a halászok, s otthagya hálóikat, szaladnak arrafelé.</p> <p style="text-align: right;">(A jég)</p>
<p>Az elbeszélő vagy szereplője adomázik, anekdotázik.</p>	<p>Talán hallottad már azt az adomát, közszájon forog, hogy mikor a múlt évben őfensége Ferdinánd trónörökös meglátogatott bennünket, azt mondá a várkormányzónak: „Én azt hittem, hogy ez a vár fekete!” – „Miért kellene ennek a várnak feketének lennie, fenség?” – „Azért, mert a fortificatio költségvetésében évenként tízezer forint van föltéve – tintára. Én azt hittem, hogy tintával meszelik a várfalakat!”</p> <p style="text-align: right;">(A jó tanács)</p> <p>...Egyszer voltam a Csetátye Mérében.</p> <p style="text-align: right;">(Az aranybánya)</p>
<p>Az elbeszélő kiegészítő-értékelő megjegyzéssel él.</p>	<p>Amint az öreg halász meglátta Timárt, elkezdett sopánkodni (a halászok nem káromkodnak soha).</p> <p style="text-align: right;">(A családi ékszer)</p>

T/13.

Egyéni. Néhány szempontlehetőség:

- a) teljességvágy, az álom mint a személyiség mélyebb, igazabb tartalmainak birodalma, elvágyódás; különbség: a Novalis-szöveg lírizáltabb, a fantáziának, a költészetnek van meghatározó szerepe
- b) romantikus természetszemlélet, természet és emberi lélek párhuzamai, az elbeszélői szerep megformálása, romantikus teljességvágy
- c) karrierregény, érvényesülés és tisztesség viszonya, bűn és gazdagság, társadalmi viszonyokra való referencialitás
- d) női hősök, női sorsok, női szerepek, boldogság és házasság, házasságtörés, a másik emberért érzett felelősség kérdése, életszerűség és irodalmiság

- e) női hősök, női sorsok, női szerepek, boldogság és házasság, házasságtörés, a másik emberért érzett felelősség kérdése
- f) látszat és valóság, belső és külső fejlődésirány ellentéte, szimbolikus motívumok

11. lépés: 14–15. feladat

T/14–15. 107. oldal

Alternatív a 10. lépéssel

Tanári instrukciók

- A 14. feladat célja, hogy módot adjon a visszatekintésre, egyéni véleményalkotásra, összegzésre. A kétféle feladat közül választhatnak a tanulók. Nem kell megbeszélni.
- A 15. feladat mindenkinek kötelező.

Kiemelt készségek, képességek: reflexivitás, véleményalkotás, kritikai gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: kevésbé érdeklődő, nehezebben olvasó, lassabb tempóban haladó osztályoknak, illetve tanulóknak ajánljuk

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

14. Házi feladat

Válassz a két feladat közül!

- a) Zárónyilatkozat
Írd le néhány mondatban saját zárónyilatkozatodat érvényesülés és tisztesség, boldogság és boldogulás, bűn és gazdagság viszonyáról!
- b) Válaszolj tetszésed szerint az alábbi blog írójának!

Jókai Mór életművének egyik legjelentősebb regénye *Az arany ember*. Ezt kellett volna tegnapra kiolvasni, mert úgyszólván kötelező olvasmány. Az osztály kb. 90%-a nem tett így, sőt, sokan hozzám hasonlóan még hozzá sem kezdtek. Ezért a tanár volt olyan kedves, és a számonkérést áthelyezte jövő hét keddre. Remélem a zsúfolt napi programom mellett (ekkorát is rég hazudtam már) sikerül kiolvasni a magyar irodalomtörténet eme remekét. Ha nem, akkor az az én bajom lesz.

Szerencsére hétfőn meg tudtam nézni a filmváltozatot, bár tudom, hogy korántsem akkora élmény nézni, mint olvasni. Rövidített változatot („demo version”) meg nem találtam sehol a neten. Így nem marad más hátra, mint teljes verzió. Remélem, tényleg olyan jó lesz, mint egyesek állítják. Miért van az, hogy egy jó sci-fit sem adnak fel kötelezőnek...?

(<http://blog.schmile.hu/node?page=9>)

15. Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget, és készíts belőle vázlatot gondolkodástérképpel vagy fürtábrával!

A 18. századtól Angliában és a kontinensen egyre népszerűbb műfajjá váló, széles olvasóközönséget teremtő REGÉNY a magyar irodalomban – a megkésett polgárosodással is összefüggésben – csak lassan gyökerezett meg. A műfaj elterjedését és megerősödését a 19. század negyvenes–hatvanas éveiben Jókai Mór mellett Eötvös József, majd Kemény Zsigmond fellépése jelzi.

EÖTVÖS JÓZSEF (1813–1871) báró, jakobinus szellemben nevelkedett szabadelvű gondolkodó, író, költő és politikus (Eötvös Loránd apja). A karthauzi című regénye (1839–1840) a szentimentalizmus kései hatását mutatja, későbbi regényei a modernizáció és a nemzetállam programjával összefüggésben születnek meg. A falu jegyzője (1845) a vármegyei élet szatirikus bírálataát adja, a Dózsa-féle parasztfelkelés a témája Magyarország 1514-ben (1847) című művének, melyben a liberális eszmék alapkérdéseire keresi a választ. Eötvös regényeiben egyaránt jelen vannak a romantika és a realizmus jellemző jegyei.

KEMÉNY ZSIGMOND (1814–1875) a 19. századi magyar próza egyik legkiemelkedőbb alkotója, tanulmányíró és publicista. Alvincen született ősi, erdélyi nemesi családból. Minden magyar kortársánál határozottabban és tudatosabban törekedett a korszerű elbeszélő próza, a lélektani regény megteremtésére, művészi törekvései párhuzamosak voltak az európai regény alakulástörténetével. Műveinek cselekményszerkezete a Jókai-regényekhez hasonlóan visszavezethető egyszerű irodalmi formákra, meghatározóan a mesére. Bennük azonban a jellem a szereplőnek nem állandó tulajdonsága, hanem a szereplők közti viszonyokban folyamatosan változó, alakuló elem. Ebből fakad, hogy a cselekmény fordulatait a lélek belső küzdelmei, a tudat különféle állapotai indokolják. Ez a motívumváltás a prózavilágban együtt jár a viszonylagosság tapasztalatának a megjelenésével. Azzal, hogy a dolgokról és az értékekről több, egymás mellett érvényes vélekedés lehetséges. A több nézőpont az időrend megbomlásával is együtt jár, mert a nézőpontváltások az idősíkok egyidejű jelenlétét teszik szükségessé. Kemény regényművészete határozott elmozdulást jelez a realizmus irányába, ugyanakkor folytatja a romantika hagyományait is. Fontosabb regényei: Gyulai Pál (1847), Férj és nő (1852), Ködképek a kedély láthatárán (1853), Özvegy és leánya (1855–57), Rajongók (1858–59), Zord idő (1862).

JÓKAI MÓR (1825–1904) Komáromban született, értelmiségivé alakul – apja ügyvéd –, jómódú nemesi családban. Protestáns meggyőződésű, liberális, hazafias szellemben nevelkedett. Gondolkodására a családból hozott, erőteljes nemzeti tartalmakat hordozó puritán kálvinista hagyományok gyakoroltak hatást. A Habsburgokkal való szembenállást a felekezeti különbség is erősítette. Másrészt gondolkodását az a liberális eszmeiség alakította, ami a dunai kereskedelemről fakadóan Komárom polgárságát áthatotta. E két hagyomány nemcsak Jókai regényeinek értéktudatát határozta meg, de alkotóművészetének regénypoétikai sajátosságaiban is formát talált.

Korai elbeszélései a vadromantika modorában (Nepean sziget, Marce Zare, 1846) és a népiesség jegyében (Sonkolyi Gergely, A serfőző, Keselyő Péter, 1847–1848) születtek. A pálya kibontakozása az 1850-es évekre esik, stílusa ebben a pályaszakaszban egyénibbé válik, tematikája erőteljes nemzeti színezetet nyer. Megjelenik országos elismerést hozó két elbeszéléskötete – Csataképek, Egy bujdosó naplója (1850) –, melyet regények sora követ. A világsi katasztrófa után a magyarság 17. századi hősi harcaiban talál saját korában is követendő-vigasztaló mintára (Erdély aranykora, 1851; Törökvilág Magyarországon, 1852–1853; Janicsárok végnapjai, 1854), valamint elkészül az anekdotizáló regénytípust talán leginkább képviselő Egy magyar nábob (1853–1854) és a Kárpáthy Zoltán (1854). A regénydilogia tekinthető e pályaszakasz csúcsteljesítményének. Az egymást követő nemzedékek magatartásának, életfelfogásának alakulását nyomon követő regénykettős a reformkor nemzeti felébredésért folytatott küzdelmeit állítja középpontba a Jókaira jellemző mitizáló szemlélettel.

Bár regényei egyre-másra látnak napvilágot, a dilógiát csak a kiegyezés (1867) utáni években követik hasonlóan nagy formátumú alkotások. A pálya csúcspontjának tekinthető időszakot olyan jelentős regények fémjelzik, mint a szabadságharc „hősi eposzaként” számon tartott *A kőszívű ember fiai* (1869), a reformkort előkészítő művészi és tudományos törekvéseknek emléket állító *És mégis mozog a föld* (1872), valamint a gyors tempóban kapitalizálódó, korabeli magyar viszonyokat részben romantikus-utópisztikus, részben realiztikus vonásokkal ábrázoló *Fekete gyémántok* (1870) és *Az arany ember* (1872).

A hetvenes évek második felétől Jókai pályája meglehetősen egyenetlenné válik, ekkor, valamint a nyolcvanas években írt kalandos történelmi regényei – *A lőcsei fehér asszony* (1884) – és kalandor életutakat megalkotó művei – *A cigánybáró* (1884) – alatta maradnak legjelentősebb regényei színvonalának.

Regényeinek anekdotákkal, epizódokkal bővített gazdag információs világa, élvezetes és árnyalt elbeszélői stílusa máig különböző műveltségű és igényű olvasói rétegeknek a megszólítását teszi lehetővé. Áradó mesélő kedve és elbeszélésmódja hatékonyan vonhatja be az olvasó képzeletét az értelmezés folyamatába, és legjobb regényeiben képes fenntartani a befogadó folyamatos kíváncsiságát is. Prózáját kiemelkedően gazdag szókincs és változatos stílus jellemzi, amelyben egyaránt megtalálhatóak a régiség, a tájnyelv és a különféle rétegnyelvek kifejezései.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

RÁHANGOLÓDÁS

12. lépés: 16. feladat

T/16.

111. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A „Beszél egy hang” P. Ricoeur-idézet: „Beszél egy hang, amely elmeséli, ami számára megtörtént. Belépni az olvasásba azt jelenti, hogy az olvasó és a szerző közti szerződésbe belefoglaljuk annak hitét, hogy az események, amelyekről az elbeszélő hang beszámol, e hang múltjához tartoznak” (*A történelem és a fikció kereszteződése*).
- Hagyjunk 5 percet az egyéni munkára, majd további 5 percet frontális megbeszélésre. Nem célunk a tanultak „listázása”, ne töltsünk sok időt a feladattal (ne ragadjunk le), csupán az, hogy a tanulók elkezdjenek gondolkodni a témáról, mozgósítsák tudásukat és tegyenek fel néhány kérdést a témával kapcsolatban.

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, memória, tanulói kérdésfeltevés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, páros

Módszerek, eljárások: TTM

BESZÉL EGY HANG

Benczúr Gyula:
Mikszáth Kálmán

„Mikszáth volt az első magyar író, akinél a közönség rájött arra, hogy az elbeszélőnyelv önálló értékkel is bír, mivel a kibontakozó történet mellett külön is élvezhető, olyan módon, ahogy a költészet nyelve. (...) Bűbájos, remek meséket talált ki, megszólalt a leleplező igazság hangján is, megalkotott, sok szálból szőtt alakjai belopták magukat az olvasó szívébe. Valódi prózatörténeti jelentősége mégsem elsősorban a meséiben és jellemfestésében, hanem elbeszélői modorában rejlik. (...) egy olyan elbeszélőnyelvet teremtett, mely először állította meg az olvasó tekintetét a magyar prózában, s elsőként ösztönözte az olvasót arra, hogy elidőzzön ennél az elbeszélőnyelvnél és ne csak a történet fordulatait keresse. Ez a különös elbeszélőnyelv még alapvetően a mesélésre orientálódott, még alapvető célját látta a történetmondásban, mégis e célkitűzéssel és narrációs feladatvállalással szinte ellentétben elsőnek lazította fel a magyar elbeszélés mesekötelékeit, elsőnek vonta kétségbe a mese-központúság primátusát [elsőbbségét, fölényét] a prózai elbeszélésben.” (Kenyeres Zoltán).

A következő négy tanórán MIKSZÁTH KÁLMÁN (1847–1910) elbeszélő művészetéről szerzünk újabb olvasói tapasztalatokat. Értelmezzük a Tót atyafiak (1881) című elbeszéléskötet nyitó darabját, Az arany-kisasszonyt, valamint közelebbről szemügyre vesszük A jó palócok (1882) izgalmas kötetkompozícióját. Ebből a novelláskötetből két elbeszélés feldolgozásával keresünk választ arra a kérdésre, hogyan, miben újította meg Mikszáth prózája az elbeszélés hagyományt, több szempontból folytathatóságot kínálva a 20. századi modern prózaformák számára is.

16. Tudásmozgósítás

Töltsd ki a táblázat első két oszlopát!

TUDOM	TUDNI AKAROM	MEGTANULOM
Mi mindent tudsz már Mikszáth-ról, mit olvastál Mikszáthtól? Eddigi olvasói tapasztalataid alapján mi jellemezi prózáját, elbeszélői stílusát?	Eddigi tudásod alapján és Kenyeres Zoltánt olvasva milyen kérdéseket tennél fel a Mikszáth-prózával kapcsolatban?	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Egyéni.

A TTM első oszlopába várható a programcsomag korábbi fejezetei alapján:

Szent Péter esernyője, Ne nyitogassuk a történelmet (történelmi anekdota – aktuálpolitikai éllel), *Beszterce ostroma, Péri lányok szép hajáról*

„Pletykálgató bensőségesség”, az anekdota az irodalmi mű alkotóelemévé válik, a magyar anekdotában megfigyelés és élet lüktet, az elbeszélői hang beszédszerű, személyes kapcsolat az elbeszélő és az olvasó közt, anekdotikusság nagyobb szerkezetben (regényben), anekdotikus regény, ~ szerkesztés, ~ előadásmód, ~ jellemzés, érték-viszonylagosság, a külön figurája stb.

13–15. lépés

Mikszáth Kálmán: Az arany-kisasszony

112. oldaltól

Lehetséges kitérő

RÁHANGOLÓDÁS

13. lépés: 17. feladat

T/17.

112. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Ha ezt a kitérőt választjuk, akkor *A jó palócokra* két órát szánhatunk. Ebben az esetben *A bágyi csoda* javasolt órai feldolgozásra, érdeklődő osztályok vagy tanulók otthoni feladatként elolvashatják a *Szegény Gélyi János lovai c. elbeszélést*, és készíthetnek egyénileg szakaszos olvasás-feladatot is. Ennek megoldását ekkor páros cserével, szintén házi feladatként javasoljuk elkészíteni. Ha a tanulók párban beadják munkáikat (feladatsorok + megoldások), a tanár a lehetséges megoldásba írtak szerint értékelheti is az otthoni munkát (akár jeggyel is). Szintén 45 percre való lehet válogatni a kötetkompozícióra és a hagyománytörténetre vonatkozó feladatokból.
- Feltétel: Az *arany-kisasszony* otthoni elolvasása, erre egy héttel korábban hívjuk fel a tanulók figyelmét.
- A 17. feladat célja az elsődleges olvasói tapasztalatok megfogalmazása, a történet sémájának „összerakása”.

Kiemelt készségek, képességek: véleményformálás, narratív séma elemeinek azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és négyfős, heterogén kooperatív csoportok

Módszerek, eljárások: rövid esszé, T-táblázat, eszmecsere, történetpiramis, egy marad, három megy

MIKSZÁTH KÁLMÁN: AZ ARANY-KISASSZONY

17. Reflexiók első olvasásra

- a) Írd le röviden véleményedet az olvasott elbeszélésről! (Mi tetszett és mi nem, mit tartasz érdekesnek, elgondolkodtatónak, szokatlannak?)
- b) Beszéljétek meg írásaitokat együttműködő csoportjaitokban!
Emeljetek ki néhány hasonló/megegyező vagy nagyon eltérő meglátást, véleményt!

HASONLÓ/MEGEGYEZŐ	KÜLÖNBÖZŐ/ELTÉRŐ

- c) Készítsétek el *Az arany-kisasszony* történetpiramisát!

_____

(1 szó a főszereplő)

_____

(2 szó jellemzés)

_____

(3 szó a helyszínrre)

_____

(4 szó a problémáról)

_____

(5 szó az egyik eseményről)

_____

(6 szó egy másikról)

_____

(7 szó egy harmadikról)

_____

(8 szó a megoldásról)

- d) Az „egy marad, három megy” eljárással vessétek össze történetpiramisotokat másik három csoportéval!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

JELENTÉSTEREMTÉS

14. lépés: 18. feladat

T/18.

114. oldal

50 PERC

Tanári instrukciók

- 4-5 fős együttműködő csoportokban dolgozunk.
- Az A)–C), illetve az E)–F) csoport feladatai „bejártott” értelmezői stratégiákat működtetnek, a tanulóközösség bármely tagjának meg kell tudni birkózni a feladattal, a D) és a G)–H) feladatra irodalmi, prózapoétikai kérdések iránt érdeklődő, a szöveg megalkotottságára érzékeny tanulókból szervezzünk csoportokat. Ha nagy az osztálylétszám, az E) feladatra több csoport is alakulhat. Ugyancsak az E) feladat f) és g) pontja alternatív, csak az egyiket kell kidolgoznia a csoportnak.
- Kb. 20 perc jut a csoportmunkára, csoportonként 3 perc a kutatási eredmények összefoglalására, 5-6 perc tanári súlyozásra, kiegészítésre.

Kiemelt készségek, képességek: tudásalkalmazás: az elbeszélés megadott interpretációs szempont-lehetőségeinek működtetése, műfajidentitások, műfaji konvenciók felismerése; a valószerűség és a hangsúlyozott irodalmiság eszközeinek azonosítása és értelmezése, az elbeszélés módjára való odafigyelés, jellegzetességek szerepének, nyelvi eszközeinek magyarázata, értelmezése

Célcsoport – differenciálás: lásd az instrukciókat

Munkaformák: csoport, frontális közzététel

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat, halmazábra, kettéosztott napló

18. Értelmezés együttműködő csoportokban

A csoportotok szempontjához tartozó feladatok segítségével, a teljes szövegben vizsgálódva elemeztétek és értelmeztétek az elbeszélést!

(Ahol vannak, ott az idézetek inkább csak gondolatébresztő, tájoló szerepet töltenek be. A feladatokat csoporton belül el is oszthatjátok.)

A) Helyszín, környezet

- a) A bevezetés „görbe ország” különös fekvésű városába, Selmecbányára kalauzolja el az olvasót. Gyűjtsetek példákat, hogyan, milyen eszközökkel alkotja meg az elbeszélői nyelv a történet környezetét (domborzat, időjárás, épített környezet, emberi környezet, az elbeszélő viszonya a környezethez)!

IDÉZETEK (PÉLDÁK)	MAGYARÁZATOK, ÉRTELMEZÉS
DOMBORZATI VISZONYOK	
IDŐJÁRÁS	

ÉPÍTETT KÖRNYEZET	
EMBERI KÖRNYEZET (VÁROSLAKÓK)	
ELBESZÉLŐI VISZONYULÁS	

- b) A táj, Selmecbánya természeti és épített környezete a 20. század egyik legjelentősebb magyar festőjét is megihlette. Hasonlítsátok össze a Csontváry-képet az elbeszélés bevezetésének helyszínelírásával!

Csontváry Kosztka Tivadar: *Selmecbánya látképe*, 1902

Mikszáth-elbeszélés		
		Csontváry-kép

- c) Hogyan viszonyul a történet világának tere a rajta kívül levő terekhez, a „külső világhoz”? Milyen metaforikus jelentéssel telítődik a mű vége felől olvasva a történet bevezetésben bemutatott helyszíne?

- B) A történet és elbeszélésének időviszonyai
Vizsgáljátok meg az alábbi idézetek és a táblázat jobb oszlopának kérdései segítségével a történet és elbeszélésének időviszonyait!

a)

– (...) Hol leszesz ma? – Itthon – felelte Krisztina. – Mindig otthon! Jobban tennéd, ha átjösszél most délután hozzánk.	Mi a közös és eltérő vonása az idézetek időjelöléseinek?
--	--

<p>Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.</p>	<p>Mit tud és mit nem tud az olvasó a cselekmény idejéről?</p>
<p>Délután jött oda, és egyedül találta Krisztinát. Halványabb volt, mint máskor, a tegnapi események után átvirrasztott éj nyomai meglátszottak szép arcán, más szóval érdekesebbé tették.</p>	<p>Mennyi idő alatt játszódik a történet?</p>

b)

<p>A Csemezék Krisztina nevű leánykája például kiáll ebéd után a zöldre festett kapuajtóba, s amint merengő fekete szemével meglátja a szomszéd hegygerincen, hogy a Mirkovszkiék Bohuska nevű kisasszonya a kertben sétál, nyájasan int gyönyörű fejcskájával, és üde, csengő hangján átkiált:</p> <p>– Megebédeltetek, Bohuska?</p>	<p>Mi az idézetekben jelölt idők közös vonása?</p>
<p>Egyszóval Csutkás tanár úr ilyenkor mindig oly messze távozik el az alapgondolattól, melyből kiindult, hogy mire oda visszatérne, addig elálmosodik, feje bágyadtan lekonyul az asztalra, s azt makogja féléberén, félálomban: „Csüggnek rajtam”... és elalszik.</p>	<p>Mi lehet a funkciója a bevezetésben, illetve az 1–2. fejezetben annak, hogy az elbeszélő a szereplők cselekvéseinek ismétlődő jellegét többször hangsúlyozza?</p>
<p>Krisztina majd tűnő, majd éledő reménnyel várt egyik napról a másikra.</p> <p>Csutkás úr és Luppán lovag mindennapos vendégek Krisztinánál; annyira megszokták a házat, hogy az öreg halála után is mindig ott jönnek össze beszélgetni és burnótozni.</p>	<p>Mi lehet a funkciója a befejezésben annak, hogy az elbeszélő a szereplők cselekvéseinek ismétlődő jellegét hangsúlyozza?</p>

c)

<p>Ennyi s nem több volt azon párbeszéd, mely Krisztinára vonatkozólag már korábban ejtetett meg Csutkás és Csemez úr közt. Ennek is már körülbelül fél éve, azóta vissza sem emlékezik már arra Csutkás úr, tán Csemez sem.</p>	<p>Mi az idézetekben jelölt idők közös vonása?</p>
<p>Nemzedék nemzedéket vált föl a nagy, sárgára meszelt líceumban, de a Petőfi-legendából nem vesz el morzsányi sem. Híven adják át az elődök az utódok emlékezetének, s az emlékezet gondal virraszt fölötte, s úgy őrzi, mint a két szeme világát. Örökkön-örökké élni fog az ott amúgy csonkán, hézagosan is – aminőnek azt a költő ottléte után egy negyedszázad év múlva találtam.</p>	<p>Hogyan kapcsolódnak a régebbi múltból való információk az elbeszélői tudáshoz? Milyenek mutatják azt?</p>
<p>A legtöbben arra vezetik vissza e dolgot, hogy Luppán lovag egy fiatal, szép leányba volt szerelmes valaha, akit szülei nem akartak hozzáadni. A leány emiatt anyira elbúsult, hogy mérget vett be, s szörnyű kínok közt meghalt. Luppán úr túl érzékeny kedélyére (valóban túl érzékenynek mondják emiatt a selmeciek) nagyon hatott ez az esemény, s maga is forrolázba esett, melyből alig bírt kigyógyulni.</p>	<p>Mi a szerepe a történet idejénél korábbi múlt időnek, a korábban történt események elbeszélésének?</p>

d)

<p>Mirkovszki Miklóst azon naptól kezdve senki sem látta többé Selmecen. Elment nyomtalanul, elhagyva szüleit, nővérét. Egy álló évig még csak híre sem jött</p> <p>Körülbelül tíz év múlt el, de Krisztina levelére nem jött válasz.</p>	<p>Hogyan aránylik egymáshoz a történet elbeszélésének kifejtettsége és az elbeszélő idő?</p>
<p>Még a népdal is így örökítette meg: <i>Ássa az aranyat</i> <i>Hej, minnek is ássa!...</i> <i>Csemez Tini arcán</i> <i>Mindenik fővényszem</i> <i>Egy rózsa hullása.</i></p>	<p>Miként változtatja meg az elbeszélői helyzetet és a történet idejét a befejezésben közölt „népdalbetét”?</p>

C) Alakformálás

Osszátok fel a szöveget!

Tekintsétek át újra az elbeszélést! Szövegszerű és tartalmi idézetek kiemelésével, valamint magyarázó-értelmező megjegyzésekkel töltsétek ki a karaktertáblázatokat!

a)

SZEMPONTOK	CSUTKÁS	LUPPÁN DEMETER	CSEMEZ ISTVÁN
NEVE, MEGNEVEZÉSEI			
RANGJA, FOGLALKOZÁSA			
KÜLSEJE, KÜLSEJÜK			
ÉLETMÓDJA, ÉLETMÓDJUK			
JELLEME, JELLEMÜK			
BESZÉDE			
AZ ELBESZÉLŐ VISZONYA A SZEREPLŐKHÖZ			

b)

SZEMPONTOK	CSEMEZ KRISZTINA	MIRKOVSZKI MIKLÓS
NEVE, MEGNEVEZÉSEI		
KÜLSEJE		
ÉLETMÓDJA		
JELLEME		
BESZÉDÜK		
AZ ELBESZÉLŐ VISZONYA A SZEREPLŐKHÖZ		

D) Valószerűség és irodalmiság

a) Milyen eszközökkel, hogyan teremti meg a szöveg a fikció valószerűségét?

<p>Csutkás úr személyleirata szóról szóra lemásolva a tavalyi útlevélről, a következő:</p> <p>Vallása: lutheránus.</p> <p>Születéshelye: Podzemcsok, Trencsén megye.</p> <p>Életkora: negyvennyolc éves.</p> <p>Arca: hosszúkás.</p> <p>Orra: rendes.</p> <p>Szeme: kék.</p> <p>Haja: szőke, őszbe boruló.</p> <p>Különös ismertetőjelei: orra vörös.</p>	
<p>Luppán lovag ugyanis azt állította, hogy a burnótot olyanformán kell fölcsúzni, mint mikor a mágnespátkó vagy a megdörzsölt spanyolviasz messziről felhúzza a tűt vagy a nyírott papírszeleteket; (...) De már ezt Csutkás tanár úr nem engedheti. Ő sem a szemeten szedte tudományát, hogy (...) megdönteni engedje ama sarkalatos principiumot, miszerint az orrlyukak egyenesen arra valók, hogy azok tubákkal tömessenek be. (...) A szelencét azalatt, míg a orrt lakmároztatjuk, szépen alá kell tartani, a mutató- és a mellékujj közé szorítva, hogy a lehulló burnót kárbavesztésnek tudata ne háborítsa meg a gyönyört. (...) Érdemes kollegája nézetét vallja Csemez úr is, de azon lényeges eltéréssel, hogy a szelence alátartása tiszta ostobaság; (...) egy igazi szakember, míg a fölösleges burnót aláhull, a nyelvét nyújtja ki, s azzal fogja föl a veszendő részeket.</p>	
<p>A rossz nyelvek ugyan azt suttogják, mintha Petrovics Sándor (Csutkás úr e néven emlegeti) órála írta volna: „mégis szekundába pónált sok számár professorom” (...)</p> <p>Van még erről a Petőfiről egy regényes legenda Selmecen, melyről mindenki tud valamit, de egészen nem tudja senki, csak Csutkás tanár úr. (...)</p> <p>Csak a bor képes feloldani a nyelvét, ami nem lehetne ugyan akadály a legenda elmondására, mert Csutkás úr igen gyakran iszik bort, s ily alkalomkor évek óta mindig szőnyegre kerül a Petőfi múltjának ezen kalandos és homályos része, bele is kezd az érdeemes férfiú, mindannyiszor elmondván, hogy a boglyas Petrovics ott lakott a líceum fölötti hegyen az öreg Muszurnál, a kamarai hajdúnál, akinek nemrég jött meg a fia Olaszországból, a légiótól, honnan kitüntetésül vizitkártyára ragasztva egy darab tépést hozott abból a rongyból, mellyel a megsebesült Garibaldi véres lábát borogatták. (...)</p> <p>Egyszóval Csutkás tanár úr ilyenkor mindig oly messze távozik el az alapgondolattól, melyből kiindult, hogy mire oda visszatérne, addig elálmosodik, feje bágyadtan lekonyul az asztalra, s azt makogja féléberen, félálomban: „Csüggnek rajtam”... és elalszik.</p>	
<p>Csutkás tanár úr egy rajongó pedagógus, egy valóságos Pestalozzi³, ki a legmodernebb elvekből indulva ki, jutalmát ebben leli, s ezzel dicsekszik egész az unalomig.</p>	

3 Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) svájci pedagógus, a neveléstörténet egyik legnagyobb alakja

b) Miként hangsúlyozzák az alábbi részletek a megalkotottságot, az irodalmiságot?

<p>Már Luppán lovag egészen más ember! Csupa beszéd, a megtestesült nyíltság. Emlékeit nem tartja zár alatt. Még olyan dolgokat is elmond, aminők sohasem történtek meg vele, amikről csak ő képzei, hogy átélte, átszenvedte. (...)</p> <p>Arca átszellemül, hangja szelíd, hajlékonyá lesz, midőn a meghatottság legőszintébb jeleivel elmondja boldogult neje halálát, amint a szegény asszony napokig feküdt ott betegágyán a megsemmisüléssel viaskodva; milyen aggodalommal virrasztott ő éjjel-nappal a haldokló anya fölött, ki midőn utószor keblére zárta kicsi gyermekeit, így szólt hozzájuk bágyadt mosollyal: „ne sírjatok, el fogok jönni értetek; magammal viszlek”. (...)</p> <p>...Pedig hát az egész dologból egyetlen szó sem történt meg (...) sohasem volt felesége, következésképpen gyermeke sem.</p>	
<p>– Jól van tehát; én nem szeretlek téged, de mást sem szeretek, legalább nem olyat, akít megnevezhetnék; én olyan férfiról álmodom, aki szép legyen, mint Don Alvira a „Fekete nő” című regényben, és olyan vitéz legyen, olyan könnyelmű természetű, mint Athos a „Három testőr”-ben, úgy tudjon szeretni, oly különösen, mint Gaston a „Hét arany hajsza”-ban, aki annyit tudjon, mint Berend Iván a „Fekete gyémántok”-ban.</p>	
<p>Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.</p>	
<p>De mindez igen terjedelmes és nem is valami mulattató dolog, azonfelül nem is tartoznék beszélyünkhöz, ha nem kellene megmagyaráznom, miért volt kivésve azon a gyűrűn a „tempus” szó, melyet Mirkovszki Miklós húzott másnap a Krisztina ujjára.</p>	

E) Párbeszéd

Vizsgáljátok meg az alábbi párbeszédet!

- Kik között zajlik, milyen helyzetben?
- Milyen viszony van a résztvevők közt?
- Mi a párbeszéd tárgya?
- Milyen széttartó elemek miatt válik a párbeszéd humorossá, parodisztikussá?
- Szerintetek mit parodizál, tesz nevetségessé a szöveg?
- Válasszátok ki az egyik párbeszédet, és készüljete fel eljátszására! Akik nem játszanak, rendezzék a jelenetet!
- Felkérést kaptatok arra, hogy az elbeszélésből filmadaptációt készítsenek, de próbajelenetet kell forgatnotok. Válasszátok ki az alábbiakból az egyik jelenetet, és írjatok hozzá filmforgatókönyvet!

(1)

– Én a Krisztinát nem adom senkinek. Nem azért neveltem, hogy valami gézengúz elkaparja; itt találja készre, mint ahogy az epret szokás a réten, aztán leszakítsa, és hamm... megegye.

– De a vonzalom, a szeretet?

– Szeressen engem!

– Az nem elég.

– Hát szeressen téged is...

Csutkás hirtelen leereszté nagy szempilláit, és mosolygott.

– Vagy ha az sem elég, szeresse Luppán lovagot is.

(második fejezet)

(2)

– Nemde, Miklós, ön szeret, nagyon szeret engem?

Bohuska a legyezőjét ejtette el e váratlan szavakra, s álmétkodva tekintett barátnéjára, ki gyengéden simult Miklóshoz.

Az ifjú lángvörös lett. Hiszen még eddig egyetlen szó, egyetlen vonatkozás sem történt köztük erre. Csevegték együtt néhányszor, ennyi az egész! És íme, most...

– Ha szeretem-e, Krisztina? Nagyon, egyedül önért élek. Ó, Bohuska, mondd meg, te mondd, mint szeretem! Magam nem bírom elmondani. Istenem, mily boldogság! Ki hitte volna? Az első pillanattól kezdve, amint megláttam önt.

Miklós remegett, mint a nyárfa.

– Mertem volna-e álmodni? – folytatá szaggatottan. – Ó, Krisztina, tehát ön... ön is óhajtja az én szerelmemet?

– Igen – suttogá ő mintegy fáradtan, lezárt szemekkel.

– Ön kérdezi, ön kéri tőlem?

– Igen – ismétlé panaszosan, gyönyörű arcát kezei közé rejtve. – Ön jobb, mint a többiek, ön szebb, mint a többiek, ön jobban illik hozzám, mint a többiek. Szeressen hát engem, igen, szeressen, és én...

– S ön, Krisztina?

– Én? – s elereszté őt, mintha álomból ébredt volna, s arca sajátságos semmitmondóvá vált. – Én? Ki beszél rólam? – mondá majdnem szerényen. – Nem érzi ön, milyen rettenetes hőség van?

(második fejezet)

(3)

– Miklós, mi lelte önt? Neheztel rám, mert őszinte voltam önnel szemben? Istenem, ne hagyjon el, maradjon jó hozzám, fogadjon el a maga... ó, Istenem, hogyan mondjam ki... a maga feleségének.

Miklós hirtelen felugrott, szemeiben felszáradtak a könnyek, s arca szokatlan büszkévé változott.

– Legyen nyugodt. Már én sem epedek önért – szólt tompán, kimerően –, de nem fogom elhagyni sem. A szerelem halhatatlan! A szerelem nem vész el, mint a letiport hernyó, csak alakot ölt. Szeresse ön azt, akit akar, de legyen az én nőm.

Aztán egész magasságban fölegyenesedett, és szemei szikráztak. Krisztina meglepetve hátrált előle egy lépést, és így szólt nyájasan, de szomorúan:

– Igen, Miklós; én neje akarok lenni, hogy megvizsgáljon odaadó szerelmével, hogy segítsen elviselni az életet, hogy...

(harmadik fejezet)

(4)

– Búcsúzni jöttem, Krisztina.

Krisztina letette kezeiből a vizeskannát, melyből virágait öntözgette, és bámulva vetette Miklósra nagy fekete szemeit.

– Hova megy ön? – kérde lassan.

– Kaliforniába. San Franciscóba, vagy mit tudom én, hova... Olyan helyre, ahol aranyat ásnak az emberek...

– Ne bolondozzon!

– Azt még tegnap határoztam el. Ez már nem kérdés többé; én megyek, Krisztina, mert ki mondhatatlanul szeretem, most csak az a kérdés már, hány...

– Hogy hány fontot nyomok, ugye? – mondá Krisztina mosolyogva, de mosolya erőltetett volt és színtelen.

– Igen, ezt mindenekelőtt tudnom kell, Krisztina – felelte Miklós komolyan.

– Nyolcvanegy font vagyok... A múlt héten ültem a mázsán a sánta mészároséknál.

– Sok, nagyon sok! – sóhajtott Miklós, azután lassan közeledett Krisztinához, megfogta kis kezét, és hozzátette előbbi szavaihoz: – de mindegy... Egy-két font ide-oda.

Majd egy ezüstkarikát vont elő a mellényzsebéből, melybe maga gravírozta be az éjjel a „tempus” szót, és a leány ujjára húzta.

– Itt van, Krisztina, ez a gyűrű! Aranyat nem adhatok, nem szabad vesztegetnem az aranyat, de elég jó az így is a célnak.

(negyedik fejezet)

F) Szerkezet

A megformáltság fogyatékosága vagy valami más?

a) Milyen, a regényre jellemző formai elemek vannak az elbeszélésben?

Dolgozzatok a táblázatba!

b) A bevezetésnek és a befejezésnek nincs tartalmi összefoglalója. Írjátok meg a hiányzó tartalmi összefoglalókat!

c) Hogyan viszonyulnak Mikszáth egyes tartalmi összefoglalóinak előreutaló információi a fejezetben elbeszéltekhez? Mire következtettek ebből?

d) Beszéljétek meg és írjátok a szerintetek megfelelő fejezethez a következő szerkezeti elemeket: alaphelyzet, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás! (A megoldáshoz használjátok fel a történetpiramisnál megbeszélteket is.)

Milyen aránytalanságokat tapasztaltatok?

BEVEZETÉS	ELSŐ FEJEZET	MÁSODIK FEJEZET	HARMADIK FEJEZET	NEGYEDIK FEJEZET	BEFEJEZÉS
b)	<i>Csutkás tanár úr és Luppán Demeter úr bemutatattatik a nyájas olvasónak</i>	<i>Egy kis virág leszakítására – három kéz nyúl</i>	<i>Melyben azon események mondatnak el, melyek az előbbi fejezetből kiszorultak</i>	<i>Megmagyaráztatik az olvasónak a „Tempus” szó csodálatos ereje</i>	
c) –					–
KÖVETKEZTETÉSEINK:					
d)					
ARÁNYTALANSÁGOK:					

e) Szerintetek a szerkezetet lazító felesleges kitérő vagy az elbeszélés szerves részét képezi a pipázó Náckót cipelő öregasszonyról szóló anekdotaszerű betét a bevezetésben és a *tempus* szó eredetéről szóló fejtegetés a negyedik fejezet elején?

f) Ha a szerkezetnek ezeket a jellemzőit nem fogyatékoságként, hanem tudatos torzításként értelmezzük, akkor mi lehet a szerepe ennek a torzításnak?

G) Elbeszélésmód

Vizsgáljátok meg és értelmezzétek kettéosztott naplóval, hogyan alkotja meg *Az arany-kisaszony* az elbeszélő alakját, hangját, a szövegvilágban való jelenlétét!

(1) Uraim, ha a pokolban egyszer az a gondolatjuk támadna az ördögöknek, hogy várost építsenek, az bizonyosan olyan lenne, mint Selmecebánya. Halljátok, uraim, a Petőfié! Hát nevelt még ennél valaki különb embert a nemzetnek?	
(2) Nyájas olvasó, ki még nem jártál e görbe országban, képzelj magadnak háromezer hegycsúcsot, ugyanannyi völgykatlant, egy tucat sziklát, mely sűrűn be van építve mindenféle alakú házakkal, melyeknek előrésze sokszor háromemeletes, míg ellenben a háta szerényen odalapul a hegyhez.	
(3) Bizonyára egyike a legszebb dolgoknak ez árnyékvilágon a házasság. Isten ments, hogy ezt eldisputáljam az utánam következő nemzedéktől; mert ha már mi ittunk a suvikszos palackból, az adomabeli cigány logikája szerint, hadd iganak ők is.	

<p>(4) Nem is csoda ez, kérem, olyan embereknél, kik szakadatlanul együtt vannak (...)</p> <p>Én legalább nagyon természetesnek tartom, hogy ennek így és nem másképp kelle történnie.</p> <p>Ha valamin, csak azon bámulok, hogy maga Csemez István úr nem lett szerelmes valakibe (...)</p>	
<p>(5) Lehet benne valami, de nekünk elvégre is semmi közünk hozzá, s bemutatván ígéretünk szerint a két derék úriembert, nyugodt lelkiismerettel térhetünk át elbeszélésünk második fejezetéhez mely, ünnepélyesen ígérem, nem lesz olyan unalmas, mint az – első.</p> <p>Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.</p>	
<p>(6) Krisztina szemeiben csodálatos tűz gyulladt ki, mely mint égő gyertya hosszú, vékony lángnyelveket látszott ereszteni az ifjú felé, ki az égető sugarak bűvös befolyása alatt lesüté lelkes arcát.</p>	
<p>(7) – Ó, Miklós – suttogá a leány boldogan –, ez szép, regényes szó volt öntől. Ilyen nagyon szeressen.</p>	
<p>(8) Csemez úr ásított, és azt mondta kategorice, hogy nagyobb zörejt támaszt egy széttört ablaküveg, mint egy széttört szív... Kár az időt vesztegetni ilyen haszontalan fecsegésekkel: többet érne egy kis kalabriás; ő a Krisztinát oda nem adja senkinek, hacsak nem akkora darab aranyért, amennyit ő maga nyom. Hehehe! Egy akkora darab aranyért, amennyit Krisztina nyom.</p>	
<p>(9) Csutkás úr fejet csóvált, aztán tarka zsebkendőjét húzta ki zsebéből, s megrázzván azt óvatosságból, hogy ha véletlenül paprikát hintettek volna rá a nebulódiákok (mi gyakori dolog, ha a katedrán feledi), azt, amennyire lehetséges, lerázza onnan (...)</p>	

H) Műfaj

Az *arany-kisasszony* a Mikszáth szerkesztette *Mulattató* című lap 1875-ben közölt egyik hírének újraírása. A hír szerint egy amerikai kereskedő azt a feltételt szabta lányára házasságához, hogy a kérő szerezzon annyi aranyat, amennyit a lány súlya nyom. A fiatalember el is ment Kaliforniába aranyat ásni, miközben a lány fogyókúrába kezdett, így végül a közös erőfeszítés nyomán egybe kerültek.

a) Gyűjtsétek össze az alábbi műfajok néhány fontosabb jellemzőjét!

Mese	Anekdota
Elbeszélés	Regény

b) Hogyan kapcsolódik e műfajok konvencióihoz és hogyan módosítja, alakítja át azokat Mikszáth elbeszélése?

MESE	
ANEKDOTA	
NOVELLA	
REGÉNY	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a) Csak a példa kedvéért:

IDÉZET (PÉLDA)	MAGYARÁZAT
„ha a pokolban egyszer az a gondolatuk támadna az ördögöknek, hogy várost építsenek, az bizonyosan olyan lenne, mint Selmezbánya”	A valószerűtlenséget hangsúlyozó hasonlat, alapja analógia: katlan – pokol
„őseik olyan bolondos helyre építkeztek” „A hegyen lakó Csemez Stevónak egy órával korábban kel és későbbben nyugszik a nap, mint közvetlen szomszédjának, az alant lakó Kutlik Stevónak”	A jelzői módosító a táj józan észnek ellentmondó, szeszélyes (tréfás) voltát emeli ki, de előre is utal az elbeszélendő történet „konvenciókat” felülíró, kifigurázó jellegére (pl. a címből mesét vár az olvasó, és a mese többnyire „jól” végződik, a mesehős kiállja a próbát és elnyeri jutalmát). A második idézet példázza a környezet bolondosságát, valószerűtlenségét. A humor forrása a természeti törvényszerűség látszólagos érvénytelensége, amelyet a keresztnevek azonossága „ellenpontosz”.
„Nyájas olvasó, ki még nem jártál e görbe országban, képzelj magadnak háromezer hegycsúcsot, ugyanannyi völgykatlant, egy tucat sziklát, mely sűrűn be van építve mindenféle alakú házakkal, melyeknek előrsze sokszor háromemeletes, míg ellenben a háta szerényen odalapul a hegyhez.”	A jelzői módosító a környezetre a népi gondolkodásra jellemzően utal, szembeötlő a túlzás, az ellentétek együttes érvényéből fakadó „disszonancia”.

„Ha végigjárom e maga a természet által kikövezett várost, szíved csordultig megtelik humanisztikus érzelmekkel, s elérzékenyülten sóhajtasz föl: »Hát még itt is emberek laknak?«”	A környezet bemutatása összekapcsolódik az olvasóval való személyes viszony kialakításával, az olvasói nézőpontba való belehelyezkedéssel, amely képtelennek, emberi életre alkalmatlannak tartja a bemutatott környezetet.
„A vidék kietlen, rút, az időjárás mostoha.” „Ha tehát eső nem esik, szél sívít végig a zigzugos utcákon, a sikátorokon.” „(Szinte szégyenlem megírni.)” „Szomorú város ez!”	A névszói állítmányok negatív értékítéletet tartalmaznak, ezt erősítik az elbeszélő reflexív, közbevetett vagy összegző érvényű értékelő megjegyzései. A „zigzugos” utcák, sikátorok említése felidézheti az olvasóban a labirintus (eltévedés, elveszés) és a bezártság, szűkösség képzetét.
„A zímankós »Szitnya«, a »felhők szeretője« erővel aszott keblére húzza le szeretőit, akármerre tartanak. Ha felhője nincs, mint a mellőzött vénleány, duzzog, fölfújja magát.”	Metaforizáció, megszemélyesítések teszik érzékletessé a leírást. A „mellőzött vénleány” hasonlat az elbeszélés vége felől olvasva előreutalásnak is tűnhet (szeszélyes felszín, szeszélyes időjárás, szeszélyes történet).
A levegője méreg a bányák kipárolgásától, víztől „golyva” nő a halvány arcú leányok és idétlen férfinép nyakán.	A valóságosítást erősítő elbeszélői információ, benne szintén fontos szerepe van a „normálistól” való eltérésnek (golyva = a pajzsmirigy beteges elváltozásának következtében a nyakon látható daganatszerű képződmény).

- b) Például: kép – szöveg, látvány – maga a nyelv teremti meg, valóságosság és meseszerűség képen és szövegben egyaránt megfigyelhető, hegyekkel körülvett, zárt emberi környezet, „katlanszerűség”, a szöveg másfajta túlzásokkal él (háromezer hegycsúcs és völgykatlan), a festmény inkább idilli, természet és ember harmonikus egységét közvetíti.
- c) Az *arany-kisasszony* fikciójának színtere, ahol Csemez Krisztina és Mirkovszki Bohuska a szomszédos hegygerincen lévő kertjeikből átkiabálva beszélgethetnek egymással, de másfél órás utat kellene megtenniük, hogy meglátogassák a másikat. A térnek ez a groteszk önmagába zártsága az elbeszélés vége felől olvasva metaforikus tartalommal telítődik. (Lásd labirintusmetaforák a bevezetésben.) Az apa, Csemez István halála után már nincs szükség az aranyra. Erről azonban nem lehet értesíteni Mirkovszki Miklóst, hiszen tartózkodási helye ismeretlen. A Selmecebányán kívüli világ elérhetetlen: távolinak, meseszerűnek, valóságosítatlannak tűnik. „Mindössze egy, az óperenciáról hazakerült csavargó hozott némi értesítést róla annyi idő alatt; ez azt beszél, hogy Brazíliában találkozott Mirkovszki Miklóssal mintegy három év előtt, és már akkor egy fél mázsa aranya volt.” Aki viszont „kilép” ebből a világból (ez így van *A jó palócok* elbeszéléseiben is), annak számára nincs visszatérés. Végleg és nyomtalanul tűnik el (pl. *Hova lett Cál Magda*).

B)

a)

– (...) Hol leszesz ma?
– Itthon – felelte Krisztina.
– Mindig otthon! Jobban tennéd, ha átjössz ma most délután hozzánk.

Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.

Délután jött oda, és egyedül találta Krisztinát. Halványabb volt, mint máskor, a tegnapi események után átvirrasztott éj nyomai meglátszottak szép arcán, más szóval érdekesebbé tették.

Mi a közös és eltérő vonása az idézetek időjelöléseinek?

Mindháromban a cselekmény idejére vonatkozik. Az első idézet párbeszéd, az idő a történések felől, a szereplők nézőpontjából van jelölve (jelen: ma, most), a másodikban a történések jelene (ma délutánra), ami az elbeszélői tevékenység szempontjából múltbeli történés (vendégei voltak), azzal egy mondaton belül jelenik meg, a harmadikban (délután jött oda) az elbeszélő felől jelölt (múlt).

Mit tud és mit nem tud az olvasó a cselekmény idejéről?

Tudja a napszakot, nem tudja pontosan melyik évben, hónapban játszódik (ez a mesére, anekdotára jellemző konvenció).

Mennyi idő alatt játszódik a történet?

Délutántól délutánig tart a szorosan vett cselekmény, ugyanakkor elbeszélése nem folyamatos. Valójában az első délutánról részletesebben, a másodikról csak jelzésszerűen szól az elbeszélő, a köztes időről meg hallgat.

b)

A Csemezék Krisztina nevű leánykája például kiáll ebéd után a zöldre festett kapuajtóba, s amint merengő fekete szemével meglátja a szomszéd hegygerincen, hogy a Mirkovszkiék Bohuska nevű kisasszonya a kertben sétál, nyájasan int gyönyörű fejcskájával, és üde, csengő hangján átkiált:

– Megebédeltetek, Bohuska?

Egyszóval Csutkás tanár úr ilyenkor mindig oly messze távozik el az alapgondolattól, melyből kiindult, hogy mire oda visszatérne, addig elálmosodik, feje bágyadtan lekonyul az asztalra, s azt makogja féléberén, félálomban: „Csüggnek rajtam”... és elalszik.

Mi az idézetekben jelölt idők közös vonása?

Mindegyikben olyan cselekvésekről van szó, amelyek a szereplők életében ismétlődnek (például: ilyenkor mindig, egyik napról a másikra, mindennapos vendégek)

Mi lehet a funkciója a bevezetésben, illetve az 1–2. fejezetben annak, hogy az elbeszélő a szereplők cselekvéseinek ismétlődő jellegét többször hangsúlyozza?

A szereplők egyfajta rend (napirend) szerint élnek mindennapjaikat. Az ismétlődés keltheti az otthonosság, ismerősség, de a megszokottság, a hétköznapiság érzetét is.

Krisztina majd tűnő, majd éledő reménnyel várt egyik napról a másikra.

Csutkás úr és Luppán lovag mindennapos vendégek Krisztinánál; annyira megszokták a házat, hogy az öreg halála után is mindig ott jönnek össze beszélgetni és burnótozni.

Mi lehet a funkciója a befejezésben annak, hogy az elbeszélő a szereplők cselekvéseinek ismétlődő jellegét hangsúlyozza?

A várakozás monotonitását és hiábavalóságát, a hétköznapiakba való belesüppedést, a változás/változtatás lehetetlenségét, az idő értelmetlen múlását fejezi ki.

c)

Ennyi s nem több volt azon párbeszéd, mely Krisztinára vonatkozólag már korábban ejtetett meg Csutkás és Csemez úr közt. Ennek is már körülbelül fél éve, azóta vissza sem emlékezik már arra Csutkás úr, tán Csemez sem.

Nemzedék nemzedéket vált föl a nagy, sárgára meszelt líceumban, de a Petőfi-legendából nem vesz el morzsányi sem. Híven adják át az elődök az utódok emlékezetének, s az emlékezet gonddal virraszt fölötte, s úgy őrzi, mint a két szeme világát. Örökkön-örökké élni fog az ott amúgy csonkán, hézagosan is – aminőnek azt a költő ottléte után egy negyedszázad év múlva találta.

A legtöbben arra vezetik vissza e dolgot, hogy Luppán lovag egy fiatal, szép leányba volt szerelmes valaha, akit szülei nem akartak hozzáadni. A leány emiatt annyira elbúsult, hogy mérget vett be, s szörnyű kínok közt meghalt. Luppán úr túl érzékeny kedélyére (valóban túl érzékenynek mondják emiatt a selmeciek) nagyon hatott ez az esemény, s maga is forrolázba esett, melyből alig bírt kigyógyulni.

Mi az idézetekben jelölt idők közös vonása?

Az elbeszélő történetnél korábbi, de különböző időkre vonatkoznak, és egyik sem pontos időjelölés (körülbelül fél éve, negyedszázad év múlva, valaha). Mintha az elbeszélő (és a szereplők) emlékezete egyszerre meg is őrizne bizonyos eseményeket, meg „legendásítaná”, meseszerűvé is oldaná az időt.

Hogyan kapcsolódnak a régebbi múltból való információk az elbeszélői tudáshoz? Milyenek mutatják azt?

Az elbeszélő „adagolja” az információt, a történetmondás meghatározott pontjain tekint vissza bizonyos múltban történt eseményekre. Ebben a mindentudó elbeszélő hagyományát követi. (Ugyanakkor a történetmondás nem folyamatos, az elbeszélő nem mond el mindent, pl. hogy mi történik az első nap estéjén vagy a második nap reggelén, sőt olyan is van, amit maga sem „tud”, pl. a Petőfi-legenda, amit csak Csutkás ismer, ő viszont folyton elalszik, mire elmondaná. Az időnek és az elbeszélői hangnak ez a játéka felfogható a mindentudó elbeszélői konvenció ironizálásaként is.)

Mi a szerepe a történet idejénél korábbi múlt időnek, a korábban történt események elbeszélésének?

A karakterformáláshoz és a szereplők motivációinak megvilágításához tartoznak, de mintha az elbeszélő tudásán kívül egy vele együvé tartozó közösség hagyományozódó tudását is jelölnék (örökkön örökké élni fog, az emlékezet gonddal virraszt fölötte, a legtöbben arra vezetik vissza, túl érzékenynek mondják emiatt a selmeciek).

d)

<p>Mirkovszki Miklóst azon naptól kezdve senki sem látta többé Selmecen. Elment nyomtalanul, elhagyva szüleit, nővérét. Egy álló évig még csak híre sem jött.</p> <p>Körülbelül tíz év múlt el, de Krisztina levelére nem jött válasz.</p> <p>Még a népdal is így örökítette meg: <i>Ássa az aranyat</i> <i>Hej, minek is ássa!...</i> <i>Csemez Tiní arcán</i> <i>Mindenik fővényszem</i> <i>Egy rózsza hullása.</i></p>	<p><i>Hogyan aránylik egymáshoz a történet elbeszélésének kifejtettsége és az elbeszélő idő?</i></p> <p>A részletezően elbeszélte eseménysor két napot ölel fel, ez teszi ki a bevezetést, valamint az 1–4. fejezetet. A befejezésben jelzésszerűvé válik az elbeszélői közlés, miközben itt tíz év telik el.</p> <p><i>Miként változtatja meg az elbeszélői helyzetet és a történet idejét a befejezésben közölt „népdalbetét”?</i></p> <p>Az elbeszélő kijelentése és az „idézett” szöveg kibillentti a jelenből, és a távoli múltba, a legendák, a szóbeli hagyomány világába, vagyis hangsúlyosan fiktív szférába utalja az elbeszélte történetet.</p>
--	--

c)

a)

	CSUTKÁS	LUPPÁN DEMETER	CSEMEZ ISTVÁN
NEVE, MEGNEVEZÉSEI	Nem tudjuk meg a keresztnévét, tanár úr, illetve Csutkás úr a megnevezése. Ez azért is érdekes, mert személyleírását „tavalyi útleveleből másolja” a szövegbe az elbeszélő, ami dokumentatív hiteliséget feltételezne.	Gyakran Luppán lovagként nevezi meg az elbeszélő, olykor ironikusabban: „Luppán lovag úr”: kedveli a lovagregényeket (Don Quijote-párhuzam), sokszor beszél ezekről. Krisztina bácsinak szólítja.	Stevo (a <i>Tót atyafiak</i> kötet nyitó elbeszélése: István tótul).
RANGJA, FOGLALKOZÁSA	irodalomtanár	bányagróf	kémiaprofesszor
KÜLSEJE, KÜLSEJÜK	Útlevele alapján: negyvennyolc éves, arca: hosszúkás, orra: rendes, vörös (különös ismertetőjelle!), szeme: kék, haja: szőke, őszbe boruló.	Csutkás útlevelebeli személyleírásához képest mutatja be az elbeszélő: két különbséget említve: arca: „tojásdad”, különös ismertetőjelei: „orra sötétkék”.	
	Idősödő kopaszodó urak, egymástól alig különböznek, küllemre sem egyénített figurák.		

ÉLETMÓDJA, ÉLETMÓDJUK	borissza ember, a napi kalabriás (kártyázás), a burnót és a beszélgetés tölti ki minden napjait	agglegény	özvegy
Egymás társaságában, kártyázással, tubákolással, sörözéssel telnek napjaik.			
JELLEME, JELLEMŰK	rajongó pedagógus, keveset beszél, csendesen, elmélyedve ül, <u>mániákus dicsekvő</u> : „Csüggnek rajtam...”, minden percben elszunnyad, bamba, Petőfi poezis professzora volt (tekintélye van a közösségben)	csupa beszéd, a megtestesült nyíltság, könnyen elérzékenyül, borongó lélek, <u>mániákus képzelgő</u> , a nyomtatott betűt azonosítja a dokumentatív hitelességgel: „Egy komoly férfi szava, olyan férfié, mint én, annyi, mintha nyomtatva lenne.”	<u>Mániákus „aranycsináló”</u> , a lovagregényt azonosítja a valósággal, mintájára képzeletlány a jövőjét: „Leányzó, cseréljünk: legyen a kezed az enyém, legyen a koronám a tied. Hát hiszen elég nagy bolondság biz ez, de megeshetik, mert ha nem eshetnék meg, nem lenne nyomtatásban a históriája.”
Az egyik Krisztina apja, a másik kettő „kérője”, epekednek a fiatal lány után. Evvel állítható párhuzamba, hogy az apa sem „engedi el” Krisztinát, ellehetetleníti a házasságot. A három figura jellemében is alig különbözik. Nem egyénített karakterek. Mindhárom különc és mániákus (Mikszáth különfigurájának előképei, lásd pl. Poncrác István): „egy lélek voltak ők három testben, aztán soha a világ eleje óta nem merült föl köztük semminemű vitás kérdés vagy nézetkülönbség, kivéven a burnót élvezetében”.			
BESZÉDE	Egy regényes Petőfi-legenda tudója, de senki mást nem képes beavatni, mert mesélés közben folyton elalszik (heves mesélő kedv, széttartó gondolkodás – Garibaldi, Katalin cárnő –, majd három pont jelzi beszéde megszakadását). Körülményesen tanárus:	Kitalált élete, múltja, emlékei körül forog beszéde, folyton sóhajtozik (három pont jelzi ezt is), még Krisztinát is „volt nevéhez” hasonlatosnak mondja.	Mindent arannyal fejez ki: „aranykártyám jár!” „Önök ma valóságos aranybánya.” „Csakugyan arany... színarany ez a leány!” „Az igazi szerelem olyan, mit a hárompróbás arany”. Folyton kedélyesen nevetgél: „Hehehe!”

	<p>„– Azt hiszem... azt gondolom – sőt tüzetesebben elemezve, állítani merem, hogy közel járok a helyes definícióhoz, ha a nő rendeltetésének súlypontját a férjhezmenetel eszméjével hozom szoros és rendszeres, rendszeres és kizárólagos kapcsolatba. Mert minden dolognak szeretet a lelke... ó, mennyire csüggnek rajtam...” – szava járása a mániája.</p>		
<p>AZ ELBESZÉLŐ VISZONYA A SZEREPLŐHÖZ, SZEREPLŐKHÖZ</p>	<p>Elszunnyad, meg fölédred, mint a csirke, ha hintázzák.</p>	<p>Okos, derék és becsületes: „Az érzékenyülés, mint ilyenkor mindig, egy percre megakadályozta a beszédben”</p>	<p>A májusi eső fölért neki egy mázsa arannyal, ha valakit megdicsért tanítványai közül, azt mondá rá, hogy aranyat ér az esze és szorgalma, ha valakinek jót kívánt, azt is aranyban fejezte ki: „arannyá váljék minden haja szála!”</p>
<p>„Ezen az egyetlen téren önálló kapacitás volt mind a három úr.” A burnót élvezetében különböznek, ezt az elbeszélő hosszasan ecseteli, ugyanakkor egyáltalán nem lényegi a különbség, az olvasó viszonylagosnak tapasztalja. Így a jellemzés az elbeszélői ironia, illetve a humor eszközévé válik. Hasonlatos az anekdotikus jellemformáláshoz, csak néhány alapvonással kidolgozott karakterek, ugyanakkor mindez értelmezhető, olvasható a realista alakteremtés paródiájaként is: „Csak a mély emberismerő találhat még némi elűtő tulajdonokat köztük, kiknek időjárával még alakjuk, arcuk is majdnem egyforma lett, sőt azóta, hogy Luppán lovag parókát visel, a hajuk is.” Ez a szövegrész pl. ellentmond annak a korábbi elbeszélői megjegyzésnek, miszerint: „három kopaszodó koponyára” sütött a selmeci nap.</p>			

b)

	CSEMEZ KRISZTINA	MIRKOVSZKI MIKLÓS
NEVE, MEGNEVEZÉSEI	Kis Krisztina, Tini	–
KÜLSEJE	Szép, fekete a szeme, fehér a keze, üde csengő a hangja (mesebeli hősnőkre emlékeztető jellemzés).	Olyan, akire a nők azt mondják: „érdekes”. „Nagy, beszélő kék szemei voltak, dús szőke haja, délceg termete.”
ÉLETMÓDJA	Hétköznapi (három öregúr, egy barátnő, olvasmányok, egy fiatal udvarló).	„Mindössze fél év óta került haza, hogy itthon jogi tanulmányait kiegészítse a bányászakadémián.”
JELLEME	„Én olyan férfiről álmodom, aki szép legyen, mint Don Alvira a »Fekete nő« című regényben, és olyan vitéz legyen, olyan könnyelmű természetű, mint Athos a »Három testőr«-ben, úgy tudjon szeretni, oly különösen, mint Gaston a »Hét arany hajsza«-ban, aki annyit tudjon, mint Berend Iván a »Fekete gyémántok«-ban” „– Istenem, csak most tudom, mennyire szeretem. Hiszen olyan ő, mint a regények hősei...”	Ügyes a modora, bányatanácsos ambíciókat dédelget (ebből a szempontból is parodisztikus, hogy aranyásónak áll), „tóngéber” (hangadó a társaságban). Szerelmes Krisztinába, próbatételes mesék hőséhez hasonló szerepet vállal: „– Nem ma, sem holnap, Isten tudja, mikor: de meghozom, vagy meghalok.”
BESZÉDÜK	„– Mertem volna-e álmodni? – folytatá szaggatottan. Ó, Krisztina, tehát ön... ön is óhajtja az én szerelmemet? – Igen – suttogá ő mintegy fáradtan, lezárt szemekkel. – Ön kérdezi, ön kéri tőlem? – Igen – ismétlé panaszosan, gyönyörű arcát kezei közé rejtve. – Ön jobb, mint a többiek, ön szebb, mint a többiek, ön jobban illik hozzám, mint a többiek. Szeressen hát engem, igen, szeressen, és én... – S ön, Krisztina? – Én? – s elereszté őt, mintha álomból ébredt volna, s arca sajtósággal semmitmondóvá vált. – Én? Ki beszél rólam? – mondá majdnem szerényen. – Nem érzi ön, milyen rettenetes hőség van?” A Miklós és Krisztina közti párbeszédekben a szentimentális téma és a nyelvi eszközök szétartása ironikus-komikus hatást kelt. A szövegek az érzelmes szentimentalizmus, illetve a romantika paródiájaként is olvashatóak.	
AZ ELBESZÉLŐ VISZONYA A SZEREPLŐKÖZ	A szereplők iránti rokonszenve és ironizáló-parodizáló távolságtartása egyaránt megfigyelhető. Az újabb olvasatok épp ezt a travesztáló jelleget értékelik nagyra. Például Miklóst tehetségesnek, életrevalónak mondja, miközben a fiatalember épp az ellenkezőjéről tesz tanúbizonyságot: az apával és Krisztinával szemben is mamlasz, majd elveszik a világban.	

D)

a)

<p>Csutkás úr személyleirata szóról szóra lemásolva a tavalyi útlevélről, a következő: Vallása: lutheránus. Születéshelye: Podzemcsok, Trencsén megye. Életkora: negyvennyolc éves. Arca: hosszúkás. Orra: rendes. Szeme: kék. Haja: szőke, őszbe boruló. Különös ismertetőjelei: orra vörös.</p>	<p>A külső jellemzés Csutkás tavalyi útlevelének „idemásolásával” történik, az útlevél dokumentum, hivatalos irat, személyazonosságot igazol. (Ugyanakkor két változással Lippán Demeterre is érvényes, ebből az egyik különbség a vörös orr helyett a szederjes: „sötétkék”, egyébként mindkét szín a hosszú időn át rendszeresen és mértéktelenül ivókra jellemző.) A hitelesség, személyazonosság megkérdőjeleződik.</p>
<p>Luppán lovag ugyanis azt állította, hogy a burnótot olyanformán kell fölszíni, mint mikor a mágnespátkó vagy a megdörzsölt spanyolviasz messziről felhúzza a tűt vagy a nyírott papírszeleteket; (...) De már ezt Csutkás tanár úr nem engedheti. Ő sem a szemeten szedte tudományát, hogy (...) megdönteni engedje ama sarkalatos principiumot, miszerint az orrlukak egyenesen arra valók, hogy azok tubákkal tömessenek be. (...) A szelencét azalatt, míg a orrt lakmároztatjuk, szépen alá kell tartani, a mutató- és a mellékujj közé szorítva, hogy a lehulló burnót kárbavesztének tudata ne háborítsa meg a gyönyört. (...) Érdemes kollegája nézetét vallja Csemez úr is, de azon lényeges eltéréssel, hogy a szelence alátartása tiszta ostobaság; (...) egy igazi szakember, míg a fölösleges burnót aláhull, a nyelvét nyújtja ki, s azzal fogja föl a veszendő részeket.</p>	<p>A tubák élvezetének különböző módjait részletesen és aprólékosan mutatja be az elbeszélő, ugyanakkor ebben sincs lényeges különbség, ahogy a három férfi karakterében sincs. Az egyedítés formális, ettől parodisztikussá válik.</p>
<p>A rossz nyelvek ugyan azt suttojják, mintha Petrovics Sándor (Csutkás úr e néven emlegeti) őróla írta volna: „mégis szekundába pónált sok számár professorom” (...)</p> <p>Van még erről a Petőfiről egy regényes legenda Selmecen, melyről mindenki tud valamit, de egészen nem tudja senki, csak Csutkás tanár úr. (...)</p> <p>Csak a bor képes feloldani a nyelvét, ami nem lehetne ugyan akadály a legenda elmondására, mert Csutkás úr igen gyakran iszik bort, s ily alkalomkor évek óta mindig szőnyegre kerül a Petőfi múltjának ezen kalandos és homályos része, bele is kezd az érdeemes férfiú, mindannyiszor elmondván, hogy a boglyas Petrovics ott lakott a líceum fölötti hegyen az öreg Muszurnál, a kamarai hajdúnál, akinek nemrég jött meg a fia Olaszországból, a légiótól, honnan kitüntetésül vizitkártyára ragasztva egy darab tépést hozott abból a rongyból, mellyel a megsebesült Garibaldi véres lábát borogatták. (...)</p>	<p>Azzal, hogy Csutkást Petőfi „poezis professzoraként” mutatja be, azt a benyomást kelti, hogy alakja valós személyiség, hiszen valós alakkal van ismeretségben. Ugyanakkor a tanár többször belekezd egy Petőfiről szóló regényes selmeci legenda felidézésébe, de a történet mindig elbeszéletlenül marad, illetve összefonódik más történetekkel (pl. az öreg Muszur fiáról, Garibaldi tépéséről). Ennek következtében nem Csutkás alakja válik valószerűbbé, hanem Petőfié lesz egyre valószerűtlenebb.</p>

Egyszóval Csutkás tanár úr ilyenkor mindig oly messze távozik el az alapgondolattól, melyből kiindult, hogy mire oda visszatérne, addig elálmosodik, feje bágyadtan lekonyul az asztalra, s azt makogja féléberben, félálomban: „Csüggnek rajtam”... és elalszik.	Így éppen a valóságelvű, utánzó (mimetikus) poétika válik kérdésessé, ami a realizmus esztétikáját hozza játékba, parodizálja-ironizálja. (Eisemann György)
Csutkás tanár úr egy rajongó pedagógus, egy valóságos Pestalozzi, ki a legmodernebb elvekből indulva ki, jutalmát ebben leli, s ezzel dicsekszik egész az unalomig.	Szintén valós személyhez kapcsolja Csutkás alakját, tanári tevékenységét.

b)

<p>Már Luppán lovag egészen más ember! Csupa beszéd, a megtestesült nyíltság. Emlékeit nem tartja zár alatt. Még olyan dolgokat is elmond, aminők sohasem történtek meg vele, amikről csak ő képzeli, hogy átélte, átszenvedte. (...)</p> <p>Arca átszellemül, hangja szelíd, hajlékonyá lesz, midőn a meghatottság legőszintébb jeleivel elmondja boldogult neje halálát, amint a szegény asszony napokig feküdt ott betegágyán a megsemmisüléssel viaskodva; milyen aggodalommal virrasztott ő éjjel-nappal a haldokló anya fölött, ki midőn utószor keblére zárta kicsi gyermekeit, így szólt hozzájuk bágyadt mosollyal: „ne sírjatok, el fogok jönni értetek; magammal viszlek”. (...)</p> <p>...Pedig hát az egész dologból egyetlen szó sem történt meg (...) sohasem volt felesége, következésképpen gyermeke sem.</p>	Luppán Demeter „életrajza” a fikción belül is kitaláció, fantazmagória. Ezzel szemben Luppán számára is (Csemezhez hasonlóan) azonos az írott betű a valósággal.
– (...) Én olyan férfiről álmodom, aki szép legyen, mint Don Alvira a „Fekete nő” című regényben, és olyan vitéz legyen, olyan könnyelmű természetű, mint Athos a „Három testőr”-ben, úgy tudjon szeretni, oly különösen, mint Gaston a „Hét arany hajszál”-ban, aki annyit tudjon, mint Berend Iván a „Fekete gyémántok”-ban.	Irodalmi minták, olvasmányélmények, hősök képezik Krisztina ideáit, nem saját sorsa, tényleges mivolta rajzolódik elének.
Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.	Az elbeszélő magára az elbeszélői tevékenységre, a szereplők és a történet megalkotottságára utal („Krisztina már a bevezetésben említé”), önreflexív alakzat.
De mindez igen terjedelmes és nem is valami mulattató dolog, azonfelül nem is tartoznék beszélőnkhez, ha nem kellene megmagyaráznom, miért volt kivésve azon a gyűrűn a „tempus” szó, melyet Mirkovszki Miklós húzott másnap a Krisztina ujjára.	Ebben az idézetben is hangsúlyozottan a megalkotottságról, az elbeszélésről mint tevékenységről van szó (önreflexív alakzat).

E)

- a)–d) (1) Csemez és Csutkás közt, a történet ideje előtt fél évvel (elbeszélői visszatekintés). Csutkás, Csemez kártyapartnere arról beszél, hogy Krisztina felnőtt, hamarosan kérője lesz. Széttartó elemek például: Csemez hasonlata (lány – eper: redukció), az apa – leány viszony kiterjesztése Csutkásra és Luppánra, amit viszont Csutkás félreért, férfi – nő viszonyként értelmez. A széttartás itt a jellemeket parodizálja.
- (2) Krisztina és Miklós közt, közvetlenül, miután Csutkás és Luppán is megkérte a lány kezét, aki ijedten elszaladt. A fiatalok vonzódnak egymás iránt, ugyanakkor az illem áthágására Krisztinát a kétségbeesés készíteti. A humor forrása itt egyrészt a nemi szerepek cseréje (a lány kezdeményez, Mirkovszkihoz simul, kérdést szegez neki, Mirkovszki Miklós elvörösödik, zavarba jön, dadog), másrészt a kitérés és hirtelen témaváltás Krisztina részéről.
- (3) Krisztina és Miklós közt azt követően, hogy Mirkovszki vérig sértődik, mert Csemez Krisztina bevallja, hogy nem szereti. Ugyan mást se szeret, de álmaiban regényhősök élnek. A párbeszéd tárgya a házasság, ismét szerepcsere: Krisztina kéri meg Miklóst. A szentimentális téma és Miklós mondatai, hangvétele (kimért) nem illenek össze a helyzettel, az állításaiban lévő ellentmondás eleve humoros hatást kelt („én sem epedek önért” ↔ „a szerelem halhatatlan”; „Szeresse ön azt, akit akar” ↔ „de legyen az én nőm”), hasonlata úgyszintén, mert erős redukció: hernyó, a másik létforma – lepke – a szövegben csak rejtett utalásként van jelen: „alakot ölt”.
- (4) Miklós és Krisztina búcsújelenete, Miklós azzal, hogy elmegy aranyat ásni, beteljesíti Krisztina álmát (ugyanakkor épp ezzel számolódik fel a szövegvilágban „valóságos” léte, hiszen mesehőssé válik). A búcsúzás szentimentális témája és a nyelvi eszközök széttartása kelt ironikus-komikus hatást. Pl. Miklós azzal indokolja távozását, hogy szereti Krisztinát, mamlasznak tűnik fel, nőtől illetlen dolog a súlyára vonatkozó kérdést föltenni, mégis ez a legfontosabb az aranyszerzés miatt, az arany jegygyűrű néhány gramm, de Miklós ezt sem „vesztegeti”.

f)–g) csoportfüggő

F)

a) Van előszó és befejezés, fejezetekre van osztva. Ez a formai tagolás inkább a regényre jellemző.

b)–d)

BEVEZETÉS	ELSŐ FEJEZET	MÁSODIK FEJEZET	HARMADIK FEJEZET	NEGYEDIK FEJEZET	BEFEJEZÉS
b) Pl.: Amelyben az olvasónak bemutatattik „görbe ország”, és feltűnik elbeszélésünk hősnője	<i>Csutkás tanár úr és Luppán Demeter úr bemutatattik a nyájas olvasónak</i>	<i>Egy kis virág leszakítására – három kéz nyúl</i>	<i>Melyben azon események mondatnak el, melyek az előbbi fejezetből kiszorultak</i>	<i>Megmagyaráztatik az olvasónak a „Tempus” szó csodálatos ereje</i>	

c)	–	Egyéni, de mindenképpen fontos lenne, hogy észrevegyék a tanulókat a tartalmi összefoglalókban és a történetben rejlő széttagolást. Pl. az első fejezetéből kimarad Csemez, holott a burnót élvezetének módjáról vallott nézeteit itt, a másik két szereplőével együtt mondja el az elbeszélő, a másodikból is kimarad az apára való utalás, holott kulcsszerepe lesz a probléma szempontjából, a harmadik fejezeté semmitmondó, a negyedik is felületes, pontatlan.	–
----	---	--	---

Vajon fogyatékos (mesterségbeli, megalkotottságban tapasztalható) vagy tudatos szerzői megfontolás eredménye? Ha ez utóbbi, akkor vajon miért így alkotta meg?

d) alaphelyzet	alaphelyzet	alaphelyzet	alaphelyzet	bonyodalom, kibontakozás, tetőpont	nincs megoldás (az olvasóra bízva az elbeszélő)
----------------	-------------	-------------	-------------	------------------------------------	---

Az alaphelyzet a 3. fejezet végéig tart, viszonylag részletesen kidolgozott. A bonyodalom – kibontakozás – tetőpont a 4. fejezetre korlátozódik, jelzékenységű, elnagyolt. Megoldás nincs, nyitva marad, az olvasóra van bízva, mit kezd vele, esetleg hogyan képzelel el a történet végét.

A szerkezet építkezésében megfigyelhetők és azonosíthatók az elbeszélés klasszikus elemei, a hagyománykövetés azonban „torzított”, a szerkezet megbontott arányossága és a kifejtettség mértéke egyben ironizálja is a hagyományt.

- e) Az elsőnek (látszólag) a környezetfestésben van szerepe. Ha az elbeszélést ok-okozati rendben előrehaladó történetként olvassuk (metonimikus), akkor szervesen, akár el is hagyható. Metaforikus olvasatban viszont Krisztina története megismétli az öregasszonyról szóló történet képtelenségét, ésszerűtlenségét.
- A tempus az elbeszélői kitérőben: a selmeci bányászgyakornok (öregdiákok) és az őt szolgáló elsőéves közti viszonyt jellemzi. Szerepe a gyűrűbe vésett szó értelmére való rávilágítás. A részletező megvilágítás látszólag ismét fölösleges, ugyanakkor csak ezzel a részletezéssel válhat az irónia forrásává: Miklós analógiája a menyasszony–vőlegény viszonyra: „tempus a fuchsomnak”.
- f) Ezeket a sajátosságokat a korabeli befogadás fogyatékosaként tapasztalta meg, a mai olvasó tudatos megalkotottságot, az elbeszélőhagyomány ironikus kezelését, reflektálását, illetve parodizáló (travesztáló) hajlamot érzékel(het) benne. (Eisemann)

G)

(1) <u>Uraim</u> , ha a pokolban egyszer az a gondolatjuk támadna az ördögöknek, hogy várost építsenek, az bizonyosan olyan lenne, mint Selmecebánya. <u>Halljátok, uraim</u> , a Petőfié! Hát nevelt még ennél valaki különb embert a nemzetnek?	Az anekdotára jellemző előadásmód: a szóbeli előadás hangsúlyozása, a befogadók hallgatóságként tűnnek fel. Olyan elbeszélői helyzetet teremt, mintha egy férfiakból álló asztaltársaságban hangozna el a történet. Ennek a képzeletbeli asztaltársaságnak a tagjait szólítja meg az elbeszélő.
---	---

<p>(2) Nyájás olvasó, ki még nem jártál e görbe országban, képzelj magadnak háromezer hegycsúcsot, ugyanannyi völgykatlant, egy tucat sziklát, mely sűrűn be van építve mindenféle alakú házakkal, melyeknek előrésze sokszor háromemeletes, míg ellenben a háta szerényen odalapul a hegyhez.</p>	<p>A történetmondás itt írott szöveggént, a befogadó olvasóként tűnik fel. Az elbeszélő kiszól olvasójához, közvetlen, személyes viszonyt teremt meg.</p>
<p>(3) Bizonyára egyike a legszebb dolgoknak ez árnyékvilágon a házasság. Isten ments, hogy ezt eldisputáljam az utánam következő nemzedéktől; mert ha már mi ittunk a suvikszos palackból, az adomabeli cigány logikája szerint, hadd igyanak ők is.</p>	<p>Az elbeszélő előreutal, de a szóbeli előadásmódra jellemzően kommentál, értékelő (szubjektív) megjegyzésekkel, bevett, társalgási nyelvben használatos szófordulatokkal él.</p>
<p>(4) Nem is csoda ez, kérem, olyan embereknél, kik szakadatlanul együtt vannak (...) Én legalább nagyon természetesnek tartom, hogy ennek így és nem másképp kelle történnie. Ha valamin, csak azon bámulok, hogy maga Csemez István úr nem lett szerelmes valakibe (...)</p>	<p>Az elbeszélő a szóbeli előadásmódra jellemzően nyilvánul meg, a társalgási nyelvre jellemző fordulatokkal él. Jelenléte hangsúlyos (személyes névmás, egyes szám első személy), a történésekre személyesen reflektáló.</p>
<p>(5) Lehet benne valami, de nekünk elvégre is semmi közünk hozzá, s bemutatván ígéretünk szerint a két derék úriembert, nyugodt lelkiismerettel térhetünk át elbeszélésünk második fejezetéhez mely, ünnepélyesen ígérem, nem lesz olyan unalmas, mint az – első. Luppán lovag és Csutkás úr, mint a kis Krisztina már a bevezetésben említé, ma délutánra Csemez úr vendégei voltak egy kis kalabriásra.</p>	<p>Az elbeszélő többes szám első személyt használ, és az elbeszélésre mint tevékenységre utal. Arra, ahogyan a szöveg megalkotódik, vagyis önreflexív alakzattal él. Ugyanakkor (az elsőben) az olvasóhoz is kiszól a beszélő, sőt értékítéletét saját tevékenységére vonatkoztatja.</p>
<p>(6) Krisztina szemeiben csodálatos tűz gyulladt ki, mely mint égő gyertya hosszú, vékony lángnyelveket látszott eresztetni az ifjú felé, ki az égető sugarak bűvös befolyása alatt lesüté lelkes arcát.</p>	<p>Az elbeszélő mindent tud, harmadik személyben tűnik fel.</p>
<p>(7) – Ó, Miklós – suttogá a leány boldogan –, ez szép, regényes szó volt öntől. Ilyen nagyon szeressen.</p>	<p>Az elbeszélő egyenes beszéddel él: szereplőjének szavait szó szerint idézi, „beszélteti” szereplőjét: dramatizál, megjelenít. A szereplő megszólalását a megszólalóra és a megszólalás tényére utaló kifejezésekkel adja elő.</p>

<p>(8) Csemez úr ásított, és azt mondta <u>kategorice</u>, hogy nagyobb zörejt támaszt egy széttört ablaküveg, mint egy széttört szív... Kár az időt vesztegetni ilyen haszontalan fecsegésekkel: többet érne egy kis kalabriás; <u>ő</u> a Krisztinát oda nem adja senkinek, hacsak nem akkora darab aranyért, amennyit <u>ő</u> maga nyom. <u>Hehehe!</u> Egy akkora darab aranyért, amennyit Krisztina nyom.</p>	<p>Az elbeszélő függő beszéddel indítja a közlést, majd (három pont) szabad függő beszéddel folytatja, így nem dönthető el, hogy az elbeszélő vagy Csemez szólását olvassuk, az elbeszélői és a szereplői szólalás összeolvad.</p>
<p>(9) Csutkás úr fejet csóvált, aztán tarka zsebkenőjét húzta ki zsebéből, s megrázzván azt óvatosságból, hogy ha véletlenül paprikát hintettek volna rá a nebulódiákok (<u>mi gyakori dolog, ha a katedrán feledi</u>), azt, amennyire lehetséges, lerázza onnan (...)</p>	<p>Az elbeszélő hangsúlyosan jelen van közbeszólásával, zárójeles megjegyzésével.</p>

H)

a)–b)

MESE	<p>Cím: meseszereplőt várunk (kisasszony, királykisasszony, nádszálkisasszony, az arannyal borított lány magyar népmese szereplője például stb.) – ezt a várakozást a szöveg felülírja, az arany pl. nem jutalom, hanem bonyodalom, a kisasszony kezét nem lehet elnyerni.</p> <p>A mese éles határt húz a jó és a rossz közé, ez történetünkre nem igaz, bár a szereplők csak néhány vonással vannak jellemezve, nem egyértelműen jók vagy rosszak. (Pl. Miklós mafla, Krisztina romantikus olvasmányokból veszi férfiideálját, Csemez alakja nem ellenszenves stb.)</p> <p>A jó elnyeri jutalmát, a rossz büntetését, a mese igazságot szolgáltat, itt erről nem beszélhetünk.</p> <p>A három meseszám, a három kérő is gyakori mesekonvenció, de a mesében a harmadik (legkisebb, legszegényebb, legjobb) mindig sikeresen állja ki a próbát, szerencséjével jár. Mikszáthnál épp a harmadik (Miklós) lép ki végleg az elbeszélés világából.</p> <p>A mese lezárt, kerek történet (talán a láncmesék egy részét kivéve, ahol körkörösen újramondható a mese), Mikszáth a történetét nyitva hagyja.</p>
ANEKDOTA	<p>Művének alapötlete anekdotaszerű, korabeli lapból ismert, megtörtént eset. Mikszáth az epizód szereplő anekdotát fő prózaszervező elvvé teszi: az anekdotát (jelen esetben újsághírt) tágítja elbeszéléssé.</p> <p>Az anekdota eredetileg és eredendően szóbeli műfaj, létmódjához tartozik, hogy többnyire közösségekben, asztaltársaságban hangzik el, és egy közösség áthagyományozott, továbbadott tudásának része. Az <i>arany-kisasszony</i> elbeszélői tevékenysége hangsúlyosan szóbelinek mutatkozik, imitálja az anekdota létmódját. Élőbeszéd-szerű, a szóbeli előadásmód stilizációján alapuló elbeszélői stílust teremt, amely szükségszerűen támaszkodik a beszélgetés társas közegére, az anekdotamondó és a befogadó közös előismereteire, szokás- és értékrendjére, valamint az anekdotának a hagyományt (az ismert történetet) újramondó sajátosságára.</p>

ANEKDOTA	<p>További anekdotikus vonásai:</p> <p>A konkrét hitelesség igényével lép fel, de egyben ironizálja is ezt. Szokatlan és váratlan zárata akár csattanónak is felfogható (felülírja olvasói tapasztalatainkat), ugyanakkor nem kerek és lezárt a történet.</p> <p>Mind a történet és a karakterek, mind az elbeszélői tevékenység jellemzője az anekdota mulattató szándékával rokonítható parodizáló kedv, a travesztáló jelleg. (A travesztia – olasz <i>travistere</i> 'átöltöztetni' – a paródiával rokon komikus műfaj, az eredeti témát, művet, eljárásmodot torzítva, szándékosan rontott formában – stílus, szerkezet, műfaj – adja elő. Így a tartalom és a forma széttartása nevetséges hatást kelt.)</p>
NOVELLA	<p>Mikszáth prózapoétikai eljárásai a történetközpontú elbeszélés megváltozását eredményezik, ami az olvasásmód változását is igényli. Az olvasó figyelmének ugyanis nemcsak a történet kibontakozására kell irányulnia, hanem a szövegszerűség, a megalkotottság sajátos módjára is.</p> <p>Mikszáth fellazítja az idő és a cselekmény elbeszélésének folyamatosságát és a történet ok-okozati kibontakozását. Fontos szövegszervező elemmé válik a metaforikus utalásrend, az ismétlés. Nyitottá teszi a kompozíciót,</p>
REGÉNY	<p>Nem tekinthető regénynek, ugyanakkor a bevezetésre, fejezetekre és befejezésre tagolás, valamint a tartalmi összefoglalók a fejezetek elején emlékeztetnek a regény formai konvencióira. Ezt a megalkotás módja egyben parodizálja is, a tartalmi összefoglalókból például rendre kimarad a lényeg, nem fedik le a fejezet tartalmát. Van olyan, ami tökéletesen semmitmondó (harmadik fejezet).</p>

REFLEKTÁLÁS

15. lépés: 19–21. feladat

T/19–21. 129. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Mindenképpen hagyjunk néhány percet a TTM táblázat visszatekintő gondozására.
- A másik két feladat közül egyet szabadon választhatnak a tanulók, és akár párban, akár egyénileg dolgozhatnak. Ha időzavarba kerültünk, feladhatjuk fakultatív házi feladatnak is, ekkor a következő óra elején röviden térjünk vissza rá, milyen megoldások születtek (tehetjük ezt például páros megbeszéléssel).

Kiemelt készségek, képességek: metakogníció, stílusimitáció, kreativitás, fantázia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális és egyéni, egyéni vagy páros

Módszerek, eljárások: TTM, szemponttáblázat, kreatív írás

19. Visszatekintés

Lapozzatok vissza a TTM táblázatotokhoz!

- Tekintsétek át kérdéseiteket, és válaszoljátok meg közösen azokat, amelyekhez már van elegendő tudásotok!
- Írd be TTM táblázatodba kulcsszavakkal, ami az eddig megértettek, megtanultak közül fontos új tapasztalat számodra Mikszáth prózájáról!

20. Alternatív befejezés

Írd meg a befejezés alternatívájának történetvázlatát az érzelmes szentimentalizmus vagy a kalandos romantika történetsémája szerint!

	ÉRZELMES SZENTIMENTALIZMUS	KALANDOS ROMANTIKA
Mirkovszki Miklós hosszú évek múltán sem tér vissza Krisztinához.		
Az apa, Csemez István időközben meghal, így már nincs szükség az aranyra sem.		
Erről azonban nem lehet értesíteni Mirkovszki Miklóst, hiszen tartózkodási helye ismeretlen.		
A Selmezbányán kívüli világ elérhetetlenül távolinak tűnik.		
Krisztina egyre fogy és öregszik, magára marad bogaras, egykori kérióivel, Csutkás tanárral és Luppán Demeterrel.		
Bár az idő múlik, valójában nem történik semmi. A várakozás képtelen, komikus állapottá rögzül, az elbeszélés itt egyszerűen megszakad.		

21. És még két lehetőség

Képzeld el, hogy Gulácsy Lajos képe az öreg Csemez Krisztináról készült!

- Írj rövid párbeszédet, ha a vénkisasszony Csemez Krisztina beszélgetőpartnere az aggastyán Csutkás tanár úr!
- Írj rövid párbeszédet, ha a vénkisasszony Csemez Krisztina beszélgetőpartnere az öregén mégiscsak visszatérő Mirkovszki Miklós!

Gulácsy Lajos (1882–1932)
A púpos vénkisasszony régi emlékeit meséli Herbertnek

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

RÁHANGOLÓDÁS

16. lépés: 22. feladat

A jó palócok – egy kis néprajz

T/22.

131. oldal

5 VAGY 10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja műveltségbővítés, az előfeltétel-tudás néhány elemének birtokba vétele.
- Ha a lehetséges kitérőt (*Az arany-kisasszony*) nem választottuk, akkor ez a ráhangolódási feladat közvetlenül a TTM után következik. Ebben az esetben célszerű dupla órában dolgozni, hogy a következő lépést, *A bágyi csoda* szakaszos olvasását egy folyamatban tudjuk elvégezni. Ha ez nem sikerül, akkor legyen házi feladat *A bágyi csoda* szakaszos olvasásának és a feladatlap megoldásának befejezése, amire a következő óra elején térjünk vissza.
- Ha *Az arany-kisasszonyt* vettük, akkor ez a ráhangolódási feladat legyen házi feladat. Ebben az esetben a csoportokat az előző óra végén kell kialakítani, a szövegeket e szerint kiadni.
  - a) Ha *Az arany-kisasszonyt* vettük, akkor háromfős csoportokat alakítsunk, és hagyjuk el a fogatolásra és a kenderáztatóról szóló szöveget.
  - b) Ha *Az arany-kisasszonyt* nem vettük, akkor ötfős csoportokkal és mind az öt szöveggel dolgozzunk.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, szövegtömörítés, beszédkészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: három- vagy ötfős heterogén csoportok

Módszerek, eljárások: mozaik

A JÓ PALÓCOK

22. Egy kis néprajz

Alkossatok csoportokat tanárotok útmutatása szerint, és osszátok el csoporton belül a szövegeket egymás közt! Mindenki legyen egy szócikk gazdája.

- Olvasd el és értelmezd saját szócikkedet!
- Készíts kulcsszavakból elérési útvonalat, majd tanítsd meg csoportodnak az olvasottak lényegét!

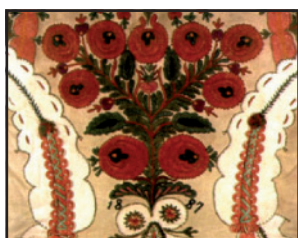
1. szöveg

Hollókő-Ófalu (Palócföld)

A palóc néprajzi csoport alatt a Mátra, a Bükk-től északra fekvő medence jellegű területek, illetve az Ipoly-völgye magyar parasztsága értendő, a XIX–XX. században. A palócokat egyes kutatók kun eredetűeknek tartják, az írott források azonban csupán néhány kisebb körzet kun eredetét igazolják. A „Palócföld” lakóit leginkább a folklór közös sajátosságai, a XX. század első felében is fennmaradt nagycsaládszerkezet, a római katolikus vallás, vala-

mint a kétféle „a” hangot használó nyelvjárás köti össze. Palócföldön a néprajzi gyűjtések igen gazdag folklórt hoztak felszínre. Kiemelkedően gazdag a hiedelemvilág, a lakodalomhoz és a jeles napokhoz kapcsolódó szokásanyag. Az ünnepi női viselet Rimócon, Kazáron, Órhalomban és Bujákon különösen színpompás, utóbbi falu a hímzéséről is nevezetes. A népi építészeti páratlan egységben megmaradt együttese Hollókő-Ófalu, amely a világörökség része.

Szűrűhímzés

Népvisolet (matyó)

2. szöveg

Vízimalom

A gabonamagvak őrlésére szolgáló vízi- vagy szélenergiával hajtott malom és környéke a falusi, mezővárosi társadalom egyik fő érintkezési helye volt. Az őrlésre várakozók itt tárgyalták meg a híreket, értesüléseket, a közösség mindennapi problémáit, gondjait-baját.

A körmozgású malom a forgó világmindenséget jelképezi, az örök visszatérés, a sors, ugyanakkor a bőség szimbóluma. Asztrális megfigyelések alapján az állócsillagok északi sarkpont körüli állandó forgását számos kultúrában kozmikus malomként értelmezték. A Kalevalában szereplő csodálatos malom, a szampó szintén a bőség forrása. Hasonló szerepben jelenik a *Mindent járó malmocska* c. népmesében.

A malomban való őrlés a női ősmisztériumhoz tartozott. A mesék jellegzetes alakja a (szép) molnárné vagy a molnár lánya. A népi szimbolikában szexuális jelkép is, a malomkőnek és tengelyének forgása a szeretkezés jelképe.

A malomhoz kapcsolódó 'végzet, folytonosság, körforgás' jelentés a költészetben is megjelenik. Balassi például a szerelmi szenvedés szimbólumaként említi: „Mely csuda gyötrelmem, / az hogy a szerelem / búmra most malommá lett, / Hol mint gabonáját / engemet, szolgálját / szép Céliával őrltet” (Kiben az Célia szerelméért való gyötrelméről szól, hasonlítván az szerelmet hol malomhoz s hol haranghoz).

Malommetaforikával a népdal is él: „Dunaparton van egy malom, / búbánatot őrlnek azon / ejeha! // Nekem is van búbánatom, / Odaviszem, lejáratom / ejeha!”

3. szöveg

Szent Mihály lova

Szent Mihály a halottak szószólója, az utolsó ítélet angyalaként az elhunytak lelkét vezeti az Isten elé. A temető és a temetés védőszentjének tekintették. Már a *Halotti beszédet* elmondó pap is, 1200 körül az ő közbenjárását is kérte a halott lelkéért. A temetőhöz és a temetésekhez kapcsolódik a Szent Mihály lova elnevezés. Ez az eszköz olyan halottszállító saroglya, amelynek négy lába is volt. A temetési szertartás alatt a kopsót ezen helyezték el, és ezen vitték a szertartás után a halottvivők a sírgödörhöz.

Általában dísztelen volt és feketére festették, de ismereteseek faragott fehér és színes virágokkal díszített, festett példányok is, amelyeket gyermekek temetésénél használtak. Alkalmazását a gyászkocsik szorították ki.

4. szöveg

A lófogatolás az a módszer, amivel a lovakat lószerszámokkal valamely járműbe, vontatandó eszközbe befogják. A legegyszerűbb lófogatolás az egyes fogat, amikor egyetlen lovat fognak be két rúd közé, például a talyigába vagy egy rúd mellé: szekérbe, kocsiba. Az egyes fogatot gyeplővel a járművön ülve irányíthatják, de van, amikor vezetik a fogatot, esetleg nyeregből hajtják. Nagyon gyakori a kettes fogat, amelynél a rúdtól balra fogják be az 1. számú lovat, a nyergest (neve onnan ered, hogy régen gyakori volt a lófogat nyeregből való

Ötös fogat

hajtása), a rúdtól jobbra pedig a 2. számú lovat, a rudast. A kettes fogatot leginkább a bakról, ülésről, tehát a járműről hajtották. Ünnepi alkalmakkor használatos díszes lófogatolásra, parádéra, gyakori a négyes és ötös fogat, amelynél az elöl járó lovak húznak. A lófogatot két hosszú szíjjal vagy kötéllel, a gyeplővel irányítják.

5. szöveg

Kenderáztatás

A kenderáztatás a kenderkóróknak egy-két héten át víz alatt való tartása, hogy a szár külsején elhelyezkedő értékes rostanyag lelazuljon a kender belső fás szövetéről. A kenderáztatás mind álló-, mind folyóvízben szokásos, bár a nagyobb folyóvizekben való áztatást tiltották a hatóságok, mivel a kenderből kioldódó anyagok mérgezték a halállományt. Kenderáztatáshoz a víz medrébe karókat vernek le, és ezek

közé rakják az összekötözött kévüket. A víz mélységétől függően több sorban rakják, hogy ellepje a víz. Ezért az áztatóba berakott kender lenyomtatják: szalmával befedik, keresztkarókkal átfogva a tetejére még tuskókat, követ, esetleg sarat raknak.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

JELENTÉSTEREMTÉS

17. lépés: 23. feladat

T/23.

133. oldal

40 PERC

Tanári instrukciók

- Az előző feladathoz kialakított heterogén csoportokban dolgozzunk tovább. Nem probléma, ha van néhány négyfős csoport is.
- A feladat célja, hogy *A jó palócok* egy elbeszélésének feldolgozásával a tanulók újabb olvasói tapasztalatot szerezzenek Mikszáth prózavilágáról.

- A feldolgozás az elbeszélőre fókuszál, arra, hogy mit mond el és mit hallgat el, hogyan „adagolja” az információt az olvasónak, s hogy ez a folyamatszerűség hogyan működteti, alakítja, vezeti megértésünket, előfeltevéseinket.
- A (17) számú feladatelem az újraolvasással és összegzéssel házi feladat legyen.

Kiemelt készségek, képességek: jóslás, tanulói kérdésfeltevés, információk és azok hiányának azonosítása, az információ és az információhiány szerepének értelmezése, az elbeszélői tevékenység jellemzőinek azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni (a jóslás- és jóslásellenőrzés feladatok), csoport, frontális (rövid, egyeztető megbeszélések)

Módszerek, eljárások: szakaszos olvasás

23. Elmondja, elhallgatja

Olvassuk el az elbeszélést szakaszosan!

Az egyes részeket követően egyénileg vagy együttműködő csoportokban válaszoljatok a kérdésekre, oldjátok meg a feladatokat!

MIKSZÁTH KÁLMÁN: A BÁGYI CSODA

(1) Szerinted miről fog szólni az elbeszélés a cím alapján? Miből gondolod?

(2) Hallgasd meg az első részt!

Kicsi a bágyi patak. A keskenyebbé vált ezüstszalag széles homokráját kapott, és a csillogó homoknak is, melyet a népregék tündéreinek kicsi lábai taposnak, sehol véget nem érő füzesek a kerete.

A bágyi malomban nem tudnak örölni. Tele van zsákkal az udvar, s türelmetlen férfiak, asszonyok, Gózonból, Csoltóról, ülik a Bágy partját a malom környékén, és a vizet várják.

Ha nem jön, tesznek róla. Kocsipál Gyuri, a molnárlegény már Szent Mihály lovát is ellopta a majnoki temetőből, lévén annak az elégetése csalhatatlan módja a záporosó kierőszakolásának az égi hatalmasságoktól.

Legyen is fogantja, mert a zsilipek le vannak eresztve, s minden éjszakára gyűjt is annyi vizet a gát, hogy a kereket megmozgassa, egy-két óráig – de mi az ennyi életnek⁴? Kieszi a penész az utolsó zsákot, mire sor kerül rá.

Mindenki bosszankodik, csak a molnárné, a gyönyörű Vér Klára jár-kezel mosolyogva az őrlők között, pedig neki van a legnagyobb kárára az idejének szárazság.

(3) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

4 élet: gabona, búza (nyelvjárás)

- b) Az olvasó/hallgató milyen tudására számít az elbeszélő? Írjátok ki és magyarázzatok meg néhány szót, szólást!
- c) Vajon miért vált jelen időre az elbeszélő néhány mondat után?
- d) Mi a probléma, és mi az, amivel az elbeszélő újabb (a történet szempontjából esetleg lényegesebb) problémát sejtet?

(4) Mit gondolsz most: kiről és miről fog szólni a történet? Miből gondolod?

(5) Olvasd el a második részt!

Ha így megy, elpusztul a bágyi molnár, kivált, ha sokáig odamarad a katonaságnál, mert hiába, nagy az árenda⁵ is – de meg, csak asszony az asszony, ha aranyaszománnyal⁶ övezi is derekát.

Hanem ezt a véleményt nem hagyja szó nélkül Pillér Mihályné Gózonból.

– Asszonya válogatja biz azt. Igaz-e, Tímár Zsófi. Ámbátor a molnárnéért magam sem teszem kezemet a tűzbe, mert a veres haj... hej, az a veres haj... Igaz-e, Zsófi lelkem?

– Nem igaz, Zsuzsi néni! Jó asszony az, ha szép is.

– Látod is te a fekete kendőd alul!

– Itt voltam, mikor a férje elment... hogy megsiratta, százszor megölelte.

– Minden okos asszony úgy viseli a viganóját⁷, húgom, hogy a színes oldala van kívül. Ej no... hát csak érzékenyen búcsúztak?

– A molnár azt kérdezte Klára asszonytól: „Hű maradsz-e hozzám?” Vér Klára így szólott: „Előbb folyik fölfelé a bágyi patak, mintsem az én szívem tőled elfordul.”

– A Bágy fölfelé? – kacagott fel Pillérné gúnyosan. – Ehhez tartsd magadat, Gélyi János!

(6) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

- a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

- b) Az olvasó/hallgató milyen tudására számít az elbeszélő?

- c) Kit feltételez befogadónak az elbeszélő?

- d) Hányféle jelentése lehet itt az „elpusztul” szónak?

- e) Vajon mért pletykálnak az asszonyok a molnárnéről?

Miről beszél a neve, mit gondolnak a hajszíne alapján róla, miről árulkodhat a viselkedése?

5 árenda: haszonbér(let)

6 aranyaszomány: zsinóros ruhadísz

7 viganó: női kabátka (Vigano bécsi táncosnőről)

f) A történetmondó ebben a részben múlt idejű elbeszélésre vált. Vajon miért?
Hogyan készíti elő ezt a váltást Tímár Zsófi szólama?

(7) Mit gondolsz most: hogyan fog folytatódni a történet? Miből gondolod?

(8) Olvass tovább!

A többiek is nevettek. No 'íszén az kellene még, hogy az a kevés víz is visszaforduljon... Jámbor bágyi patak még lefelé is csak ímmel-ámmal folyik. Maholnap nekigyürkőzik a homok, s megissza az egészszet egy kortyra.

Mindenik jól mulatott a patakon és a molnárné fogadásán, csak Gélyi János nem. Elpirult a Pillérné szavára, mélyen a szemére húzta a kalapot, de mégsem olyan mélyen, hogy el ne láthasson alóla a sövényig, ahol a molnárné ruhákat terítget a karóra száradni.

A napfény kiöltött nyelvecskéi végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják a nedves vásznat, fehérebbé válik.

A Gélyi János szeme is arra vet sugarakat, s a Vér Klára arca pirosodik tőlük.

Észreveszik... hogyne... az őrlő asszonyok az odanézését is, a visszanezését is. Szóba rakják... hogyne... s amit nyelvük érint, nyomban feketébb lesz.

De nini, mintha ők beszélték volna hirtelen össze azt a sötét felhőt, egyszerre elborítja nyugat felől az egész égboltot. No emberek, gózoniak, majornokiak, mozogni fog itt a garat⁸ estére.

Kis uzsonna táján olyan záporosó kerekedett, hogy még a barázdák is patakká dagadtak. De 'íszén mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát.

Három nap, három éjjel járt a malom, megfogyott az őrlőni való meg az őrlő. Harmadnap estefelé nem maradt más, csak Gélyi János tíz zsák búzája.

(9) Mennyiben folytatódott a történet elképzelésed szerint?

(10) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

b) Mi minden jelzi, hogy a történetmondó és a történet szereplői egyaránt „jó megfigyelők”?

(11) Mit gondolsz, mi fog történni? Miből gondolod?

(12) Olvass tovább!

Talán szándékosan hagyta utolsónak a menyecske, hogy ő maradjon a legtovább? De hátha csak incselkedik vele? Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla...

Alig várta, hogy kijöjjön a szép molnárné.

– Hallod-e, Vér Klári... Magunkban maradtunk. Jól tetted, amiért utolsónak hagytál...

8 garat: a malom tölcérszerű alkatrésze, amelybe az őrlendő gabonát beöntik

– Nem én hagytalak. Öregeké az elsőség a malomban – felelte Vér Klári sértődve, s hátat fordított Jánosnak.

A köpcös, zömök legény eléje állott, s szép nagy szemei mámoros fényben égtek.

– Ne menj be. Azt akarom mondani, négy napja vagyok itt már szekérrel, elfogyott a takarmányom, éhesek a lovaim. Adj egy köteg sarjút⁹ a padlásról.

– Akár kettőt.

– Én pedig már két éve vagyok szomjas egy csókodra – suttogá, s szemei bámészan tapadtak arra a liliomderékra, mely megtörni látszott ettől az egy szótól. – Adj egy csókot, Klára!

– Egy felet se, Gélyi János. A te szeretőd¹⁰ voltam valaha, de csókot mégsem adtam. Most másnak a felesége vagyok.

Fölszakadt a sóhajtás a Gélyi János melléből:

– Verje meg hát az Isten azt a csillogó veres hajadat, mely a nyugalmat megint elsöpörte.

Befutott az asszony, még az ajtót is magára zárta. Nem is jött ki többet, csak az ablakról törülgette le egyszer belülről az őszi könnyezést.

János ott is megpillantotta.

– Hej, majszterné asszony! Mikor lesz már lisztte az én búzám? – kérdé fojtott gúnnal az ablakhoz lépve.

– Nem lesz az, csak derce¹¹ – vágta vissza csintalan mosollyal a molnárné. – Vagy igaz, hisz te a zsákjaidat érted! Éppen mostan őrlik, a fele már megvan.

Ajkaiba harapott Gélyi János, s zavartan hebegte:

– Hát a másik fele?

– Egy-két óra alatt az is meglesz, s mehetsz isten hírével.

(13) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

- a) Miért válik ebben a részben hangsúlyosabbá a szereplők szólama (jelenetelés, párbeszéd)?
- b) Mi az, amit az elbeszélő szólamából tudhat meg az olvasó?
- c) A részben az „incselkedés”, a „csintalanság” a népi kultúrára jellemzően a nyelvhasználatban is kifejezésre jut. Miközben a szereplők a (szalon)képes beszéd nyelvén beszélnek és egymás rejtett szándékait fűrkézik, az olvasó is igyekszik „megfejteti” a szereplők motivációit: megpróbál a sorok között olvasni.

Ti mi mindennek tudtok rejtett jelentést tulajdonítani Vér Klára és Gélyi János párbeszédében?

(14) Mit gondolsz, megtartja vagy megszegi Vér Klára a férjének tett fogadalmát? Miből gondolod?

(15) Hallgassátok meg az elbeszélés folytatását a végéig!

– Hanem addig legalább eressz be magadhoz a melegre. Otthon felejtettem a ködmönömet¹²; fádom.

Klári megsajnálta, oly szomorú, panaszos hangon kéri. Aztán igazán hideg lehet ott künn... hiszen ő is fázik, reszket az ablaknál, mikor azt feleli:

9 sarjú: a növény lekaszált tövéből ugyanazon idényben sarjadó hajtás kaszált, szárított állapota

10 szeretőd voltam: gyermekkori pajtásod

11 derce: a liszt alja, a daránál finomabb szemű liszt, szítaláskor különválk

12 ködmön: gyapjas birkabőrből készült felsőkabát

– No, gyere be hát, ha szépen viseled magad...

Bement Gélyi János, és akár ki se menne többé soha. De takaros asszony, de mindene módos, járása, nézése, szava, mosolygása. Csak meg ne őrölnék hamar azt a búzát!

Gondolt valamit, s kiosont a molnárlegényhez. Rátalált a sötétben a füttyéről. A gádorhoz¹³ volt támaszkodva.

– Te, Kocsipál Gyuri! Tied lesz a furulyám, ha megáll a malomkő, és meg nem mozdul reggelig.

– Hüm! De mikor annyi vizünk van!

– Mondd az asszonynak, hogy nem elegendő, hogy gyűjteni kell, s ereszd le a zsilipeket.

A pörgettyű meg a pitle¹⁴ zaja elnyelte fojtott hangját, de Kocsipál Gyuri mégis megértette.

– Ühüm! Csakhogy akkor átcsap a gáton...

– Ne törődj te azzal, neked adom még a selyemvarratú dohányzacskómat is.

– Szurkálóval, acélostul?

– Mindenestül.

Mikor leeresztette a zsilipeket Gyuri, megállt, várakozott. Hátha figyelmessé teszi a molnárét a kerék megállítása, s kijön, megindíttatja?

Senki sem jött sokáig. Egyszerre a gyertyavilág is elaludt bent a szobában. És a nagy némaságban csak mintha messze, nagyon messze csikordult volna egyet egy kulcs a zárban.

Gyuri vigyorogva húzta szét nagy száját, kivicsorított apró fogai, amint bozontos fejét megrázta, úgy néztek ki, mintha valami fehér lepke vergődne a fekete éjben.

Nagyon meggyűlt a víz éjjel táján a malomgátnál, s amint a két sziklás hegyoldal között megtorlódott, megduzzadt, de mert nem áradhatott ki, zúgva csapkodta egy darabig a gátat, majd a partokat, hanem aztán meggondolta magát, s szép csendesen visszafordult.

A hold most bukkan ki, s végighúzza ezüstös fényes haját a bágyi patak tükrén.

A szél fölsívít bámulatában, felülről fúj, simogatni akarta a vizet – s íme, fölborzolta. A füzesek, a sás, a mogyorófabokrok reszketve hajtják le fejeiket, s gúnyosan suttogják: fölfelé folyik a bágyi patak!...

(1881)

(16) Beszéljétek meg csoportjaitokban az alábbi kérdéseket!

a) Mit mond el és mit „hallgat el” az elbeszélő?

ELMONDJA	ELHALLGATJA

b) Mit gondoltok, hogyan értelmezik a „bágyi csodát” az őrletésre korábban várakozók? Miért?

c) Hogyan értékeli az elbeszélő? Miből derül ki ez?

d) Mit gondolhat róla Kocsipál Gyuri? Miért?

e) Hogyan tudósítanak róla ma egy hírműsorban?

13 gádor: tornác

14 pörgettyű meg a pitle: a malomtengely és a szita

(17) Olvasd újra az elbeszélést az elejétől a végéig!

Foglald össze a magad számára néhány mondattal, mi az, amit az elbeszélői tevékenység mikszáthi jellemzőiről megtapasztaltál, megértettél az olvasás és megbeszélés folyamatában.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

(3)

a)

ELMONDJA	ELHALLGATJA
<p>A patak neve Bágy, kevés a víz, csak reggelente pár órát tud őrölni a malom, az emberek és asszonyok türelmetlenül váraкоznak.</p> <p>A molnárlegény esővarázslással is próbálkozott már.</p> <p>Mindenki bosszankodik, a molnárné, Vér Klára mosolyogva jár-kei, pedig kár éri.</p>	<p>Hol folyik a patak, hol találhatóк a felsorolt települések?</p> <p>Pontosan mikor játszódik a történet?</p> <p>Miért mosolyog Vér Klára? Miért jár-kei az őrlők között, ha nem megy a malom?</p>

b) Például, hogy tudja, hol folyik a Bágy, ismeri a patak környéki falvakat (pl. Csoltó, Gózon, Majornok), tudja, mi a zsilip, hogy tudja: életnek a búzát nevezi a népnelv, vagy mi a Szent Mihály lova, érti a szólást: „Kieszi a penész az utolsó zsákot, mire sor kerül rá”.

c) A „mintha éppen most történne” érzetét kelti, az olvasót jobban bevonja a történetbe. Egyébként az anekdotára jellemző időhasználat. A történetmondás szóbeli, társasági jellegét is hangsúlyozza.

d) Kevés a víz a patakban, lassan megy az őrlés. Újabb problémát sejtet: Miért jár-kei mosolyogva Vér Klára?

(6)

a)

ELMONDJA	ELHALLGATJA
<p>A bágyi molnár katona.</p> <p>Az őrletőк (nők?) pletykálkodnak, Pillérnének a veres hajjal kapcsolatban előítéletei vannak, arra utal, hogy Klára könnyűvérű.</p> <p>Tímár Zsófi jelen volt a molnár és Klára búcsúzásánál, tanúja volt az asszony esküjének.</p>	<p>Mi a neve a bágyi molnárnak?</p> <p>Miért és hol katonáskodik?</p> <p>Kinek a véleménye hangzik el a részlet első mondatában?</p> <p>Ki az a Pillér Mihályné?</p> <p>Ki az a Tímár Zsófi és miért hord fekete kendőt?</p> <p>Miért volt ott Tímár Zsófi a búcsúzásánál, amikor az intim dolog?</p> <p>Mért van több nő is az őrletőк között, mikor ez férfimunka?</p> <p>Ki az a Gélyi János, és miért kell magát Klára hűségesküjéhez tartania?</p> <p>Miért kacag és miért gúnyos Pillérné?</p>

b) Tudja mi az árenda, az aranypaszomány, ismeri a „csak asszony az asszony, ha aranypaszománnyal övezi is derekát” vagy a „Minden okos asszony úgy viseli a viganóját” szólást, ismeri Tímár Zsófi élettörténetét stb.

- c) Az elbeszélő úgy mondja el a történetet, mint egy közösség tagja, akinek tudása megegyezik a közösségi hagyománnyal. Mintha ő és hallhatósága, a befogadók is „benne állnának” ebben a hagyományban.
- d) elpusztul: 1. 'tönkremegy, mert a vízhiány miatt nem tud a malom őrölni, nem fog tudni bérleti díjat fizetni.' 2. 'elveszítheti a feleségét, aki hűtlen lehet hozzá'
- e) A válasz körüljárásához:
 (...) A vörös szín már önmagában is ambivalens jelentéstartalmú, hiszen nemcsak a szerelem, de az ördög, a vér, sőt – éppen a tótoknál és a palócoknál – a gyász színe is lehet. A vörös szín ezt az ambivalens jelentéstartalmát bontja ki Vér Klára alakjához kapcsolódva. Az asszony veres haja egyrészt Gélyi János szerelmének legfőbb oka („Verje meg hát az Isten azt a csillogó, veres hajadat, mely a nyugalmamat megint elsöpörte.”), másrészt a „közvéleményt” megszemélyesítő Pillérné szemében Vér Klára „rosszfeleségének” jele lesz: „Ámbátor a molnárnéért magam sem teszem a kezem tűzbe, mert a veres haj ... hej, az a veres haj...”. Ez a vélekedés valójában a „vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó” megfogalmazásban ismert népi bölcsességet ismétli meg, amelynek magyarázatát Fél Edit szerint abban kell keresnünk, hogy a vörös a kísérteteknek, az ördög ruházatának, a boszorkány hajának vagy harisnyájának színeként szerepelt a népi hiedelemvilágban. A veres haj, Vér Klára legfőbb attribútumaként, az önmagát és másokat is elpusztító, szinte „túlvilági” vonzerő és szerelem jelképe lesz, s egyben az asszony nevének szemantikai tartalmát ismétli meg, hiszen a vörös egyrészt a vérrel áll rendkívül szoros kapcsolatban (például a vörös gyász esetében a vörös a vér színe), másrészt pedig „jelképe a napnak, tűznek, villámnak”, s a Klára név jelentése: világos, fényes, ragyogó.
 A Vér Klára alakja, sorsa, neve és legfőbb attribútuma közti szoros és motivált kapcsolat jól példázza a Mikszáth-ciklusnak azt a sajátosságát, amelyet talán a nevek újraszemantizálódásaként határozhatnánk meg. Hiszen ha elfogadjuk a Mikszáth-filológia és Mikszáth Kálmánné által is gyakran hangoztatott, s valóban nehezen cáfolható állítást, hogy az író ebben a művében az alakok többségét nem kitalált, hanem a valóságban is létező nevekkel látta el, akkor azt mondhatjuk, hogy számos figura esetében Mikszáth megteremtette az alak és neve közti motivált kapcsolatot, olyan művilágot hozva létre, amelyben helyreállt az ember és neve közti eredeti szemantikai viszony. (Szilágyi Zsófia)
- f) Tímár Zsófi a cselekmény idejénél korábbi történetet elevenít föl, szólama természetesen múlt időt használ. Előkészíti az időváltást. Ezt követően a történetmondó is múlt időre vált. Hangsúlyossá válik, hogy az elbeszéltek a múltban történtek meg.

(10)

a)

ELMONDJA	ELHALLGATJA
<p>A várakozók jól szórakoznak, elütik az időt (a malom az összejövétel, a hosszú, üres várakozás, az időtöltés helye is, mód és alkalom a tréfálkozásra, pletykára, de a szerelemre is).</p> <p>Gélyi János nem mulat, hanem elpirul, a ruhákat teregető molnárnéról le nem veszi a szemét.</p> <p>Vér Klára kipirult (nem elpirult!).</p> <p>Az asszonyok pletykálnak.</p> <p>A záporosó megoldotta az őrlést.</p> <p>Gélyi János búzája maradt utoljára.</p>	<p>Mi nevetséges abban, ha még ennyit sem tudnak őrölni?</p> <p>Mért Gélyi János maradt utoljára?</p> <p>Mi történt a három nap alatt?</p>

- b) Gélyi János elpirul (érzelmileg valóban érintett, testbeszéde elárulja), szemére húzta a ka-
lapot (leplezni szeretné tekintetét), de mégsem olyan mélyen, hogy el ne láthasson alóla a
sövénnyig (nem képes a szemét levenni Kláráról), aki tereget (a teregetés mozdulatai: lehajlás
a kosárban levő ruháért, nyújtózkodás a teregetéskor nyilvánvalóan erotikusak, kacéradak).
A napfény kiöltött nyelvecskéi (csúfondáros) végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják
(sóvár, mint Gélyi) a nedves (nedvesség lehet izgalmi állapotra való burkolt utalás) vásznat.
Gélyi János tekintetének és a nap sugarának párhuzama, a tekintetváltás pletykát indít el.

(13)

- a) Vér Klára és Gélyi János eddig nem szólalt meg, csak testük beszédéről értesült az olvasó az
elbeszélőtől és az őrlésre várakozók párbeszédéből. A szereplők megszólaltatása élményszere-
műbbé teszi a történetet (ez is jellemző az anekdotára).
- b) „A köpcös, zömök legény eléje állott, s szép nagy szemei mámoros fényben égtek.”
„szemei bámészan tapadtak arra a lilimderékra, mely megtörni látszott ettől az egy szótól”
„vágta vissza csintalan mosollyal a molnárné”
- c) Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy
nem lehet ágat szakítani róla...; éhesek a lovaim; csak az ablakról törülgette le egyszer belül-
ről az őszi könnyezést; Mikor lesz már lisztte az én búzám?; Nem lesz az, csak derce. –
Ajkaiba harapott Gélyi János
Folklórszimbólumok. „A búza, s vele együtt a többi kalászos Vargyas Lajos kutatásai szerint
a női genitáliák jelképeként szerepel a magyar népdalokban, valószínűleg a »képi emléke-
zés«, »képi hasonlatosság« miatt. (...) a *búzaőrlés* (amelyet Vér Klára irányít katonáskodó férje
helyett) (...) szerelmi szimbólum: (...) »a dörzsölés és a nyomában kifolyó liszt adta a képi
párhuzamot« a szerelem és a malom szoros kapcsolatához.” (Szilágyi Zsófia)

(16)

a)

ELMONDJA	ELHALLGATJA
Klára beengedte Gélyi Jánost, Gélyi alkut kötött a zsilipekről Kocsipál Gyurival, hogy időt nyerjen. Reggelre a Bágy meggyűlt a gátnál, és visszafelé kezdett folyni.	Mi történt valójában (csak Vér Klára és Gélyi János tudhatja, az elbeszélő és Kocsipál Gyuri tudása is korlátozott)?

- b) Vér Klára esküje megszegésének bizonyítékaként (babonás történészként).
- c) Az elbeszélő nem mondja ki, de természetleírásának szóhasználatával, értékelő gesztusaival
sejteti a történeteket: szél fölszív bámulatában, felülről fúj, simogatni akarta a vizet – s íme,
fölborzolta. A füzesek, a sás, a mogyorófabokrok reszketve hajtják le fejeiket, s gúnyosan
suttogják: fölfelé folyik a bágyi patak!...
- d) Beavatott, nem tarthatja „csodának”, hiszen ő maga idézte elő. (Ez annál is érdekesebb, mi-
vel épp ő próbálkozott esővarázslással.)
- e) Például szenzációs, ritka, de természetesen megokolható eseményként.

(17)

Szóbeliséget imitáló, az anekdotameséléssel rokon elbeszélői hang, az információk tudatos „ada-
golása”, ráérős, kényelmes előadásmód, amely a késleltetés eszközével is gyakran él, várakozást,
kíváncsiságot kelt. Az elbeszélő jelenléte hangsúlyos, ennek nyelvi eszközei árnyaltak, sokszínűek.
A többi egyéni.

18. lépés: 24. feladat

T/24.

140. oldal

55 PERC

5 perc (olvasás) + 5 perc (előkészítés, a feladat értelmezése) + 20 perc (feladatlapírás) + 15 perc (feladatlap-megoldás) + 10 perc (értékelés)

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a tanulók egy újabb novella értelmezésével feladatíró és -javító helyzetbe kerüljenek, más nézőpontból szerezzenek tapasztalatot a szöveg működéséről, így a tudatosságuk és a felelősségnek egy magasabb szintjébe kóstoljanak bele.
- A kész feladatsort adják át a szomszéd csoportnak, és így minden csoport adja egygel tovább, körforgószerűen.

Kiemelt készségek, képességek: önálló értelmezés, szempontkeresés, feladat-, illetve kérdésfogalmazás, tudásalkalmazás, súlyozás

Célcsoport – differenciálás: továbbra is a meglévő heterogén csoportok

Munkaformák: csoport

Módszerek, eljárások: feladatlapírás, szakaszos olvasás

Eszközök: a *Szegény Gélyi János lovai* c. novellának csoportonként egy példány fénymásolt (vágható) szövege, fél ív csomagolópapír, filctoll, ragasztóstick

24. Készítsünk feladatlapot

A bágyi csoda *A jó palócok* 7. elbeszélése. A 13. elbeszélésben Gélyi Jánossal és Vér Klárával már mint jó ismerőseinkkel találkozunk.

- a) Olvasd el figyelmesen ezt az elbeszélést is!

MIKSZÁTH KÁLMÁN: SZEGÉNY GÉLYI JÁNOS LOVAI

Előbb a Bokros aranyszőrű nyakát csinósítja ki bent az istállóban a gazda tengeri-haraszt pántlikával¹⁵, majd a Tündér éjfekete sörényét fonja be, azután sorba a többiét.

Megéri a négy okos állat a parádét¹⁶... a csörgőket is a kantárhoz kapcsolják... éppen mint tavaly ilyenkor, mikor a szép özvegy molnárnét, Vér Klárát hozták a házhoz, s olyan kevélyen hányják-vetik a nyakukat, mintha a vicispán hátaslova volna valamennyi...

De ha volnának bár magáé a nádorispányé, hogy aranyrácsból etetnék rózsá levelével, ezüstvályúból itatnák a góizoni szent kút vizével, mégsem lehetne olyan jó dolguk, mint a Gélyi János keze alatt.

Maga nevelése mind a négy, a szemei előtt nőttek fel ilyen gyönyörűségnek, ő gondozta, fésülte őket éber szeretettel, megmosta a zabot, de meg is rostálta, mielőtt od'adta volna, kiszedte a szénából, sarjából, ami nem jó ízű, takargatta őket télen meleg pokróccal, nyáron megúsztatta, kiscsikókorukban meg is csókolgatta.

15 pántlika: szalag (díz)

16 parádé: ünnepi alkalmakkor használatos díszes fogatolás

Most már nem csókolja, mióta menyecske került a házhoz, mégpedig az a bizonyos, a régi szerető, mert másé volt már egyszer, kétszer lett édessé...

Most már nem csókolja, de azért él-hal értük most is, és nem adná négy lovát tizenhat csoltói, bodoki ménesért.

Pedig ha van valami nagy dolog a világon, mind morzsa csak a Csoltó, Bodok dicsőségéhez mérve. Kilenc vármegyében tudják, ötvenkettőben mesélik a lovak szép növését, vékony lábaikat, módos csípőiket, gyönyörű nyakukat.

Ahol egy nagy úr van, Csoltóra, Bodokra jön négyest válogatni a parasztoktól, és bizony megesik ilyenkor... legalább az öreg Csillom Pál megmondta egykor a belédi grófnak, mikor nősült, hogy de bizony abból a házasságból semmi sem lesz tavaszig, mert az én kicsikóm még fiatal, és a Péri Jánoséra is korán volna a hám; egyebütt a világon pedig nincs ilyen ló.

...Bezzeg van már most, elleste a tudományukat Gélyi János, s olyanná nevelte ezt a négy csikót, hogy mikor végigröplenek Csoltón, Bodokon, kiszalad a falu a csodájára, s elsápadnak az emberek az irigységtől.

...Ahogy befonta a sörényüket, felrakta rájuk a szerszámot. Úgy be volt csomózva az egyik há-mistráng¹⁷, hogy alig bírta kioldani. A négy tüzes csődör nyugtalanul rakosgatta szép, karcsú lábait, s csapkodott a farkával ide-oda.

Az istálló ajtaja ki volt nyitva, s szép pirosposzsgás menyecske jelent meg benne – de nem vette észre Gélyi Jánost: a Ráró nyaka és a szénatartó eltakarta.

János se vette észre az asszonyt, de nemsokára hallotta suttogó hangját odakünn... szaggatott szavakat, amelyeknek értelme is alig volt, mire hozzá értek.

Vajon kivel beszélget?

„Mondja meg neki, a lagziba én is elmegyek, de aztán... nem tudom még, mi lesz...”

Ez a Klári szava volt, tisztán hallotta. Aztán egy cserepes, nyöszörgő, köhécseléstől kísért hang felelt, ki tudja, mit, nem lehetett megérteni. Hanem a Klári suttogását ismét megértette.

„Két mályvarózsa lesz a mellemen, legyen ott... legyen a kenderáztatóknál.”

János kiejtette kezéből a Ráró kantárját, nagyot csördült a dobogón a sok karika meg a zabla, de nem hallotta... nem azt hallgatta.

„Ha a piros rózsát ejtem ki a kezemből az útra, akkor maradjon, ha a fehéret, akkor jöjjön.”

Gélyi János alig bírta felszerszámozni a negyedik lovat, elszorult a szíve, megzsibbadt a keze, mindent visszajárul tett. Sötét sejtelem nehezedett a szívére. Hallotta ő már valaha ezt a szelíd hangot ilyenek!

Eh, bolondság! A szavak is megijesszék? Aminek teste nincs, annak az árnyékát lássa? Fekete gyanúnak fehér ágyat bontson?

Nyugodtan vezette ki a felszerszámozott lovakat megitatni. Klári éppen akkor kísért ki a kapun egy töpörödött öregasszonyt.

– Ki volt az az ördögök nagyanyja? – kérde a fiatal gazda féltréfásan.

– Vőnekiné, a templomsorról.

– Mit keres nálad az a boszorkány?

– Egy kis élesztőt kért szegény.

– Hüm! Hát kenyeret dagaszt őkigyelme?... No de most már siess felkészülni, Klári! Mindjárt indulunk.

A könnyű szekér már ki volt húzva a színből, s megkenve állt az udvaron, egy perc alatt be volt fogva. Felültek.

János meglegyintette az ostort a négy tüzes állat fölött, s azok prüszkölve, ziháló orrlyukkal, aprózó táncban indultak ki az udvarból.

17 hám: igásló szerszáma, a ló törzsét övezi; há-mistráng: a hámot a hám farészével összekötő szíj

Végigtekintett rajtuk, s amint elnézte azt a négy formás főt, mely hol a szügybe vágódik, hol föl-hajlik nagy kényesen, a rézkarikák a szerszámon, amint csillognak, tündökölnek, a cifra sallang¹⁸ hogy körülröpködi nyúlánk derekukat, és az acélpátkó, amint meg akarja lábuk alatt gyújtani az anyaföldet, szíve megdagad örömében.

De jó is, hogy oda nem adta a négy lovat senkinek, pedig hányszor kérték. Csak nemrég is négy-ezer forintot rakott össze Bodok, Csoltó, hogy megvegyék, és agyonüssék a határon.

Hadd vesszen magva a különb fajnak!

De a lovakról egyszerre leesett a tekintete a felesége szép piros arcára, hófehér keblére, hófehér keblén a két mályvarózsára, pirosra, fehérre.

Megmondta... így mondta.

Kieresztette az ostort Gélyi János, röpült a négy ló, ágaskodott a gyeplős és az ostorhegyes¹⁹, a szépasszony rózsás tenyeréből ernyőt csinált hamis szemeknek, merengve nézte a vidéket, s ő is röpült.

– Nem is hittem, János, hogy elviszel, tudom, hogy nem szívesen teszed... mert még a rossz nyelvek nem teltek be velem, aztán meg...

Megvárta Vér Klári, hogy az ura szóljon, kérdezzen, de az is a vidéket bámulta, a szaladó réteket, a közeledő kenderáztatókat, melyek úgy csillogtak zöldes vizükkel, mint valami gúnyos szemek, s messzebb a hegyszakadékokat, ezeket az öblös, nyitott koporsókat.

– Aztán meg azt gondoltam, hogy mivel a holnapi vásárra készültél, a Csillomék lakodalmáról egyenesen oda indulsz.

Még erre sem felelt Gélyi János. Csak hadd jöjjön még közelebb az az asszony a töviseivel.

– Ej, beh kényes lett kend! Beszélni is restell. Hogy lesz hát, hadd hallom? Itthagysz-e az alatt, vagy magaddal viszel?

– Otthagylak – mondá kelletlenül. – Úgyis három napig tart a lagzi.

A kenderáztatóhoz értek. A dűlőúton ott mendegélt Csipke Sándor a tulipántos szűrében²⁰, az ünneplő kalapjával, s úgy tett, mintha csak véletlenül fordulna meg a kocsirobogásra – pedig azt még a föld is megérzi, ha a Gélyi János négy híres lova jön.

De mit most a lovak!... A felesége arcát fürkészi. Ni, hogy csillog a szeme, ni, hogy odanézett a nyalka legényre, epedőn, lopva, hosszan vetette rá édes tekintetét.

...S jaj, kiesett kezéből, nincs többé mellén a fehér mályvarózsa.

Ereszté a gyeplőt ellankadó keze mindig jobban, jobban... mint a siető szél, ha felhőket vinne, vágatnak szilajon Gélyi paripái; nem is paripák már, a szörnyű sebesség összegyúrja őket egy fekete szárnyá, amely röpül... röpül... Nem is szárny az, de a megvadult halál!

– Irgalom, segítség! Ó, tartsd azt a gyeplőt! – sikolt fel Vér Klári. – Itt a hegyszakadék, jaj, ott is egy örvény!...

– Verjen meg az isten; de meg is fog verni!

– Ó, tartsd azt a gyeplőt, édes uram, férjem!

Tartotta is, de csak míg kioldta rajta a bogot. Csettentett a szájával, s egy lóriasztó szisszentést hallatott:

– Gyi Tündér! Ráró!

Aztán odahajította két kibontott gyeplőszárát a Bokros és Villám nyaka közé...

(1881)

18 sallang: keskeny szíjakkól font, csomózott, rojtos, lelógó dísz a lószerszámon

19 gyeplős, ostorhegyes: a négyes fogat két, egymás elé csatolt lópárból áll, a nyerges előtt (bal elülső) a gyeplős, mellette jobbról az ostorhegyes

20 szűr: posztóbból készült, hímzett kabátféle felsőruha

b) Készítsetek egy másik csoport számára szakaszos olvasásra tervezett feladatsort a *Szegény Gélyi János lovai című elbeszéléshez!*

Gondoljátok meg a lehetséges megoldásokat is, hogy majd értékelni tudjátok a társ csoport megoldásait!

Mielőtt munkához láttok, alaposan tanulmányozzátok az alábbi javaslatokat:

- A szakaszos szövegfeldolgozás előkészítése jól átgondolt tervezőmunkát igényel tőletek, hiszen végig kell gondolnotok, hogyan irányítsátok a másik csoport gondolkodását, hogyan haladjanak végig a szövegen, megalkotottságának, jelentésének milyen fontos jellemzőire szeretnétek rákérdezni, mit szeretnétek, hogy a feladatot megoldó társaitok megértsenek.
- Osszátok fel a szöveget több szakaszra. Nincsenek helyes vagy helytelen felosztási pontok, igyekezzetek azokat megtalálni, ahol az elbeszélő történet fordulatot vesz vagy amelyek elbeszélés-poétikai szempontból fontosak, hatékonyak lehetnek.
- Legfeljebb négy részre osszátok az elbeszélést, mert a túl sokra osztás megtöri a szöveg folyamatosságát, lendületét.
- Az egyes szakaszokhoz ötletrohammal gyűjtsetek szempontokat, lehetséges feladatokat.
- Válogassatok, súlyozzatok: egy-egy szakaszt követően csak néhány, rövid idő alatt megoldható/megválaszolható feladatot/kérdést terveztek, a megoldó csoportnak (ahogyan nektek is) összesen körülbelül 15 perc áll rendelkezésére.
- Ne feledjétek, mivel mindenki olvasta az elbeszélést, már nem tudjátok működtetni a jóslás-jóslásellenőrzés eljárását. Más jellegű, de a szöveg kibontakozására, az olvasó jelentésképző folyamatára figyelő, ezeket feltáró-tudatosító feladatokat találjatok ki.

A szakaszos olvasás feladatlapját csomagolópapírra készítsétek el!

c) Oldjátok meg a másik csoporttól csomagolópapíron kapott feladatsort!

d) Cseréljétek vissza és javítsátok, értékeljétek a feladatlapot!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Csoportfüggő, de például az alábbiakra irányulhatnak:

A FIKCIÓ VILÁGA: archaikus, egzotikus világ, virtuális közösség, fiktív-regionális (palóc) létforma: archetípusos helyzetek, jellemek, népi hagyományok, szokások, jelkészlet (a közösség tagjainak, ha jelt akarnak adni, gazdag készlet áll rendelkezésére, pl. a fehér és piros mályvarózsa), normabiztonságot sugalló világmagyarázó elvek, pl. bűn–bűnhődés összefüggései

KAPCSOLÓDÁSOK A *bágyi csodával*, az olvasói elvárások működése

BALLADASZERŰSÉG: téma, történet, helyzet (csapodár szépasszony, hűtlenség, szerelmi háromszög, kerítőtű, megcsalt férj pusztító indulatai), hangulat, szaggatott beszédmód, drámai jelenetezés, feszült párbeszéd, elhallgatások

A CÍM ÉS A SZÖVEGEGÉSZ viszonya (megvadult lovak ~ lelki vihar, pusztító indulat; a „szegény” jelzői módosító értelmezései)

ZENEISÉG: népdalok, népballadák (ritmikus prózára váltások: „szép piros / arcára, // hófehér / keblére, // hófehér / keblén a // két mályva / rózsára, // pirosra, / fehérre.”)

ELBESZÉLÉSMÓD:

- elbeszélői szubjektivitás,
- szabad függő beszéd: az elbeszélői és a szereplői nézőpont összefonódása,

- hangsúlyos elbeszélői szerep, az olvasónak az a benyomása támadhat, hogy a narrátor közelről ismeri azt a világot, amelyről tudósít,
- az elbeszélő a szereplőkkel, helyszínekkel, tárgyakkal, életforma-elemekkel kapcsolatban többnyire mellőzi a bemutatást, úgy tesz, mintha a befogadó tagja volna a közösségnek, birtokában lenne a közösség „tudásának”,
- élőbeszéd-szerűség (mintha a „mesemondó” és a hallgatóság – olvasó – ugyanannak a közösségnek a tagjai volnának, ugyanabban a hagyományban élnének benne),
- korlátozott mindentudás: a narrátor nem mesél el mindent részletesen, keveset tudunk meg például arról, mi is zajlik Gélyi János lelkében, milyen gondolatai, indulatai támadnak, tervszerű vagy ösztönös-e cselekedete, mikor a hegyszakadék előtt a lovai közé hajítja a gyepelőt, azt sem tudja meg az olvasó, hogy mi történik ezután. (A XIX. századi elbeszélésben a mindentudó elbeszélő általában feltárja a szereplők cselekedeteinek okait és céljait. A mikszáthi elbeszélés-mód eltér ettől az elbeszélői hagyománytól: az okok és célok egy részét többnyire csak sejteti, így az elbeszélői tudás korlátozottabbnak mutatkozik. A hiányt, az „üres helyeket” az olvasás, megértés, értelmezés folyamatában a befogadónak kell kitöltenie képzelete, műveltsége, személyes élettapasztalata mozgósításával.)

METAFORIZÁCIÓ: színszimbolika, metaforizáció (pl. a ló mint szerelemszimbólum, mályvarózsa)

19. lépés: 25. feladat

T/25.

143. oldal

Választható feladat

Tanári instrukciók: Választható házi feladat.

Kiemelt készségek, képességek: műfaji kód működtetése, kritikai gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály (de: a választható házi feladatok közül ez a könnyebb feladat)

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

25. Házi feladat: Rokon világok

Értelmezd röviden a *Galandáné asszonyom* című elbeszélésből való részlettel összefüggésben a további három idézetet!

A palóc nép babonás, szereti a misztériumokat, hisz az ördögben és rémlátomásokban. Egy sötét holló röpdös fölötte: a végzet. Szárnya suhogását találgatja. Titkos, homályos köd veszi körül, s hova el nem lát a szem, benépesíti a helyeket árnyakkal, borzalmas, csodálatos dolgokkal. Fantasztikus népmesék elhullatott morzsáit összegyűrja, s azok hitté keményednek lelkében.

(*Galandáné asszonyom*)

<p>Kocsipál Gyuri, a molnárlegény már Szent Mihály lovát is ellopta a majornoki temetőből, lévén annak az elégetése csalhatatlan módja a záporoső kierőszakolásának az égi hatalmasságoktól.</p> <p>De 'iszen mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát.</p> <p>(A bágyi csoda)</p>	<p>– Mit keres nálad az a boszorkány? – Egy kis élesztőt kért szegény. – Hüm! Hát kenyeret dagaszt őkigyelme?...</p> <p>(Szegény Gélyi János lovai)</p>	<p>Pörge Dani most őbenne Ha elbotlik se köszön, S ha ott kapja, kibuktatja Orrával a küszöbön. Pedig titkon oda jár, Szép asszonynak mondja: kár! Hess, madár!</p> <p>Cifra asszony színes szóra Tetteti, hogy mit se hajt: „Kend meg köztünk ne csináljon Háborodást, házi bajt, Nem vagyok én csapodár.” Rebi néni mondja: kár! Hess, madár!</p> <p>Másszor is jön, hoz fehér pénzt, Piros kendőt s egyebet: „Nesze, lyányom? e mézes bor Erősítse a szived: Szépnek úgy nem tenni kár!” – „Hadd jöjjön hát a kasznár.” Hess, madár!</p> <p>(Arany János: Vörös Rébék)</p>
---	---	---

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A *Galandáné asszonyomból* vett részlet elbeszélője szerint a babonás-misztikus gondolkodásmód a palóc népre jellemző ősi tulajdonság, lelkületének meghatározó vonása. Ezt az állítást alátámasztja a két másik Mikszáth-novellából vett részlet, ahol is a szereplőkhöz tartozik babonás cselekedet (esővarázslás) vagy gondolkodás (boszorkány, kerítőnő). A „kenyeret dagaszt őkigyelme” folklórszimbólumként is olvasható. Az Arany-ballada a *Szegény Gélyi János* problematikájával hozható összefüggésbe, mindkettőben szerepet játszik a szépasszony és a kerítő-boszorkány, a gyanakvó-megcsalt férj, a hűség-hűtlenség, a közösségi norma szerint bűnként értelmezett csapodárság. Ez egyrészt rávilágít *A jó palócok* néhány elbeszélésének és Arany népi témájú balladáinak rokon világára, a szereplők gondolkodásmódjának hasonlóságára (közösség, norma, bűn, bűnhődés, igazság, rontás), a helyzetek és jellemek archetipusos voltára. Másrészt felmerülhet a kérdés, hogy milyen, csak a palócokra jellemző vonásokkal rendelkeznek *A jó palócok* szereplői. Valóban palócok-e vagy egy virtuális közösség virtuális tagjai, egy kitalált archaikus világ és létforma képviselői.

20. lépés: 26. feladat

T/26.

144. oldal

5 PERC

Választható feladat

Tanári instrukciók

- Választható házi feladat.
- A feladat *A jó palócok* lenyűgözően színes elbeszélői hangjának elemző megtapasztalásában nyújt segítséget: személyes elbeszélésmód, erőteljes történetmondói jelenlét, közbeszólások, kiszólások, előre- és visszautalások, kitérők, a szereplői gondolkodáshoz való alkalmazkodás, az elbeszélői szólam változatossága (elbeszél, kommentál, értelmez, értékkel). A feladat során az is beláthatóvá válik, hogy gyakran lehetetlen eldönteni: a narrátor, valamelyik szereplő vagy a közösség nézőpontja érvényesül-e a szólamban.
- Célszerű egy szövegrészt, például a b)-t közösen megbeszélni, a többit gyakorlásra kínálni. Az a) a legösszetettebb.

Kiemelt készségek, képességek: szólamok, nézőpontok azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály (de: a választható házi feladatok közül ez a nehezebb feladat)

Munkaformák: frontális, egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

26. Házi feladat: Ki beszél?

Olvasd el figyelmesen elejétől végig az idézett elbeszélésrészleteket, majd próbáld beírni a megszólalásrészekhez, kinek a nézőpontja érvényesül, kinek a szólamát olvassuk, halljuk.

a)

A napfény kiöltött nyelvecskéi végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják a nedves vásznat, fehérbé válik.

A Gélyi János szeme is arra vet sugarakat, s a Vér Klára arca pirosodik tőlük.

Észreveszik...(1) [.....] hogyne...(2) [.....] az őrlő asszonyok az odanézését is, a visszanezését is. Szóba rakják... (3) [.....] hogyne... (4) [.....] s amit nyelvük érint, nyomban feketébb lesz. (5) [.....]

De nini, (6) [.....] mintha ők beszélték volna hirtelen össze azt a sötét felhőt, egyszerre elborítja nyugat felől az egész égboltot. (7) [.....] No emberek, gózoniak, majornokiak, mozogni fog itt a garat estére. (8) [.....]

Kis uzsonna táján olyan záporosó kerekedett, hogy még a barázdák is patakká dagadtak. (9) [.....] De 'iszén mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát. (10) [.....]

Három nap, három éjjel járt a malom, megfogyott az örölni való meg az őrlő. Harmadnap estefelé nem maradt más, csak Gélyi János tíz zsák búzája. (11) [.....]

Talán szándékosan hagyta utolsónak a menyecske, hogy ő maradjon a legtovább? De hátha csak incselkedik vele? Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla... (12) [.....]

Alig várta, hogy kijöjjön a szép molnárné. (13) [.....]

– Hallod-e, Vér Klári... Magunkban maradtunk. Jól tetted, amiért utolsónak hagytál... (14) [.....]

– Nem én hagytalak. Öregeké az elsőség a malomban (15) [.....] – felelte Vér Klári sértődve, s hátat fordított Jánosnak. (16) [.....]

b)

Előbb a Bokros aranyszőrű nyakát csinosítja ki bent az istállóban a gazda tengeri-haraszt pántlikával, majd a Tündér éjfékete sörényét fonja be, azután sorba a többiét. (1) [.....]

Megérti a négy okos állat a parádét... (2) [.....] a csörgőket is a kantárhoz kapcsolják... (3) [.....] éppen mint tavaly ilyenkor, (4) [.....] mikor a szép özvegy molnárnét, Vér Klárát hozták a házhoz, (5) [.....] s olyan kevélyen hányják-vetik a nyakukat, mintha a vicispán hátsólova volna valamennyi... (6) [.....]

De ha volnának bár magáé a nádorispányé, hogy aranyrácsból etetnék rózsza levelével, ezüstvályúból itatnák a gózoni szent kút vizével, mégsem lehetne olyan jó dolguk, (7) [.....] mint a Gélyi János keze alatt. (8) [.....]

Maga nevelése mind a négy, a szemei előtt nőttek fel ilyen gyönyörűségnek, ő gondozta, fésülte őket éber szeretettel, megmosta a zabot, de meg is rostálta, mielőtt od'adta volna, kiszedte a szénából, sarjából, ami nem jó ízű, takargatta őket télen meleg pokróccal, nyáron megúsztatta, kiscsikókorukban meg is csókolgatta. (9) [.....]

c)

Ereszté a gyeplőt ellankadó keze mindig jobban, jobban... mint a siető szél, ha felhőket vinne, vágatnak szilajon Gélyi paripái; nem is paripák már, a szörnyű sebesség összegyúrja őket egy fekete szárnyá, amely röpül... röpül... Nem is szárny az, de a megvadult halál! (1) [.....]

– Irgalom, segítség! Ó, tartsd azt a gyeplőt! (2) [.....] – sikolt fel Vér Klári. (3) [.....]

– Itt a hegyszakadék, jaj, ott is egy örvény!... (4) [.....]

– Verjen meg az isten; de meg is fog verni! (5) [.....]

– Ó, tartsd azt a gyeplőt, édes uram, férjem! (6) [.....]

Tartotta is, de csak míg kioldta rajta a bogot. Csettentett a szájával, s egy lóriasztó szisszentést hallatott: (7) [.....]

– Gyi Tündér! Ráró! (8) [.....]

Aztán odahajította két kibontott gyeplőszárát a Bokros és Villám nyaka közé... (9) [.....]

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a) A napfény kiöltött nyelveckéi végigtáncoltak a sövényen, s ahol megnyalják a nedves vásznat, fehérebbé válik.

A Gélyi János szeme is arra vet sugarakat, s a Vér Klára arca pirosodik tőlük.

Észreveszik... (1) [elbeszélő] hogyne... (2) [történetmondó hangsúlyos jelenléte, kiszólás] az őrlő asszonyok az odanézését is, a visszanezését is. Szóba rakják... (3) [elbeszélő, de az asszonyok beszédmódjába helyezkedve] hogyne... (4) [történetmondó hangsúlyos jelenléte,

kiszólás] s amit nyelvük érint, nyomban feketébb lesz. (5) [elbeszélő: értékelés, de a közösség beszédmódjába helyezkedve]

De nini, (6) [történetmondó hangsúlyos jelenléte, kiszólás és/vagy az őrlésre várók egy tagjának szólama] mintha ők beszélték volna hirtelen össze azt a sötét felhőt, egyszerre elborítja nyugat felől az egész égboltot. (7) [elbeszélő] No emberek, gózoniak, majornokiak, mozogni fog itt a garat estére. (8) [A várakozókból valaki, esetleg a molnárlegény és/vagy a történetmondó előreutalása]

Kis uzsonna táján olyan záporosó kerekedett, hogy még a barázdák is patakká dagadtak. (9) [elbeszélő] De 'iszen mégse bolond ember Kocsipál Gyuri, hogy elégette Szent Mihály lovát. (10) [Valaki a várakozók közül és/vagy történetmondói kiszólás, értékelés]

Három nap, három éjjel járt a malom, megfogyott az őrlőni való meg az őrlő. Harmadnap estefelé nem maradt más, csak Gélyi János tíz zsák búzája. (11) [elbeszélő]

Talán szándékosan hagyta utolsónak a menyecske, hogy ő maradjon a legtovább? De hátha csak incselkedik velem? Hátha az akácfa virága a kacsintása... Mindenkire hullatja, de olyan magasan nyílik, hogy nem lehet ágat szakítani róla... (12) [elbeszélő, majd a szabad függő beszéd használata miatt Gélyi János]

Alig várta, hogy kijöjjön a szép molnárné. (13) [elbeszélő, értékelő megjegyzés, Gélyi nézőpontjába helyezkedés]

– Hallod-e, Vér Klári... Magunkban maradtunk. Jól tetted, amiért utolsónak hagytál... (14) [Gélyi János]

– Nem én hagytalak. Öregeké az elsőség a malomban (15) [Vér Klára] – felelte Vér Klári sértődve, s hátat fordított Jánosnak. (16) [elbeszélő, de a szereplők nézőpontjába helyezkedve: becézés, keresztnév]

- b) Előbb a Bokros aranyszörű nyakát csinosítja ki bent az istállóban a gazda tengeri-haraszt pántlikával, majd a Tündér éjfekete sörényét fonja be, azután sorba a többiét. (1) [elbeszélő, de a szereplő nézőpontjába helyezkedve: határozott névelő használata]

Megérti a négy okos állat a parádét... (2) [elbeszélő és/vagy Gélyi János gondolata] a csörgőket is a kantárhoz kapcsolják... (3) [elbeszélő] éppen mint tavaly ilyenkor, (4) [Gélyi János] mikor a szép özvegy molnárnét, Vér Klárát hozták a házhoz, (5) [elbeszélő, kommentál, értékel] s olyan kevélyen hányják-vetik a nyakukat, mintha a vicispán hátaslova volna valamennyi... (6) [Gélyi János gondolata és/vagy az elbeszélő értékelő megjegyzése]

De ha volnának bár magáé a nádorispányé, hogy aranyrácsból etetnék rózsza levelével, ezüstvályúból itatnák a góizoni szent kút vizével, mégsem lehetne olyan jó dolguk, (7) [Gélyi János gondolata] mint a Gélyi János keze alatt. (8) [elbeszélő]

Maga nevelése mind a négy, a szemei előtt nőttek fel ilyen gyönyörűségnek, ő gondozta, fésülte őket éber szeretettel, megmosta a zabot, de meg is rostálta, mielőtt od'adta volna, kiszedte a szénából, sarjából, ami nem jó ízű, takargatta őket télen meleg pokróccal, nyáron megúsztatta, kicsikókorukban meg is csókolgatta. (9) [Gélyi János gondolata: szabad függő beszéd]

- c) Ereszté a gyeplőt ellankadó keze mindig jobban, jobban... mint a siető szél, ha felhőket vinne, vágatnak szilajon Gélyi paripái; nem is paripák már, a szörnyű sebesség összegyúrja őket egy fekete szárnyá, amely röpül... röpül... Nem is szárny az, de a megvadult halál! (1) [elbeszélői szólam, előreutalás]

– Irgalom, segítsé! Ó, tartsd azt a gyeplőt! (2) [Vér Klára] – sikolt fel Vér Klári. (3) [elbeszélő]

– Itt a hegyszakadék, jaj, ott is egy örvény!... (4) [Vér Klára]

– Verjen meg az isten; de meg is fog verni! (5) [Gélyi János]

– Ó, tartsd azt a gyeplőt, édes uram, férjem! (6) [Vér Klára]

Tartotta is, de csak míg kioldta rajta a bogot. Csettentett a szájával, s egy lóriasztó szisszentést hallatott: (7) [elbeszélő]

– Gyi Tündér! Ráró! (8) [Gélyi János]

Aztán odahajította két kibontott gyeplőszárát a Bokros és Villám nyaka közé... (9) [elbeszélő]

21. lépés: 27–28. feladat

Kötetkompozíció

T/27–28. 146. oldal

40 PERC

20 perc kutatás, értelmezés + 15 perc közzététel + 5 perc tanári súlyozás, kiegészítés

Tanári instrukciók

- A feladat arra próbál választ keresni, hogy mennyiben olvasható novellaciklusként avagy regényként *A jó palócok* szövegegyüttese, illetve melyek a folytonosság és a megszakítottság lehetséges érvei.
- Alakítsunk 4-5 fős homogén kooperatív csoportokat. A közzétételre csoportonként 3 perc jut.
- A 28. feladat otthoni olvasásra is adható.

Kiemelt készségek, képességek: összehasonlítás, elemzés, következtetés, kritikai gondolkodás, érvelés

Célcsoport – differenciálás: homogén csoportok

- A) Információkeresés és összekapcsolás két szövegből (könnyebb)
- B)–C) Információkeresés és összekapcsolás több szövegből (nehezebb)
- D) A szöveg (az irodalom) fikciós jellegének belátása, bizonyítása (könnyebb)
- E) Az elbeszélői hang elemzése, egységességet teremtő voltának belátása, bizonyítása (nehéz)

Munkaformák: csoportmunka, majd közzététel, egyéni (28.)

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, szemponttáblázat

27. Kötetkompozíció

A jó palócok kapcsán felmerülhet a kérdés, mennyiben olvasható novellaciklusként avagy regényként a szövegegyüttes. Hogyan, milyen arányban érvényesül a folytonosság és megszakítottság benyomása a befogadóban?

Olvassátok el csoportotok feladatának megfelelően *A jó palócok* elbeszéléseiből való alábbi részleteket, és keressetek választ a kérdésekre!

A feladatokat meg is oszthatjátok.

Az A) és B) csoport válaszához használja fel az alábbi táblázatból nyerhető információkat is.

A jó palócok novelláinak sorrendje a kötetben és keletkezésük időpontja

1. *A néhai bárány* (1881. okt.)
2. *Bede Anna tartozása* (1881. márc.)
3. *Péri lányok szép hajáról* (1881. ápr.)
4. *A kis csizmák* (1881. máj.)
5. *Tímár Zsófi özvegysége* (1881. márc.)
6. *Az a pogány Filcsik* (1876. okt.)
7. *A bágyi csoda* (1881. máj.)
8. *Szűcs Pali szerencséje* (1881. máj.)
9. *Galandáné asszonyom* (1879. dec.)
10. *A góizoni Szűz Mária* (1881. máj.)
11. *Két major regénye* (1881. márc.)
12. *A „királyné szoknyája”* (1881. dec.)
13. *Szegény Gélyi János lovai* (1881. jún.)
14. *A gyerekek* (1879. nov.)
15. *Hova lett Gál Magda?* (1881. dec.)

Karlovsky Bertalan illusztrációi az 1890-es kiadásból
(*A néhai bárány*, *Az a pogány Filcsik*)

A) Olvassátok el a részleteket!

(1)

Az napról kezdem, mikor a felhők elé harangoztak Bodokon. Szegény Csuri Jóskának egész hólyagos lett a tenyere, míg elkergette a határból Istennek fekete haragját, melyet a villámok keskeny pántlikával hiába igyekeztek beszegni pirosnak.

Minden érezte az Isten közeledő látogatását, a libák felriadtak éji fekhelyeiken, és felrepülve gároggtak, a fák recsegve hajladoztak, a szél összesöpörte az utak porát, s haragosan csapkodta fölfelé. A Csökéné asszonyom sárga kakasa fölszállt a házfedélre, és onnan kukoríkkolt, a lovak nyerítettek az istállóban, a juhok pedig egy csomóba verődve riadoztak az udvarokon.

Hanem a harangszó, mely fönségesen rezgett a viharban, egy kis eső híján, s az is inkább használt, mint ártott, elfordította a veszedelmet. A kísértetiesen szaladó búzavetések és kukoricaszárak megállottak, lassanként kitisztult az ég, s csak a megdagadt Bágy hömpölygő vize, mely szilajon, zúgva vágatott el a kertek alatt, mutatta, hogy odafönn Majornok, Csoltó környékén nagy jégeső volt vagy talán felhőszakadás.

No, ha most ez egyszer ki nem csap az a patak, s ki nem önti a bodokiakat, mint az ürgét, akkor mégis jó dolog keresztény katolikus falunak lenni – lutheránus vidéken.

(*A néhai bárány*)

(2)

Alkonyodni kezdett. Csuri Jóska, a bakter, éppen ott guggolt a falu végén a haranglábnál, s csak azt várta már, míg a tiszteletes uram tehenei beérnek a csordával, mert ezeknek a megérkezésétől függ vala az estének pontosan való elharangozása Bodokon. (...)

– Ejnye, adta, adta... összetörted, fiam, a korsót – szólalt meg egyszerre a háta mögött Csuri bácsi.
– No ’iszen majd ad neked az anyád otthon!

A derék férfiú éppen most végezte el a harangozást, s amint látta, hogy Magda ijedten kapott a hátához, s egészen elhalványodik, megesett a szíve rajta.

– No, semmit se félj! Én előre megyek, és kiengesztelem az anyádat, mert ösmerem, hogy nagy sárkány őkigyelme. Maradj el egy kicsit.

Magda megállt, odatámaszkodott ahhoz a kiálló, hegyes gerendához, melyen a korsót összetörte, s mereven, fátyolos szemekkel bámult, talán a semmibe, talán a csevicekút felé.

(Hova lett Gál Magda?)

- a) Miben különbözik a két részletben Csuri Jóska szerepe?
- b) A szereplőn kívül milyen közös motívumokat találtak még a két részletben?
- c) Hol helyezkedik el *A jó palócok* kötetben ez a két elbeszélés?
- d) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

B) Olvassátok el a részleteket!

(1)

Egy cserjéhez érve, a majornoki hegyszakadéknál (ott, ahol éjente, mint mondják, a Gélyiné lelke nyargal megriadt lovakon) megbotlott valamiben a gyalogúton.

(Az a pogány Filcsik)

(2)

Hanem hiszen úgy félig-meddig minden kiviláglott rá egy hétre, a góizoni őszi búcsún.

Szép, enyhe napok voltak. Sokan mentek Bággyról: Tímár Zsófi talpig fekete gyolcsruhában, az öreg Bizi József, Böngérné, még az istentelen Filcsik István is egész háznépeستől (bizony visszajárul fordul már a világ!), ott volt a hetyke-petyke Vér Klári (hogyan nem szégyell emberek közé jönni a gyalázatos!), meg ki győzné elszámolni a többi: voltak jók, rosszak vegyest, köztük mondanom sem kell Gughy Pannát és Csúz Gábort.

(A góizoni Szűz Mária)

(3)

Mikor megindultak a menyasszonyi háztól, a malomzúgóig ért a nászmenet, olyan hosszú volt, mivel-hogy híres két mágnásfamília került össze: a néhai Csillom János Józsi fia Bodokról és a kartali Major Jánosék Anna leánya.

Kilenc szekérben ült csupán a násznép, a tizedikben a Gilagóék bandája. A legutolsón a tulipántos ládákat hozták meg az ágyat. A legelső kocsin a menyasszony ült fehér koszorúval, mellette lovagolt hóka lován a vőlegény.

(A gyerekek)

(4)

Olyan vékony itt a fehérség erkölcsse, mint a suhogó nád, koronája hajló, töve mocsárba vész. S ennek is csak, váltig bizonyítom, az a kút az oka.

Színes korszóikkal odajárnak a lányok, arra várják őket a legények. Az a savanyú kút az oka sok édes találkozásnak, sok keserű megbánásnak.

Cifrán kiöltözve, ropogós szoknyában, begyesen, kacéran, nyíllal a szemükben úgy húzódnak át, mint a pávák. Az ördögé már az, aki ezt az utat egy-két évig járja.

Ott van, hogy ne is említsem Vér Klárát, Péri Juditot, elég abból a szelíd Gál Magda esete.

(Hova lett Gál Magda?)

- a) Milyen újabb „adalékokat” tudunk meg az elbeszélőtől Vér Kláráról az egyes részletekből?

AZ A POGÁNY FILCSIK	
A GÓZONI SZŰZ MÁRIA	
A GYEREKEK	
HOVA LETT GÁL MAGDA?	

- b) Hogyan viszonyul az elbeszélésrészletekben Vér Klarával kapcsolatban megjelenő idő a két olvasott elbeszélés történetének idejéhez (korábbra vagy későbbre utal)?

AZ A POGÁNY FILCSIK	
A GÓZONI SZŰZ MÁRIA	
A GYEREKEK	
HOVA LETT GÁL MAGDA?	

- c) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

C) Olvassátok el a részleteket!

(1)

(Csató) Pista pedig nevetett magában: „Ha már egyszer peregni kezd a kalász szeme, megérett egészen.”

Aztán így szólt hangosan:

– Mikor az éjfél kiáltják, légy a csalitosban a templom mögött. Én már előbb ott leszek.

A leány ijedten nézett hátra.

– Lassabban beszéljen! Hátha meghallották?

– Mezítláb gyere el – suttopta –, át ne ázzon a csizmád: arról megtudnák reggel. Rövid szoknyában légy: csatakossá tenné a hosszút a harmat.

Négyesével, ötösével feküdtek a lányok, asszonyok az asztag mögött. Éj betakarta a bájos képet. Csak a csillagok nézték fenn, mialatt a szép szemek behunyódtak idelelenn. Csillagoknak mindig kell lenni.

Kakasszó előtt felébredt egyszer Péri Kata, közbül feküdt Juditnak és Csatónénak; észrevette, hogy egyik sem alszik. Csatóné vánkosa alól, amint hánykolódék, valami fényes tárgy csúszott ki. – Kata megtapogatta: olló volt. „No ez bizonyosan babonát csinált most.”

Kakasszó után ismét fölébredt Péri Kata, de csak hűlt helye volt Juditnak, Csatónénak. Elrémülve ugrott fel, hova lehetett a húga? Mintha zűrzavaros hangokat is hallana onnan, ösztönszerűen a csali-
tos felé futott, hol megtalálta Juditot, élettelenül összerogyva.

Körös-körül a fű mintha arany hímmel lenne kivarrva, a Judit hosszú haja csillogott rajta. Le volt vágva tövestől. Bosszúálló kéz feldobta az egész csomót a levegőbe, szellő felkapta, s mintha egy széthasogatott üstökös csillag foszlányai lennének, pajkosan szétszórta a hajszálakat. A megtaposott fűvek elismerték testvéreiknek, s szelíden engedték maguk közé fonódni... Kati mindent megértett.

(Péri lányok szép hajáról)

(2)

Ezek a kedves kis portékák, ezek a szőke asszonyok olyan szelídek, olyan jók, mint a bárányok. Leg-
alább ez a Tímár Zsófi, ez egészen olyan.

Mióta férjhez ment, csak a mosolyát láthatni. Azelőtt a boldog mosolyát, most a fájót.

A boldogságával nem volt terhére senkinek, a fájdalomával sincsen. Nem kérkedett, nem panaszkodik. Hanem az a fehér arca, az a mindig fehérebb arca, elbeszéli mindennap mindenkinek, amit úgymindenki tud.

Itt hagyta a férje kegyetlenül, gonoszul. Pedig derék fiatalember volt, a legdolgosabb, legügyesebb ács a környéken; ki hitte volna, hogy megcsalja azt az áldott, kedves asszonyt, két hamis szem éjszaka-
kája hogy annyira megfeketíti a lelkét... s elmegy azzal a másik nővel a világba elkárhozni.

(Tímár Zsófi özvegysége)

(3)

– Maga mindig bolondozik, Jóska bácsi! – kiáltá oda a lány, s a legrövidebb kerülő úton, a Csillom-
mék szérűskertjén át, futott ki a rétre a „savanyú kút”-hoz.

Mikor odaért, egy lélek sem volt ott. Kivette a szép fehér korsót a tarisznyából, a tarisznyamadza-
got odakötötte a korsó fülére, megcsörögtette előbb gyerekes kedvteléssel, aztán, mint szokás, nagy
óvatossággal lebocsátotta.

Bugyborékkolt a víz, míg megtelt a korsó, de ő bizony észre sem vette, hogy megtelt, szeme foly-
tonosan az országúton volt; már azóta ide kellett volna érniök a kupeceknek!

Vajon megösméri-e Sás Gyuri az útról? Jaj, ha megösméri! De jaj, ha meg nem ösméri!

(Hova lett Gál Magda?)

a) Milyen nevek fordultak elő *A bányai patakban* és/vagy a *Szegény Gélyi János lovaiban*, amelyek a
fenti részletek valamelyikében is szerepelnek?

Milyen vonatkozásban van szó róluk az olvasott elbeszélésekben, illetve a fenti részletekben?

NÉVELŐFORDULÁSOK	A BÁGYI CSODÁBAN ÉS/VAGY A SZEGÉNY GÉLYI JÁNOS LOVALBAN OLVASOTT VONATKOZÁSOK	A FENTI ELBESZÉLÉSRESZLETEKBE OLVASOTT VONATKOZÁSOK

- b) Milyen közösségi-együttélési szabályokat szegnek meg az olvasott elbeszélések és a részletek szereplői?
- c) Milyen emberi karaktereket formálnak meg és milyen emberi problémákat tematizálnak *A jó palócok* olvasott történetei és részletei?
- d) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

D) Olvassátok el a részleteket!

(1)

A kísértetiesen szaladó búzavetések és kukoricaszárak megállottak, lassanként kitisztult az ég, s csak a megdagadt Bágy hömpölygő vize, mely szilajon, zúgva vágatott el a kertek alatt, mutatta, hogy odafönn Majornok, Csoltó környékén nagy jégeső volt vagy talán felhőszakadás.

No, ha most ez egyszer ki nem csap az a patak, s ki nem önti a bodokiakat, mint az ürgét, akkor mégis jó dolog keresztény katolikus falunak lenni – lutheránus vidéken.

(A néhai bárány)

(2)

Olyan bolond gyanú van elterjedve Csoltón, Majornokon, Bodokon, hogy az öreg Filcsik híres bundája csak képzeletbeli; beszél róla, kérkedik vele, fölteszi, de tulajdonképpen nincs bundája, s talán nem is volt soha.

Márpedig volt. A gőzoniak (mert a Bágyon túlról költözött mihozzánk) nagyon jól emlékeznek rá, kivált az öregebbek.

(Az a pogány Filcsik)

(3)

Egy cserjéhez érve, a majornoki hegyszakadéknál (ott, ahol éjente, mint mondják, a Gélyiné lelke nyargal megriadt lovakon) megbotlott valamiben a gyalogúton.

(Az a pogány Filcsik)

(4)

De a Bágy kegyetlen. (Ámbátor sokszor füstölög a Bogát is, hátha az húzza le neki a felhőket?) A Bágy négy álló évig egymás után öntötte el a réteket, s akkora nádast növesztett a „királyné szoknyáján”, hogy évről évre bízást eheti a rozsda otthon Mudrik Mihály uram kaszapengéjét.

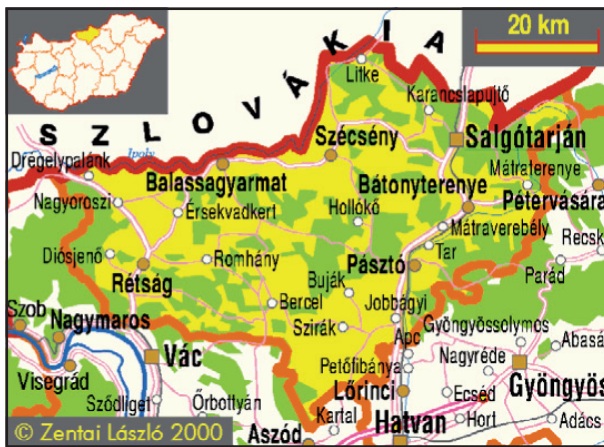
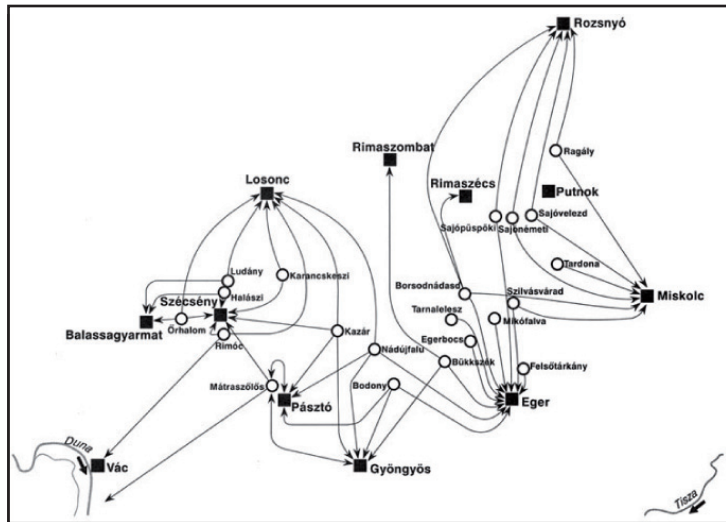
(A „királyné szoknyája”)

a) Próbáljátok térképet készíteni a fenti idézetek földrajzi és településnevei alapján!

b) Tanulmányozzátok az alábbi két térképet, és vessétek össze saját készítésű térképeitekkel!

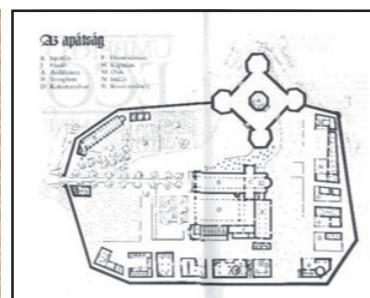
Vásárhelyek a „Palócföld” peremén a 20. század elején

Nógrád megye

c) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

d) Melyik térkép ismerős számotokra az alábbiak közül? Kinek mely művéből? Mi lehet a szerepe az irodalmi fikciókhoz készített „térképeknek”?

E) Az elbeszélői „hang”

- a) Vizsgáljátok meg és értelmezzétek, hogyan alkotja meg *A jó palócok* elbeszéléseiben a nyelv az elbeszélői hang határozott jelenlétét!

AZ ELBESZÉLŐI „HANG”	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA
<p><u>Az napról kezdem</u>, mikor a felhők elé harangoztak Bodokon.</p> <p style="text-align: right;">(A néhai bárány)</p>	
<p>Milyen szépen rázogatta a farkát még az utolsó nap, ugrándozott ott künn a verőfényben, Borcsa picike tenyerét hogy megnyalogatta, jámbor szemével nyájasan bámulta, mintha érezné, hogy utoljára látja!</p> <p><u>De hátha megkerül, hátha visszahozzák?</u></p> <p style="text-align: right;">(A néhai bárány)</p> <p>Nem is lehetett már ezen segíteni sehogy, hacsak még magához a királyhoz egy instancia?... <u>De az is, ki tudja, milyen ember?</u></p> <p style="text-align: right;">(A „királyné szoknyája”)</p>	
<p>No, bizony, nem a világ, van ott még elég csók, ahol ez az egy termett.</p> <p>Pista pedig nevetett magában: <u>„Ha már egyszer peregni kezd a kalász szeme, megérett egészen.”</u></p> <p style="text-align: right;">(Péri lányok szép hajáról)</p>	
<p>Mert <u>úgy volt az...</u> mindenki emlékszik.</p> <p style="text-align: right;">(A „királyné szoknyája”)</p>	
<p><u>De hova beszélek a Gyócsi családról, mikor tudvalevő, hogy Gyócsi Istók halála után Mudrik Mihályt állította maga mellé férjnek az asszony (...)</u></p> <p style="text-align: right;">(A „királyné szoknyája”)</p>	
<p><u>Hanem mikor a bodoki köves határba értek</u>, megbotlott a Csillom Józsi lova.</p> <p style="text-align: right;">(A gyerekek)</p> <p><u>Van is mit dicsekedniök a bodokiaknak a savanyúvizükkel!</u></p> <p style="text-align: right;">(Hova lett Gál Magda?)</p> <p><u>Ott van, hogy ne is említsem Vér Klárát, Péri Juditot, elég abból a szelíd Gál Magda esete.</u></p> <p style="text-align: right;">(Hova lett Gál Magda?)</p>	

<p><u>Hát bizony</u> a Péri lányok híres aranyszőke haja inkább ne nőtt volna soha olyan hosszúra, olyan szépnek, tömöttnek, inkább változott volna lennek, vagy hullott volna ki egyenként.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Péri lányok szép hajáról)</i></p> <p>Olyan bolond gyanú van elterjedve Csoltón, Majornokon, Boddokon, hogy az öreg Filcsik híres bundája csak képzeletbeli; beszél róla, kérkedik vele, fölteszi, de tulajdonképpen nincs bundája, s talán nem is volt soha.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Az a pogány Filcsik)</i></p>	
<p><u>(bizony visszajárul fordul már a világ!)</u></p> <p style="text-align: right;"><i>(A góizoni Szűz Mária)</i></p> <p>A góizoniak <u>(mert a Bágyon túlról költözött mihozzánk)</u> nagyon jól emlékeznek rá, kivált az öregebbek.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Az a pogány Filcsik)</i></p>	
<p>Sóhajtott az öreg, aztán sokáig nézte, nézte a két szép lány közül hol az egyiket, hol a másikat. Az egyik, aki ott áll, olyan piros, mint a rózsa, a másik, aki ott nyög, olyan fehér, mint a lilium.</p> <p style="text-align: right;"><i>(Péri lányok szép hajáról)</i></p>	

- b) Milyen kérdések, következtetések tehetők vizsgálódásotok eredménye alapján a kötetkompozícióra vonatkozóan?

28. Olvasd el az alábbi összefoglalót, és készíts Mikszáth alkotásmódjának jellemzéséhez, illetve a mikszáthi hagyomány folytonosságához elérési útvonalat!

Mikszáth alkotásmódja a Jókainál másodlagos, epizód szerepű anekdotát fő prózaszervező elvé teszi, ami több következménnyel is jár. Egyrészt meghatározza a műfajválasztást: a legsikerültebbek épp azok a novellái, regényei, amelyek középpontjában egy-egy anekdota áll. Másrészt nyitottá teszi a kompozíciót, így a regények – a tárcaregény folytatásokban történő megjelenésével is összefüggésben – többnyire anekdoták laza füzéreként tűnnek fel. Ezzel olyan – bővíthető, módosítható, alakítható – nyitott szerkezet jön létre, amely épp az idő és a cselekmény folyamatosságát felfüggesztő modern próza eredményei felől tűnik újításnak.

Harmadrészt kialakítja az élőbeszédszerű, a szóbeli előadásmód stilizációján alapuló elbeszélői stílust, amely szükségszerűen támaszkodik a beszélgetés társas közegére, az anekdotamondó és a befogadó közös előismereteire, szokás- és értékrendjére, valamint az anekdotának a hagyományt (az ismert történetet) újramondó sajátosságára. Több művének alapötletét (*Az arany-kisasszony*, *Beszterce ostroma*, *Különös házasság*, *A Noszty-fiú esete Tóth Marival*) olyan megtörtént esetek képezték, melyek ismertek voltak a korabeli lapokból.

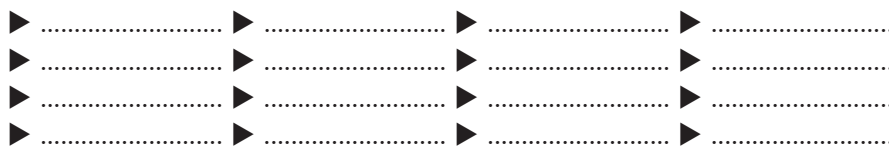
Mikszáth prózapoeitikai eljárásai a történetközpontú elbeszélés megváltozását eredményezik, ami az olvasásmód változását is igényli. Az olvasó figyelmének ugyanis nemcsak a történet kibontakozására kell irányulnia, hanem a szövegszerűség, a megalkotottság sajátos módjára is.

Nem véletlen, hogy az 1970-es években jelentkező, az anekdotához visszanyúló, azt megújító magyar prózaíró nemzedék fedezi fel újra Mikszáthot. Közülük Esterházy Péter (*Termelési-regény* 1979, *Kis Magyar Pornográfia*, 1986) és Temesi Ferenc (*Por* 1986, 1987) műveit említjük meg.

Esterházy *Kis Magyar Pornográfija* például az epika elemi formáiból építkezik: anekdotákból, maximákból, viccekből, szólásokból és szentenciákból. A szöveg ezeknek az elemi elbeszélőformáknak törmelékes (fragmentált) halmaza. Szerkezete látszólag nem kötött, az elemek sorrendje esetlegesnek, felcserélhetőnek tűnik, vagyis a jelentésteremtés folyamatát nem feltétlen a folyamatos előrehaladás alakítja. Olyan olvasási stratégiát is lehetővé tesz, amely a szövegrészek tetszőleges egymás után rendelkezését, az elemek változatos összekapcsolását is megengedi. A kilencedikes *Anekdotikus epikai hagyományunk* fejezetben már szereztetek olvasói tapasztalatot arról, hogy Esterházy játékos nyelvhasználattal, iróniával írja át az anekdotikus hagyományt, és alakítja a kedélyes, elnéző, a jelenségeket felvillantó elbeszélésmódot a problémák végiggondolására készítő, a társadalmi hazugságokat leleplező kifejezési formává.

Az 1990-es évek magyar prózairodalmának egyik csúcsteljesítménye Bodor Ádám *Sinistra körzet* (1992) – alcíme: egy regény fejezetei – című prózakötete volt. A mű és kritikai fogadtatása, szintén a mikszáthi hagyomány nyomán, a novellaciklusokról való műfaji gondolkodást élénkítette meg irodalomtudományunkban. Az elmúlt másfél évtized során sokszor megkérdőjelezett műfajú szöveg tizenöt, egymáshoz viszonylag lazán kapcsolódó, önálló novellaként is élvezetes fejezetből áll. A darabok történései időben sokszor távol kerülnek egymástól, tehát nem időrendben követik egymást. Metaforikusan összekapcsolódó motívumai a 20. század közép-európai történelmének élményvilágából valók, és sajátos antiutópikus színezetű, különös atmoszférájú fikcióvá állnak össze.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a)–d) „Az első novellában Csurri Jóska alakja éppen csak felbukkan, a történetben nem játszik semmiféle szerepet; a záródarabban ezzel szemben ő próbál segíteni a bajba jutott lánynak, valódi szereplővé válik. A két jelenet tehát nem pontosan azonos súlyú. Mégis vitathatatlan, hogy a figura felbukkanása keretes szerkezetet hoz létre. Ezt a harangozás szignáljellege még fel is erősíti. Nem tekinthetjük tehát a novellák sorrendjét esetlegesnek. Tudatos írói eljárás sejlik föl a legelső tétova kísérletre.” (Vadai István)

B)

a)

AZ A POGÁNY
FILCSIK

A *Szegény Gélyi János lovaiban* az elbeszélő nem mondja el, csak sejteti (lovak közé dobott gyepelő, hegyszakadék) a végkifejletet, itt megtudjuk, hogy Gélyiné halott. Hogy régebben történt az eset, azt a közösség babonás (legendaképző) gondolkodásából lehet gondolni (kísértetjárás).

A GÓZONI SZŰZ MÁRIA	A gózoni búcsú seregszemléje kapcsán tudjuk meg, hogy Klárát a szájukra veszik, kibeszélik: hetykének, szégyentelennek tartják, aki megszegi a közösség íratlan szabályait (ugyanakkor nem dönthető el a zárójeles megjegyzésről, kié a hang: a falu „szája” vagy az elbeszélő szólama).
A GYEREKEK	Nem kapunk konkrét adalékot, de arról a lakodalomról van szó, ahova a <i>Szegény Gélyi János lovaiban</i> készült Klára és János.
HOVA LETT GÁL MAGDA?	Az elbeszélő lányokról és legényekről szól a kúttal kapcsolatban (Addig jár a korszó a kútra, míg el nem török!), és ebben a kontextusban említi Klárát, akire többedmagával érvényes a példálózás a tiltott (házasságon kívüli) szerelemről mint a közösségi norma megszegéséről.

b)

AZ A POGÁNY FILCSIK	A <i>Szegény Gélyi János lovaiban</i> történetekhez képest későbbi időben játszódik, ugyanakkor a kötetben megelőzi ezt az elbeszélést.
A GÓZONI SZŰZ MÁRIA	Feltehetően a <i>Bágyi csodában</i> elbeszélte hűtlenség következménye, tehát az utáni idő, ugyanakkor a <i>Szegény Gélyi Jánosban</i> elbeszéltek előtti idő is lehet (ekkorra Klára újra asszony). Eszerint itt az elbeszélések egymásutánja követi a történések időbeliségét.
A GYEREKEK	A <i>Szegény Gélyi János lovaiban</i> történéseivel nagyjából egyidejű történet, csak a falu másik helyszínén vagyunk. Ez a <i>Szegény Gélyi János lovaiban</i> közvetlenül követő elbeszélés.
HOVA LETT GÁL MAGDA?	Mivel lányokat említi, lehetséges, hogy mindkét Vér Kláráról (is) szóló elbeszélésben történetnél korábbi időre utal az elbeszélő, ugyanakkor ez a kötetet záró elbeszélés.

c) „A novellák látszólag időrendben sorakoznak egymás után, pontosabban fogalmazva: az elbeszélte események belső idejének megfelelő sorrendben. Kevés konkrét időpontjelöléssel találkozhatunk, csak néha-néha bukkan fel egy-egy olyan hivatkozás, amelyik másik elbeszélésre vonatkozik, amiből kideríthető, hogy melyik esemény történt előbb vagy később. Persze vannak nyilvánvaló esetek. Vér Klári előbb a bágyi csoda történetében lesz Gélyi János szeretője, s csak ezután, már mint Gélyi János felesége szerepel a *Szegény Gélyi János lovaiban* című írásban. (...) Ha aprólékosan összevetjük Mikszáth írásainak szövegét, találhatunk még néhány utalást, de legtöbbször csak annyi derül ki, hogy egy-egy esemény melyik évszakban játszódik, a novellák közös szereplői különálló történetekben szerepelnek, nem feszül az írások mögé érzékelhető idősírk. Annál meglepőbb, hogy arra is akad példa, hogy az író megsérti ezt a látszólagos laza időrendet. A tizenöt írás közül *Az a pogány Filcsik* a hatodik. Ennek a történetnek a vége felé a következő mondatot olvashatjuk: *Egy cserjéhez érve, a majornoki hegyszakadéknál (ott, ahol éjente, mint mondják, a Gélyiné lelke nyargal megriadt lovakon megbotlott valamiben a gyalogúton.* Gélyiné, azaz Vér Klára a *Szegény Gélyi János lovaiban* című írásban zuhan a majornoki hegyszakadékba, ez pedig a kötetben a tizenharmadik novella! Fel kell tehát adnunk a szigorú kronológiáról szóló elképzelésünket. (...) Mikszáth szándékosan zavarja össze az időrendet, szándékosan olyan eseményre hivatkozik, amiről az olvasó majd csak később értesülhet! Ezt persze csak akkor érzékelhetjük, ha újraolvassuk a kötetet. (...) Megfigyelhető, hogy három, korábban megírt novella kerül a kötetbe, ezeket egészíti ki az író egy szűk év alatt kötetnyív. (...) Az 1882-es kötet egységes hangját, szereplőgárdáját,

helyszínét és vélhetően a kompozíciót is csak 1881-ben alkotja meg az író. Egyetlen év leforgása alatt igazítja egymáshoz az egyébként még 1881-ben is különböző helyszínekkel megírt történeteket.” (Vadai István)

C)

a)

NÉVELŐFORDULÁSOK	A BÁGYI CSODÁBAN ÉS/VAGY A SZEGÉNY GÉLYI JÁNOS LOVAIBAN OLVASOTT VONATKOZÁSOK	A FENTI ELBESZÉLÉS-RÉSZLETEKBEN OLVASOTT VONATKOZÁSOK
TÍMÁR ZSÓFI	<i>A bágyi patak:</i> az őrlésre várók közt van, feltehetően özvegy (magának kell intéznie az őrlést, fekete kendőt hord), ott volt, amikor a molnár elment a háborúba és elbúcsúzott feleségétől, idézi Klára hűségesküjét, jó szándékú asszony, megvédi Klárát.	<i>Tímár Zsófi özvegysege:</i> Szőke, szelíd asszony, elfogadja sorsát, örömet, bánatát mosollyal viseli, férje elhagyta egy másik nő kedvéért.
CSILLOM PÁL	<i>Szegény Gélyi János lovai:</i> Csillomék lakodalmába készülnek, az öreg Csillom Páltól leste el Gélyi a lótenyésztés fortélyait.	<i>Hova lett Gál Magda?:</i> Csillomék szerűskertjén át fut Magda a kúthoz.
PÉRI JÁNOS	<i>Szegény Gélyi János lovai:</i> Csillom Pál Gélyi által gondolatban felidézett szavaiban említődik (mintegy a falu életéből őrzött anekdotaként) az öreg Péri János csikaja, amelyre még korai a hám. Az öreg Péritől Gélyi szintén elleste a lótartás tudományát.	<i>Péri lányok szép hajáról:</i> Péri Juditról és Katáról szól, akiket az öreg Péri lányaiként azonosíthat az olvasó. Péri Juditot elcsábítja a házaspár Csató Pista, Csatóné bosszúból levágja Péri Judit haját, ami a közösség előtti megszégyenítés, a „parázna lányok, nők” hagyományos megjelölése.

b) *A jó palócok* mesei, balladai, példázatos és életképszerű elbeszélései a palóc vidék hagyományaiban gyökereznek. A szereplők állandó keverése: visszatérése, fölillantása a közösségi otthonosság atmoszférájának megteremtéséhez is hozzájárul. Az archaikus világképet újraalkotó elbeszélések világában ősi és szilárd közösségi normák, a hagyomány íratlan szabályai érvényesülnek. Ezek az ősi közösségi normák olyan életvilágot képviselnek, amely egyaránt biztosnak tűnő, természetes és érvényes háttértudást biztosít az egyénnek és a közösségnek. A norma áthágása (bűn) ugyan megbontja a harmóniát, de az annak visszaállításáért folytatott küzdelem még sikeres (lelepleződés, büntetés).

c) A karakterek és a történetsemák egyaránt ősképszerűek (archetípusszerűek), nem egyénítetten, hanem a mítoszokra jellemző tipikussággal formálódnak meg mind a jellemek: csábító, önfeláldozó, bosszúálló, kapzsi, megbocsátó, meggondolatlan, mind a helyzetek, fordulatok:

bűnbánat, hűség, hűtlenség, megbocsátás, szenvedély, bűnhődés, önfeláldozás. Ebből adódik, ezt igazolja például az is, hogy nem lenne termékeny feladat a szereplők jellemterképének elkészítése.

„A gyanútlan olvasó (...) természetesnek tűnő feltételezése, hogy Mikszáth kötete palóc szereplőket mutat be, pontos képet fest az író szűkebb hazájáról. Valójában szó sincs etnográfiai pontosságról. Mikszáth szereplői egyszerű falusi emberek, a viseletükből, beszédmódjukból, szokásaikból nem lehet ráismerni származási helyükre. Ha nem ismernénk a kötet címét, nemigen tudnánk megmondani, hogy Magyarország melyik vidékén játszódnak a történetek. Mikszáth nem néprajzi tanulmányt írt, bár novellához használt ilyet. (...) Timár Zsófi története abból a szempontból is tanulságos, hogy mennyire kötődnek A jó palócok történetei Mikszáth szűkebb szülőhazájához. Amint az a kritikai kiadás jegyzeteiből kiderül, a toronyból leszédülő ácslegény történetét az író 1875-ben meséli el először. A pesti ferencesrendi templom renoválása kapcsán hozza fel, mint egy hajdan Egerben megtörtént esetet. A novella folyóiratközléseiben, a Fővárosi Lapok és a Szegedi Napló szövegében már Röszkén játszódik a történet (Mikszáth Szegeden írja ezt a változatot), s csak az 1882-es kötetben válik palóccá az eset. A novellafüzér szereplői tehát nem felelnek meg a gyanútlan olvasó elvárásainak.” (Vadai István)

- d) „Miféle rend, miféle kompozíció van tehát A jó palócokban? A novellák azonos vidéken, a Palócföldön játszódnak. Az események közel azonos időben játszódnak. Szereplőik túlnyomórészt parasztok, s az író figurái többször visszatérő szereplők, az egyik írásban bemutatja, egy későbbi történetben már ismerősként emlegeti jó néhányukat. Az írások tehát a teret, időt, szereplőket tekintve egységesek. A szövegek kohézióját erősíti, hogy utalásokat találhatunk közöttük. Mire végigolvassuk A jó palócokat, Vér Klárát, Filcsik Istvánt vagy Timár Zsófit személyes ismerősünknek érezzük. Mindez a kötetet regényszerűvé teszi. Ha nem kiragadott novellákat olvasunk, hanem az egészet, egy naiv olvasat regényként is érzékelheti Mikszáth művét. Mégsem regény, hanem novellafüzér. Olyan tematikusan erősen szervezett novellafüzérek elődje, mint amilyen majd Kosztolányi Esti Kornélja vagy Krúdy Szindbádja lesz. Azoknál a főszereplő személye az összetartó kapocs, Mikszáthnál a jó palócok.” (Vadai István)

D)

- a) Egyéni, de pl. a települések a Bágy patak partján vannak, a patak összeköt és elválaszt, mert pl. Gózon a Bágyon túl van. A környék magas pontja a Bogát, Majornoknál hegyszakadék van, a „királyné szoknyája” a Bágy árterében elterülő rét.

- b)–c) „Elképzel gyanútlan olvasónk másik természetesnek tűnő elképzelése a novellafüzér helyszínére vonatkozhat. A novellák Mikszáth szülőföldjén, a palócság lakta vidéken játszódnak. Nem ritka az olyan olvasó, aki valóban létező falvaknak tekinti Bodokot, Gózzont, Majornokot, Csoltót; valóban létező pataknak hiszi a Bágy patakot. Ezek persze költött földrajzi nevek, a térképen hiába is keresnénk őket. Mikszáth alakította ki azt a képzeletbeli térképet, ahol A jó palócok történetei zajlanak. Az illúzió azonban tökéletes.

A tizenöt novella ügyesen összemossa a valóságos és képzeletbeli helyeket. Az Ipoly, a Cserehát vagy Miskolc neve összeköti a valós helyszínekkel a mesebelit. Azt is tudjuk, hogy a költött nevek mögött létező falvak lapulnak, Bodok alatt például Mikszáth szülőfaluját, Szklabonyát kell elképzelnünk. Itt játszódik az egyes szám első személyben megírt Galandáné asszonyom, itt található a több novellában is emlegetett savanyúkút. Majornok neve mögött talán Mauks Ilona faluja, Mohora rejtőzhet (...) A Bágy patak ezután nem lehet más, csak a két falut valóban összekötő Kürtös patak.

A jó palócok első kiadásának illusztrátora, Dörre Tivadar igazi térképen is megörökítette a novellafüzér helyszínét. (...) Tekinthető-e a Micimackóhoz hasonlóan ez a térkép a kötet szerves részének? Írói szándékot tükröz-e az első kiadásbeli illusztráció? Naiv olvasatunk szerint: igen, hiszen kiszolgálja azt az igényünket, hogy a történeteket egyszerűen elképzelhető térben rendezze. Sajnos a kronológiáról szóló gondolatmenethez hasonlóan itt is be kell majd látnunk, hogy az első megközelítés nem illeszkedik pontosan a szövegből kideríthető tényekhez. (...)

Baj van a helységek szomszédsági viszonyaival is, hiszen a Hova lett Gál Magda? című írásban a következőket olvashatjuk a bodoki csevicekútról és az azt őrző Szent Vendelin-szoborról: *Hanem aztán volt e miatt a kút miatt »hiba« is. Mikor azt a határigazítási pört vitték a majornokiak ellenük s megnyerték a felső réteket, úgyhogy immár a kút is az ő határukba esett, a prókátor felszámította az eddigi haszonélvezetbe a savanyúvizet is, melynek használata huszonhét esztendő óta naponta egy váltó forintnyi jogtalan hasznot eszközölt minden bodoki ember egészségi állapotában, minélfogva most ezen kártétel egy kerek summában léssen visszatérítendő a majornokiaknak.*

Mármost a térképre pillantva rögtön megállapíthatjuk, hogy Bodok és Majornok nem határos egymással, közöttük fekszik még Csoltó! (...)

Mikszáth korai regényeinek (Nemzetes uraimék, Az apám ismerősei) anyagát újra meg újra átdolgozta, epizódokat emelt ki belőlük, a Tót atyafiak négy története közül kettő teljes egészében így keletkezett. (...) Ennélfogva nem várható el, hogy a novellákba illesztett anekdoták tökéletesen illeszkedjenek A jó palócok elképzelt földrajzi rendjéhez. Ellentmondanak egymásnak, Mikszáth még az utolsó pillanatban is módosítja az egyes neveket. Úgy tűnik azonban, hogy nem törekedett arra, hogy minden ellentmondást kiküszöböljön.

A kritikai kiadás szereplő-felsorolása Filcsik Istvánt Bágy községben lakójának tekinti. Valóban, A góizoni Szűz Mária szövegéből ez derül ki. A kis csizmák története viszont Bodokon játszódik, s Filcsik uram bodoki csizmadiaként készíti el a kis Andris csizmáit. Az a pogány Filcsik című írásban Majornokról származik, de azt is megtudjuk, hogy előzőleg Góizonban lakott. Mi hát az igazság? Nem deríthető ki.

Mikszáth nem tartja be azokat a játékszabályokat, amiket gyanútlan olvasatunk elvárna. Hiába találunk térképet az első kiadás lapjain, nem több az hevenyészett illusztrációnál. Az író sem ragaszkodik hozzá, hogy a későbbi kiadások közöljék e rajzot, nem része a műnek, nem tekinthetjük a szerzői elgondolás részének." (Vadai István)

- d) A. Milne: *Micimackó*; J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*; U. Eco: *A rózsza neve* – a valóságosság, hitelesség „megteremtésének” igénye.

E)

a)

AZ ELBESZÉLŐI „HANG”	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA
<u>Az napról kezdem</u> , mikor a felhők elé harangoztak Bodokon. (<i>A néhai bárány</i>)	A mese elbeszélésmódjának elemei ismerhetők fel benne: mesemondó, visszatekintő beszédhelyzetből levezetett „előretudás” (mindentudás), a történet fordulatait az ismeretek és a bekövetkező események szempontjából várhatóvá teszi, ezzel a rájuk vonatkozó reflexiók kerülnek előtérbe.

<p>Milyen szépen rázogatta a farkát még az utolsó nap, ugrándozott ott künn a verőfényben, Borcsa picike tenyerét hogy megnyalogatta, jámbor szemeivel nyájasan bámulta, mintha érezné, hogy utoljára látja!</p> <p><u>De hátha megkerül, hátha visszahozzák?</u> (A néhai bárány)</p> <p>Nem is lehetett már ezen segíteni sehogy, ha csak még magához a királyhoz egy instancia?... <u>De az is, ki tudja, milyen ember?</u> (A „királyné szoknyája”)</p>	<p>Az elbeszélői (?) kérdés „költői”, nem a választ kutatja, szerepe az elbeszélői hang „jelenlétének” megalkotása (az olvasó általi érzékelhetőségének megteremtése).</p>
<p>No, bizony, nem a világ, van ott még elég csók, ahol ez az egy termett. Pista pedig nevetett magában: „Ha már <u>egyszer peregni kezd a kalász szeme, megérett egészen.</u>” (Péri lányok szép hajáról)</p>	<p>A metaforikus jelentést (a csábító reménykedése a csábítás sikerében) az elbeszélői hang vendég-szövegre, közmondásra építi.</p>
<p>Mert <u>úgy</u> volt az... mindenki emlékszik. (A „királyné szoknyája”)</p>	<p>A narráció (történetmondás) élőbeszédszerű, az elbeszélő mintegy saját közösségének, „hallgatóságának” mesél.</p>
<p><u>De hova beszélek</u> a Gyócsi családról, <u>mikor tudvalevő</u>, hogy Gyócsi Istók halála után Mudrik Mihályt állította maga mellé férjnek az asszony (...) (A „királyné szoknyája”)</p>	<p>Mintha az elbeszélő a hallgatóság előtt ismert, a közösség narratív hagyományába tartozó történetet mondana újra, a közösség meglévő tudása szerint helyesbíti önmagát.</p>
<p><u>Hanem mikor</u> a bodoki köves határba értek, megbotlott a Csillom Józsi lova. (A gyerekek)</p> <p><u>Van is mit dicsekedniök</u> a bodokiaknak a savanyúvizükkel! (Hova lett Gál Magda?)</p> <p><u>Ott van, hogy ne is említsem</u> Vér Klárát, Péri Juditot, elég abból a szelíd Gál Magda esete. (Hova lett Gál Magda?)</p>	<p>A társalgásra jellemző fordulattal él az elbeszélő, az elbeszélői hang jelenlétét nyomatékosító retorikai eljárás ez is, mert a megnyilatkozás módjának alanyiságát, a dikció személyességét hozza létre.</p>

<p>Hát bizony a Péri lányok híres aranyszőke haja inkább ne nőtt volna soha olyan hosszúra, olyan szépnek, tömöttnek, inkább változott volna lennek, vagy hullott volna ki egyenként. (<i>Péri lányok szép hajáról</i>)</p> <p>Olyan bolond gyanú van elterjedve Csoltón, Majornokon, Bodokon, hogy az öreg Filcsik híres bundája csak képzeletbeli; beszél róla, kérkedik vele, fölteszi, de tulajdonképpen nincs bundája, s talán nem is volt soha. (<i>Az a pogány Filcsik</i>)</p>	<p>Hangsúlyos elbeszélői jelenlét, rövid előzetes utalás az elbeszélendő történetre, egyben előreutalás is: a sejtetés várakozást kelt a hallgatóban – az anekdotikus modor közvetlenségére, a természetes mesélés egyik jellemzőjére (Labov) ismerhetünk.</p>
<p>(bizony visszajárul fordul már a világ!) (<i>A góizoni Szűz Mária</i>)</p> <p>A góizoniak (mert a Bágyon túlról költözött mihozzánk) nagyon jól emlékeznek rá, kivált az öregebbek. (<i>Az a pogány Filcsik</i>)</p>	<p>A „hang” szövegszervező elve érvényesül itt is, a líraiságnak, „lírai részvételnek” (Eisemann) az alakzata ezekben a példákban a zárójeles közbeszólás.</p>
<p>Sóhajtott az öreg, aztán sokáig nézte, nézte a két szép lány közül hol az egyiket, hol a másikat. Az egyik, aki ott áll, olyan piros, mint a rózsa, a másik, aki ott nyög, olyan fehér, mint a liliom. (<i>Péri lányok szép hajáról</i>)</p>	<p>Az elbeszélő értékelő kommentárja (a folklór virágszimbolikájára építve: piros, mint a rózsa = élet, szégyen, titok; fehér, mint a liliom = sápadtság, betegség, halál, tisztaság, ártatlanság) a lezárás előtt nem sokkal ismételt hangsúlyozza a szereplő vagy az esemény kivételességét.</p>

- b) Az életképszerű „beszély” stílus mellett fontos tapasztalat az elbeszélői hang megalkotottságának hangsúlyos volta. Ez egyrészt egységesítő szerepet tölt be, másrészt a hagyományos időelvűséget felbontja (metonimikus elbeszélés), és utat nyit a modern prózaformák, a hangulati szerkesztés, az emlékezés és az asszociáció felé (metaforikus elbeszélés).

A)–E)

A novellafüzérként vagy regényként olvashatóság vitáját ne zárjuk le, összegzésül álljon itt néhány markáns vélemény:

„Sem időben, sem térben, sem az alakok között nem sikerült természetes rendet találnunk. Mint-ha Mikszáth tudatosan törekedett volna arra, hogy ezek a novellák laza rendben maradjanak. Nem szötte olyan szoros rendbe a szálakat, hogy regénnyé szerveződjön a szöveg. A történetek sajátos palóc mitológiai térbe kerülnek, szinte tetszőleges sorrendben olvashatók, idézhetőek.” (Vadai István)

„Jelenünk olvasásmódjai közül a legújabb epikán iskolázott közönség – éppen az integratív történetmondás »dekonstruálódása« nyomán – immár nem számít a folytonosság korábbi formáira. Így akár összetartozónak érzékelheti a régebben különállónak tartott epikai mozzanatok. (...) arra kell figyelniük, poétikailag milyen rokon alakítások kínálják fel az egybeolvasás lehetőségét. Az elbeszélésmód milyen közös vonásai teremtik meg a szétválasztottnak látszó elemek modern illeszthetőségét, az elkülönített »fejezetek« kapcsolhatóságát, a megszakításokat viszonylagossá tevő átkötéseket. (...) A megszakítottság–folytonosság kapcsolat újszerűségét kialakító beszédmód legfőbb sajátosságának pedig a szöveg líraiságát tartjuk. Létezik (...) a líraiságnak olyan ösz-

szetevője – a posztmodernitás műfajtudatában igencsak felerősítve –, mely az »egyenes beszéd« szólamának a »hangjában« érvényesül. Abban, hogy a szöveg lehetőséget nyújt magának a beszélőnek a megalkotására, ottléte konstruálására, karakterének kirajzolására, ez által lesz hangja »hallható« az olvasásban.” (Eisemann György)

„Novellaciklusokról gondolkodni érvénytelen vállalkozásnak tűnhet: az irodalom mai fejleményei ugyanis csaknem törölni látszanak azt a *novellaciklus–regény* szembenállást, ami a magyar irodalomtudomány műfajelmélettel foglalkozó írásaiban napjainkban igen gyakran felbukkan. Hiszen az a közkeletű vélekedés, hogy a novellaciklusokat a regényekhez viszonyítva olvassuk és minősítjük kihagyásosnak, töredékesnek, a regény jelentős átalakulása miatt nem tartható: »manapság már a regény sem olyan, hogy könnyen asszociálhatnánk vele a folyamatosság, a mindenre kiterjedő rend és egységesség fogalmait.« (Hajdu Péter) Ugyanakkor éppen számos mai irodalmi mű és kritikai fogadtatásuk tette érvényessé és elevenné a novellaciklus körüli diskurzust, kialakítva és magas irodalmi rangra emelve egy korábban is létezett, mégis nehezen definiálható, a regény vágyott ideálképének el nem éréséről tanúskodó, átmeneti műfajt: »nemcsak az képzelhető el, hogy egy adott szöveg megváltoztassa műfaját a befogadás története során, hanem az is, hogy műfajok utólag keletkezzenek, vagyis hogy egy adott történeti korszak bizonyos szövegei a későbbi olvasás során relevánsnak tűnő sajátosságok mentén csoporttá szerveződjenek, azaz olyan műfaj alakuljon ki utólag, amely szinkrón horizonton még nem létezett. (Hajdu)«” (Szilágyi Zsófia)

REFLEKTÁLÁS

22. lépés: 29. feladat

T/29.

157. oldal

20 PERC

Lehetséges kitérő

Tanári instrukciók

- A feladat célja, hogy a tanulók új szövegkörnyezetben kíséreljék meg alkalmazni, adaptálni a Mikszáth-prózával való ismerkedés során szerzett tapasztalataikat. Kitekintsenek egy orosz elbeszéléstechnikai sajátosságra, mely bizonyos szempontból rokonítható a mikszáthi próza elbeszélésmódjával, illetve a magyar irodalom szempontjából termékenynek mutató mikszáthi hagyomány néhány későbbi kapcsolódási lehetőségére.
- Nem cél a közös, frontális egyeztető megbeszélés. A lényeg, hogy próbálkozzanak, és hogy próbálkozásukat egy társukkal megbeszéljék.
- Az Esti Kornél-szövegek a tanulóknál az ismerősség érzetét kelthetik, ezért bízunk benne, hogy a bizonytalanabb szövegértő, az elbeszélésmód jellemzőit nehezebben azonosító tanulók, ha ezt választják, sikerélményhez juthatnak.

Kiemelt készségek, képességek: tudásalkalmazás, következtetés

Célcsoport – differenciálás: választott szöveg szerint

Munkaformák: egyéni, majd páros megbeszélés

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

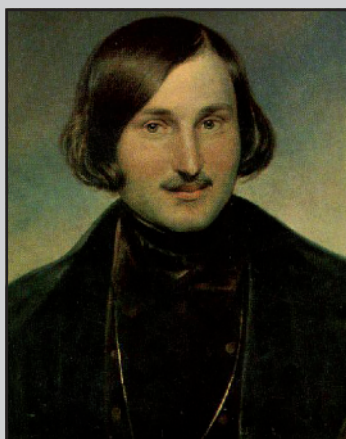

29. Párhuzamok és kapcsolatok

- a) Áttekintő olvasással válassz ki egy szövegcsoportot, illetve szöveget az alábbiak közül, és oldd meg a hozzá tartozó feladatot!
- b) Beszéld meg megoldásodat egy olyan osztálytársaddal, aki veled megegyező szövegcsoportot, illetve szöveget választott!

(1)

NYIKOLAJ VASZILJEVICS GOGOL: A KÖPÖNYEG – RÉSZLET

Gogol (1809–1852)

filmlplus.org/plays/inspector.html

Az ügyosztályon történt, jobb, ha nem is nevezem meg, melyiken. Nincs a világon mogorvább valami a mindenféle ügyosztályoknál, kancelláriáknál, irodáknál, egyszóval a különféle hivatali testületeknél. Ma már minden magánember azt hiszi, hogy az ő személyében az egész társadalmat sértik meg. Azt mondják, a minap is beadvány érkezett egy járási rendőrkapitánytól, már nem emlékszem, melyik városból. Ebben a beadványban a rendőrfőnök világosan kifejti, hogy az állami rendeletekre fittyet hánynak, és hogy az ő szentséges nevét hiába veszik. Ennek bizonyítására valami regényforma műnek óriási kötetét is mellékelte, amelyben minden tizedik oldalon előbukkan egy járási rendőrkapitány; olykor-olykor egészen pityókás állapotban. Így hát – hogy elkerüljünk mindenféle kellemetlenséget – legjobb lesz, ha a szóban forgó ügyosztályt egy ügyosztálynak nevezzük.

Tehát egy ügyosztályon szolgált egy hivatalnok. Nem mondhatnánk, hogy nagyon kiváló hivatalnok: alacsony, kissé ragyás, kissé rőt, sőt kissé vaksi is volt, homloka fölött tar sáv, mindkét orcája barázdás, arcának színe meg olyan, amelyet „aranyeres”-nek neveznek... Mit csináljunk?! A pétervári éghajlat az oka! Ami a rangját illeti (mert nálunk mindenekelőtt a rangot kell megemlíteni), úgynevezett örökös címzetes tanácsos volt. E rang rovására – amint köztudomású – untig eleget csipkelődtek és szellemeskedtek különféle írók, akiknek megvan az a dicséretre méltó szokásuk, hogy arra vetik rá magukat, aki nem tud visszaharapni. A hivatalnok családneve Basmacskin²¹ volt. Már a nevéen is látszott, hogy valamikor a cipőtől származott. De hogy mikor, melyik korszakban és milyen módon származott a cipőtől, azt homály borítja. Apja is, nagyapja is, sőt sógora is, és kivétel nélkül valamennyi Basmacskin csizmát viselt, legfeljebb évente háromszor új

21 Basmacskin (orosz): cipész

talpat veretett rá. Keresztnevén és apai nevén Akakij Akakijevicsnek hívták. Lehet, hogy az olvasó kissé furcsának és keresettnek ítéli, de meggyőződhet róla, hogy ezt egyáltalán nem keresték; a körülmények maguktól alakultak úgy, hogy semmiképpen sem lehetett más nevet adni neki. Ez pedig pontosan így történt: Akakij Akakijevics, ha emlékezetem nem csal, a március huszonharmadikára virradó éjszaka született. Megboldogult anyja – egy hivatalnok felesége, nagyon jószág asszony – intézkedett, hogy megkereszteljék, amint illik. Az anya még gyermekágyban feküdt, az ajtóval szemközt, jobb kéz felől a koma állt, Ivan Ivanovics Jeroskin, igen kiváló ember, aki mint irodafőnök szolgált a szenátusban, mellette pedig Arina Szemjonovna Belobrjuskova, a komaasszony, egy kerületi kapitány felesége, ritka érényes asszonyság. A gyermekágyas asszonyra bízta, hogy e három név közül azt válassza, amelyiket akarja: Mokkijnak, Szosszijnak vagy pedig Hozdazat vértanú nevére kereszteljék-e a gyermeket. „Nem – gondolta magában a megboldogult –, ezek mind olyan furcsa nevek.” Hogy kedvében járjanak, fellapozták a kalendáriumot más helyütt is; megint három névre bukkantak: Trifilij, Dula és Varahaszj. „Micsoda istenverése! – mondotta az öregasszony. - Milyen különös név ez mind, én bizony soha még csak hallani sem hallottam ilyeneket. Még ha Varadat vagy Varuh volna, de Trifilij meg Varahaszj!” Arrább lapoztak még egyszer. Most ezek kerültek elő: Pavszikahij és Vahtyszij. „No, most már látom – mondotta az öregasszony –, hogy minden bizonnyal ez a gyermek, sorsa! És ha egyszer így van, inkább hívják úgy, mint az apját. Az apja Akakij volt, legyen a fia is Akakij...” Így keletkezett az Akakij Akakijevics név. A gyermek, miközben megkeresztelték, sírni kezdett, és olyan fintorokat vágott, mintha előre érezte volna, hogy címzetes tanácsos lesz belőle. Szóval ez így történt. Mindezt csak azért mondtuk el, hogy az olvasó maga is láthassa: ez teljességgel szükségszerűen történt így, és más nevet semmiképpen sem adhattak neki. Mikor és mely időkben lépett az ügyosztály kötelékébe, ki nevezte ki, erre már senki sem tudott visszaemlékezni.

(Makai Imre fordítása)

IDÉZET	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA, AZ ELBESZÉLŐ TUDÁSA
	<p>Az elbeszélő tudása változó, hol mindentudónak, hol korlátozott tudásúnak mutatkozik:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) „tudja”, de valamilyen okból nem mondja el az információt, és ezt közli is b) „nem emlékszik rá”, ezért homályban hagyja az információt c) arra hivatkozik, hogy senki nem tudja (már) pontosan d) hangsúlyozza, hogy „pontos” adatközlőként működik, de rögtön el is bizonytalanítja az információ hitelességét e) az elbeszélő az apró, régen történt részleteket is ismeri <p>Ez az ellentmondás, széttartás az irónia egyik forrása a műben.</p>

Nincs a világon mogorvább valami a mindenféle ügyosztályoknál, kancelláriáknál, irodáknál, egy szóval a különféle hivatali testületeknél. Ma már minden magánember azt hiszi, hogy az ő személyében az egész társadalmat sértik meg.

Ennek bizonyítására valami regényforma műnek óriási kötetét is mellékelte, amelyben minden tizedik oldalon előbukkan egy járási rendőrkapitány; olykor-olykor egészen pityókás állapotban.

Az elbeszélő olyan nyelvi eszközökkel él, amelyek a történetmondó és hallgatósága kommunikációs helyzetét teremtik meg, és az élő előadás stílusát idézik vagy utánozzák, vagyis a rögtönzés benyomását keltik: szófordulatok, közbevetések, kiszólás, kérdés.

- Olvasd el az alábbi tájékoztató szöveget, és magyarázd meg, hogyan kapcsolható Gogol elbeszélésrészlete a mikszáthi próza előadásmódjához!

A orosz irodalomban a *szkáz* a szóbeliség illúziójának felkeltésére alkalmas elbeszélőforma. Olyan sajátos kommunikációs maszk, amelyben az elbeszélő a szóbeli beszéd bizonyos jelzéseinek segítségével szól a feltételezett hallgatósághoz. A *szkáz* közlésmód a szövegben a szerző-mesélő – befogadó-hallgatóság bonyolult kapcsolatát, a különböző nézőpontok ütköztetésének lehetőségét kínálja. A többnézőpontúság viszonylagosítja az állásfoglalásokat, bizonytalanságban hagyja és döntésre készíti az olvasót. Ugyanakkor megjegyzésekkel, kérdésekkel, felkiáltásokkal a feltételezett hallgatóság véleménye is kifejezhető.

(2)

RÉSZLETEK KRÚDY GYULA SZINDBÁD-NOVELLÁIBÓL

Egy filmkocka Huszárik Zoltán rendező *Szindbád*-jából (1971)

Így múlt Szindbádnak, a hajósnak az élete, amíg végre elérkezett ahhoz az időszakhoz, midőn sem a jelen, sem a jövő már nem izgatta gondolkozásra, álmódzásra, hanem a múlt, a régen elmúlt ifjúsága. Mint a messzi tengereket bejárt hajós, nem találván többé ismeretlen országokat: kifeszíti vitorláját, hogy hazájába visszatérjen – úgy indult el Szindbád keresni az ifjúkori emlékeit. Mintha még egyszer akarná kezdeni élete regényét... Mintha új és ismeretlen érzéseket keresne...

(*Szindbád* második útja)

– Vajon él-e még Amália? – kérdezte Szindbád a sztambuli bazárban, és nemsokára útra kelt a piros tetők felé, ahol egy folyó szeli keresztül a várost, és a hídról álmodó erdőket látni.

A városka (amelyben Szindbád egykor katonáskodott) mintha mit sem változott volna. Némely vidéki város, a hegyek között, völgyekben, mintha századokig aludna, ha egyszer elalszik. A régi királyok okozták ezt, akik egyszer valamiért megharagudtak e helyre, és kegyes, termékeny pillantásukat levették a városkáról. Mit csináljon a városka, ha a király többé nem néz rá? Bánatában elalszik, és álomba merülve várja, amíg valamely királynak ismét odatéved a tekintete, hogy a városka megrázkódjon és felébredjen.

(A hídon)

Aztán a bécsi hajó eltűnt a folyó kanyarulatánál, és Szindbáddal csak a romok maradtak, amelyek a túlsó part hegyeiről integettek. A hegyen hajdan királyok laktak, és a fák még nem nőttek be teljesen az utat, amerre a királyok (bíborpalástban és nagy sarkantyús csizmában) a lovagokkal és az udvarhölgyekkel a várba felmentek. A nők hosszúderekéru ruhát és arannyal hímzett bársonyszoknyát viseltek. Csizmát hordtak, mert gyakran lóra ültek, és göndörhajú ifjakkal nyargalásztak a lapos partokon. Bár a Duna a hegy lábát nyaldossa, a nők nemigen fürödtek, mert az még nem volt divat abban az időben. (Szindbád gyóntatóbarát óhajtott lenni a vártemplomban, és fehér kendőt nyomva szemére, kihallgatni a nők gyónásait, amelyek bizonyára őszintébbek voltak akkoriban, mint manapság. Hisz a pokol sokkal közelebb esett a földhöz. A gyóntatóbarát csak egyet mordult, és már megjelent az ajtóban az ördög. Szindbád Nagy Lajos király nejét szerette volna gyóntatni nagyhétben a vár kápolnájában...)

(Duna mentén)

Szindbád férfikorában sokszor gondolt vissza az éjszakai utazásra. A pirosablakú kis tanyaházakra, az aggodalmas arcú bakterokra és a rókák útjaira. Mimi emléke mindig felmelegítette a szívét...

Egy kis zsebkendője maradt Mimitől. Ezt megsimogatta, és Mimi gyenge haját érezte.

– Milyen balga voltam! - sóhajtotta.

(Utazás éjjel)

Szindbád fagyöngy lett. Egy gyöngy a rózsafüzérben, amelyet egy idős apáca viselt derekán, és így sokáig meglehetősen unalmas élete volt. Most már sajnálta, hogy nem választott másféle foglalkozást abban az osztályozó hivatalban, ahol halála után minden embernek kiadják a másvilági teendőket.

(Szindbád álma)

NOVELLACIKLUS VAGY REGÉNY?	
A FOLYTONOSSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK	A KÜLÖNÁLLÓSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK

(3)

RÉSZLETEK KOSZTOLÁNYI DEZSŐ *ESTI KORNÉL*-NOVELLÁIBÓL

Már túljártam életem felén, amikor egy szeles, tavaszi napon eszembe jutott Esti Kornél. Elhatároztam, hogy meglátogatom, s fölújítom vele régi barátságunkat.

Tíz éve nem érintkeztünk akkor. Hogy mi történt közöttünk? Isten tudja. Nem haragudtunk mi egymásra. Legalábbis nem úgy, mint a többi emberek.

De miután elmúltam harmincéves, terhemre kezdett lenni. Sértett a léhasága. Untam ódivatú, magas-nyitott gallérjait, vékony-sárga nyakkendőit, és vastag-zöld szójátékait is. Fárasztott az eredetieskedése. Állandóan kisebb-nagyobb botrányokba kevert.

(Első fejezet, melyben az író bemutatja és leleplezi Esti Kornélt, e könyv egyetlen hőst)

A Vörös Ökör az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyetemes palotája onnan kapta mérőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégérijére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a boriszsa városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz légzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt, s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyas ajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

(Második fejezet, melyben 1891. szeptember 1-én a Vörös Ökörbe megy, és ott megismerkedik az emberi társadalommal)

– Ordított a szél – szólt Esti Kornél. – A sötétség, a hideg, az éj jeges virgáccsal verte végig s összekarmizsálta arcomat.

Orrom sötétbíbor volt, kezem szederjes, körmeim lilák. Csorogtak könnyeim, mintha sírnék, vagy megolvadt volna bennem az élet, mely még nem fagyott jégkupaccá. Köröskörül fekete síkátorok ásítottak.

Én csak álltam és vártam, topogtam a kőkemény aszfalton, s körmeimbe fújtam. Télikabátom zsebébe rejtettem meggémberedett ujjaimat.

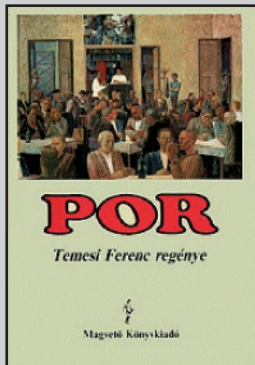
Végre messze-messze a ködben feltűnt a villamos sárga fényszeme.

(Tizennyolcadik fejezet, melyben egy közönséges villamosútról ad megrázó leírást, s elbúcsúzik az olvasótól)

NOVELLACIKLUS VAGY REGÉNY?	
A FOLYTONOSSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK	A KÜLÖNÁLLÓSÁG BENYOMÁSÁT MEGTEREMTŐ ESZKÖZÖK

(4)

TEMESI FERENC: POR (1986, 1987) – RÉSZLET A REGÉNYBŐL

paprika

dolgában is döntő szava volt Lőrinc bácsinak a legfontosabb ~-termelők, vagyis az alsóvárosiak körében. Ősszel, a vasárnapi nagymise után körbefogták a hívek a Havi Boldogasszony temploma előtt, hogy „vigyük-é mán a piacra a ~-t, vagy várjunk vele”? Lőrinc bácsi nemhiába érettségizett a középkereskedelmi iskolában – melyet bánatára az érettségijét (1895) követő évben kereszteltek át felsőkereskedelmi iskolává –, mindig tudta, mikor van legjobb ára a ~-nak. Miként az őrletés idejét is ő tudta a legjobban megválasztani. (Isten ments, hogy a közép-amerikai indiánoktól elpöröljük a ~-t, de az már bizonyos, hogy a ~-őrlés magyar találmány.)

Miként a C-vitamint is magyar ember, Szent-Györgyi Albert fedezte föl és állította elő legelőször a világon. A C-vitamin, azaz aszkorbinsav, miből legalább 50-60 milligrammra az egészséges szervezetnek naponta szüksége van, olyan anyag, amelyből a legtöbb éppen Porlódon volt található a 930-as évek elején, amikor Szent-Györgyit – saját szavai szerint – „arra ítélték, hogy egyetemi tanár legyen”. „Miközben az őszember átment az őserdőn, az őserdő is átment rajta”, állapította meg találóan a porlódi biokémiai tanszék nemcsak külsejében, de bensőjében is fiatal vezetője. Az emberi szervezet ezért nem gondoskodott előállításáról, nekünk magunknak kell ezt a szervezetünkbe juttatnunk. A férfinak, aki hajlamos volt arra, hogy a kémcsőben lejátszódó folyamatokat a legmerészebb filozófiai feltevésekkel párosítsa, már hollandiai, angliai, amerikai kutatásai során sikerült egy általa először „ignose” (nemtudom-mi-cukor), majd „Godnose” nak (Isten-tudja) elkeresztelt vegyületet tiszta állapotban előállítani. Mivel a tudomány fölkelet papjai nem vették komolyan, kénytelen volt a hangzatos „hexuronsavra” keresztelni az anyagot.

Mindössze 25 grammnyi por volt egy kis üvegcsében belőle a zsebében, amikor Porlódra érkezett. Mindig is gyanakodott rá, hogy a vegyület a C-vitaminnal azonos, de mivel a vitaminokat szerinte enni kell elsősorban, ezért úgy gondolta, inkább a szakácsoknak kell vele foglalkozni, mintsem a tudósoknak. A tudományos pályája sem folytatódott valami fényesen: a Magyar Tudományos Akadémia például még levelező taggá sem választotta. Puff neki! Úgy kell az ilyeneknek, aki – úriember léte – motorkerékpáron jár, aki nem tartja a diákokkal a három lépés távolságot, aki szerint „az emberben és a krumpliban ugyanaz az élet mozog”, aki a Fogadalmi-templom kórusára jár holmi orgonaszóra, meg hasonlók. (Mindezt akkor, midőn a „Halálos tavasz” című filmben a tiszt figuráját tűzoltóvá kellett átírni, mert egy honvédtiszt nem szalad a lépcsőn!)

Ekkoriban történt, hogy fölkereste egy még nála is fiatalabb kutató, és munkát kért. Amikor Szent-Györgyi kereken megkérdezte, mihez ért, a fiatalember azt válaszolta, hogy meg tudja állapítani, egy adott anyag tartalmaz-e C-vitamint, vagy sem: Szent-Györgyi kivette a szájából a hosszú szárú, angol pipáját, és átadott neki egy kémcsövet, amelynek az alján volt valami por. Aszkorbinsav volt (alias „hexuronsav”), és a fiatalember egyben volt csak bizonyos: az aszkorbinsav nem lehet azonos a C-vitaminnal. 1931 novemberében már mindketten tudták, hogy igen.

Hogy lehet, hogy maga sejtette ezt?, kérdezte a fiatalember, aki magyar származású amerikai volt.

Bízni kell az intuícióban, mondta neki Szent-Györgyi. Ja, és még magyarnak kell lenni hozzá. Most már csak az volt a kérdés, miből lehetne nagy mennyiségben előállítani a vitamint.

A mellékvesékből, káposztából, narancsból csak grammokat sikerült. Szent-Györgyi külföldi tanulmányútja során szinte minden növényt kipróbált. Cambridge-ben még majdnem a ~-t (*copsicum annuum*)-ot is, de az árus azt mondta:

Meg ne vegye, uram, ez mérgező!

Most meg, egyik este, a felesége friss ~-t rakott a vacsora mellé az asztalra. A professzor szerette a békességet, a ~-t meg nem; egy óvatlan pillanatban a zsebébe dugta hát. Midőn a vacsorától felkelt, akkor jutott csak eszébe, hogy szinte ez az egyetlen növény, amit még nem próbált ki. A laboratóriuma volt a lakása is ekkoriban; éjjelre már tudta, hogy a porlódi piros ~ a legcsodálatosabb aszkorbinsavraktár, amely csak a világon van. Grammonként 2 milligramm C-vitamin van benne. Az alsóvárosi parasztok igencsak nekicsodálkoztak, hogy ez a bogaras profesztor kocsi számra vásárolja tőlük a ~-t, de nem bánták.

Kinek sója, ~-ja van, annak mindön fűszerszámja mögvan, dicsérték a terményüket, de a tanár csak mosolygott azzal a derűskék szemével. Gyógyszer lesz belőle, mondta nekik. A ~-sok, akik a saját szemükkel látták Palika Örzse csodatéteményeit a penészes kenyérrel (mindezt egy évtizeddel a penicillin felfedezése előtt), ezen már nem csodálkoztak. Két egymást követő menetben három és fél kiló kristályos aszkorbinsavat sikerült előállítania Szent-Györgyinek.

Meg is kapta a Nobel-díjat. Büszkeségére felhő sem vetült: meg volt győződve róla, hogy olyasmivel vitte előre a tudományt, amely aztán végképp nem szolgálhatja az öldöklést. Hamar kijózanodott egy német gyárban, amely a tengeralattjárók matrózai számára állított elő aszkorbinsavat, lehetővé téve, hogy hónapokig a nyílt tengeren folytassák halálos küldetésüket, anélkül, hogy a skorbut végezne velük.

(→ romantika)

Mikszáth Kálmán <i>A jó palócok</i>	Hasonlóságok	Temesi Ferenc <i>Por</i>
--	--------------	-----------------------------

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

(1)

IDÉZET	AZ ELBESZÉLŐI SZÓLAM NYELVI-RETORIKAI MEGALKOTOTTSÁGA, AZ ELBESZÉLŐ TUDÁSA
Az ügyosztályon történt, jobb, ha nem is nevezem meg, melyiken (...) Azt mondják, a minap is beadvány érkezett egy járasi rendőrkapitánytól, már nem emlékszem, melyik városból.	Az elbeszélő tudása változó, hol mindentudónak, hol korlátozott tudásúnak mutatkozik: a) „tudja”, de valamilyen okból nem mondja el az információt, és ezt közli is b) „nem emlékszik rá”, ezért homályban hagyja az információt

<p>De hogy mikor, melyik korszakban és milyen módon származott a cipőtől, azt homály borítja.</p> <p>Ez pedig pontosan így történt: Akakij Akakijevics, ha emlékezetem nem csal, a március huszonharmadikára virradó éjszaka született.</p> <p>Megboldogult anyja – egy hivatalnok felesége, nagyon jószágos asszony – intézkedett, hogy megkereszteljék, amint illik.</p> <p>(...) hogy az olvasó maga is láthassa: ez teljességgel szükségszerűen történt így, és más nevet semmiképpen sem adhattak neki. Mikor és mely időkben lépett az ügyosztály kötelékébe, ki nevezte ki, erre már senki sem tudott visszaemlékezni.</p>	<p>c) arra hivatkozik, hogy senki nem tudja (már) pontosan</p> <p>d) hangsúlyozza, hogy „pontos” adatközlőként működik, de rögtön el is bizonytalanítja az információ hitelességét</p> <p>e) az elbeszélő az apró, régen történt részleteket is ismeri</p> <p>Ez az ellentmondás, széttartás az ironia egyik forrása a műben.</p>
<p>Nincs a világon mogorvább valami a mindenféle ügyosztályoknál, kancelláriáknál, irodáknál, egy szóval a különféle hivatali testületeknél. Ma már minden magánember azt hiszi, hogy az ő személyében az egész társadalmat sértik meg.</p> <p>Ennek bizonyítására valami regényforma műnek óriási kötetét is mellékelte, amelyben minden tizedik oldalon előbukkan egy járási rendőrkapitány; olykor-olykor egészen pityókás állapotban.</p>	<p>Színes és hangsúlyos az elbeszélői hang, az elbeszélés módja személyes, a történetmondói jelenlét hangsúlyos: az elbeszélő kommentál, értékkel, kritizál, ironizál. „Felülről” tekint az általa elbeszélte világra.</p>
<p>Így hát – hogy elkerüljünk mindenféle kellemetlenséget – legjobban lesz, ha a szóban forgó ügyosztályt egy ügyosztálynak nevezzük.</p> <p>arcának színe meg olyan, amelyet „aranyeres”-nek neveznek... Mit csináljunk?! A pétervári éghajlat az oka!</p> <p>Tehát egy ügyosztályon szolgált egy hivatalnok. Nem mondhatnánk, hogy nagyon kiváló hivatalnok...</p> <p>Mindezt csak azért mondtuk el (...)</p>	<p>Az elbeszélő olyan nyelvi eszközökkel él, amelyek a történetmondó és hallgatósága kommunikációs helyzetét teremtik meg, és az élő előadás stílusát idézik vagy utánozzák, vagyis a rögtönzés benyomását keltik: szófordulatok, közbevetések, kiszólás, kérdés.</p>

- Az elbeszélői hang hangsúlyossága, változatossága, a szóbeli történetmesélést imitáló jellege miatt.

(2) Például:

Folytonosság:

A szereplő azonossága, téma (a múlt keresése), az utazástoposz, az emlékezés alaphelyzete, az emlékezés és az utazás (belső út) összekapcsolása, időben visszafele haladás, a tudatban zajló folyamatok elbeszélésének igénye, a nők szerepe, szerepeltetése, líraiság, lirizáltság, az elbeszélés módja, hangsúlyos volta, metaforikus motívumok, ismétlődések.

Különállóság:

Ok-okozatiság helyett laza, asszociatív kapcsolatok, nincs folytonosság az időrendben, lazább, mozaikosabb szövegszerkesztés.

(3) Például:

Folytonosság:

A szereplő azonossága, az elbeszélés módjának, a szövegszerűségnek a fontossága, az elbeszélői helyzet elsődlegessége, ismétlések, kihagyások, hiány, metaforikus motívumok (pl. utazástoposz), irónia.

Különállóság:

Ok-okozatiság helyett laza, asszociatív kapcsolatok, nincs folytonosság az időrendben, lazább, mozaikosabb szövegszerkesztés, töredékesség (fragmentáltság).

(4) Például:

Mikszáth: archaikusabb világ, klasszikusabb elbeszélésszerkezetek, archetípusos helyzetek, jellemek, viszonyok.

Mindkettő: az anekdota felhasználása, olvasmányosság, a szóbeli előadásra jellemző nyelvhasználat, beszédfordulatok, az elbeszélő és az olvasó közös tudásának feltételezése, a fikció regionális jellege: palócok, Poród (Szeged), ő-ző nyelvjárás, nyitottság.

Temesi: lexikonszerű szócikket olvasunk, belül a címszó helyett a lexikonokra jellemzően utalásjel (tilde) áll, a „szócikk” végén a „lásd még a romantika címszónál” jelölés szerepel, ez felveti a lexikonszerű (nem folyamatos, elágazó vagy összevissza, „amire szükségünk van”) olvasás, olvasgatás lehetőségét, az időrend nemcsak laza, hanem akár kusza.

(Ugyanakkor „a szótárszerkezet az elbeszélés belső viszonyaitól független regulativitást visz a szövegek sorrendjébe – ilyenek még Esterházy számozott mondatai –, tehát a mikszáthi hagyományhoz képest egy felettes rendező elvet. Ha a Port figyelmesen végigolvassuk, kiderül, hogy mindenekelőtt lineáris olvasásra van szánva, ami annak a következménye, hogy valójában egy teljesen hagyományos lineáris elbeszélés van darabokra bontva.”) (Schein Gábor)

REFLEKTÁLÁS

23. lépés: 30. feladat

T/30.

164. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- Mindenképpen hagyjunk néhány percet a TTM táblázat visszatekintő gondozására, a fennmaradó kérdések tisztázására.
- A c) házi feladat legyen, a d)-re a következő óra első perceiben érdemes visszatérni.

Kiemelt készségek, képességek: metakogníció, súlyozás, reflektáló visszatekintés, önálló műveltségbővítés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: TTM

30. Vissza a TTM-hez

Lapozatok vissza a TTM táblázatokhoz!

- Tekintsétek át kérdéseiteket, és válaszoljátok meg azokat, amelyekhez már van elegendő tudásotok!
- Írd be TTM táblázatodba kulcsszavakkal, ami az eddig megértettek, megtanultak közül fontos új tapasztalat számodra Mikszáth prózájáról!
- Olvasd el jelöléstechnikával az alábbi összefoglalót, és egészítsd ki TTM táblázatod harmadik oszlopát! (Csak kulcsszavakat, szó szerkezeteket írd!)!
- Beszélgétek meg tanárokkal közösen, ha maradt olyan fontos kérdés, amire a fejezetben nem kaptatok választ!

Mikszáth életműve a novellától a nagyregényig, a regényes életrajztól (Jókaitól) a napi karcolatig átfogja a széppróza és a publicisztika fontos műfajait. A kortársak Jókai utódát látták benne, életművének értelmezői a 20. század utolsó negyedéig a romantikától való eltávolodást és a realizmus felé történő elmozdulást tartották művészetének legjellemzőbb vonásának. Korunk Mikszáth-értelmezői szerint a prózaművészet kötődik a romantikus természetfelfogáshoz, a kalandos meseszöveveshez, az anekdotához, valamint a realista életképhez. Ugyanakkor Mikszáth el is távolodik a romantikus és realista prózapoétikától, és fontos területeken bizonyul újítónak. Újszerűen alkalmazza a hagyományos műfajokat, prózaformákat, újító idő- és történelemszemléletében, az elbeszélői hang nyomatékos jelenlétében, az epikus hangnem művésziességében és a nézőpontok kezelésében. Ironizáló, az értékeket viszonylagossá tevő megoldásai többek szerint nemcsak a 19. századi prózahagyomány, hanem a 20. századi modern beszédmodok lebontásaként is értelmezhetők.

Beérkezett íróvá a *Tót atyafiak* (1881) elbeszéléskötettel vált, melynek sikere után *A jó palócok* (1882) prózakötet országos hírnevet szerzett az írónak. Nemcsak ismert és elismert szerző lett, de novellásköteteit több nyelvre lefordították, magyarul pedig egymást érték az újabb és újabb kiadások.

Bár a két novelláskötetet követően Mikszáth fontosabb művei a kisregény és a regény műfajában születtek, az életművet a novella műfaja is végigkíséri. A későbbi novellatermés közül többek között a tragikus hangütésű *A piros harangok* (1901) és az elégikus hangvételű *Fili* (1902) emelkedik ki.

Mikszáth saját korában publicistaként is népszerű volt. E publicisztika egyes darabjait – szellemességük, kifogyhatatlan ötletességük, csípős stílusuk miatt – az utókor is nagyra értékeli. 1882-ben kezdte írni *Apróságok a házból*, majd *A tisztelt ház* címmel a honatyák és a parlament tevékenységét bemutató gyönyörös, szatirikus hangvételű tudósításait, karcolatait, melyek a *Pesti*

Hírlapban jelentek meg. A napilap majd húsz évig közölte írásait, biztos megélhetést biztosítva számára. Később Mikszáth a közügyekkel kapcsolatos észrevételeit Katánghy Menyhért leveleiként adta közre.

A 19. század utolsó negyedének az európai irodalomban már nem a nagyregény a meghatározó epikai műfaja, hanem a novella. A Mikszáth-életmű sajátosságát ebből a szempontból az adja, hogy pályája középső (1883–1990) és utolsó szakaszában (1900–1910) legfontosabb alkotásai a regény és a kisregény műfajában születtek: *Nemzetes uraimék* (1883), *A beszélő köntös* (1889), *Beszterce ostroma* (1894), *Szent Péter esernyője* (1895), *A gavallérok* (1897), *Új Zrínyiász* (1898), *Különös házasság* (1900), *A sipsirica* (1902), *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* (1908), *A fekete város* (1910).

Mikszáth írásainak gyakori témája az a nemesi középréteg – a dzsentri –, amelyik a polgári átalakulás folyamatában elvesztette földbirtokát, lecsúszott (deklasszálódott), ugyanakkor meg akarta tartani az előkelő életmód látszatát. E színlelés képezi például *A gavallérok* témáját. Ebben a kitűnően megkomponált, rendkívüli humorú kisregényben az olvasó az első személyű, ám beavatatlan elbeszélő szemszögéből csöppen bele egy lakodalom karneváli világába, ahol szinte mindenki szerepet játszik. A szerepjáték egyrészt elrejt valódi lényüket, másrészt épp azt juttatja kifejezésre, amilyenné lenni szeretnének. A menyegző jómódot és magabiztosságot színlelő pompájáról csak másnap reggel, fokozatosan válik nyilvánvalóvá, hogy valamennyi kellékét kölcsönkérték.

A dzsentri társadalmi mozgása és a lecsúzással párhuzamosan kialakuló, színlelésre épülő gondolkodás- és magatartásformája *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* című regény témája is. A szerkezeti szempontból két anekdotát összekapcsoló mű cselekménye szerint Noszty Feri huszárhadnagynak egy váltóhamisítási ügy miatt el kell hagynia a katonaságot. Hogy helyzetét anyagilag megszilárdítsa, egy polgárlány, Tóth Mari vagyonát akarja megszerezni érdekházassággal. A hozományvadászatban az egész úri rokonság Noszty kezére játszik, és két „haditervet” dolgoz ki a siker érdekében. Előbb egy álruhás ismerkedésben bíznak, majd a kudarcot követően kompromittálják a lányt, hogy így kényszerítsék ki a házasságot. Végül a lány apja, Tóth Mihály „megrendezi” ugyan a lakodalmat, de ott bejelenti, hogy nem adja lányát a hozományvadász Nosztyhoz, Mari pedig már elutazott külföldre. Eisemann György értelmezése hívja fel a figyelmet arra, hogy a két nagyobb ívre bomló (a két terv köré épülő) történet szerkezete elbeszélésük megfordíthatóságára épül. Ennek alapján kétféle olvasásmód működésére számít az elbeszélői tervezés. Az olvasó ugyanis az első esetben a terv ismeretében figyelheti az eseményeket, a másodikban viszont nem tud az újabb tervről, csak a következményekről értesül. Vagyis előbb a szándék felől irányul figyelme a kivitelezésre, utóbb viszont a terv megvalósulásának elbeszéléséből következtethet vissza magára a tervre. Így nézőpontjának „vándorlásával” nyílik lehetősége a terv és a megvalósulás kapcsolatának mindkét oldalról történő megközelítésére.

Az *Új Zrínyiász* travesztia, vagyis egy eredeti téma parodisztikus újraírása. Regényötlete – a fikció szerint Szigetvár hős védői feltámadnak és megjelennek a 19. század végének Magyarországon – jelzi, hogy Mikszáth műve bizonyos szempontból a történelmi regény szemléleti-poétikai hagyományához is kapcsolódik. A „rajz” alcím viszont arra is utalhat, hogy Mikszáth a realizmus teljességigényével szemben vázlatzerű kidolgozással él. A cselekmény humoros jelenetek, adomák, anekdoták, a karcolatok modorában megírt „parlamentari tudósítások” és a publicisztika egyéb műfajait utánzó szövegrészek laza kapcsolódásából bontakozik ki, szerkezetét epizódok beiktatása is tovább oldja. Vagyis magát a történetet Mikszáth olyan szerkezetbe foglalja, amely nem követi a realista hagyomány folyamatos idővezetését és történetmondását. A történet széttervezése lebontja az „egységesség” és „teljesség” illúzióját. Szemben a fantasztikumra épülő regényötlettel, a műben olvasói sürgönyök, pápai enciklika, interjúk, kommunikék, cikkek, kar-

colatok, tudósítások keltik a valóban megtörtétség érzetét, állandó játékba vonva a befogadót. A hitelét vesztett, ellenőrizhetetlen információkra épülő, parodizált publicisztikai műfajok jelenléte ugyanakkor a meséhez közelíti a regényt. Ezzel az eljárással Mikszáth arra ösztönzi az olvasót, hogy folyton kételkedjen, mérlegeljen, viszonyítson és értelmezzen. A regény két idősíkot vetít egymásra: a középkor és a 19. század vég történelmi idejét együttes jelenvalóságában, egymás tükrében érzékeli a befogadó. Egyik idősíki sem emelkedik a másik fölé, jó vagy rossz vonásai ki-egyenlítően jelentkeznek. A regény értékrendje így a viszonylagosság érzetét kelti. Mikszáth történelemszemlélete tehát szakít a fejlődésgondolattal, és a történelmi idő változásait párhuzamok és különbségek sorozataként látja és láttatja.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

3. ARANY JÁNOS

8 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1–3. feladat

T/1.

167. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja az Aranytól, Aranyról olvasottak felidézése. A feladatot 4-6 fős heterogén csoportokban végezzék a tanulók.

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, információ csoportosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, frontális

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka, rendszerezés

ARANY JÁNOS (1817–1882) művészete a szélesebb közönség körében főként a Toldi-trilógia révén ismert, ám e művek közül is elsősorban a Toldi (1847) él olvasmányélményként a legtöbb olvasó tudatában. A nagy ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYEK mellett közismertek BALLADÁI, különösen a bűnös asszony témáját földolgozó Ágnes asszony, a történelmi múltat idéző Mátyás anyja vagy a legendák övezte költemény, A walesi bárdok. Mindezek alapján könyvelte el a közgondolkodás hosszú időn keresztül Aranyt jellegzetesen epikus költőként, sok esetben szembeállítva kora másik kiemelkedő alkotójával, a lírikusként számon tartott Petőfivel. Líráját is méltatták mindig, ám kimondva-kimondatlanul az epikus művek mögé sorolva, s jó ideig inkább a kései lírai termésből (az Őszikék ciklusból) hozva a példákat. Viszonylag későn, a 20. század második felében fedezte föl az irodalomtörténet-írás és az olvasóközönség az 1850-es évek Arany-lírájában a modern magyar költészet gyökereit, kezdetét.

A következő modulban Arany költészetének sokszínűségét igyekszünk fölfedezni. Az epikus és a lírikus költő kettősségét, az elégikus és ironikus hangnemek váltakozását, a remény és kiábrándultság hullámzását kísérik nyomon költői pályáján, ezzel árnyalva, kiegészítve, pontosabbá téve a róla a közgondolkodásban élő, olykor egyoldalú képet.

1. Felidéző

- Beszélgessetek arról, amit Arany Jánosról (életéről, költészetéről) korábban tanultatok, olvastatok! Készítsetek listát a felidézettekről az alábbi táblázat segítségével:

MŰVEK	FÖLDRAJZI NEVEK	INTÉZMÉNYEK	IDÉZETEK	EGYÉB

- b) Az egyik csoport szószólója olvassa föl a gyűjtemény egyik elemét! A többi csoport fűzzön magyarázatot az elhangzottakhoz! (Pl. a művek egy-két mondatos ismertetése, a földrajzi nevekhez vagy intézményekhez kapcsolódó életrajzi elemek ismertetése, az idézetek helyének megnevezése stb.). A következő csoport folytassa a gyűjtemény következő elemének felolvasásával és így tovább.

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Helyenként változó, nagymértékben függ az általános iskolában Aranyról tanultaktól. Feltételezhető előismeretek (művek): *Toldi*, *Családi kör*, *A walesi bárdok*, *Ágnes asszony*, *Vörös Rébék*, *Hídvatás* (a programban korábban is részt vevő tanulóknál ezeken kívül *Letészem a lantot*, *Mindvégig*).

T/2.

167. oldal

10 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók: Főként olyan tanulócsoporthoz érdemes elvégezni a feladatot, amely viszonylag sok ismerettel és élménnyel rendelkezik Aranyról (vö. 1. feladat).

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, értékelés, érvelés

Célcsoport – differenciálás: lásd az instrukcióknál

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: értékelés, vita

2. Ellentétek

- a) Az alábbiakban ellentétes fogalmakat, tulajdonságokat, műnemi, hangnembeli jellemzőket állítottunk párba. Válaszd ki a párokból a szerinted Aranyra jellemzőeket!
Választásodat, ha tudod, támaszd alá művekkel, idézetekkel, életrajzi eseményekkel!

derűs – gondterhelt

elégedett – elégedetlen

epikus – lírikus

vidám – bánatos/melankolikus

harcias – nyugodt

felszínes – elmélyült

magabiztos – bizonytalan

- b) Vitassátok meg egyéni választásaitokat!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Egyéni, elsősorban a korábban szerzett ismeretek, illetve a korábbiakban kialakult Arany-kép függvénye. Feltételezhető egy olyan Arany-kép megfogalmazása, amely a nyugodt–epikus–elmélyült fogalmak mentén alakul ki, főként a Petőfivel való szembeállítás hagyományos sztereotípiája nyomán.

T/3.

168. oldal

10 PERC

Elhagyható feladat

Tanári instrukciók

Főként olyan tanulócsoportban érdemes elvégezni, amely jó irodalomelméleti és esztétikai alapismeretekkel rendelkezik, valamint megfelelő olvasmányélményei vannak az Arany-művek (jelen esetben elsősorban balladák) köréből (vö. 1. feladat).

Kiemelt készségek, képességek: elméleti ismeretek mozgósítása, érvelés, analitikus gondolkodás, fogalomépítés

Célcsoport – differenciálás: lásd az instrukcióknál

Munkaformák: páros, majd frontális

Módszerek, eljárások: igaz/hamis állítások eldöntése, vélemények konfrontálása, tulajdonságok (attribútumok) listázása, fogalomalkotás

3. Műfajok

Arany elsősorban a *Toldi* és a balladák költőjeként közismert az átlagolvasók körében.

- a) Az alábbi állítások megvitatása során alakítsátok ki álláspontotokat a szóban forgó műfajokról! Először párokban vitassátok meg az állításokat, és döntsétek el róluk, hogy igazak, hamisak vagy részben igazak, illetve hamisak-e!
Utána közösen alkossátok meg a műfajokra jellemző állításokból a műfajok leírását (meghatározását)!
  - A ballada tisztán epikus műfaj
  - A ballada alapvetően drámai műfaj („tragédia dalban elbeszélve”)
  - A ballada nehezen érthető szöveg („balladai homály”)
  - A *Toldi* műfaja eposz
  - A *Toldi* műfaja elbeszélő költemény
- b) A „balladai homály” közkeletű, ámde metaforikus kifejezés, így nem pontosan írja le az általa jelölt jelenséget. Értelmezzétek, magyarázzátok meg a kifejezést a lehető legpontosabban!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A ballada meghatározásakor arra kell törekedni, hogy minél világosabban fogalmazódjék meg a műfajbéli (illetve műnembeli) keverttség, valamint az, hogy az egyes műnemek jellegzetességei-

nek dominanciája művenként más és más. Érdeemes kitérni a Greguss Ágosttól származó „definíció” metaforikus jellegére és ebből adódó fogalmi pontatlanságára.

A „balladai homály” kifejezés poétikai tartalmának tisztázásakor a kihagyásos szerkesztés fogalmát érdemes bevezetni/feleleveníteni (egy cselekményelemek kihagyása, kifejtetlensége, jelzés vagy utalás a kifejtés helyett stb.).

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 4. feladat

T/4. 168. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók:

- A lépés célja a *Visszatekintés* című vers értelmezése, elsősorban az önértékelés ambivalenciája szempontjából.
- Kb. 15 perces pármunka után beszéljük meg közösen a kérdésekre adott válaszaikat.

Kiemelt készségek, képességek: elemzés, értelmezés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, szemponttáblázat

4. Visszatekintés

Olvassátok el Arany *Visszatekintés* című versét, majd dolgozzatok párban a feladatokon!

VISSZATEKINTÉS

Én is éltem... vagy nem élet
Születésen kezdeni,
És egynehány tized évet
Jól-rosszul leküzdeni?
Én is éltem... az a sajka
Engem is hányt, ringatott,
Melyen kiteszi a dajka
A csecsemő magzatot.

Első nap is oly borultan
Hajola reám az ég!
S hogy nevetni megtanultam,
Sírni immár jól tudék;
Sohase bírák teljébe'
Örömeim poharát;
Az ifjúság szép kertébe
Vas korlátot néztem át.

Félve nyúltam egyszer-máskor
 Egy rózsát szakasztani:
 Késő volt – a rázkodáskor
 Mind lehulltak szirmai.
 Keresém a boldogságot,
 Egy nem ismert idegent:
 Jártam érte a világot –
 S kerülém ha megjelent.

Vágytam a függetlenségre,
 Mégis hordám láncomat,
 Nehogy a küzdés elvégre
 Súlyosbitsa sorsomat:
 Mint a vadnak, mely hálót
 El ugyan nem tépheti,
 De magát, míg hánykolódik,
 Jobban behömpölygeti.

Álmaim is voltak, voltak...
 Óh, én ifjú álmaim!
 Rég eltűntek, szétfoszoltak,
 Mint köd a szél szárnyain.
 Az az ábránd – elenyészett;
 Az a légvár – füstgomoly;
 Az a remény, az az érzet,
 Az a világ – nincs sehol! –

Nem valék erős meghalni,
 Mikor halnom lehetett:
 Nem vagyok erős hurcolni
 E rámszakadt életet.
 Ki veszi le vállaimról... ?
 De megálljunk, ne, – ne még!
 Súlyos a teher, de imhol
 Egy sugár előttem ég.

Szende fényü szép szövetnek, –
 Mely egyetlen-egy vigasz, –
 Szerelemnek, szeretetnek
 Holdvilága! te vagy az.
 Elkisérsz-e? oh, kísérsz el –
 Nincs az messze – síromig;
 S fátyolozd be derűs éjjel
 Aki majd ott álmodik!

- a) Beszéljétek meg, mennyiben árnyalta a 2. feladatban adott válaszaitokat a vers elolvasása! Az Aranyról általában alkotott elképzeléseket mennyiben igazolta vissza vagy változtatta meg ez a vers?
- b) A felütésben megjelenő és az egész szövegen végighúzódó retorikai megoldás az állítások, sejtetések kimondása, majd – legalábbis részleges – visszavonása.
Elemizzétek ebből a szempontból az első versszakot!
Milyen retorikai, mondatszerkesztési, poétikai eszközökkel teremti meg Arany ezt a kettősséget?
Milyen érzést kelt ez a megoldás az olvasóban?
- c) A második szakasz első olvasásra negatív emlékek sorozata. A négy kép (vagy négy jelenet) azonban jelentős eltéréseket mutat abból a szempontból, hogy melyik értelmezhető inkább konkrét eseményként, történésként és melyik metaforaként.
Értelmezzétek ebből a szempontból a szakaszt, és véleményeket rögzítsétek az alábbi táblázatban! (A konkrét/metaforikus megállapítás mellett kitérhetnek a szövegalkotás jellemzésére is.)

	KONKRÉT/METAFORIKUS
Első nap is oly borultan Hajola reám az ég!	
S hogy nevetni megtanultam, Síri immár jól tudék;	
Sohase birám teljébe' Örömeim poharát;	
Az ifjuság szép kertébe Vas korláton néztem át.	

- d) A harmadik és a negyedik szakaszban további jelenetek tárulnak elénk, ám itt már nyilvánvalóan nem konkrét életrajzi jelenetekről van szó, hanem az életút jellegzetes fordulatait bemutató metaforikus példázatokról. Közös vonásuk a kudarc, a vágyak, szándékok megvalósulásának hiánya. A három jelenet ugyanakkor nagymértékben különbözik például a szándék erőssége, határozottsága szempontjából.
Állítsátok sorrendbe ebből a szempontból a három jelenetet!
Elemizzétek a nyelvi-poétikai megoldásokat, amelyek az általatok felállított sorrendet igazolják!
- e) Az ötödik szakasz sok szempontból a vers csúcspontja. Ebben összegeződik a visszatekintő értékelése saját eddigi életéről: a bizonytalanság és egyre erőteljesebben jelenlévő határozatlanság következménye az eredménytelenség, az álmok beteljesülésének hiánya. A kilátástalanság és reménytelenség az egyik oldalon, az értékek hiánya, pusztulása a másikon. Az utóbbit érzékeltető költői eszköz az ANYAGTALANÍTÁS.
Keressetek példákat erre a szövegből!

A szakasz érzelmi intenzitását különféle alakzatok erősítik. Melyek ezek?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) Feltehetően megerősödnek a gondterhelt, elégedetlen, bánatos/melankolikus, bizonytalan szavakkal jellemzett tulajdonságok. Ez egyrészt jó alkalmat teremt a szöveg egyik központi hangulati-gondolati eleme, a *bizonytalanság* bevezetésére, másrészt – szükség esetén – kitérőre ad alkalmat a művésztől általában alkotott vélekedések és a szövegben megnyilvánuló gondolatokról való vélekedések elhatárolására.
- b) A triviális és ugyanakkor – az igeidő miatt – meghökkentő kezdőmondat utáni szünet (...), majd a triviális kijelentést is megkérdőjelező, elbizonytalanító, azt kérdeve tagadó második mondat kapcsolata nagy erővel állítja a vers homlokterébe a bizonytalanság érzetét. A bizonyításnak szánt három és fél sor jó néhány további elbizonytalanító hatású nyelvi megformálással él (pl. egynehány tized év, jól-rosszul). Az első mondat megismétlése, a magától értetődő újabb, makacs ismétlése is a bizonytalanságot fokozza, amit tovább erősít a sajka–bölcső képpár: az utóbbi természetes biztonságképzetét az előbbi (s különösen a *hányt* ige) vonja vissza.
- c) A szöveg a (látszólag) konkrét jelenetvezéstől a metaforikus ábrázolás felé halad: az első négy sor értelmezhető konkrét történésként is (bár mindkettőben megvan az elvonatkoztatás/általánosítás lehetősége). A harmadik sorpár az *örömeim poharát* metaforával távolítja a szöveget a konkrét jelentésszinttől, míg a negyedik sorpár minden figurája metaforikus (az első kifejtett, teljes, a második egytagú, ezáltal sejtelmes, nem pontosan azonosítható, gazdag asszociációs kört mozgósító metafora).

d)

A sorrend megegyezik a versben megjelenő sorrenddel, hiszen a szándék egyre gyengébb, a bizonytalanság (a szándék bizonytalansága is) egyre nő. Ezt legjobban az igék (állítmányok) jelentésében lehet tetten érni:

Félve nyúltam egyszer-máskor Egy rózsát szakasztani: Késő volt – a rázkodáskor Mind lehulltak szirmai.	'nyúltam': célirányos mozdulat, amelyet kétfelől is elbizonytalanít a szöveg, egyszer a határozottságát gyöngítve (félve), aztán gyakoriságát korlátozva (egyszer-máskor); a kudarc oka a <i>késlekedés</i> , hiszen maga a cselekedet megvalósult (csak későn)
Keresém a boldogságot, Egy nem ismert idegent: Jártam érte a világot – S kerülém ha megjelent.	'keresém': célirányos cselekvés, ám a benne megtestesülő mozdulat, mozgás tisztán metaforikus (keresém a <i>boldogságot</i> , <i>jártam</i> érte a világot), hiszen a keresés tárgya elvont fogalom (boldogság); a kudarc oka a cselekedet céljának visszavonása, a kitérés ('kerülém, ha megjelent')
Vágytam a függetlenségre, Mégis hordám láncomat, Nehogy a küzdés elvégre Súlyosbitsa sorsomat:	'vágytam': cselekvés nélküli, csak a lélemben megnyilvánuló, belső esemény, melyet maga a cselekvés ('hordám láncomat') hiteltelenít, s ezt a <i>mégis</i> kötőszó erősíti. Ebben az esetben már a cselekvéstől ('küzdés') is elhatárolódik a beszélő: a kudarc oka saját félelme a még rosszabbtól. Ennek a kockázatot nem vállaló magatartásnak a magyarázatát adja meg a szakasz második felében kifejtett hasonlat ('Mint a vadnak...').
Ugyanakkor természetesen más megoldások is elképzelhetőek, hiszen a szándék bizonytalanságának megítélése sok mindentől függhet az egyes tanulók esetében.	

- e) A szakaszban gyakorlatilag csak anyagtalan vagy légnemű, levegőszerű jelenségek sorakoznak föl (álmaim, köd, szél, ábránd, légvár füstgomoly, remény, érzet), s hasonló képzeteket

hordoznak az igék is (eltűntek, szétfoszoltak, elenyészett). A záró sor általánosítása kettős irányba mutat: az alany (világ) a minden létezőt magába foglaló főnév, az állítmány (nincs sehol), a létezés és a lét terének együttes tagadása.

A szöveg intenzitását az ismétlések és halmozások variációi adják. Ilyenek pl.:

- az első sor elkalandozó, múltba révedő szóismétlése, majd az 'álmaim' szó megismétlése a metatézis jellegű 'ifju' jelzővel;
- a halmozott (és szinonimikus) állítmány a harmadik sorban (alliterációval erősítve);
- a rámutató, kijelölő gesztus nyelvi ismétlése ('az az ábránd ... az a légvár...') először szimmetrikus (alany–állítmány), majd elbillenő, halmozott alanyos mondatokban.

REFLEKTÁLÁS

3. lépés: 5. feladat

T/5.

171. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a zárószakasz értékelése, a vers logikájából nem egyenesen következő zárlat értelmezése, a hangnem változásának azonosítása és értékelése.
- Kb. 5 perces páros érvgyűjtés után nyissuk frontálissá a vitát.

Kiemelt készségek, képességek: értékelés, kritika, érvelési technika

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, frontális

Módszerek, eljárások: T-táblázat, vita

5. Visszatekintés – zárlat

A hatodik szakasz a vers összegzése s egyben fordulópontja is. Az összegezés (az első négy sor) logikusan következik az előzőekből, s értelemszerűen vezet a maga sorsát eldönteni nem tudó beszélő segítségért fohászkodó gesztusához ('Ki veszi le vállaimról...'). A fordulat ('De megálljunk...') ugyanakkor nem magyarázható meg ilyen egyszerűen.

- a) Gyűjtsetek párban érveket a táblázat szempontjainak megfelelően!

LOGIKUSAN KÖVETKEZIK-E A ZÁRÓSZAKASZ A VERS KORÁBBI RÉSEIBŐL, VAGY SZERVETLEN FORDULATRÓL VAN SZÓ?	
Logikus, mert...	Szervetlen, mert...

STÍLUSÁBAN, HANGVÉTELÉBEN A KORÁBBI SZAKASZOKHOZ HASONLÓ VAGY AZOKTÓL GYÖKERESEN ELTÉRŐ A ZÁRÓSZAKASZ? HA AZ UTÓBBI, MIBEN RAGADHATÓ MEG AZ ELTÉRÉS (STÍLUS, SZÖVEGFORMÁLÁS, HANGVÉTEL)?	
Hasonló, mert...	Eltérő, mert...
ELKÉPZELHETŐ-E, HOGY AZ UTOLSÓ SZAKASZ NEM SZÓ SZERINT, HANEM IRONIKUSAN ÉRTELMEZENDŐ?	
Igen, mert...	Nem, mert...

b) Ütköztessétek érveiteket, vitassátok meg közösen a zárlatot!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A zárlat idillizáló képei és fordulatai („Szende fényü szép szövetnek”; „Szerelemnek, szeretetnek / Holdvilága”; „fátyolozd be derüs éjjel”) többféle értékelésre adnak lehetőséget, s a vélekedések a szélsőségestől (érzelgős, negédes) az ambivalanciát érzékelőig (tragikusan ironikus) széles skálán mozoghatnak.

RÁHANGOLÓDÁS

4. lépés: 6–7. feladat

T/6.

173. oldal

5 PERC

A megbeszélésre – házi feladat

Tanári instrukciók

- A Toldi-trilógiát elemző feladatok feltétele a *Toldi estéjének* otthoni elolvasása. Ezt legalább két héttel korábban jelezzük a tanulóknak.
- A 6. feladatot adjuk fel a Toldi-trilógia elemzését megelőző órán házi feladatnak. Célja a Toldi-trilógiáról szóló információk összegyűjtése. Az órán szánjunk 5 percet a megbeszélésre, de erre csak a 7. feladat elvégzése után kerüljön sor, mert az részben az otthoni kutatómunkán alapul. Így a házi feladatból csak a *Toldi estéjére* és a *Toldi szerelmére* vonatkozó információkat kell külön megbeszélni.

Kiemelt készségek, képességek: egyéni kutatómunka

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: házi feladat: egyéni gyűjtőmunka

A TOLDI-TRILÓGIA

6. A Toldiról szóló történetet Arany több nagyepikai alkotásban dolgozta föl.

Melyek ezek, mikor keletkeztek, mi tudunk keletkezésük történetéről, mi a témájuk, történetük néhány mondatban összefoglalva?

Végezz kutatást!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A korábban tanultak szerint.

T/7.

173. oldal

15 PERC

Gyűjtőmunka 5 perc, megbeszélés 10 perc

Tanári instrukciók

- A feladat célja a *Toldiról* tanultak felidézése, a különböző értelmezések megismerése és értékelése, melyet előkészít a 6. (házi) feladat.
- A feladatot 4-6 fős kooperatív csoportokban oldják meg a tanulók (egy feladatra több csoport is szerveződhet), amit frontális megbeszélés követ.

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, információ csoportosítása, rendszerezés

Célcsoport – differenciálás: feladat szerint

Munkaformák: csoport, frontális

Módszerek, eljárások: mozaik, gyűjtőmunka, prezentáció

7. Mit tudunk a *Toldiról*?

- Dolgozzatok csoportokban az alábbi feladatokon!
Használjátok fel az otthoni, egyéni gyűjtőmunka eredményeit!
  - Gyűjtsétek össze azokat az ismereteket, amelyek a *Toldi* keletkezésére, fogadtatására vonatkoznak! Készítsetek vázlatot!
  - Készítsetek vázlatot (listát) a *Toldi*ban olvasott eseményekről (fontosabb cselekménymozzanatokról)!
  - Idézzétek föl, hogyan értelmeztétek a *Toldit*! A következő kifejezések segíthetnek: karriertörténet, igazságszolgáltatás, népmese, felemelkedés, istenítélet.
- Ismertessétek munkátok eredményét! Jegyzeteljétek a többi csoport megoldását!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Helyenként változó, nagymértékben függ az általános iskolában tanultaktól.

JELENTÉSTEREMTÉS

5. lépés: 8–12. feladat

T/8.

174. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a két mű kezdőképe figuráinak összevetése, az ellentétes hangulat összetevőinek azonosítása és értelmezése.
- Dolgozzanak tovább az előzőleg kialakított csoportok, 2-3 percet szánjunk frontális összegzésre.
- Minden csoportnál legyen legalább egy példány *Toldi* és egy példány *Toldi estéje*!

Kiemelt készségek, képességek: szövegelemzés, értelmezés, összehasonlítás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, majd frontális

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

8. A *Toldi* és a *Toldi estéje* kezdőképei

- a) Vizsgáljátok meg a két mű kezdőképét (1–6., illetve 1–5. szakasz) az alábbi táblázat segítségével!

	TOLDI	TOLDI ESTÉJE
Az évszakra jellemző képek		
A nap állása		
Toldi testtartása		
Toldi külseje		
A Toldit jellemző szavak		
Merre néz Toldi?		
Mit csinál Toldi?		
Miről gondolkodik Toldi?		
Saját további megfigyelések		

- b) Hasonlítsátok össze a fentiek alapján a két képet!
Térjete ki a megfigyelt mozzanatok jelentésére, értelmezésére is! (Gondoljatok arra, hagyományosan milyen fogalmakkal, gondolatokkal kapcsolódik össze a nyár, illetve az ősz képe a költészetben, irodalomban!)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

	TOLDI	TOLDI ESTÉJE
Az évszakra jellemző képek	Ég a napmelegtől a kopár szík sarja Tikkadt szöcskenyájak... Nincs tenyéryi zöld hely... stb.	Őszbe csavarodott a természet feje Dérré vált a harmat, hull a fák levele stb.
A nap állása	Delelőn	Lenyugvóban
Toldi testtartása	Áll (kimagaslik)	Térdel
Toldi külseje	Erőtelmes, fiatal (araszos váll, legénytoll sem pelyhezik állán)	Öreg (Nincsen már hajának egy fekete szála, Öveig lenyúlik szép ezüst szakállá)
Mit csinál Toldi?	A távolba néz (a közeledő seregre)	Imádkozik
Miről gondolkodik Toldi?	Vágyairól, a vitézi életről	Nem tudjuk pontosan, de a szöveg jelzései szerint a halálról (sírkereszt, ima, sírás)
Saját további megfigyelések		

- b) Az összehasonlítás feltehetően a két szöveg közötti ellentéteket mutatja ki: a nyár és az ősz képei a fiatalsággal, illetve az öregséggel asszociálódnak, a jövőbe (később valóra váló vágyaiba) tekintő fiatal Toldival szemben az imádkozó öreg Toldi vagy a múltba tekint vissza, vagy a halálba tekint előre. Ezt jelképezi a nap állása, a főszereplő testtartása, külső megjelenése és sok más részlet. Ugyanakkor közös vonása a két Toldinak az elvagyódás, amely a fiatalnál pozitív célt tételez föl, az öregnél negatívát.

T/9.

175. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja a két első ének összevetése: ezáltal a két mű közötti lényeges eltérések jelzése.
- Az előző csoportok dolgoznak tovább.

Kiemelt készségek, képességek: szövegelemzés, a szerkezet feltárása, értelmezés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, majd frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: cselekményvázlat, szemponttáblázat

9. Az első énekek

a) Készítsétek el a két mű első énekének cselekményvázlatát az alábbi táblázatok kitöltésével!

TOLDI

1–2.	3–7.					
Tűz a nap, a szolgák alszanak.	Toldi a messzeség- be néz.					

TOLDI ESTÉJE

1–3.	4–5.					
A nap le- menőben.	Toldi imád- kozik.					

b) Hasonlítsátok össze a két kezdő éneket a megadott szempontok alapján!

	TOLDI	TOLDI ESTÉJE
Időkezelés, időszerkezet		
Tempó és terjedelem		
Események és kitérők		
A szöveg kompozíciója, egységei		
Műfaj-allúziók		

c) Tapasztalataitokat foglaljátok össze röviden!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

TOLDI

1–2.	3–7.	8–9.	10.	11–12.	13.	14.
Tűz a nap, a szolgák alszanak.	Toldi a messzeségbe néz.	Laczfí érkezése, szavai.	Toldi az utat mutatja.	A katonák megdöbbenése.	A had elvonul.	Toldi hazaindul.

TOLDI ESTÉJE

1–3.	4–5.	6.	7–8.	9–10.	11–27.	28–31.
A nap lemenőben.	Toldi imádkozik.	A múlt: Toldi távozása az udvartól.	A Toldi-ház leírása.	Bence alakja, Toldi parancsa.	A sírásás, Bence monológja.	Toldi beszéde, „végrendelete”.
32–33.	34–38.	(38)–39–40.	41.			
A nap leszáll.	Pósafalvi érkezése és szavai.	Toldi válasza.	Toldi mulatása.			

- b)–c) – a *Toldi estéje* első énekének időszerkezete bonyolultabb: a jelenben induló narráció visszatér a múltba, majd ismét a jelenbe
- a *Toldi estéje* eseményeit rendre megszakítják rövidebb-hosszabb kitérők, elmélkedések, monológok (Bence, Toldi)
  - az események, cselekvések leírása is lassú, részletező
  - az első ének terjedelme is jóval nagyobb (41 szakasz a *Toldi* 14 szakaszával szemben)
  - a *Toldi estéje* első éneke voltaképpen két ének is lehetne: a szöveg két jól elkülönülő részre bomlik (1–33., 34–41.)
  - a *Toldi estéje* szövegében több műfaj jellegzetességei fellelhetők: a cselekményt megszakító vagy kibontó szövegrészek hol az elégiára emlékeztetnek (pl. Toldi búcsúbeszéde), hol életkép- vagy zsánerkép-jellegűek (Bence bemutatása) stb.

T/10.

176. oldal

15 PERC

A megbeszélésre – házi feladat

Tanári instrukciók: Az a) és a b) feladatot adjuk otthoni munkának, az állathasonlatok és -metaforák értelmezését azonban már az órán végezzük el közösen, csakúgy, mint a d) feladatot.

Kiemelt készségek, képességek: alkalmazás, elemzés, gyűjtés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: házi feladat: idézettáblázat, gyűjtőmunka, majd közös értelmezés

10. A „komor bika” és a „sértett vadkan” – állathasonlatok

- a) A *Toldi* jellegzetes megoldása az állathasonlatok és állatmetaforák alkalmazása. Keresd meg a műben, kire vonatkoznak és milyen érzelmeket, szándékokat fejeznek ki az alábbi képek!

	SZEREPLŐ	ÉRZELMEK/SZÁNDÉKOK
Mint komor bikáé, olyan a járása, Mint a barna éjfél, szeme pillantása, Mint a sértett vadkan, fú veszett dühében, Csaknem összeroppan a rúd vas kezében.		
Hé fiúk! amott ül egy túzok magában, Orrát szárnya alá dugta nagy buvában; Gunnyaszt, vagy dög is már? lássuk, fölrepül-e? Meg kell a palánkot döngetni körül!		
Elvadulsz, elzüllesz az apai háztól, Mint a mely kivert kan elzüllik a nyájtól: Ki egyet agyarral halálosan sérte, Ugy aztán kimarta őt a többi érte.		
Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyállal, Fut sötét erdőbe sajgó fájdalommal,		
Hátha annak, a ki szomjuhozza vérit, Mint a farkasoknak most megadná bérit?		

- b) Több kutató felismerte, hogy az állathasonlatok és -metaforák *Toldi* üldöztetésének és gyilkos indulatának is jelzései. Az alábbi tanulmányrészlet ehhez hozzászól, hogy a bikamotívum ismétlődése, újbóli előkerülése a 9. énekben éppen ezen gyilkos indulat s az ezt meghatározó ösztönvilág legyőzésének jelképe. Olvasd el a tanulmányrészletet!

„[...] a kilencedik ének bikafékező jelenete sem csupán a cselekvénymentet illusztráló epizódként olvasható: a korábban Miklós természetének, mi több, a gyilkosságig elvezető indulatának emblémájaként felfogható bikahasonlatnak az itt kibontott és részletezett metaforába fejlődése a főhős önmaga fölött aratott győzelmét hangsúlyozza. *Toldi* képes lesz uralni saját állati természetét, mások javára és megóvására fordítván erejét (ne feledjük, Miklósnak ez az első olyan gesztusa, amellyel fizikai képességeit mások védelmére fordítja), s ezzel képesnek és méltónak bizonyul arra a közösség érdekében vállalt párviadalra, amelynek lehetőségét korábban az édesanyjára emlékeztető özvegyasszony temetői megpillantása és a vele való beszélgetés villantotta fel. [...] Csak amikor *Toldi* próbatételként képes saját, bűnbe vezető hibáját megfegyvelmezni és ezzel erényre változtatni, akkor válik lehetővé, hogy a lovagi fegyverzet hiányára való rádöbbenést követő mély letargiából csodaszerűen emelje ki Bence érkezése.”

(Szilágyi Márton: „Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének”. Arany János: *Toldi*)

Vizsgáld meg ebből a szempontból a *Toldi* 9. énekét!
Gyűjtsd ki a szövegből az állathasonlatokat és -metaforákat!

- c) Közösén értelmezzétek a kigyűjtött hasonlatokat és metaforákat a fenti tanulmányrészlet segítségével!
- d) A *Toldi estéje* elején is megjelennek állatmetaforák. Toldi önmagát szólítja meg a következő mondatdal: „Vén sas, ifjodjál meg, nem érsz rá meghalni!” (*Toldi estéje*, Első ének, 38)
Hogyan értelmezhető a sas metafora ebben a mondatban?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

	SZEREPLŐ	ÉRZELMEK/SZÁNDÉKOK
Mint komor bikáé, olyan a járása, Mint a barna éjfél, szeme pillantása, Mint a sértett vadkan, fú veszett dühében, Csaknem összeroppan a rúd vas kezében.	Toldi	düh, szégyenérzet, felháborodás, a bosszúállás szándéka
Hé fiúk! amott ül egy túzok magában, Orrát szárnya alá dugta nagy buvában; Gunnyaszt, vagy dög is már? lássuk, fölrepül-e? Meg kell a palánkot döngetni körül!	Toldi	sértettség, megalázottság, bánat
Elvadulsz, elzüllesz az apai háztól, Mint a mely kivert kan elzüllik a nyájtól: Ki egyet agyarral halálosan sérte, Ugy aztán kimarta őt a többi érte.	Toldi	bosszúvágy, gyilkos indulat
Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyállal, Fut sötét erdőbe sajtó fájdalommal,	Toldi	sértettség, megalázottság, bánat
Hátha annak, a ki szomjuhozza vérit, Mint a farkasoknak most megadná bérit?	Toldi György	gyilkos indulat és szándék Miklósban

T/11.

178. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

A tanulók újra 4-6 fős heterogén csoportokban dolgoznak. Ha gyorsabban akarunk haladni, egy feladatsort két csoportnak adjunk ki: az egyik csoport a mű első 3 énekében vizsgálja az adott szempontot, a másik csoport a mű második 3 énekében. A csoportok prezentációiból összeáll a cselekmény vázlat.

Kiemelt készségek, képességek: szövegelemzés, a szövegfajták azonosítása

Célcsoport – differenciálás: feladat szerint

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: mozaik, vázlat- és listakészítés, közzététel

11. A *Toldi estéje* cselekménye

A *Toldi* cselekménye egymás után következő kisebb egységekből épül föl, amelyek mind Toldi körül játszódnak, az ő útját követik. Epizódok, kalandok soraként is fölfogható a történet (találkozás Laczfi seregével, konfliktus Györggyel, a gyilkosság, bujdosás a nádasban, találkozás Bencével, a farkaskaland stb.). Ez alól csak a Toldi György ármánykodásáról hírt adó nyolcadik ének a kivétel.

A *Toldi estéje* cselekménye nem ilyen egyenesen előrehaladó módon épül föl: a történetet egyre-másra kitérők szakítják meg. Ezek egy része betéttörténet, amely önmagában is kerek eseménysort beszél el, más része belső monológ vagy hangosan elmondott elmélkedés, de olvashatunk a cselekményhez nem kapcsolódó (máskor nagyon is kapcsolódó) önálló verses betéteket is.

Dolgozzátok föl a *Toldi estéjét* ebből a szempontból!

- A) Készítsetek cselekményvázlatot Toldi CSELEKEDETEiről (tüntessétek föl a helyszínt is)!
- B) Készítsetek listát a műben megjelenő BETÉTTÖRTÉNETEKről!
Tüntessétek föl, miről szólnak, és hogy kapcsolódnak-e a történethez! (Ilyen betéttörténetnek tekinthetjük a Toldiról szóló, de nem a történet idején játszódó eseményeket is.)
- C) Készítsetek listát a műben elhangzó fontosabb BESZÉDEKről, MONOLÓGOKról, BELSŐ MONOLÓGOKról (tüntessétek föl, ki, hol mondja, gondolja ezeket, és miről szólnak)!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

	JELENET/CSELEKVÉS	HELYSZÍN	SZÖVEGHELY
1.	Toldi imádkozik.	Nagyfalu	1. ének (4–5)
2.	Toldi saját sírját ássa.	Nagyfalu	1. ének (10, 15, 21, 25, 27)
3.	A hírnök szavaira Toldi elhatározza, hogy leszámol az olasszal.	Nagyfalu	1. ének (38–39)
4.	Toldi mulat.	Nagyfalu	1. ének (40–41)
5.	Toldi megy Budára.	Úton	2. ének (2, 4)
6.	Toldi megjelenik Budán.	Buda	3. ének (4–6)
7.	A párviadal, az olasz halála.	Buda	3. ének (33–41)
8.	Toldi hazafelé ballag.	Rákosmező	4. ének (1–2)
9.	A király hívására visszamegy Budára.	Rákosmező – Buda	4. ének (14–15, 22–30)

10.	Toldi készül a királyhoz.	Buda	5. ének (1–8)
11.	Toldi megérkezik a királyi várba.	Buda	5. ének (15)
12.	Toldi megöl három apródot.	Buda	5. ének (17)
13.	Toldi szemrehányása a királynak, távozása.	Buda	5. ének (18–19)
14.	Toldi hazaér, ágyának esik.	Buda	6. ének (10–16)
15.	Toldi a királyhoz beszél.	Buda	6. ének (26–28)
16.	Toldi halála.	Buda	6. ének (29)

B)

	BETÉTTÖRTÉNET (TÉMA, FUNKCIÓ)	KI MONDJA EL?	SZÖVEGHELY
1.	Toldi elküldése az udvartól (Toldi konfliktusa a királlyal)	az elbeszélő	1. ének (6)
2.	Bence téblábolása a sírt ásó Toldi körül (Bence humoros jellemzése)	az elbeszélő	1. ének (9–11, 13–14, 17–23)
3.	Toldi György halála	Bence	1. ének (26)
5.	A Gyulafi-ikrek története	az elbeszélő	2. ének (17–25)
6.	Lajos apródjainak taníttatása	az elbeszélő	5. ének (11–13)
7.	Szent László (ballada)	az apródok	5. ének (betét)
8.	Toldi Miklós komikus története	az apródok	5. ének (betét)
9.	Bence és a kapus téblábolása Toldi házában (a kapus humoros jellemzése)	az elbeszélő	6. ének (1–9)

C)

	BESZÉD/MONOLÓG	TÉMA/FUNKCIÓ	SZÖVEGHELY
1.	Toldi „végrendelete” Bencéhez	panasz, búcsú	1. ének (28–31)
2.	Toldi belső monológja	sértettsége, fájdalma	2. ének (3)
3.	A király visszaemlékezése Toldi elküldésére	lelkiismeret-furdalása	3. ének (27–28)
4.	Toldi panasza Bencéhez	sértettsége, büszkesége, igazságtudata	4. ének (4–9)
5.	Toldi (ön)vigasztaló szavai Bencéhez	biztatás	5. ének (5–6)
6.	Toldi „végrendelete” a királyhoz	búcsú, értékrend	6. ének (26–28)
7.	A király „válasza”	önigazolás, értékrend	6. ének (29–32)

T/12.

180. oldal

10–20 PERC

A megbeszélésre – házi feladat

Tanári instrukciók

A feladat célja a Toldi–Lajos konfliktus feltérképezése, a zárlat értelmezése. Elvégzése azért is nagyon fontos, mert előkészíti a következő lépés vitáját. Az óra elején feltétlenül beszéljük meg a megoldásokat.

Kiemelt készségek, képességek: szakszöveg megértése, értelmezése, alkalmazása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális megbeszélés

Módszerek, eljárások: házi feladat

12. Olvasd el az alábbi ismeretközlő szövegeket, és oldd meg a feladatokat!

A Toldi estéjének cselekményvezetése több szempontból eltér a Toldiétól. Ez utóbbiban a cselekmény lineárisan építkezik, az események a történéis időrendjében követik egymást, viszonylag kevés kitérő és monológ szakítja meg a történetet. A másfél évvel később (1847–48-ban) keletkezett Toldi estéjének eseménysorozatát, Toldi lelki újjáéledésének, majd tragikus halálának történetét viszont rendre megszakítják kitérők, betéttörténetek, illetve monológok, belső monológok vagy – többnyire – egyoldalú párbeszéd.

A betéttörténetek, kitérők funkciója sokrétű, sokféle. Van köztük olyan, amely a két műben bemutatott időszakok eseményei között történeteket mondja el röviden. Ilyen például Toldi Miklós konfliktusa Lajos királlyal és ennek következménye: elküldetése az udvartól, és ilyen Toldi György halálának elbeszélése. Más esetben a kitérők egy-egy figura jellemzésére szolgálnak (Bence és a kapus komikus bemutatása az 1., illetve a 6. énekben). A Gyulafi-ikrek balladás-románcos története a cselekmény egyik elemét készíti elő és árnyalja.

Az apródok által előadott két ballada szorosabban kötődik a mű alapkérdéséhez: a változás és az értékek problematikájához. Az előbbi – Arany 1853-ban írt és a szövegbe később beillesztett balladája, a Szent László – a múlt értékrendjét hivatott példázni. Azt a – mű végére helyreállt (a király igazságtétele által helyreállított) – vitézi-lovagi értékrendet, amelynek középpontjában a Toldi Miklósban megtestesülő értékek állnak: a király iránti feltétlen hűség, a lovagi becsület és a harci virtus, valamint ennek fizikai megjelenése: a testi erő.

A Toldi estéjében ez a harmonikus értékrend már nincs jelen. A Toldi által megjelenített értékekre – legalábbis így tetszik a mű elején – már nincs szükség, illetve ez az értékrend alapján tér el az udvar által jelképezett jelen megváltozott értékeitől. Ez az ellentét ölt testet Toldi és Lajos ellentétében, ami végül szakításukhoz és Toldi visszavonulásához vezet. A lovagi tornák és vitéz harcok hőse mint egy letűnt kor képviselője jelenik meg előttünk az első énekben, a jelenből való kitzasztottságát, múltbeliségét, „korszerűtlenségét” metaforikus elemek és jelenetek sora példázza, többek között éppen az apródok második, a vitéz lovagot már komikus formában bemutató éneke.

- a) Keresz ilyen metaforikus elemeket (szereplők, tárgyak, a környezet elemei) és jeleneteket az első énekben, és írd be őket az alábbi táblázatba!

FIGURÁK	JELENETEK

Toldi és Lajos ellentéte többször felbukkan a műben. Először az elbeszélő rövid kitérőjéből értesülünk a három évvel korábbi eseményekről (1. 6), majd Toldi Bencéhez intézett szavaiból ismerjük meg az agg levente véleményét Lajosról és érzelmeit a történetekkel kapcsolatban (1. 29). Később, már a viadal után megismétli panaszát és vádjait, megint Bencéhez intézve szavait (4. 6–8), de ki is egészíti további részletekkel, s így lassan összeáll az olvasóban Toldi vélemény Lajosról, az udvarról, a bekövetkezett változásokról. Ezt összegzi immár a királyhoz intézett végső szavaival a haldokló lovag (6. 26–28).

- b) Olvasd újra az említett szövegrészeket, és készíts két listát a Toldi által képviselt értékekről, tulajdonságokról, illetve a Toldi szerint Lajos által képviselt értékekről, tulajdonságokról! Ez utóbbi listán érdemes megkülönböztetni a királynak és környezetének (az udvarnak) tulajdonított jellemzőket.

TOLDI	LAJOS ÉS AZ UDVAR (TOLDI SZERINT)

A király válaszában a régi erkölccsel és a testi erővel a kifinomult modort és az ész terjeszkedő hatalmát állítja szembe, az értékekhez való makacs ragaszkodással pedig a változást, a haladást mint legfontosabb értéket. A 6. ének 31–32. szakaszában az idő metaforikus alakjával és egy gyakorlati példával érvel. Toldi azonban már nem hallja Lajos szavait – a királyhoz intézett rövid beszéde után meghal, bár az elbeszélő nem mondja ki a halál tényét, csak utal rá:

„Ezt mondván, sohajtott és visszahanyatlék;
Jobb keze a király kezében maradt még,
Szeme sem fordult el, csak nézett keményen
De mint a szarué, olyan lett a fénye.”

- c) Értelmezd az említett szakaszok metaforikus képeit!
Jellemezd a metafora szerkezetét, bontsd ki jelentésrétegeit!
- d) Mi a jelentősége annak, hogy Toldi meghal, mielőtt a király válaszolna szavaira? Vajon mit jelez, sugall ezzel a megoldással Arany? Fejtsd ki erről a véleményedet!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

a)

FIGURÁK	JELENETEK
az őszi táj	Toldi imája
a lemenő nap	Toldi saját sírját ássa
a kőkereszt	Toldi búcsúja és végakarata
a düledező ház és tartozékai	
az öreg Bence	

b)

TOLDI	LAJOS ÉS AZ UDVAR (TOLDI SZERINT)
őszinte	ravasz (l)
hűséges	büszke (l)
bátor	hálátlan (l)
erkölcsös	korcs (u)
erős	gyenge (u)
	finomkodó (u)
	báb (u)
	idegenmajmoló (u)

- c) Érdemes felhívni a figyelmet az egytagú, kibontott metaforára, amely nem jelöli meg a képi elemeket (kocsi, kocsis), de következetesen végigviszi az utalást a szövegben. Érdekes továbbá az ismétlés típusa (Hajt az idő gyorsan...; Hajt az idő, nem vár). Az utóbbiban az előző szakasz 5. sorának eleje és 6. sorának vége ismétlődik.
- d) Toldi halála a király válasza előtt jelképes. Részben szemléletbeli ellentétük feloldhatatlanságára utal (érzelmi-indulati ellentétek feloldódtak búcsúszavaikban, gesztusaikban, pl. a többször ismétlődő „barátom” megszólításban stb.). Halálának időzítése egyben az általa képviselt korszak lezárulását is sugalmazza, de úgy, hogy e korszak értékeit makacsul őrzi pusztulásában is, meg sem hallgatva az ezen értékek időszerűségét megkérdőjelező érveket.

REFLEKTÁLÁS

6. lépés: 13–14. feladat

T/13.

182. oldal

25 PERC

10 perc felkészülés, 15 perc vita

Tanári instrukciók: A feladat célja a két álláspont (Toldi, Lajos) értékelése nyilvános vita formájában. A vita menetét lásd a tanulói oldalakon.

Kiemelt készségek, képességek: értékelés, kritika, érvelési technika

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály több csoportban

Munkaformák: csoportos és frontális

Módszerek, eljárások: sarkok, T-táblázat

13. Rendezzettek „bíróági tárgyalást” Toldi és Lajos vitájáról!

Az osztály két csoportra oszlik, mindkét csoport választ egy-egy háromtagú delegációt, akik majd az érveket kifejtik. Az egyik csoport Toldi, a másik Lajos igazságát képviseli.

Először mindkét csoport érveket gyűjt (10 perc), majd sorsolás után az egyik csoport képviselői kifejtik álláspontjuk első elemét. A másik csoport képviselői ezt igyekeznek megcáfolni, majd ők fejthetik ki álláspontjuk egy elemét, és így tovább.

A legfontosabb érveket rögzítsétek az alábbi táblázatban!

TOLDI VÉLEKEDÉSE MELLETT SZÓLÓ ÉRVEK	LAJOS VÉLEKEDÉSE MELLETT SZÓLÓ ÉRVEK

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

T/14.

183. oldal

Tanári instrukciók

A feladat célja a két álláspont (Toldi, Lajos) értékelése, a vita összegzése esszé formájában [a]), illetve a két mű értelmezése az olvasott tanulmányrészlet szempontjai alapján [b]). (Ez utóbbi elolvasása és értelmezése jó lezárása lehet a témának.)

Kiemelt készségek, képességek: értékelés, kritika, érvelési technika, esszéisztikus szöveg megalkotása

Célcsoport – differenciálás: A két feladat közül a második [b)] elsősorban az átlagosnál jobb képességű és kiemelten irodalmi érdeklődésű tanulóknak ajánlott.

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi dolgozat

14. Írj esszét az alábbiakban megadott témák egyikéről!

a) A vitában elhangzott érvek felhasználásával írd másfél-kétoldalas esszét a témáról *Haladás vagy maradás – Toldi és Lajos vitája* címmel!

b) Olvasd el az alábbi tanulmányrészletet a *Toldiról* és a *Toldi estéjéről*!

Írd másfél-kétoldalas esszét a témáról! Fejtsd ki véleményed a tanulmányban megfogalmazott vélekedésről, felhasználva a művek feldolgozása során szerzett ismereteidet! Érdemes kitérni a *Visszatekintés* című vers tanulságaira is.

A tanulmányrészlet olvasása során győződj meg arról, hogy a szakszavakat pontosan érted. Ha szükséges, nézz utána jelentésüknek szótárban, lexikonban, az interneten.

„A Toldi «laicizált» eposz, ún. nagyobb elbeszélő költemény. Kedvenc műfaja a kelet-európai romantikának. Belső formája szerint azonban még közelebb áll a romantika lelkéhez: hatalmas idill. Ellentétes párdarabja Az elveszett alkotmánynak¹. Az eposz formájú szatíra, ez eposz formájú idill. Ott: a világ, mely van, de nem volna szabad lennie. Itt: a világ, amely nincs, de kellene, hogy legyen, s volt is egykor, s van is: a költő lelkében. [...]

A Toldi a legelső nevek sorába emelte. Járt a fővárosban; belenézett s belelátott a köz- és irodalmi életbe – s megírta a Toldi estéjét (1847–48). Arról, mennyire nem a vágyott világot találta Toldi a király udvarában, s mennyire nem értette meg Toldit ez a világ. A költő nem áll, polemizálva, Toldi oldalára. Sőt, ironizálja őt. Tudja, az udvarban látottak felé halad a világ. De kétli, értékesebb lesz-e ez majd, mint volt Toldi otthoni, családi világa; mindenben értékesebb lesz-e, nem pusztít-e el visszahozhatatlanul alapvető értékeket. S főképpen: megszünteti-e a nemzet önmagához s társaihoz való idegenségét. A történelem nem a «herderi» vágy, nem a családi bizalom patriarchális demokráciája, hanem a polgári tőkés rend felé haladt, s nem sokat ígért az ő vágyott világából. E művének lírai fogantatása az előbbinél is nyilvánvalóbb. Toldit ironizálja, de iróniáját túlbúgja elégiája. Eposz formájú elégia ez, a magyar irodalom egyik legszebb elégiája.”

(Németh G. Béla: Arany János. In: *Mű és személyiség*. Budapest, 1970)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

1 Arany komikus eposza (1845) a korabeli közélet visszasságairól

RÁHANGOLÓDÁS

7. lépés: 15. feladat

T/15.

183. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

A feladat célja az Arany-pálya legfontosabb állomásainak felidézése és rögzítése. Csoporton belül feloszthatók a szempontok. Ha az osztályteremben nem áll rendelkezésre a „kutatómunkához” megfelelő eszköz (számítógép, internet-hozzáférés), gondoskodni kell nyomtatott forrásokról, vagy előzetesen kell kiadni a feladatot otthoni munkára, és az órán csak egyeztetni.

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, információk csoportosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoport, frontális

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka, szemponttáblázat

15. Arany pályája a *Toldi* és a *Toldi estéje* után

Korábban már áttekintettük Arany életútjának fontosabb állomásait, szakaszait. Ezek a szakaszok egyrészt helységekhez, városokhoz, városrészekhez, másrészt foglalkozásokhoz, munkákhoz, intézményekhez kötődnek. Jellemző az egyes szakaszokra ugyanakkor az is, hogy zömében milyen műfajhoz sorolható művek születtek (nem kizárva természetesen más műfajokat), vagy az, hogy éppen nem születtek kész, lezárt művek az adott időszakban.

Az alábbi táblázat egy-egy elemét megadtuk. A többit töltsétek ki egy kis kutatómunka után!

	1845–1849	1851–1859	1860–1876	1877–1882
FOGLALKOZÁS				nyugállomány
TARTÓZKODÁSI HELY	Nagyszalonta			
URALKODÓ MŰFAJOK		lírai versek, balladák		

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

	1845–1849	1851–1859	1860–1876	1877–1882
FOGLALKOZÁS	aljegyző	tanár	a Kisfaludy-társaság elnöke, az Akadémia titkára	nyugállomány

TARTÓZKODÁSI HELY	Nagyszalonta	Nagykőrös	Pest	Pest (Margit-sziget)
URALKODÓ MŰFAJOK	nagyepikai művek (komikus eposz, elbeszélő költemény)	lírai versek, bal- ladák	részben töre- dében maradt nagyepikai művek	lírai versek, bal- ladák

Megjegyzés: a táblázat kitöltése után, a megbeszélés során mindenképpen érdemes kitérni arra, hogy az egyes műfajok (és műnemek) dominanciájáról, nem pedig kizárólagosságáról van szó. Szó eshet Arany nagyepikai terveiről és ezek részleges kudarcáról, ennek okairól is

JELENTÉSTEREMTÉS

8. lépés: 16–17. feladat

T/16. 184. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók:

- A feladat célja a nagykőrösi korszak egyik fontos versének megismerése, értelmezése.
- A feladatokat párban oldják meg a tanulók, majd frontálisan beszéljük meg az értelmezéseket.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértelmezés, költői képek elemzése, jelentésrétetek feltárása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, majd frontális

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, kettéosztott napló

16. A bevezető szöveg és A *Lejtőn* című vers elolvasása után oldjátok meg a vershez kapcsolódó feladatokat!

A LÍRIKUS ARANY (1)

A Visszatekintés (1852) című vers értelmezésekor láttuk: Arany életérzése, szemléletmódja, világlátása középpontjában (e vers tanúsága szerint legalábbis) a bizonytalanság, az értékek határozottságának elvesztése, a harmonikus világbéka felbomlása áll. A Toldi estéje olvasása után azt is megállapíthatjuk, hogy ezen világszemlélet már az eposzban is meghatározó módon jelen van, s nem írható kizárólag a forradalom és szabadságharc bukása utáni csalódás és reményvesztés számlájára. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a bukás nagyban fölerősítette Aranyban a bizonytalanság érzését: a hagyományos közösség felbomlásának, a haladásba vetett hit elvesztésének, az ember magára maradásának és elidegenedésének élményét, amely Arany úgynevezett NAGYKŐRÖSI KORSZAKÁBAN, az 1850-es években született lírai műveinek meghatározó érzülete lesz.

Maga a költő ezzel az érzésvilággal és kétségessé váló értékrenddel magyarázza költészetének lírai fordulátát. „Így lettem én, hajlamom, irányom, munkaösztönöm dacára, szubjektív költő – emlékszik vissza egy 1867-ben írt előszavában –, egyes lírai sóhajokba tördelve szét fájó lelkemet.”

Elhivatottsága és költői céljai szerint ugyanis Arany alapvetően epikusnak hitte magát, élete végéig tervezte, el-elkezdte, majd rendre feladta nagy eposzát, a Csaba-trilógiát. Az 1949 utáni évek zaklatottságával magyarázta líráját, melyet soha nem tekintett műve gerincének, inkább mellékterméket látott benne, egy olyan korszak kényszerű hozadékát, mely „nem vala alkalmas hosszabb költői dolgozatokra”.

A LEJTŐN

Száll az este. Hollószárnya
Megrezzenti ablakom.
Ereszkedik lelkem árnya,
Elborong a multakon.
Nézek vissza, mint a felhő
Áthaladt vidékre néz:
Oly komor volt, – oly zöldellő,
Oly derült most az egész.

Boldog évek! – ha ugyan ti
Boldogabban folytatok, –
Multam zöld virányos hanti!
Hadd merengek rajtatok.
Bár panasszal, bár sohajjal
Akkor is szám telve lőn:
Kevesebbem volt egy jajjal...
Hittel csüggttem a jövőn!

Most ez a hit... néma kétség,
S minél messzebb haladok,
Annál mélyebb a sötétség;
Vissza sem fordulhatok.
Nem magasba tör, mint másszor –
Éltem lejtős útja ez;
Mint ki éjjel vízbe gázol
S minden lépést óva tesz.

(1857)

A vers felütésének (1–4. sor) hangulatát a SÖTÉT ÁRNYALATOK és a LEFELÉ IRÁNYULÓ MOZGÁS határozzák meg. A két jelenség összefonódik az egymással nyelvi vagy asszociatív kapcsolatban álló szavak révén: (le)száll **az este** – **hollószárnya** – **ereszkedik** lelkem **árnya** – **elborong** (vastag betűkkel a sötétségre vonatkozó, dőlt betűvel a lefelé irányuló mozgást kifejező szavakat szedtük). Az 5–8. sor felhő hasonlata továbbviszi a sötét árnyalat motívumot (**komor**), de melléállítja ellentétét is (zöldellő, derült). Maga a hasonlat ugyanakkor további bizonytalanságot kelt: a látvány, a valóságról alkotott kép és a valóság viszonyának bizonytalanságát.

- a) Értelmezzétek a felhőhasonlatot! Hogyan fejezi ki a valóságról alkotott kép bizonytalanságát?

A második szakasz lelkes kezdőmondatát a második mondat azonnal bizonytalanná teszi, részben visszavonja. A múlt értékeit tovább relativizálja, hogy ezek voltaképpen csak a jövő reményében tűntek pozitív értéknek (13–16. sor). A harmadik szakasz kezdősora éppen ezt a jövőt értékeli le: a hit helyét a néma kétség veszi át, így visszamenőleg is megkérdőjelezve a jövőbe vetett hit jegyében értékesnek megélt múltat. A harmadik szakaszban ismét megjelenik a sötétség és a lefelé irányuló mozgás: a vers felütésének két meghatározó motívuma.

- b) Értelmezzétek ebből a szempontból a zárószakasz alábbi képeit!

ANNÁL MÉLYEBB A SÖTÉTSÉG	
ÉLTEM LEJTŐS ÚTJA EZ	
MINT KI ÉJJEL VÍZBE GÁZOL	

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) A felhőhasonlat az azonos valóságról alkotott kép relativitását érzékelteti azáltal, hogy más-más időpontban szemléli a valóságot, és a két látvány közötti különbség oka maga a szemlélő, a hasonlatban megjelenő felhő.
- b) *Annál mélyebb a sötétség*: a lefelé irányuló mozgás célja (mélység) jelzőként jelenik meg a sötétség szó mellett, így kapcsolva össze a két képzetet.
Éltem lejtős útja ez: az életút általános toposzának és a lefelé irányuló mozgásnak az összekapcsolásán alapuló kép.
Mint ki éjjel vízbe gázol: az eddigi két motívum (sötétség és lefelé irányuló mozgás) egy harmadik, szintén a bizonytalanság érzését keltő toposszal, a vízbe gázoló ember kiszolgáltatottságát kifejező képpel gazdagodik.

T/17.

186. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók:

- A feladat célja az *Őszikék*-ciklus egyik fontos versének megismerése, értelmezése.
- A feladatokat párban oldják meg a tanulók, majd frontálisan beszéljük meg válaszaikat.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértelmezés, költői képek elemzése, jelentésrétegek feltárása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, majd frontális

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, kétéosztott napló

17. A bevezető szöveg és az *Epilogus* című vers elolvasása után oldjátok meg a vershez kapcsolódó feladatokat!

A LÍRIKUS ARANY (2)

Láttuk, hogy Arany művészi pályája szinte megszakad az 1860-as évek elején, amikor a Kisfaludy Társaság elnöki tisztségét elvállalja. Hivatali teendői – későbbi akadémiai feladataival kiegészülve – szinte minden idejét lekötik, keveset alkot: epikus próbálkozásai – a Buda halálát és a Toldi szerelmét leszámítva – többnyire töredékben maradnak, lírai verseinek száma megcsappan. 1877-ben, amikor minden hivatali tisztségétől megszabadul, ismét megszorodnak a versek: ez év második felében közel annyi verset – lírai művet és balladát – ír, mint az ezt megelőző másfél évtizedben. Egy költő és kritikus, irodalomtudós barátjától, Gyulai Páltól kapott kapsos könyvbe írja műveit, általában a Margitszigeten. Ezek a versek teszik ki az úgynevezett Őszikék-ciklus többségét.

EPILOGUS

Az életet már megjártam.
Többnyire csak gyalog jártam,
Gyalog bizon'...
Legfőlebb ha omnibuszon.

Láttam sok kevély fogatot,
Fényes tengelyt, cifra bakot:
S egy a lelkem!
Soha meg se' irigyeltem.

Nem törődtem bennülővel,
Hetyke úrral, cifra nővel:
Hogy' áll orra
Az út szélén baktatóra.

Ha egy úri lócsiszárral
Találkoztam s bevert sárral:
Nem pöröltem, –
Félreálltam, letöröltem.

Hiszen az útfélen itt-ott,
Egy kis virág nekem nyitott:
Azt leszedve,
Mevolt szívem minden kedve.

Az életet, ím, megjártam;
Nem azt adott, amit vártam:
Néha többet,
Kérve, kellve, kevesebbet.

Ada címet, bár nem kértem,
S több a hír-név, mint az érdem:
Nagyravágyva,
Bételt volna keblem vágya.

Kik hiúnak és kevélynek –
Tudom, boldognak is vélnek:
S boldogságot
Írjgy nélkül még ki látott?

Bárha engem titkos métely
Fölemészt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus vére.

Mily temérdek munka várt még!...
Mily kevés, amit beválték
Félbe'-szerbe'
S hány reményem hagyott cserbe'!...

Az életet már megjártam;
Mit szívembe vágyva zártam,
Azt nem hozta,
Attól makacsul megfoszta.

Egy kis *független* nyugalmat,
Melyben a dal megfogánhat,
Kértem kérve:
S ő halasztá évrül-évre.

Csöndes fészket zöld lomb árnyán,
Hova múzsám el-elvárnám,
Mely sajátom;
Benne én és kis családom.

Munkás, vidám öregséget,
Hol, mit kezdtem, abban véget...
Ennyi volt csak;
S hogy megint ültessek, oltsak.

Most, ha adná is már, késő:
Egy nyugalom vár, a végső:
Mert hogy' szálljon,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is, szegett szárnyon?

(1877. júl. 6.)

Az *Epilogus* (görög: utószó, utóirat) kétszer ismétlődő kezdősora ősrégi toposzra épül: az út–életút archetípusára. Az ismétlődő sorok a szöveget három azonos terjedelmű kompozíciós egységre tagolják, ezt a klasszicizáló felépítést csak egy-egy variáns, szabálytalanság bontja meg. Az első egység, az első öt szakasz a kiinduló képet építi tovább oly módon, hogy az út motívum asszociációs körébe tartozó figurákat sorakoztat föl. Ezek mindegyike többé-kevésbé pontosan azonosítható metaforikus jelentéssel telítődik, összességében az út motívum köré rendeződő képekből összeálló allegorikus tablót tárva elénk.

- a) Keressétek meg az említett variációkat: az egyik az ismétlődő sorok egyikében található, a másik egy terjedelmi eltérés.
Értelmezzétek mindkettő szerepét a szövegben!
- b) Értelmezzétek röviden az első kompozíciós egység figuráit!
Milyen tulajdonságokra, magatartásformákra, személyiség típusokra utalnak az alábbi képek, figurák, viselkedésformák?

„Gyalog bizon’... / legföllebb ha omnibuszon”	
kevély fogat, fényes tengely, cifra bak	
hetyke úr, cifra nő	
az út szélén baktató	
úri lócsiszár	
„Nem pöröltem, félreálltam, / letöröltem.”	

- c) Milyen viszonyban van az út szélén nyíló virág képe a fent felsorolt figurákkal, milyen értéket képvisel szemben az előbbiekkal?

A következő két egység eltávolodik az út motívumtól. Közös a kettőben, hogy amolyan leltárként foglalják össze mindazt, ami megadatott, illetve azt, ami nem adatott meg a vers beszélőjének az áttekintett életút során. A leltár eredménye, a mérleg nem megnyugtató: a hiányok messze meghaladják az eredményeket mind a közéleti tevékenységre utaló második szövegrészben, mind a magánéletet a költészettel elegyítő, idilli hangulatot árasztó harmadikban. Ez utóbbit épp az idilli képek be nem teljesült vágyként való megjelenítése teszi elégikusan szomorúvá.

Az ismétlődő kezdősor *már* időhatározója mindvégig a befejezettség, a lezártág érzését kelti az olvasóban. Éppen ez a lezártág teszi a leltárt megmásíthatatlanul lehangolóvá a beszélő számára, s ezt a hiányokat elősoroló egyik szakaszban a *még* időhatározó erősíti föl, visszautalva a kezdősor ellentmondást nem tűrő ítéletére: „Mily temérdek munka várt még!...”, de „Az életet *már* megjártam”.

Ezt a folyamatosan jelenlévő feszültséget oldja föl tragikus módon a zárószakasz első sora, amely az eddig uralkodó múlt idővel szemben hangsúlyosan utal a megszólalás, a leltárkészítés időpontjára, a jelenre: „*Most*, ha adná is már, késő”. A múlt lezárult, a lehetőségek kihasználatlanul maradtak, a jövő pedig nem teremti újra őket: „Egy nyugalom vár, a végső”.

- d) Vizsgáljátok meg a szöveg időszerkezetét!
Hol váltja föl az uralkodó múlt időt a jelen, és mi ennek az oka?
- e) Értelmezzétek a vers záróképét!
Milyen metaforikus jelentést kapnak a kép egyes elemei?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) *A már megjártam – ím megjártam* váltakozás: az utóbbi rámutató gesztusa készíti elő az előbbi szövegrésznél jóval konkrétabb, leltárszerű felsorolást. Az utolsó szakasz egy sorral hosszabb, ami mindenképpen kiemeli fontosságát, összegező jellegét, egyben az egész folyamat lezárását, illetve lezártságát.
- b)–c) Az értelmezésben a kevélység, a rangkórság, az anyagi érdekek érvényesítése, a külsőségeket értéknek tekintő felszínesség, és – az *úri lócsiszár* kifejezésben – a szolgálalkúság és tényleges rang által nem indokolt kivagyiság magatartásformái jelennek meg. Az út szélén ballagó ezzel szemben az ugyanezen külsőségekkel nem törődő, másféle értéket kereső magatartást képviseli. Ez utóbbi, a világ által kevésbé elismert érték (szépség, tisztaság, természetesség) jelenik meg az út szélén nyíló virág metaforikus képében.
- d) A vers uralkodó idősíkjá a múlt, ami a címből, a visszatekintés, leltárkészítés gesztusából eleve adódik. A jelenbe való átváltás (pl. 9., 13., 14.) mindig a múlt és a jelen szembeállítás: a meg nem valósult tervekől adódó elégedetlenség, kétely indokolja.
- e) A zárókép allegorikus jellegét a metaforák egymásra vetítése adja: a szegett szárnyú, rab madár és a kinyitott kalitka képei a múlt és a jelen egybejátszásával utalnak a lehetőségekre (kalitja már kinyitva) lezártságára (rab madár, szegett szárny).

REFLEKTÁLÁS

9. lépés: 18–19. feladat

T/18.

189. oldal

Tanári instrukciók

A feladat célja a két visszatekintő lírai szöveg értékelése, összehasonlítása esszé formájában. Itt nyílik a második alkalom a kimeneti értékelésre. Ha soknak találjuk a modulon belül a két esszé megírását, ajánljuk fel a tanulóknak a választás lehetőségét, s így csak egy dolgozatot kell majd elkészíteniük a fejezet végéig.

Kiemelt készségek, képességek: értékelés, kritika, érvelési technika, esszéisztikus szöveg megalkotása

Célcsoport – differenciálás: Az esszé megírása átlagos vagy az átlagosnál jobb képességű, elsősorban irodalmi érdeklődésű tanulóknak ajánlott.

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi dolgozat

18. Írj másfél-kétoldalas esszét a következő témáról: A *Visszatekintés* és az *Epilogus* – két lírai önértékelés!

Az esszében térj ki a két szöveg hasonló és eltérő vonásaira, az időkezelés sajátosságaira, az uralkodó lírai magatartásra (attitűdre), a lezárás sajátosságaira, eltérő vonásaira!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

T/19.

189. oldal

10-15 PERC

Prezentáció – szorgalmi feladat

Tanári instrukciók

- A feladat célja az időszembesítő verstípus jellegzetességeinek felismerése más szövegekben, kutatómunka, a korábbi olvasmányélményeknek e szempont köré csoportosítása, a verstípus körüljárása.
- A feladat választható, jelentkezhet rá egy csoport is, de vállalhatja egyénileg is egy-két tanuló. Érdemes kiadni már a lírai versekkel való foglalkozás elején, hogy azok lezárása utánra elkészüljön a prezentáció.

Kiemelt készségek, képességek: tudásmozgósítás, korábbi olvasmányélmények felelevenítése, kutatás, irodalmi szövegek jellegzetességeinek felismerése és azonosítása

Célcsoport – differenciálás: A feladat irodalmi érdeklődésű diákoknak ajánlott, akik tartanak a kutatás eredményéről rövid prezentációt, készíthetnek irodalmi összeállítást stb.

Munkaformák: egyéni/csoportos, frontális bemutatás

Módszerek, eljárások: gyűjtőmunka és bemutató

19. Az időszembesítő verstípus

Keressetek olyan verseket eddigi tanulmányaitok és olvasmányélményeitek felelevenítésével, amelyekben hasonló módon jelenik meg a múlt és a jelen, esetleg a jövő idősíkjá, mint Arany imént olvasott műveiben. Az ilyen versekben általában hasonló költői magatartással is találkozhatunk (visszatekintés, leltárkészítés, a múlt értékelése és ebből adódóan a jelen lehetőségeinek feltárása, értelmezése).

Kutatásotok eredményéről készíthettek rövid beszámolót, prezentációt, esetleg irodalmi műsort, összeállítást!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

RÁHANGOLÓDÁS

10. lépés: 20. feladat

T/20.

190. oldal

10 PERC

A közzétételre – házi feladat

Tanári instrukciók

- A balladákkal való foglalkozás megkezdése előtt a tanulók végezzenek rövid kutatómunkát otthon, melynek eredményét az órán megosztják egymással.
- Egy-egy ismertetésre kb. 3 perc jut. A portrék bemutatása alapvetően a kor közgondolkodásának érdeklődését, a műfaj divatjának kialakulását hivatott példázni.
- Ezzel együtt adjuk fel a 22. feladat balladáinak otthoni elolvasását!

Kiemelt készségek, képességek: adatgyűjtés, forráshasználat, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: érdeklődés szerint

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: házi feladat: adatgyűjtés, majd prezentáció

20. Házi feladat – Kutatómunka

Válaszd ki az egyik személyt az alábbiak közül, nézz utána munkásságának lexikonban vagy az interneten, majd készíts rövid ismertetést a szerző *balladákkal* kapcsolatos tevékenységéről!

- Kriza János
- Thaly Kálmán
- James MacPherson (ha így nem találsz, keresd az *Osszián* címszó alatt!)

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

JELENTÉSTEREMTÉS

11. lépés: 21–22. feladat

T/21.

190. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: A feladat célja az ismeretközlő szöveg feldolgozása a balladák elemzését előkészítendő.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, információk strukturálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: gondolkodástérkép/fürtábra

21. Olvasd el az alábbi ismeretközlő szöveget, és készíts belőle vázlatot gondolkodástérképpel vagy fürtábrával!

A BALLADÁK KÖLTŐJE

Arany nagykőrösi korszakában kezd komolyabban érdeklődni a ballada műfaja iránt. A népballadák kutatásának, gyűjtésének – és hamisításának – korában szinte törvényszerű, hogy a műfaj megjelenik palettáján, annál is inkább, mert epikus küldetése és a nagyepika megteremtésének akadályai közepette a balladák jelenthették a reális kompromisszumot számára. Erre maga is utal a már idézett előszóban: „Midőn [...] nyugalmam vissza kezdte téni: a balladákhöz fordulék”.

A balladák első sorozata – leszámítva egy-két korábbi, tágabb értelemben a műfajhoz sorolható verset – 1852 és 1857 között született, a legtöbb 1853-ban. Ebből a korszakból való például a Rozgonyiné, az V. László, a Mátyás anyja, az Ágnes asszony, a Szondi két apródja, A walesi bárdok, illetve a Pázmán lovag című vígballada. Hosszú szünet után, 1877-ben, az Őszikék korszakában tér vissza Arany a műfajhoz, nyolc további balladával gazdagítva irodalmunkat. Ezek közül való a Tengeri-hántás, a Híd-avatás, a Vörös Rébék és a Tetemre hívás.

Az Arany-balladákat sokan és sokféleképpen csoportosították. A TEMATIKUS osztályozás alapján szokás megkülönböztetni például a népeletről szóló verseket, hősi-történelmi, városi témájú vagy a bűn és bűnhődés témáját feldolgozó balladákat, a SZERKEZETI sajátosságokat alapul tekintő osztályozások egy-, illetve többszólamú balladákról szólnak, mások a tragikus műveket állítják szembe a románcos-idillizáló hangvételű szövegekkel, illetve a komikus-humoros vígballadákkal.

Az újabb megközelítések között figyelmet érdemel a balladák azon osztályozása, amely az emberi vágyak kiteljesedésének, az idilli, harmonikus világ megvalósulásának és az ez ellen ható valóságnak, az embert elnyomni-megsemmisíteni szándékozó természeti és társadalmi környezetnek a küzdelme mentén rendez el a szövegeket. A harmónia győzelme jellemzi a románcos balladákat (Mátyás anyja, Szent László) csakúgy, mint a Toldi világát, s ez a harmónia bomlik föl a politikai vagy katonai hatalom erőszakos győzelmét fölmutató szövegekben (A walesi bárdok, Szondi két apródja), hasonlóan a Toldi estéjéhez. A harmónia megbomlása ugyanakkor nem jelent teljes enyészetet, az értékek fennmaradnak az őket megtestesítő hősök gesztusaiban (a bárdok és az apródok éneke, az öreg Toldi diadala). A harmadik csoportban az értékeket pusztító erők győzelme teljessé válik, a hősi tettek kiszorulnak e versek világából (pl. Vörös Rébék, Híd-avatás).

A szöveg vázlata:

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni

T/22.

192. oldal

45 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat célja néhány jelentős Arany-ballada tanulmányozása. Fontos, hogy otthon minden tanuló mindegyik verset megismerje az órai munka előtt, ezek elolvasását adjuk fel házi feladatnak!
- A tanulók egyéni versválasztás alapján alakítsanak négy-hatfős csoportokat: egy csoportba kerüljenek az azonos balladát választók. A munka megkezdése előtt feltétlenül kérdezzünk rá arra, hogy volt-e értési problémájuk a szövegek olvasása során. Ha volt, ezeket tisztázzuk. A csoportok dolgozzák fel a választott Arany-verset a balladák csoportosításáról szóló szöveg információinak segítségével. (Egy-egy vers több csoportban is feldolgozható az osztály létszámától függően.) A csoportos feldolgozásra 15 percet adjunk.
- Ezután a csoportok szóvivői egymás után tartsanak rövid prezentációt az általuk feldolgozott balladáról egyenként 10 percben. Itt van lehetőség tanári súlyozásra, kiegészítésre. Ha több csoport foglalkozott ugyanazzal a művel, az egyik prezentál, a másik kiegészít.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértelmezés, szerkezeti elemzés, megadott szempontok jelenlétének megvizsgálása a versszövegben, szóbeli előadókészség

Célcsoport – differenciálás: a tanulók választása szerint alakuljanak a csoportok

Munkaformák: egyéni, majd csoportos, frontális közzététel

Módszerek, eljárások: egyéni olvasás, mozaik

22. Néhány Arany-ballada

- a) Olvasd el az alábbi balladákat, és válaszd ki közülük azt, amellyel az órán majd foglalkozni szeretnél!

A)

SZONDI KÉT APRÓDJA

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom,
Rá visszasüt a nap, ádáz tusa napja;
Szemközt vele nyájas, szép zöld hegy-orom,
Tetején lobogós hadi kopja.

Két ifiu térdel, kezökben a lant,
A kopja tövén, mintha volna feszület.
Zsibongva hadával a völgyben alatt
Ali győzelem-ünnepet űlet.

„Mért nem jön a Szondi két dalnoka, mért?
Bülbül-szavu rózsák két mennyei bokra?
Hadd fűzne dalokból gyöngysorba fűzért,
Odaillót egy huri nyakra!”

„Ott zöldel az ormó, fenn zöldel a hant
Zászlós kopiával a gyaur basa sírján:
Ott térdel a gyöngypár, kezében a lant,
És pengeti, pengeti, sírván:”

...S hogy feljöve Márton, az orosz pap,
Kevély üzenettel a bősz Ali küldte:
Add meg kegyelemre, jó Szondi, magad!
Meg nem marad itt anyaszülte.

„Szép úrfiak! immár e puszta halom,
E kopja tövén nincs mér’ zengeni többet:
Jertek velem, ottlenn áll nagy vigalom,
Odalenn vár mézizü sörbet. –”

Mondjad neki, Márton, im ezt felelem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézusa kezében kész a kegyelem:
Egyenest oda fog folyamodni.

„Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs,
Mit csak terem a nagy szultán birodalma,
Jó illatu fűszer, és drága kenőcs...
Ali győzelem-ünnepe van ma!”

Hadd zúgjon az álgyu! pogány Ali mond,
És pattog a bomba, és röpked a gránát;
Minden tüzes ördög népet, falat ont:
Töri Drégel sziklai várát.

„Szép úrfiak! a nap nyugvóra hajolt,
Immár földi vállát bíborszínü kaftán,
Szél zendül az erdőn, – ott leskel a hold:
Idekinn hideg éj sziszeg aztán!”

A vár piacára ezüstöt, aranyt,
Sok nagybecsü marhát máglyába kihordat;
Harcos paripái nyihognak alant:
Szügyeikben tört keze forgat.

Apadjon el a szem, mely célba vevé,
Száradjon el a kar, mely őt lefejezte;
Irgalmad, oh Isten, ne légyen övé,
Ki miatt lőn ily kora veszte!

„Aztán – no, hisz úgy volt! aztán elesett!
Zászlós kopiával hős Ali temette;
Itt nyugszik a halmon, – rövid az eset –;
Zengjétek Alit ma helyette!”

Két dalnoka is volt, két árva fiú:
Öltözteti cifrán bársonyba puhába:
Nem hagyta cselédit – ezért öli bú –
Vele halni meg, ócska ruhába’!

„S küldött Alihoz... Ali dús, Ali jó;
Lány-arcotok’ a nap meg nem süti nála;
Sátrában alusztok, a széltül is ó:
Fiaim, hozzá köt a hála!”

Hogy vítt ezerekkel! hogy vítt egyedül!
Mint bástya, feszült meg romlott torony alján:
Jó kardja előtt a had rendre ledűl,
Kelevéze ragyog vala balján.

„Rusztem maga volt ő!... s hogy harcola még,
Bár álgyúgolyótul megtört ina, térde!
Én láttam e harcot!... Azonban elég:
Ali majd haragunni fog érte.”

Mint hull a hull! veszett a pogány,
Kő módra befolyván a hegy menedékét:
Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.

„Eh! vége mikor lesz? kifogytok-e már
Dícséretiből az otromba gaurnak?
Eb a hite kölykei! vesszeje vár
És börtöne kész Ali úrnak.”

(1856. június)

B)

A WALESI BÁRDOK

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Hadd látom, úgymond, mennyit ér
A velszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér?

S a nép, az istenadta nép,
Ha oly boldog-e rajt'
Mint akarom, s mint a barom,
Melyet igába hajt?

Felség! valóban koronád
Legszebb gyémántja Velsz:
Földet, folyót, legelni jót,
Hegy-völgyet benne lelsz.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire!
Kunyhói mind hallgatva, mint
Megannyi pusztá sir.

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend amerre ment,
És néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery, a vár ura,
Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is tereh;

S mind, amiket e szép sziget
Ételt-italt terem;
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! hát senkisésem
Koccint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
Ne éljen Eduárd?
Hol van, ki zengje tetteim –
Elő egy velszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
A vendég velsz urak;
Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el a harag.

Szó bennszakad, hang fennakad,
Lehellet megszegik. –
Ajtó megől fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tetteidet
Elzengi, mond az agg;
S fegyver csörög, haló hörög
Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
A nap vértóba száll,
Vérszagra gyűl az éji vad:
Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sírva tallóz aki él:
Király, te tetted ezt!”

Máglyára! el! igen kemény –
Parancsol Eduárd –
Ha! lágyabb ének kell nekünk;
S belép egy ifju bárd.

„Ah! lágyan kél az esti szél
Milford-öböl felé;
Szüzek siralma, özvegyek
Panasza nyög belé.

Ne szülj rabot, te szűz! anya
Ne szoptass csecsemőt!...”
S int a király. S elérte még
A máglyára menőt.

De vakmerőn s hivatlanúl
Előáll harmadik;
Kobzán a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék –
No halld meg Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly velszi bárd.

Emléke sír a lanton még –
No halld meg Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng velszi bárd.”

Meglátom én! – S parancsot ad
Király rettenetest:
Máglyára, ki ellenszegül,
Minden velsz énekest!

De túl zenén, túl síp-dobon,
Riadó kürtön át:
Ötszáz énekli hangosan
A vértanúk dalát.

Szolgái szét száguldanak,
Ország-szerin, tova.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. –

S Edward király, angol király
Vágtat fakó lován;
Körötte ég földszint az ég:
A velszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba velszi bárd:
De egy se bírta mondani
Hogy: éljen Eduárd. –

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttem a lord-majort,
Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent,
Se künn, nem hallatik:
„Fejére szól, ki szót emel!
Király nem alhatik.”

Ha, ha! elő síp, dob, zene!
Harsogjon harsona:
Fülembé zúgja átkait
A velszi lakoma...

(1857. június)

C)

TENGERI-HÁNTÁS

Ballada

Ropog a tűz, messze süt a vidékre,
Pirosan száll füstje fel a nagy égre;
Körülállja egynehány fa,
Tovanyúlik rémes árnya;
S körül úli a tanyáknak
Szép legénye, szép leánya.

„Szaporán, hé! nagy a rakás; mozogni!
Nem is illik összebúva susogni.
Ki először piros csőt lel,
Lakodalma lesz az ősszel.
– Tegyetek rá! hadd lobogjon:
Te gyerek, gondolj a tűzzel.”

– Dalos Eszti szép leány volt, de árva.
 Fiatal még a mezei munkára;
 Sanyarú volt beleszokni:
 Napon égni, pirosodni,
 – Hüvös éj lesz, fogas a szél! –
 Derekának hajladozni.

Deli karcsú derekában a salló,
 Puha lábán nem teve kárt a talló;
 Mint a búza, piros, teljes,
 Kerek arca, maga mellyes,
 – Teli a hold, most buvik fel –
 Az egész lány ugyan helyes.

Tuba Ferkó juhót őriz a tájon:
 Juha mételyt legel a rossz lapályon,
 Maga oly bús... mi nem éri?
 Furulyája mindig sí-ri,
 – Aha! rókát hajt a Bodré –
 Dalos Esztert úgy kíséri.

Dalos Eszti – a mezőre kiment ő,
 Aratókkal puha fűvön pihent ő;
 De ha álom ért reájok,
 Odahagyta kis tanyájok'
 – Töri a vadkan az „irtást” –
 Ne tegyétek, ti leányok!

Szederinda gyolcs ruháját szakasztja,
 Tövis, talló piros vérit fakasztja;
 Hova jár, mint kósza lélek,
 Ha alusznak más cselédek?...
 – Soha, mennyi csillag hull ma! –
 Ti, leányok, ne tegyétek.

Tuba Ferkó a legelőt megúnta,
 Tovahajtott, furulyáját se fűtta;
 Dalos Eszter nem kíséri,
 Maga halvány, dala sí-rí:
 – Nagy a harmat, esik egyre –
 Csak az isten tudja, mér' rí.

Szomorún jár, tébolyog a mezőben,
 Nem is áll jól semmi dolog kezében;
 Éje hosszú, napja bágyadt,
 Szive sóhajt – csak egy vágyat:
 – De *suhogjon* az a munka! –
 Te, halál, vess puha ágyat.

Ködös őszre vált az idő azonban,
 Török is már a tengerit Adonyban;
 Dalos Eszter csak nem jött ki:
 Temetőbe költözött ki;
 – Az a Lombár nagy harangja! –
 Ne gyalázza érte senki.

Tuba Ferkó hazakerült sokára,
 Dalos Esztert hallja szegényt, hogy jára;
 Ki-kimén a temetőbe
 Rossz időbe', jó időbe':
 – *Kuvikol* már, az ebanya! –
 „Itt nyugosznak, fagyos földbe.”

Maga Ferkó nem nyughatik az ágyon,
Behunyt szemmel jár-kei a *holdvilágon*,
 Muzsikát hall nagy-fenn, messze²,
 Dalos Eszti hangja közte,
 – Ne aludj, hé! vele álmodsz –
 Azt danolja: „gyere! jöszte!”

Nosza Ferkó, felszalad a boglyára,
 Azután a falu hegyes tornyára;
 Kapaszkodnék, de nem éri,
 Feje szédül: mi nem éri?...
 – Tizenkettőt ver Adonyban:
 Elég is volt ma regélni. –

Lohad a tűz; a legények subába –
 Összebúnak a leányok csuhába;
 Magasan a levegőben
 Repül egy nagy lepedő fenn:
 Azon ülve muzsikálnak,
Furulyálnak, eltűnőben.

(1877. július 15.)

- b) Ha valamelyik szövegben megértési problémád akadt, a csoportmunka megkezdése előtt tisz-
 tázd tanároddal, illetve a többiekkel!

2 Mezőn háló emberek sokszor vélnek magasan a légben felettök áthúzódó kísértetes zenét hallani; a (daemoni) zenészek valami nagy, kiterült ponyván repülnek tova. A. J.

- c) Alakítsatok csoportokat versválasztás alapján, majd dolgozzátok fel a választott balladát az alábbi szempontok mentén!
A szempontok állításokat fogalmaznak meg. Először döntsétek el ezekről, hogy igazak-e az adott szövegre, és amit igaznak találtok (ez természetesen több szempont is lehet), arról fejtsétek ki, hogyan érvényesül a versben és milyen jelentése, jelentősége van!
- (1) A cselekmény egy szálon fut, felépítését az egyenes előrehaladás jellemzi.
  - (2) A cselekmény több szálon fut, az egyes cselekményszálak térben elválnak egymástól.
  - (3) A cselekmény több szálon fut, az egyes cselekményszálak időben elválnak egymástól.
  - (4) A szöveg szerkezetének meghatározó eleme az ismétlődés.
  - (5) A verset ismétlődő sorok tagolják kompozíciós egységekre.
  - (6) A cselekmény legtöbb elemét az elbeszélőtől tudjuk meg (leszámítva a párbeszédet).
  - (7) A cselekmény elemeit több beszélőtől tudjuk meg.
  - (8) A cselekmény szaggatott, a történet sok eleme kimarad az elbeszélésből.
- d) A csoport választott szövegét tegye közzé a csoportmunka eredményét!
Jegyzeteljétek a többiek által elemzett balladáról elhangzó leglényegesebb információkat!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A *Szondi két apródjára* leginkább jellemző állítások:

- A cselekmény több szálon fut, az egyes cselekményszálak időben elválnak egymástól.
- A cselekmény elemeit több beszélőtől tudjuk meg.

A *walesi bárdokra* leginkább jellemző állítások:

- A cselekmény egy szálon fut, felépítését az egyenes előrehaladás jellemzi. A szöveg szerkezetének meghatározó eleme az ismétlődés.
- A verset ismétlődő sorok tagolják kompozíciós egységekre.
- A cselekmény legtöbb elemét az elbeszélőtől tudjuk meg (leszámítva a párbeszédet).

A *Tengeri-hántásra* leginkább jellemző állítások:

- A cselekmény egy szálon fut, felépítését az egyenes előrehaladás jellemzi.
- A cselekmény legtöbb elemét az elbeszélőtől tudjuk meg (leszámítva a párbeszédet).
- A cselekmény szaggatott, a történet sok eleme kimarad az elbeszélésből.

Természetesen más értelmezések is elképzelhetők. A *Tengeri-hántás* közbekiáltásai pl. értelmezhetők másodlagos – és egyben metaforikus – cselekményszálként is.

REFLEKTÁLÁS

12. lépés: 23–24. feladat

T/23–24. 199. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- A 23. feladat célja Arany humorának felvillantása *Pázmán lovag* című vígballadája révén, illetve a komikum forrásainak azonosítása a műben. A feladatot párban végezzék a tanulók, de ha kevés az idő, csoportban is végezhető, s akkor a csoporttagok eloszthatják egymás között a szempontokat. A munka végén legyen rövid frontális egyeztetés.
- A feladat irodalmi érdeklődésű diákok számára kiegészíthető a 24. feladat kutatómunkájával: Arany humorának érvényesülése *Az elveszett alkotmányban* vagy a *Hamlet*-fordításban címmel. Ez tehát választható feladat. A vállalkozók a kutatás eredményéről tarthatnak rövid olvasmányajánló prezentációt (kb. 10 percben) vagy beadhatják a tanárnak esszé formájában is – mindkét változatot értékeljük külön.

Kiemelt készségek, képességek: szöveg jellegzetességeinek felismerése és azonosítása, a komikum forrásainak azonosítása, önálló kutatás

Célcsoport – differenciálás: A 24. feladatot az irodalom iránt erősen érdeklődő tanulóknak ajánljuk.

Munkaformák: páros vagy csoportos (23.), egyéni (24.)

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat; kiselőadás vagy esszé

23. Arany vígballadája

- Olvassátok el a *Pázmán lovag* című vígballadát!
- Keressetek a műből példákat a komikum érvényesülésének a táblázatban jelölt főbb formáira, forrásaira!

SZOKATLANSÁG	
LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG KONTRASZTJA	
STÍLUSRÉTEGEK KONTRASZTJA	
TÚLZÁS	
GÉPIESSÉG, ISMÉTLŐDÉS	
FÖLÉNYÉRTZET (ÜGYETLENSÉG, ÜGYEFOGYOTTSÁG)	
ÉSSZERŰTLENSÉG	
EGYÉB	

PÁZMÁN LOVAG

Víg ballada

I.

Vára öblös teremében
 Jár alá s fel bajnok Pázmán,
 Lépteit majd csillapítja,
 Majd megindul szaporásván;
 Lába, szíve, egyre tombol,
 Visszadöng a tölgyfa padló:
 Udvaron áll, kész nyeregben,
 Nyihog, prűszköl, fú a vad ló.

„Hova férjem? édes férjem?
 Ily korán? ily éhgyomorral?
 Panni! Gunda! hol maradtok?
 Egy, kettő, a mézes borral!
 Menten itt lesz, (boldog Isten!
 Még hajamba' nem volt fésű) –
 Ha egy percig vár kegyelmed,
 Lesz kalácsom, új sütésű.”

Hallja Pázmán, elfordúlva,
 Háza zengő fülmiléjét;
 Csak pirosló füle látszik,
 Az mutatja szenvedélyét;
 Feje búbján holdvilág van,
 Melyet érc-sisakkal főd be;
 Nem felel, csak egyszer-kétszer
 Kiköhent az őszi ködbe.

„Rossz idő van, édes apjok!
 Nem tanácslom... hűs a reggel.”
 Mond az urhölgy, és befordul
 S visszatér nagy köpönyeggel;
 Várva, félve, túrve, kérve
 Áll mögötte, hogy feladja:
 De bosszúsan tiltja hátrább
 Könyökének mozdulatja.

„Mire véljem, drága férjem?
 Honnan e rossz kedve márma?
 Nem aludt jól? rosszul ébredt?
 Kénye ellen volt a párna?

Én vetem fel, két kezemmel,
Én puhítom minden este –”
Szól, s mint harmat gyenge fűvön,
Remeg a szép asszony teste.

Indul Pázmán, meg se állván
Könnyes szemnek, rezgő szónak;
De nem mindjárt leli nyitját
(Sarka felől) az ajtónak.
Néz utána egy-két percig
Szegény ifju asszony, Éva:
Úgy nevetne! s úgy meg-sír, hogy!...
Soha, soha ilyen tréfa.

Mikor aztán a küszöbnél
Azt se mondja: Isten áldjon,
Vas kezére omlik a nő,
Csókkal hinti, hogy megálljon.
De az, fogja, visszadobja,
Egyet mordul: „Vissza, kígyó!”
Ráfordítja a nagy kulcsot
S öve mellé szúrja: „Így jó!”

II.

Visegrádon a király van heverő sorral,
Nem komoly tanácsot ül, nem hadi cselet forral,
Nincsenek is ma körötte nagyszakállu vének:
De van öröm, hejjehuja, tánc, muzsika, ének.

Odamene jó lovag, bús-haragos Pázmány,
Lépte alatt nyög a föld, csikorog a márvány.
„Ki dörömböl? ki csörömpöl?” – „Ismeri fölsége:
Kinek az a jó bora volt, s nyalka felesége.”

„Nosza hamar, a bolond! ülj le ide, Rikkancs!
– Gondolom én, mi a baj, hol töri a bakkancs –
Légy te király, én pedig egyszerű kíséret:
Mit te kiadsz, itt a szavam, álljon az ítélet!”

Összeszedi a bolond sete-suta képét,
Úgy üli meg a király aranyos karszékét. –
Odakünn az öreg, ha ki útját állja,
Kilenc szobán keresztül döfi, taszigálja.

Megkövetem a király fölséges személyét:
Nagy harag és nagy panasz nyomja szívem mélyét;
Nem vagyok én boros ember – bor nekem a bánat!
Megkövetem, ha szabadabb szóra nyitom számat!

Jöttek, uram, udvarodtól ifiú legények – –
„Mi dolog ez? s idehaza maradtak a vének?”
Nem az a baj, uram király, más nekem a gondom:
Odajöttek vadászni, fiatalok, mondom – –

„Vadasodat megrohanák? tilalomba törtek?”
Dehogy uram! annyi van ott, vigye el az ördög,
Annyi a vad erdeimen, se szeri, se száma –
De, ha szóhoz nem jutok, nem lesz vége márma.

Este magyar lakomán szívet melegítéink,
A királyért, hazáért, poharat ürítéink –
„Teleitták magukat? összeverekedtek?”
Dehogy itták, dehogy itták! szépen lefeküdtek.

Reggel, uram, indulnak, köszönik a szállást –
„S nem fizetik, ugy-e bizony, a vacsorát, hálást?”
Beste kura fi...zetésért látni a vendéget!
Magyar ember nem teszi azt, tudja-e fölséged!

Reggel, uram, valamennyi útnak ered szépen,
De az egyik visszaoson – ez a bajom épen –
Azt az egyet, uram király, a radnai Szűzre!
Megölöm, – ha ma jutok is a gyehenna-tűzre.

„Nagyon illő a panasz, jó lovagom, Pázmán;
Ilyen eset még nem esett magyar ember házán:
Útnak ered a vendég, visszaoson egyik;
Azt az egyet megölöd: nagyon helyes eddig.”

Átkozom is!... Nem vagyok én se bolond, se részeg:
Hogy valaki jó-megy, azért gyilkosa nem lések;
De mikor a küszöbön állt feleségem, Éva...
Ezer átok! megölöm, megölöm azt, még ma!

„Nagyon okos a beszéd, jó lovagom, Pázmán;
Hiba lenne, ha valahogy félremagyaráznám:
Feleséged a folyosón – vagy küszöbön álla:
Pedig, ugy-e, ritka eset volt ez eset nála?”

Gyilkolom is!... Uram király, értse meg a szómat!
 Elrabolá földi kincsem' és mennybeli jómat;
 Megcsókolta – ügysegéljen! – szemeim láttára;
 Hej, hogy elébb nem tudék kapni paripára!

„Fejedelmi hitemre! – és a hit nem szellő –
 Meglakol a vakmerő, a semmirekellő!
 Tegyen a kar igazságot! víjon veled szembe!
 Hogy is hívják? a neve nem jut már eszembe.”

A nevét... azaz hogy... azt nem tudom épen!
 De talán meglelem felséged körében. –
 Ez az, uram! itt van, uram: kutya egye máját!
 – S kimutatá a lovag... magyarok királyát.

III.

Gyűl Visegrád kandi népe,
 Férfi és nő, agg és gyermek:
 Valami lesz a vár alján,
 Hogy sorompót, sátort vernek;
 A poroszlók ütlegéért
 Nem adják e mai látást;
 Otthon macska ül a padkán,
 Ütheti a kő a rántást!

Kapu kordul, szárnya fordul,
 Lobog a toll, a kürt harsan:
 Jó vitézek, harcra készek,
 Mind lejőnek, gyűlve gyorsan.
 Zárt sisakkal két levante
 Olyan, mint a kéményseprő:
 Ujjal mutat rá a gyermek,
 Ölbe sír az aprócseprő.

„Félre, félre!... pálya mérve!
 Fék szorosan! lánca szögbe!
 Jól vigyázz... fuss!” – Futnak aztán,
 Dobog a föld, mintha nyögne;
 Fogy a térség, nő az ember,
 Paizs, dárda összeroppan:
 Hátracsuklik a jó Pázmán,
 S úgy leszáll, hogy szinte puffan.

„Talpra bajnok! semmi, semmi:
 Túlugortál a veszélyen –”
 Szól amaz, felütve siskát;
 A király az: éljen! éljen! –

„Éljen” mondaná a harcfi
Amint szeme könnybe lábog,
De szavak helyt vére buggyan
S vérrel együtt három zápfog.

„Isten engem!” a király mond,
„Nem akartam, jó levente;
Három ily fog! aranyt érő!
És még birta volna, nemde?
Három ily fog! úgy sajnálom,
Nem mondhatom ki eléggé:
Jó szerencse ha ezúttal
Közte nincs a bölcsesége.

De hogy, íme, jó tanáccsal
Fűszerezem e kis tréfát:
Másszor ülj honn, ha bajod nincs,
És becsüld meg jobban Évát.”
Igy a fölség; de tanácshoz
Kalácsban se lett adósa:
Három fogért három falu
Lőn a díj: Som, Somogy, Pósa.

Vígan kocog haza Pázmán,
Tarsolyában kutyabőre;
Ám szekérrel asszonyához
Vásárfia ment előre.
Kérdi Éva, ezt is, azt is,
– Úgy jó neki, mint egy álom –
De a férje mind ezt hajtja:
„Tartsa Isten jó királyom!”

(1856. december)

24. Szorgalmi feladat – Arany humora

Végezz kutatást és írd esszét vagy készíts bemutató kiselőadást körülbelül 10 percben a következő témakörben:

A másik Arany – a költő humorának érvényesülése Az elveszett alkotmányban, a Hamlet-fordításban vagy egyéb műveiben!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

egyéni